Contents

- 1. Contrapagină
- 2. Umbra mea
- 3. Geniu pustiu
  - 3.1. I Tasso-n Scoția
  - 3.2. II
  - 3.3. III
- 4. Poesis
- 5. Iconostas și fragmentarium ["Pe podelele reci de cărămidă..."]
  - 5.1. 1
  - 5.2. 2
- 6. ["După această întâmplare minunată"]
- 7. [Avatarii faraonului Tlà]
- 8. [Legenda cântărețului] [Poveste indică]
- 9. [Archaeus]
- 10. [Moartea lui Ioan Vestimie]
  - 10.1. 1
  - 10.2. 2
  - 10.3. 3
- 11. Aur, mărire și amor
- 12. [Părintele Ermolachie Chisăliță]
- 13. [La curtea cuconului Vasile Creangă]
- 14. [Moș Iosif]
- 15. Fragmentarium
  - 15.1. [Ea era albă ca zăharul]
  - 15.2. [Ah! Dac-aș fi ce am fost]
  - 15.3. Amalia
  - 15.4. [Falsificatorii de bani]

1. Contrapagină

*** se poate considera d. e. ca scoarță a volumului (alias doaşcă) scilicet pentru [cine] nu vrea s-o citească sau ca așa-numit Avant-propos, exprimându-mă franțuzește, ba chiar de capitolul prim al scrierii — dacă vom [băga] bine de seamă. Şi să vedeți de ce: Pentru cine nu citeşte decât titlul [unei] cărți, partea cea mai interesantă a cărții — adică care l-a interesat — [e în]suşi titlul, pentru cine nu citeşte decât prologul unei cărți, partea cea mai interesantă e tocmai prologul, pentru că numai pe el [l-]a citit.

Am vrut să rectific titlul de pe doaşcă. Cum? Această operă bună *** nu e tradusă din chinezește, după cum subsemnatul sau mai bine [ne]subsemnatul a avut onoarea d-a

spune în şirul al doilea al acestei făcătoare de epocă scrieri, ci aceea a fost numai o stratagemă prin care umilitul de mine am vrut să fac ca să mi se citească cel puțin precuvântarea acestei *nuvele originale*.

Zicând oare că nuvela e originală n-ar fi însemnat de-a-mi tăia apele din capul locului? Însă nu voi cu toate astea să vând nimănui mâța-n sac; dacă cineva doreşte să vadă desfăşurându-se înaintea ochilor săi un model, ceva complet, ceva neîntrecut, ca romanele d. e. ale lui Paul de Kock, pardon — ale Mdme George Sand, atuncea îl consiliem mai bine ca să rumpă cu cititul de la această punto-virgulă ce ne luăm libertatea, d-a aşeza mai groşcioară chiar aici; căci ceea ce caută nu va găsi.

Dacă însă şi această *carte de calicie* (arhaism: declarare de faliment) de autor românesc nu ar fi de ajuns ca să sperie pe cineva de la citirea acestor şire, atuncea vom începe anume pentru acest cinic nesperios şi anume:

Precuvântare

Cocheta damă: Lumea — are un stabiliment de foto — şi litografie în care fabrică pe fiecare zi mii şi mii de bilete *à la minute*, cum s-ar zice, care au pe-o parte, un nume oarecare dictat anume de Signora Lume — sub nume însă Monsignorul culegător de tipografie Destin are insolența a pune ce vrea Domnia-sa, ce-i plesneşte prin cap Domniei-sale, ce nu i se dictează.

Aşa d. e. doamna Lume dictează:	Ms. Destin scrie:
D-nu PETRICĂ MOFT	PETRICĂ Compte MOFT[E]
farsor en gros et en detail	om politic
COSTEA URLĂ	CONSTANTIN URLATORIANO poète et grand homme de lettres
Cu minavetul	CONSTANTIN CARAGGIO
TACHE CARAGHIOZLÂC	Artist dramatique
Comedianț	Prince COLTUQE BARZE
COLTUC BÂRZEA	Ministre Secrétaire d'Etat aux Affaires & c.
Vacari sau în cazul cel	DON ESTEVAN DE LAS JURADORES
din urmă Bostan-başa	journaliste
STAN ÎNJURĂTURĂ	
Om bețiv sau hengheri	

Astfel d. e. s-a-ntâmplat ca doamna Lume să dicteze

M. E.

feuilletoniste ennuyant

şi d. Destin să scrie:

M. E.

Sufler de Teatru

Încă una. Pe reversul acestor bilete ce circulează pe pământ sunt scrise lucruri nedescifrabile, şi cu toate astea ele se descifră toate abia atuncea când biletul încetează d-a circula. Biletele nu circulează toate până la un anume termin; ele variază în terminele lor. Cu cât terminul e mai scurt, cu-atât reversul e mai gol şi abia după ce expiră terminul ştii bine-bine câtă valoare internă avea biletul — până la expirare biletul are dreptul şi lumea cealaltă are datoria a mai sta la îndoială, a mai spera sau a mai despera.

Este însă o individualitate care are pretenţiune că nu se înşeală în aprecierea sa. Această individualitate se numeşte Gura lumii. Diferenţa caracteristică, specifică şi esenţiale, între Lume şi Gura lumii e frapantă:

[lum]ea în genere e bună, gura lumii e rea [lu]mea e dreaptă, gura lumii nedreaptă [lu]mea e eternă aceeaşi, gura lumii pe fiece zi alta *** diferenţa dentre lume şi gura ei e aceea dintre conştiinţă şi [v]orbă — între fond şi formă — între materia eternă şi corpul trecător.

[Se-întâmplă însă că domnul Destin în loc de-a interpreta [dic]teul d-nei Lumi în bine îl interpretă în rău, d. e.:

Lumea	Destin
L. SCHUBERT	L. SCHUBERT
Compozitor de geniu	muritor de foame în Viena
L. BURGHARDT	L. BURGHARDT
poet de geniu	muritor de foame în Berlin
M-me...	M-me...
Poetă de geniu	Cerşitoare în Paris

TORQUATO TASSO TORQUATO TASSO

Epic de geniu idiot

&c. &c. &c. şi aşa în infinit. Maşinile din tipografia d-nei Lumi sunt eterne; ele se numesc şi legi; combinaţiunile curioase a d-lui culegător Destin sunt asemenea curioase; ele se numesc: împrejurări.

Gurii lumii jurnaliştii i-au dat încă o numire, mai frumoasă — aşa ceva gogoneţ şi simpatic totodată — i-au zis: Opiniune publică.

Opiniunea publică — Gura lumii — e imanentă şi emanentă de Public (numire ridicată pentru: Lume).

Jurnaliştii sunt răutăcioşi — au făcut lumea de sexul d-nealor: *Public* substantivus generis masculini, pe când Lume e substantivus generis feminini id est foemina — şi după aceea i-a dat opiniune, adică cugetare, pe când oricine ştie că Lumea, adică *feminina*, are numai *gură*, dar nu cap, cugetare, opiniune.

Ceea ce dictează doamna Lume e sigur ca fondul şi ca absolutul, [ceea] ce scrie d. Destin e relativ, e forma acelui fond, acelei m[aterii*]. D. e., dacă d-na Lume dictează: A. Creaţă, dobitoc în piel[e de] om, şi Destinul scrie A. Creaţă, ministru al instrucţiunii, [atunci] acest ministru nu e decât forma sau formalitatea fondului, [*nu*] e decât haina ce îmbracă corpul, nu e decât numirea Minis[tru] ce îmbracă individul dobitoc, nu e decât tichia de mărgăritar ce îmbracă, ce ascunde chelboşia.

Fiind aşadar că doamna Lume sau domnul Public e aceea [sau] acela care dă tactul atât la existenţa, cât şi la judecata asup[ra] unui umilit individ, ca sub- sau nesubsemnatul, de-aceea îmi iau şi eu libertatea de-a-i adresa următoarea adresă pr [in] care cer carte de legitimaţiune sau răvaş de drum, pe vechie, pentru de-a cutreiera întinsul d-neaei sau domniei-lui Imperiu.

Signora sau Signore,

Nu pot şi nu voi a nega că influinţa ce exersaţi asupra mea e mare, ba încă nu vă iau meritul de-a declara în gura mare că o bună şi poate cea mai bună parte din sufletul meu e opera matale şi că, dacă eu sunt rău, cauza e că mata eşti rău sau rea, dacă sunt sceptic, cauza e că mata eşti sceptică sau sceptic &c. &c.

Am băgat încă alt rău de seamă la mata. Mata zici că în româneşte mai tot ce-i scris e rău scris, adică ca şi nescris — şi ceea ce nu-i scris nu se poate cit[i].

Dar cauza eşti însăşi sau însuşi mata.

Reversul: pentru cine nu citeşte nu se scrie. S-a scris şi mata n-ai citit, azi mata nu mai citeşti, dar golănimea nu mai [e] nebună să scrie pentru ca mata să nu citeşti.

Marfa cu care am eu de gând să trec prin imperiul matale e asemenea scrisă. Aş voi nu ca să *treacă*, ci ca *să se treacă*. Aş vrea ca să se cumpere, dar n-aş vrea ca să fie *vândută* cuiva sau *de vânzare* [pentru] cineva — dupre uzul obi[ci]nuit a cam cerut de la unii şi [de] alţii. În fine, nu cer o carte de trecere, ci mai mult *petrecere*, şi cât se poate mai îndelungă.

Să vă spun oare, de v-o fi interesând, cum petrec *eu*, [cu]m trăiesc *eu*? Zău, dacă ar fi fost acesta scopul scrisorii mele mai bine n-o mai scriam, căci cutezarea mea, oricât de mare să fie, n-a ajuns încă până acolo, ca [să] cred că v-ar interesa într-un grad oarecare să ştiţi cum se află umilita [me]a personalitate. Eu vă scriu, v-o spun curat, ca să [a]m, de nu *dreptul*, dar cel puţin *pretextul* de-a pretinde un răspuns, şi acel răspuns, ce mata o numeşti critică, nu-l cer decât în acelaşi grad în interesul matale, [c]ât şi [în] interesul meu. De rest îmi veţi spune sau îmi veţi permite cel puţin a observa la mata ceea ce vi sau mi se va părea destul de important sau de neimportant ca să-mi comunicaţi şi mie; lucru ce se va proba că nu prea sunt pretenţios.

Sfârşesc prin a *nu* vă săruta mâna, pentru că oricât de mic sunt eu şi oricât de mare eşti mata, totuşi celei mai mari părţi a matale îi pare bine să fie egală cu mine, adică egale între sine, pentru că şi eu fac parte din partea cea mare a matale, care parte voieşte suspomenitul lucru, după părerea unora din ai matale, necuviincios.

Salut însă pe toţi acei copii buni care, încercându-se de mine, vor saluta cu părere de bine această scrisoare a mea; însă, fiindcă salutări aeriene şi necunoscute sunt imposibile şi fiindcă nu voi să dau sinet în loc de bani, de-aceea vă dau matale deplină putere executivă ca să-i salutaţi pe toţi în locul meu; lucru ce le va [fi] măi *drag* decât dacă execuţiunea acestei voinţe ar fi fost salt în puterea mea.

În fine, dacă veţi vedea că n-am *fond* şi voi să mă susţin numai cu *creditul personal* (ca mulţi alţii) sau cu *furtul* de *prin* alţii (asemenea ca mulţi) – dă[-mă] mata de gol pe mine, cum n-ai dat pe alţii şi dă [-mi] prin verdictul matale deplină *carte de calicie*.

V-aş fi scris mai mult, dar... la ce să vă supăr mai mult cu cartea de vizită a *unui om*, când grija [ma]tale cea mare eşti mata însuşi... Îmi permit numai [a] mă subsemna al domniei-voastre

amic or[i] inamic — toute-egale

M. E.

2. Umbra mea

Adeseori când stau înaintea fumegătoarei lumini galbene a lampei mele, când mă uit în ochiul ei cel roş, când deschid câte-o carte bătrână plină de nerozii bătrâne, de credinţele unei lumi cu capete îndealtfel ca şi a noastre (lucru ce arată relativitatea adevărului), adeseori, zic, conversez cu lampa mea verde şi veche şi mă uit sub cojocirocul ei, când fâlfâie fantastic, ca şi când i-ar fi dor de tavan. Când privesc vis-à-vis de mine, în peretele rău văruit, văd onorabila mea umbră, cu nasul cam lung şi căciula peste ochi, şi-mi fixez ochii la ea şi cuget... cugetarea mea e vorbă pentru ea, căci ea mă înţelege şi-mi răspunde tot în gândiri lungi şi deşirate la ceea ce-o întrebasem, fără ca să mă mulţumească acele răspunsuri, căci nu vorbesc în gând decât eu cu mine. *Eu* cu *mine*. Ciudat! Această despărţire a individualităţii mele se făcu izvorul unei cugetări ciudate, care mă făcea să fixez aspru şi lung umbra mea, astfel încât ea, jenată de-atâta căutătură, prindea încet, încet conture pe perete până ce deveni clară ca un portret zugrăvit în ulei, apoi se îngroşă plastic din perete afară, astfel încât sări din cadru jos şi mă salută surâzând, ridicându-şi căciula din cap.

— Sara bună, domnul meu, zisei eu, şi-i întinsei mâna, dar dădeam în vânt, căci umbra, deşi îmbrăcată, deşi frumoasă, nu era totuşi alta decât umbră. Îi oferii un scaun şi ea şezu.

— Eşti nemulţumit cu lumea, zise surâzând. — Da, răspund eu asemenea surâzând. Se-nţelege că acum n-am făcut decât a răsuci* firul cugetărilor şi a sta de vorbă cu reflectul meu asupra diferitelor probleme ale omenirii.

— Ştii ceva, îi zic eu, te las pe pământ în locul meu, în împrejurările mele, şi eu mă duc de-aicea să-mi petrec câtăva vreme în lună. Unde nu-s oameni, nu poate fi ură, şi de-aceea am decis de-a-mi petrece undeva singur, fericit, fără grijă, iar tu să petreci pe pământ în locul meu, cu simpla îndatorire de-a însemna în ziarul tău tot ce ţi se va petrece — memorii pe care le voi citi şi eu.

Lampa ardea între el şi mine, cartea sta deschisă, în care un pedant dedese curs cugetărilor sale asupra lumii, orologiul zbârnâia răguşit 12 ore, umbra mea se culcă pe patul de scândură acoperit c-un păier, iar eu îmi luai mantaua de-a umere, mă uitai, ieşind din casă, prin borta uşii la fata stăpânei din casă care tocmai se dezbrăca ca să se culce şi ea, apoi pe vârful degetelor trecui prin bucătărie, prin tindă şi, când ăieşiiî afară, închisei uşa după mine şi începui a merge încet, încet în lumina lunii, pe stradele largi ale oraşului cu ferestre şi porţi închise, cu ziduri albe şi gălbenite de lună, cu perdelele lăsate, cu câte un păzitor de noapte cu mustaţa-nfundată în gulerul şi gluga mantalei şi c-o prăjină subsuori, în fine, o linişte somnoroasă, un aer cald de vară, o lună strălucită, stele de aur ce-şi închideau pleoapele spre a le deschide iar, un cer albastru şi fără nori, case nalte a căror streşini de cărămidă se uitau în lună — iată tabloul. Fetele ce dormeau în budoarele lor profumate, mângâiate de-un roi de visuri de aur, studenţi care dormeau cu capul pe cărţi visând ministerii, dandi visând vânări* şi cai, proşti nevisând nimica — ce îmi păsa mie de lumea asta ce dormea, pe care o uram şi o părăseam spre a nu reveni poate în ea? Pasurile mele grele pocneau în pietrele pătrate ale stradelor, eu mă-[n]făşasem înfundat în manta cu pălăria peste ochi şi mergeam astfel pe luminatele strade, fără ca luna să îmi facă vo umbră pe

ziduri, căci pe-a mea o lăsasem acasă, astfel încât eu însumi nu păream a fi decât o umbră neîncăpută* ce fugea pe murii caselor înşirate pe rând. Cam la finea oraşului era o casă galbenă, cu ferestrele lucii argintate de lună, cu perdele albe. Bătui încet în ea.

— Tu eşti? răspunse o voce dragă şi molatecă ca de copilă. — Eu, deschide fereastra, nu e nimeni pe strade, nu te poate vedea nimeni, ş-apoi chiar de te-ar vedea...

Fereastra se deschise încet, perdeaua se dede într-o parte şi dintre creții perdelei apăru, frumos şi palid, capul blond al unui înger. Luna ardea drept în față, astfel încât ochii ei albaştri străluceau mai tare şi clipeau ca şi loviți de razele soarelui. Sub alba haină de noapte, de la gât în jos, se trădau boureii sânilor, iar mânuțele şi brațele ei albe şi goale până [în] umeri mi se întinseră şi eu le inundai cu sărutări.

Un moment şi eu sărisem în fereastră şi-i cuprinsesem cu mâinile gâtul ei gol, apoi îi luai fața în mâini ş-o sărutam cu-atâta ardoare, o strângeam cu-atâta foc, încât îmi părea c-o să-i beau viața toată din gura ei.

— Onde! zisei eu încet, netezindu-i părul ei de aur. Onde, ştii tu ceva, vino cu mine în lună, vom trăi aşa de fericiți acolo, neconturbați de nimeni, tu pentru mine, eu pentru tine, din visurile noastre vom face castele, din cugetările noastre — mări cu miliarde de unde, din zilele noastre — veacuri de fericire şi de amor. Hai în lună! Lasă-ți umbra ta acasă, culc-o în pat, iar tu vino cu mine prin ninsori de stele şi prin ploi de raze, până ce, departe de acest pământ nenorocit şi negru, îl vom uita, pentru ca să nu ne avem în minte decât pe noi.

— Haide dar, zise ea încunjurând gâtul meu cu brațele ei albe şi punându-şi gura pe gura mea.

Sărutarea mă umpluse de geniu şi de putere creatoare. Astfel îmbrățişați, aruncai neagra şi strălucita mea mănta peste umerii ei albi, i-nconjurai talia c-un braț, strângând-o tare la pieptul şi la gura mea, iar cu cealaltă mână fluturând cealaltă parte a mantalei ne ridicam încet, încet prin aerul luciu şi strălucit de razele lunii, prin nourii verzui* ai cerului, prin roiurile de stele, prin ploaia de raze -p ână ce ajunserăm în lună. Călătoria noastră nu fuse decât o sărutare lungă. O lăsai acolo, în aerul cald de pe malul mirositor a unui lac verde şi strălucit, şi mă-ntorsei pe pământ şi, vrăjindu-l, îl băgai într-o nucă, iar nuca o făcui un mărgăritar stropit cu aur şi mărgăritarul îl aruncai în fundul unei mări. Mărimea fiind numai relativă, astfel încât ceea ce nouă ni-i mare altora li se pare mic, se-nțelege că atomii microscopici din acel mărgăritar a cărui margini le era cerul, stropii -stele şi lună şi soare, acei pitici aveau regii lor, purtau războaie, se urau mereu, închipuindu-şi diferite bazaconii despre închipuita lor mărime. Eu, uitându-mă c-un microscop prin coaja cea subțire a mărgăritarului, toată întunecata lor lucrare [era] astfel încât, oricât volumul lor devenea de mic, ura lor era tot aceeaşi, încât mărgăritarul trebuia să crape de ură. Îl aruncai în mare şi mă-ntorsei la iubita mea din lună, căreia ă-iî povestii toate ce făcusem.

Iubitei mele îi făcui haina de-un gaz albastru, deşi străveziu ca aerul, prin care se ridica ea în albeaţa cea strălucită a rotundelor sale membre; în părul ei blond aşezasem o citadelă de diamante, sânul ieşea vergin, rotund şi mic din haina decoltată — astfel ne primblam, eu cu mâna în jurul gâtului ei, prin umbroasele şi balsamatele dumbrăvi ale lunii, pe lângă adormitele lacuri, pe lângă plângândele izvoare, şi numai privighetori cu glas de argint zburau cântând din creangă-n creangă şi umpleau aerul de note divine. Când ne aşezam în luntre, valurile ascultătoare mânau neporuncite, după gândirea noastră, luntrea cea aurită, în care iubita sta culcată în mari perini de mătase, iar eu aşezasem capul meu în poalele ei şi visam ceea ce aveam. Acest amor pacific şi dulce ca ideea eternităţii, fără nici o cugetare or[i] o dorinţă nevergină, acest amor era aerul vieţii noastre, sărutarea copilărească, dulce, profumată a gurilor noastre, împletirea angelică a braţelor noastre — un amoriu sunt! Lumea mea nu era decât icoana ei strălucită, lumea ei — faţa mea cea palidă încadrată de păr negru. Această viaţă era un basm strălucit şi înstelat. Acolo era, între dumbrăvi verzi şi între stânci cenuşii, şi un lac cu apă de aur. Când ne scăldam acolo râzând şi sub privirea cea înamorată a lunilor, stropeam unul în altul cu lungi şiroaie şi stropi de stele care, rămâind pe sânul ei, străluceau pe albul ei corp până ce, uscându-se într-un cerşaf ţesut din argint, corpul ei alb era şi mai neted, şi mai dulce, şi mai strălucit.

Adesea ea se prefăcea că se supără şi se ascundea prin tufişele labirinticei grădini. Deşi o strigam, ea nu răspundea până ce nu-mi prefăceam vocea în privighetoare, astfel încât, plângând dureros prin frunze, o vedeam cum vine în extaz şi cu ochii umezi, până ce o prindeam în braţe şi o mângâiam pe pieptul meu pe nebunateca copilă!

Ca să petrecem făcurăm un joc de cărţi. Regii, reginele şi fanţii de pe cărţi erau toţi chipuri copiate din basmele ce ni le spuneam, spre petrecere, serile, iar fiindcă nu aveam bani, ea se duse la un lac. Acolo fieştecare frunte de val reflecta o stea... Ea intră încet în apa lacului şi prinse încet, încet cu mâna din fiecare frunte de val câte o stea, ca şi când ar fi prins albine de aur, apoi punându-le în poale le aduse în casă şi le vărsă pe masă. Astfel jucam cărţi pe o frumoasă masă de marmură, şi jocul nostru era o poveste lungă şi încurcată, căreia nu-i mai dam de capăt până ce nu încetam, beţi de somn.

Dar somnul nostru! Braţe în braţe, tologiţi în perini de mătase galbenca aurul, gura mea apăsată pe a ei, visam amândoi unul şi acelaşi vis, care nu era decât o repetare magică a vieţii noastre fără dorinţe. Ne visam în ceruri cu oglinzi de argint şi cu săli întinse prin care pluteau îngeri cu haine de aur şi cu aripi de culorile curcubeului şi-ncinşi în brâie de curcubeu, iar blondele lor capete erau încadrate de lungi plete de aur, şi ochii albaştri se plecau timizi şi mari*, şi pleoape şi gene lungi. Portale cu stâlpi nalţi de aur, galerii de marmură albă, stele albastre pe plafondele de aur a sălilor mari, toate pline de un aer răcoare şi mirositor; numai o poartă închisă n-am putut-o trece niciodată. Deasupra ei, în triunghi, era un ochi de foc, şi deasupra ochiului — un proverb în literele strâmbe ale întunecatei Arabii. Era doma lui Dumnezeu — proverbul: o enigmă chiar pentru îngeri. Iată viaţa visurilor noastre.

Când ne deşteptam din somn, aurora celor doi sori, în haine roz, culegea mărgăritarele de argint de prin grădinile noastre şi, râzând cu glasul ei de ciocârlie, ni le arunca din poalele ei pe faţă* ăşi înî patul nostru.

Roua rece cădea pe sânul verginei mele iubite şi ea se trezea cu* frig şi, ţinându-şi ochii închişi, []şi strângea împrejurul umerilor ei goi plapoma ţesută din argint şi din culori de curcubeu. Când însă îşi deschidea ochii, sorii răsăreau calzi şi frumoşi, iar noi ne sculam râz ând, somnoroşi, unul de altul, apoi, spălându-ne feţele în basin* de marmură, ieşeam afară în aerul cald şi strălucit al fericitei noastre lumi. Şi viaţa se-ncepea din nou, fericită şi lină, o eternă repetiţiune a fericirii de ieri.

3. Geniu pustiu

3.1. I Tasso-n Scoţia

Dumas zice că romanul a existat totdeauna. Se poate. El e metafora vieţii. Priviţi reversul aurit al unei monede calpe, ascultaţi cântecul absurd al unei zile care n-a avut pretenţiunea de-a face mai mult zgomot în lume decât celelalte în genere, extrageţi din aste[a] poezia ce poate exista în ele şi iată romanul.

Printr-o claie prăfuită de cărţi vechi (am o predilecţiune pentru vechituri), am dat peste un volum mai nou: Novele cu şase gravuri. Deschid şi dau de istoria unui rege al Scoţiei care era să devină prada morţii din cauza unui cap de mort îmbălsămat. Închipuiţi-vă însă că pe cine l-a pus litograful să figureze în gravuri de rege al Scoţiei? Pe Tasso! Lesne de explicat: Economia. Am scos întradins portretul lui Tasso spre-a-l compara. Era el, trăsură cu trăsură. Ce coincidenţe bizare pe faţa pământului, îmi zisei zâmbind prin visarea mea. Putea-s-ar oare întâmpla unui Tasso o istorie asemenea celeia ce-o citeam?...

Uitasem însă că tot ce nu e posibil obiectiv e cu putinţă în mintea noastră şi că, în urmă, toate câte vedem, auzim, cugetăm, judecăm nu sunt decât creaţiuni prea arbitrare a propriei noastre subiectivităţi, iar nu lucruri reale. Viaţa-i vis.

Era o noapte tristă. Ploaia cădea măruntă pe stradele nepavate ale Bucureştilor, ce se trăgeau strâmte şi noroioase prin noianul de case mici şi rău zidite din care constă partea cea mai mare a aşanumitei capitale a României. Tropăiai prin bălţile de noroi ce te împro ş cau cu apa lor cea hleioasă îndată ce aveai cutezarea de-a pune piciorul c-un pas înainte. De prin cârciumi şi prăvălii pătrundea prin ferestrele mari şi nespălate o lumină murdară, mai slăbită încă prin stropii de ploaie ce inundase sticlele. Din când în când treceai pe lângă vro fereastră cu perdelele roşii, unde în semiîntuneric se zărea câte femeie... Pe ici, pe colea vedeam pe câte-un romanţios ce trecea fluierând sau câte-un om beat, care-ndată ce chiuia răguşit lângă ferestrele prostituţiunii, femeia spoită ce sta în sticlă aprindea un chibrit spre a-şi arăta faţa sa unsă din gros şi sânul său veşted şi gol — poate ultimul mijloc de-a sufoca dorinţi murdare în piepturi stârpite şi pustiite de corupţiune şi beţie. Beţivul intra, semiîntunericul devenea întuneric şi amurgul gândirilor se prefăcea într-o miază-

noapte de plumb când gândeam că şi acela se numeşte om, şi aceea femeie. Trebuie să scuzi, trei sferturi ale lumii e aşa, şi dintr-al patrulea — Dumnezeul[e], ce puține-s caracterele acelea care merită a se numi omeneşti.

Prin uşa unei cârciumi deschise auzii țârlâiturile unor coarde false, pe care le schingiuia sub arcuşul său cel aspru şi cu degetele-i uscate un biet copil de țigan, şi-n preajma lui sărea de rumpea pământul o muiere-n doi peri şi un țigan rupt şi lung, cu picioarele goale băgate în nişte papuci largi şi umpluți cu paie. O veselie grotescă, urâtă se desemna pe fețele amândurora.

Alături era o cafenea. Ploaia şi frigul ce mă pătrunsese mă siliră să intru-n ea. Mirosul tutunului, eternul trictrac al jucătorilor de domino făcea un efect deosebit asupra simțurilor mele amețite de ploaie şi de frig. Orologiul, fidel interpret al bătrânului timp, sună de 12 ori în limba sa metalică, spre-a da lumii, ce nu-l asculta, sama că se scursese şi a 12 oră a miezului nopții. P-ici, pe colea pe lângă mese se zăreau câte-o grupă de jucători de cărți cu părul în dezordine, ținând cărțile într-o mână ce tremura, plesnind din degete cu cealaltă înainte de-a bate, tăcuți, cu ochii ficşi, mişcându-şi şi muşcându-şi buzele făr-a zice o vorbă şi trăgând din când în când cu sorbituri zgomotoase câte -o gură din cafeaua sau berea ce le sta dinainte... semn de triumf!

Un june aplecat asupra unui biliard scria cu creta pe pănura verde vorba Ilma. Cugetam că e din vița lui Arpad şi că şi-o fi scoțând din rezervorul memoriei sale vrun dulce nume de iubită sau vreun ideal unguresc din romanele lui Mauriciu Jokay. Nu m-am mai ocupat mai mult de figura acestui tânăr, suspinător poate, ci am început a răsfoi, prin ziare streine, unele reviste literare artistice etc. (Ale noastre nici nu au, nici nu vor a revedea ceva în privința asta.)

Junele meu se apropie de mine. — După d-ta, mă rog, şopti el înclinându-se. Accent curat românesc — nu e ungur. — Poftim, zisei, întinzându-i ziarul şi surprins de interesul ce-mi insuflă îndată ce ridicai ochii.

Un om pe care-l cunoşteam fără a-l cunoaşte, una din acele figuri ce ți se pare că ai mai văzut-o vrodată-n viață, fără s-o fi văzut niciodat ă, fenomen ce se poate explica numai prin presupunerea unei afinități sufleteşti. Începui a-l observa cu comoditate. Era frumos, d-o frumusețe demonică. Asupra feței sale palide, musculoase, expresive, se ridica o frunte senină şi rece ca cugetarea unui filozof. Iar asupra frunții se zburlea cu o genialitate sălbatecă părul său negru-strălucit, ce cădea pe nişte umeri compacți şi bine făcuți. Ochii săi mari, căprii, ardeau ca un foc negru sub nişte mari sprâncene stufoase şi îmbinate, iar buzele strâns lipite, vinete, erau de-o asprime rară. Ai fi crezut că e un poet ateu, unul din acei îngeri căzuți, un Satan, nu cum şi-l închipuiesc pictorii: zbârcit, hidos, urâcios, ci un Satan frumos, de-o frumusețe strălucită, un Satan mândru de cădere, pe-a cărui frunte Dumnezeu a scris geniul, şi iadul îndărătnicia, un Satan dumnezeiesc care, trezit în cer, a sorbit din lumina cea mai sântă, şi-a îmbătat ochii cu idealele cele mai sublime, şi-a muiat sufletul în visurile cele mai dragi, pentru ca în urmă, căzut pe pământ, să nu-i rămână decât decepțiunea

şi tristeţea, gravată în jurul buzelor, că nu mai e în cer. Repedea umflare a nărilor şi vioaia sclipire a ochilor lui semnala o inimă din cele nebune, un caracter pasionat. Talia sa subţire, fină, şi mâna sa albă cu degete lungi şi aristocrate semăna cu toate astea a avea o putere de fier. Toată expresiunea în sine era d-o putere generoas ă, deşi infernală.

Luă un ziar românesc. La pagina anunţurilor citi cu o semivoce sarcastică: Opera italiană... Ughenoţii.

— Ai vrea să fie română? zisei indiferent.

— Se-nţelege. N-am putea avea o muzică... mai dulce şi mai frumoasca cea italiană?

— Nu eşti venit de mult.

— Nu.

— Înţeleg, zisei.

— De ce?

— Oamenii noştri, zic eu, sunt de-un cosmopolitism sec, amar, sceptic — ba şi mai mult: au frumosul obicei de-a iubi orice-i străin, de-a urî tot ce-i românesc. Noi am rupt-o cu trecutul fie ca limbă, fie ca idee, fie ca mod de-a privi şi a cugeta; căci altfel n-am putea trece în ochii Europei de naţiune civilizată.

— Şi... oare sunteţi aceea de ce vreţi să treceţi?

— Hm... nu eşti de aici... cum se vede.

— Nu.

— A... altceva... Ei bine, s-o ştii de la mine că nimeni nu caută aicea de-a fi aceea de ce trece. Vezi la noi istorici ce nu cunosc istoria, literaţi şi jurnalişti ce nu ştiu a scrie, actori ce nu ştiu a juca, miniştri ce nu ştiu a guverna, financieri ce nu ştiu a calcula, şi de aceea atâta hârtie mâzgălită fără nici un folos, de-aceea atâtea ţipete bestiale care umplu atmosfera teatrului, de-aceea atâtea schimbări de ministeriu, de-aceea atâtea falimente. Vei afla mai lesne oameni ce pun la vot existenţa lui Dumnezeu, decât suflete înamorate în limba şi datinele strămbunilor lor, decât inimi care să iubească caracteristica cea expresivă a poporului nostru, minţi ocupate cu chestiunile de viaţă ale acestui popor, căruia îi scriem pe spete toate fantasmagoriile falsei noastre civilizaţiuni. Divorţul... adulterul umblă cu feţele bolnăvicioase, spoite din gros, măşti vii, pe stradele noastre: zâmbind femeilor le stârpeşte, zâmbind bărbaţilor îi usucă şi cu toate astea noi le dăm serbări şi le sacrificăm nopţile iernilor noastre, ne cheltuim tinereţea, care-ar trebui să aparţină lucrului spre realizarea acelor ideale spre care ţinteşte omenirea toată, şi familiei... Femeia poporului nostru nu lucrează... are

cu ce trăi; bărbatul nu lucrează, căci n-are la ce lucra — toate fabricile din lume concură cu mizerabila sa meserie. Cât despre inteligența noastră — o generațiune de amploiați... de semidocți... oameni care calculează cam peste câți ani or veni ei la putere... inteligență falsă, care cunoaşte mai bine istoria Franței decât pe-aceea a României, fii unor oameni veniți din toate unghiurile pământului, căci adevărații copii de român încă n-au ajuns să învețe carte... oameni în fine care au făptură şi caracter de la tații greci, bulgari şi numai numele de la mumă — de la dizgrațiata România. Şi încă dacă şi-ar [fi] câştigat prin ceva dreptul de-a se numi români; dar nu. Ei îşi urăsc țara lor mai rău şi mai cumplit decât streinii. O privesc ca un exil, ca o supărătoare condițiune a existenței lor... ei sunt... cum o spun înşii, români de naştere, francezi în inimă — şi dacă Franța le-ar procura semidocților noştri avantajele pe care le l[e] dă nefericita lor patrie, ei ar fi emigrat de mult... cu toții!

Pre legea mea, urmai, ştergându-mi sudoarea, arată-mi un om care să scrie romanul Mizeriilor acestei generațiuni, şi acel om va cădea ca o bombă în mijlocul pustiitei noastre inteligențe, va fi un semizeu pentru mine, un mântuitor, poate, pentru țara lui.

— Schimbați opiniunea publică, dați-i o altă direcțiune, răscoliți geniul național — spiritul propriu şi caracteristic al poporului din adâncurile în care doarme, făceți o uriaşă reacțiune morală, o revoluțiune de idei, în care ideea *românesc* să fie mai mare decât uman, genial, frumos, în fine, fiți români şi iar români, zise el încet şi răguşit.

— Cine s-o facă asta? Nu sunt toți astfel? Nu sunt toți numai receptivi — francezi, italieni, spanioli, tot — numai români nu?

— O! nu trebuie oameni mulți pentru asta... Spiritul public este fapta puținor oameni. O singură frunte unsă cu mirul lui Dumnezeu e în stare să forme din oceanul cugetărilor omeneşti o singură volburgigantică, care să se-nalțe din fundul abisului mării până sus în nourii gânditori din cerul luceafărului ce se numeşte geniu... Arătați-le iasma viitorului şi se vor speria de el. Arătați-le unde-ar ajunge de-ar urma tot astfel şi se vor întoarce... Dar în fine — adaose el c-un surâs sceptic — de ce să cercăm noi a ridica generațiunea cu umărul? Tot ce se-ntâmplă pe lume rezultă. De-o fi ca ei să se stingă, se vor stinge şi cu noi şi fără de noi — de nu, nu.

Cosmopolit? adaose el încet, hm! cosmopolit sunt şi eu; aş vrea ca omenirea să fie ca prisma, una singură, strălucită, pătrunsă de lumin ă, care are însă atâtea colori. O prismă cu mii de colori, un curcubeu cu mii de nuanțe. Națiunile nu sunt decât nuanțele prismatice ale Omenirii, şi deosebirea dintre ele e atât de naturală, atât de explicabilcum putem explica din împrejurări asemenea* diferența dintre individ şi individ. Făceți ca toate aceste colori să fie egal de strălucite, egal de poleite, egal de favorizate de Lumina ce le formează şi fără care ele ar fi pierdute în nimicul neexistenței, căci în întunericul nedreptății şi a barbariei toate națiunile îşi sunt egale în abrutizare, în îndobitocire, în fanatism, în vulgaritate; ci când Lumina abia se reflectă în ele, ea formează colori prismatice. Sufletul omului e ca un val — sufletul unei națiuni ca un ocean. Când vântul cu aripi turburi şi noaptea cu aeru-i brun şi cu nourii suri domneşte asupra mării şi a valurilor ei — ea doarme monotonă şi

întunecată în fundul ei care murmură fără înțeles; pe când dacă, în senina şi albastra împărăție a cerului înfloreşte Lumina ca o floare de foc, fiecare val reflectă în fruntea sa un soare, iar marea împrumută de la cer coloarea sa, seninul geniului său, şi le reflectă în visul său cel adânc şi luciu. Când națiunea e-n întuneric, ea doarme-n adâncimile geniului şi-a puterilor sale neştiute şi tace, iar când Libertatea, civilizațiunea plutesc asupră-i, oamenii superiori se ridică spre a-l reflecta în frunțile lor şi a-l arunca apoi în raze lungi adâncimilor poporului, astfel încât în sânul mării întregi se face o zi senină, se răsfrânge în adâncul ei cerul. Poeții, filozofii unei națiuni presupun în cântec şi cuget înălțimile cerului şi-l comunică națiunilor respective. Dar sunt nouri care, întunecând cerul, întunecă pământul. O, nourii — regi ai pământului vor mâna totdeauna tunetele lor — rezbele asupra popoarelor de valuri; cu toate că acei nori nu sunt alta decât însăşi respirarea ghețoasă şi întunecata valurilor nenorocite. Nourii tună, fulgeră şi acopăr cu o perdea de fier Soarele aurit, şi până ce vor fi ei tirani asupra frunților de valuri, până ce întunericul ce-l aruncă ei prin umbra lor cea mare va pătrunde sufletul adânc al mării c-o noapte rece şi tăcută, până atuncea Lumea lui Dumnezeu va fi nenorocită.

Cei mai nalți şi mai veninoşi nori sunt monarhii. Cei după ei, asemenea de veninoşi, sunt diplomații. Trăsnetele lor cu care ruină, seacă, ucid popoare întregi sunt rezbelele.

Sfărâmați monarhii! Nimiciți servii lor cei mai linşi, diplomații; desființați rezbelul şi nu chemați certele popoarelor decât înaintea Tribunalului popoarelor şi atunci Cosmopolitismul cel mai fericit va încălzi pământul cu razele sale de pace şi de bine.

Judecata acestui june — cam bizară — mă interesă mult şi sorbeam, ca să zic aşa, vorbele şoptite de buzele sale subțiri şi palide. Fața sa devenea din ce în ce mai profundă şi mai expresivă şi luă un aspect fantastic. Mă lăsam târât de râul lin al cugetărilor sale într-o nemargine de vise.

— Nu crede, zise, că cosmopolitismul cum îl voi eu nu-şi are adepții săi fie rbinți. Deodată cu aceste vorbe, el scoase din buzunarul de pe piept al gherocului un mic jurnal litografiat în nordul Germaniei. Ieşit dintr-o litografie secretă de sub mâna unor juni apostoli ai Libertății adevărate, ai Cosmopolitismului celui mai posibil şi celui mai egalitar, acest ziar era interpretul unor idei demne, frumoase, tinere. El chema popoarele la o alianță sacră contra tiranilor celor răi ai pământului, la exilarea din regula lumii a maiestăților meschine, a diplomaților gâzi a opiniunii zilei, a rezbelului, în care se varsă atâta sânge din inima cea sântă a popoarelor.

Vis frumos care-a început a fi al lumii întregi, vis care, devenit convincțiune, nu va desființa pe-o cale pacifică şi nepătată de sânge numai capetele cu coroane tiranice, ci şi popoarele ce tiraniză asupra altora!

Bătu o oră. Atunci el se sculă repede, îşi băgă ziarul litografiat în buzunar şi-mi întinse dreapta, pe când cu stânga-şi puse pălăria-n cap.

— Mă numesc Toma Nour... D -ta? Îi spusei numele meu. După aceea ieşi, lăsând să-mi vâjie prin cap ideea de a-l [face] eroul unei nuvele.

Întorcându-mă acasă, tocmai când aprind chibritul ca să dau foc la lampă, văd într-o lumină dubioasă cartea de nuvele cu cele 6 gravuri. Chibritul se stinse şi rămăsei în întuneric.

— Uite, zisei, oare nu voi găsi în acest om un Tasso, să-l studiu mai de-aproape? Întunericul din jurul meu era metafora acelui nume: Toma Nour.

3.2. II

După ce-mi propusesem să-nmărmuresc figura sa cea frumoasă în vro novelă a mea, a[m] căutat negreşit să fac cu el o cunoştință mai de aproape.

L-am văzut în urmă de mai multe ori şi, fiindcă o atracțiune instinctivmă fermeca înspre el, de aceea i-am propus să mă viziteze. Căpătasem în el un amic, care nu mă vizita decât ca să mă certe, care nu se purta decât în ăhaine î negre, care râdea zile întregi cu un râs de netot în societatea oamenilor, pentru ca să plângă acasă, care ura oamenii şi era răutăcios ca o babă, numai ca să nu placă unei lumi ce nu-i plăcea lui.

El nu-mi făcuse încă niciodată invitarea ca să-l vizitez. În fine, într -o zi îmi făcu această nespusă onoare. M-am dus la el. Locuia într-o cameră naltă, spațioasă şi goală. În colțurile tavanului paia[n]jenii îşi exersau pacifica şi tăcuta lor industrie, într-un colț al casei, la pământ, dormeau una peste alta vro câteva sute de cărți, visând fiecare din ele ceea ce cuprindea, în alt colț al casei un pat de lemn c-o saltea de paie, c-o plapumă roşie şi-nainteă aî patului o masă murdară, cu suprafața ilustrată de litere mari latine şi gotice ieşite de sub bricegelul vreunui ştrengar de copil. Pe masă, hârtii, versuri, ziare rupte şi întregi, broşuri efemere ce se împart gratis, în fine, totul un abracadabra fără înțeles şi fără scop.

Dar asupra cărților culcate-n colț era aninat în cui bustul în mărime naturală, lucrat în ulei, a unui copil ca de vro optsprezece [ani], cu păr negru şi lung, cu buzele subțiri şi roze, cu fața albă ca marmura şi cu nişte ochi albaştri mari, sub mari sprâncene şi lungi gene negre. Ochii cei albaştri ai copilului erau aşa de strălucițI, de-un colorit atât de senin, încât păreau că privesc cu inocența, cu dulceața lor mai femeiască asupra spectatorului ce privea în ei. Era o adevărată operă de artă. Cu toate că acel portret înfățişa un chip îmbrăcat bărbăteşte, însă mâinile cele fine, dulci, mici, albe, trăsurile feței de-o paloare delicată, umedă, strălucită, moale, ochii de-o adâncime nespusă, fruntea arcată şi mai mică, părul undoind cam prea lung te-ar fi făcut a crede că e chipul unei femei travestite.

— Cine e femeia asta? zic eu lui Toma, care sta tologit pe plapuma lui cea roşie.

— A, femeie!... râse el. Tot femei visați. Ți-o jur pe omenia mea că a fost bărbat ca tine şi ca mine...

— Cu toate astea aceşti ochi...

— Aceşti ochi?... O! dacă-ai fi văzut tu aceşti ochi vrodată-n viaţa ta, ţi s-ar fi părut că-i revezi în fiece stea vânătă a dimineţii, în fiece undă albastră a mării, în fine, []n fieîce geană azurie ivită prin nori. Cât era de frumos acest copil şi ce tânăr a murit. A fost un amic, poate singurul adevărat ce l-am avut, care m-a iubit cu dezinteresare, care a murit pentru mine; şi dacă mâna mea diletantă în pictura putut să reproducă ochii ce ţi se par încă frumoşi, poţi să-ţi închipuieşti ce frumoşi trebuiau să fie ei. Frumoşi a-nmărmurit în sufletul meu întunecos, rece, nebun, precum ar rămânea prin nouri pe bolta cea brună a nopţii două... numai două stele vinete. Tu, iubitule, mi se pare că ai să devii foiletonistul vreunui ziar... După ce voi muri îţi voi testa într-o broşurică romanul vieţii mele şi vei face din lungii, din obosiţii mei ani, trişti, monotoni şi plânşi, o oră de lectură pentru vrun cutreierător de cafenele, pentru vrun tânăr romanţios sau pentru vro fată afectată, care nu mai are ce pierde, care nu mai poate iubi şi care învaţă din romane cum să-şi facă epistolele de amor.

— O!... voi care pozaţi ca eroii leşinânzi ai romancierilor francezi, voi care iubiţi ca sentimentalii germani, răspunsei eu, voi care mâncaţi cu toate astea ca englezii materialişti, voi trăiţi mult, şi te-ncredinţez eu, iubitule, că tu, cu toată afectaţiunea ta, cu toată faţa ta de-un eroism palid, ai să trăieşti mai mult decât mine. Pe ce ne prindem?

— Pe ce ţi-am spus, replică Toma, pe biografiile noastre scrise în formă de nuvele. De-oi muri eu înainte, ţi-o las pe-a mea, de-i muri tu, moştenesc eu pe-a ta, şi-atâta-i tot.

Într-o noapte venisem la Toma. Luna strălucea afară şi în casă nu era lumânare. Toma sta visând pe patul lui şi fumând în lungi sorbituri din un ciubuc lung, şi focul din lulea ardea prin întunericul odăii ca un ochi de foc roşu ce-ar sclipi prin noapte. Eu stam lângă fereastra deschisă şi priveam visând în faţa cea palidă a lunii. În faţa locuinţei lui Toma era un mândru palat al unuia din... aşaă-zişii!î aristocraţi ai noştri... Dintr-o fereastră deschisă din catul de sus auzii, prin aerul nopţii, tremurând notele dulci al unui piano şi un tânăr şi tremurător glas de copilă adiind o rugăciune uşoară, profumată, fantastică. Îmi închisei ochii, pentru ca să visez în libertate. Mi se păru atunci că sunt într-un pustiu uscat, lung, nisipos ca seceta, deasupra căruia lic ărea o lună fantastică şi palidă ca faţa unei vergine murinde. E miaz ănoapte... Pustiul tace... aerul e mort şi numai suflarea mea e vie, numai ochiul meu e viu pentru ca să vadă pe-un nor de argint în naltul cerului un înger alb, îngenuncheat, cu mâinile unite, care cântă o rugăciune divină, adâncă, tremurătoare: rugăciunea unei vergine. Întredeschisei ochii şi văzui prin fereastra arcată şi deschisă, în mijlocul unui salon strălucit, o jună fată muiată-ntr-o haină albă, înfiorând cu degetele ei subţiri, lungi, albe, clapele unui piano sonor şi acompaniind ţipetele uşoare ale unor note dumnezeieşti cu glas[ul] ei dulce, moale şi încet. Părea că geniul divinului brit Shakespeare expirase asupra pământului un nou înger lunatec, o nouă Ophelia. Am închis iar ochii, astfel încât, recăzut iar în pustiul cel lung, palatul cel alb se confunda cu nourul de argint, iar juna fată albă cu îngerul în genunchi. Apoi, strângând [ochii]

silit şi tare, am învăscut visul meu în întuneric, n-am mai văzut nimica, ci auzeam dispărând ca o suvenire întunecat ă: rugăciunea unei vergine.

Muzica încetase de mult şi, cu totul în prada impresiunii ei, ţineam încă ochii strâns închişi. Când mă deşteptai din reveria mea, fereastra susă a palatului era închisă, în salon întuneric, şi sticlele ferestrei străluceau ca argintul în alba lumină a lunii. Aerul era blond şi vărateс, iar razele lunii, pătrunzând în camera lui Toma, izbeau faţa sa, cu care era el culcat în sus. Ea era mai palidă decât altă dată şi mi se părea că două raze ale lunii aureau două mici lăcrimioare pătrunse din ochii lui închişi.

— Plângi? zisei încet şi mişcat şi eu, căci sufletul meu era plin de lacrimi.

— Iubit de-un asemenea înger, fără să-l poţi iubi, şopti el încet, cu o voce seacă şi amară.

— Ce ai? zic eu.

— Ce am? răspunse Toma. O! dacă-ai cunoaşte tu cât de puţin sufletul meu acesta, te-ai înfiora — nu ştii, nu-ţi poţi imagina cât e de pustiu, cât e de deşert în el, e întocmai cu gândirea idioată şi stearpă a unui om a cărui urechi sunt surde ca lutul, a cărui gură e mută ca pământul, a cărui ochi sunt orbi ca piatra. Nu mai simt nimic, şi când mai pot stoarce o lacrimă din ochii mei mă simt ferice. Ai văzut acel înger închinându-se Dumnezeului său — ei bine, acel înger iubeşte c-un amor lumesc pe un demon rece, palid, cu inima de bronz, pe mine. Şi eu... eu n-o pot iubi. Stele-n cer, amoruri pre pământ, numai în noaptea mea nici o stea, numai în sufletul meu... nici un amor. Câteodată numai aud bătăile pustiitului meu suflet, câteodată suflarea mi se curmă-n piept, ca vântul ce se curmă prin ruinile zdrobite de munţii anilor... câteodată mai simt şi eu!... O, atunci îmi place să trec prin lume cu ochii închişi şi să trăiesc sau în trecut sau în viitor. Visez ca copilul ce vorbeşte prin somn, zâmbind, cu Maica Domnului, mă transport în cer, pun aripi umerilor mei şi părăsesc pământul, pentru ca să mă dau cu totul acelor umbre divine — visuri care mă poartă din lume-n lume şi mă izbesc din gândire în gândire. Mor pentru pământ, ca să trăiesc în cer.

O! de-aş putea iubi.

Înţelegi tu ce va să zică de-a nu *putea* iubi? A trece pin lume singur, mărginit în paşi, în ochi, să te zvârcoleşti în strâmtoarea sufletului tău celui rece, să cauţi a-l aprofunda şi să vezi că e secat şi că apele sale se pierd în nisipul secăciunei sociale, se ard de căldura unei societăţi de oameni ce trăiesc numai din ura unuia către celălalt.

A nu iubi nu-i nimica — a nu *putea* iubi e grozav.

Toma Nour, după ce sfârşise acest apolog al urii şi răcelii, el se sculă din pat şi începu să traverse* spaţiul cel larg al camerei sale, cu paşi mari. Lumina lunii bătea în faţa de marmură a icoanei din perete, a cărei ochi păreau că trăiaău î în noapte.

— O, Ioane! zise Toma, sărutând ochii cei de foc vânăt a icoanei, Ioane, iartă că am căzut într-un iad de ură, când tu nu-mi predicai decât un cer de amor, suflet de înger ce ai fost!

Luna s-ascunse-ntr-un nor negru de ploaie spintecat în două rânduri de lungi fulgere roşii. Casa se-ntunecă şi nu se mai văzu nici acea umbră pe perete: Ioan, nici acea umbră de marmură ce umbla: Toma.

— Toma, zisei eu încet, eu mă duc... noapte bună. Cată să nu-nnebuneşti.

Ieşii şi mă dusei acasă la mine. Deşi Toma rămânea acelaşi, dar eu băgam de samă că el se ruina din [zi] în zi.

În una din zile însă eu luai frumoasa deciziune de-a compune cât se va putea de serios mina mea, în sine cam mucalită şi nededată de-a fi funebră, şi a ţinea o oraţiune de morală şi igienă acestui om — pe care eu îl credeam că-i vun geniu pierdut. Aşa e felul meu. În visurile mele mă cred în stare de-a deveni un tiran carnivor, setos de sânge şi amor, avar de aur şi desfrânat ca un Eliogabal, când în realitate nici nu sunt în stare să mă mâniu cumsecade. Atâta timp sunt şi eu mânios pe-un om cât ţine el mânie pe mine. Ei bine, cu Toma puteam fi mai sever.

— Toma, zisei eu, te ruinezi. Pentru D -zeu, umblă între oameni, până ce ei nu vor începe a crede că eşti nebun.

Am repetat adesea aceste vorbe, sau analoge cel puţin, mai multe zile de-a rândul, dar el nu răspundea nimica, faţa sa rămânea la imputările mele de-o amicie copilărească, rece şi impasibilă[]. Însă într-o zi prorupse cu o voce puternică şi arzătoare, ochii săi se turburarşi răsufla mai greu.

— Taci, zise, copil ce eşti! Ce vrei?... Crezi tu or [i] toate sufletele de pigmei ce mă-nconjor — cred ei oare că mă cunosc? Ei văd nişte membre de om, fiecare-şi croieşte câte-un interior cum îi place pentru acest biped îmbrăcat în negru şi omul lor e gata. "E un nebun", zice cutare. "E fantast", zice cutare. "Aşa! vrea să treacă de original", zice un al treilea — şi toate aceste individualităţi croite pe seama mea, atribuite mie, nu au a împărţi cu mine nimic. Eu sunt ce sunt, destul că sunt altceva decât ceea ce cred ei. Lauda lor nu mă linguşeşte, pentru că ei laudă o individualitate care nu-i identică cu a mea -batjocura lor nu m-atinge, pentru că ei batjocuresc un individ pe care eu nu-l cunosc... Îi disprețuiesc pe oameni... m-am săturat de ei.

Se-nţelege că cu asta curmă şirul oricărui raţionament ce se putea naşte în mintea mea. Nu i-am mai făcut nici o imputare, e în zadar să vorbeşti celuia ce nu vrea să te-asculte.

Într-o zi el plecase din Bucureşti fără măcar să-şi ia adio de la mine sau de la vreunul din cunoscuţii săi.

N-am mai auzit de el vrun an. Într-una din zile primesc o scrisoare din Copenhaga. Iat-o: *"Iubitule, trimite-mi poeziile lui Alecsandri, posterestante — sub literele Y. Y"*. Ş-atâta tot.

I le-am trimis. Pe urmă am plecat la ţară, la o moşioară a părinţilor mei, unde-am petrecut o vară frumoasă, plină de poveşti şi de cântece bătrâneşti. Dar am însărcinat pe-o babă ce îngrijea de camera mea ca să primească orice scrisoare mi-ar veni în lipsă şi s-o arunce în sertarul mesei.

Cum veni toamna, zburai şi eu din câmpiile cele friguroase, brumatece şi întinse în camera din Bucureşti, din etajul al treilea, caldă şi mică.

Sunt un fantast. Capul aplecat asupra mesei, îmi făceam planuri de aur, cugetam asupra acelor mistere din viaţa popoarelor, din mersul generaţiunilor care, asemenea fluxului şi refluxului mării, duc ca o teribilă consecinţă ici la înălţare, colo la cădere. Afară era un timp posomorât şi gemător ca gândirile murinzilor, ploaia vâjia bătând în ferestrele casei, focul se făcuse zgură-n sobă, lumânarea ardea palidă a stinse — şi mie mi se părea că aud şoptirea acelor moşi bătrâni care, pe când eram mic, îmi povesteau în timp de iarnă, ţinându-mă în tremurândele lor braţe, poveşti fantastice despre zâne îmbrăcate în aur şi lumină, care cântă senina lor viaţă în palate de cristal. Au trecut ani d-atunci — şi parc-a fost ieri — ieri pare-că-mi încâlceam degeţelele în barba lor cea albă şi ascultam la graiul lor cel înţelept şi şoptitor, la înţelepciunea trecutului, la acele veşti din bătrâni. Mi-ar fi plăcut mult să trăiesc în trecut. Să fi trăit pe timpii aceia când Domni îmbrăcaţi în haine de aur şi samur ascultau, de pe tronurile lor, în învechitele castele, consiliile divanului de oameni bătrâni — poporul entuziast şi creştin undoind ca valurile mării în curtea Domniei -iareu în mijlocul acelor capete încoronate de părul alb al înţelepciunii, în mijlocul poporului plin de focul entuziasmului, să fiu inima lor plină de geniu, capul cel plin de inspiraţiune, preot durerilor şi bucuriilor, bardul lor. Spre a hrăni acele vise şi mai mult, am deschis vro câteva cronici vechi şi răsfoiam prin ele, când într-una găsesc o scrisoare nedesigilată încă, pe care desigur că menagera mea, primind-o de la poştă, o aruncase în cartea aceea. O desfac. Iată cuprinsul ei:

Torino, în nu ştiu câte.

Omule,

Mi-ai trimis poeziile lui Alecsandri. Îţi mulţumesc. Citesc adeseori pe Emmi, singurul lucru în lume care-mi poate stoarce lacrimi. Într-adev ăr, voi ăştia care trăiţi în lume numai pentru ca să trăiţi aveţi o idee ciudată de moarte... voi vă imaginaţi scheletul unui mort şi-i ziceţi moarte. Pentru mine e un înger drag, cu o cunună de spini, cu faţa palidşi cu aripi negre. Un înger... îngerul visurilor mele, care are-o fizionomie cunoscută mie, singura fizionomie care purta pentru mine fericirea lumii în zâmbetul său şi melancolia pământului în lacrima ei. Acea fizionomie nu mai este. Acele buze ce surâdeau — un surâs al morţii le-a închis, sau mai bine: moartea-namorată de mine a luat figura unei copile, a vizitat pământul şi

mi-a răpit mai întâi inima, pentru ca, dispărând ea, s-o urmeze şi cu sufletul. Scrie-mi.

Eu nu mai văd bine şi urechile-mi vâjâie mereu de cântecul umbrelor ce-o să le văd peste puțin pe cealaltă lume. Îngerul meu se pune-n fața soarelui şi în umbra negrelor sale aripi îmi întunecă din ce în ce mai mult orele, care se vor stinge în curând. Voi muri. Scrie-mi curând, căci poate-oi mai primi încă. După ce-oi muri, vei căpăta o ciudată moştenire din partea mea. Ține minte. Rămân al pământului cu corpul, al tău cu sufletul, cel ce-n curând nu va mai fi.

Toma Nour

O lacrimă se scurse tremurând din genele [mele] strălucitoare şi aruncai scrisoarea în foc. Ochii mei painjeniți de lacrimi şi insomnie întrevedeau într-o sălbatecă fantasmagorie capul vânăt al acelui amic nefericit cu creierii roşii de gândire, cu fălcile înfundate de venin şi de mizantropie, cu ochii înfundați şi turburi ca ochii unui nebun. Desigur murise. Deschid sertarul mesei şi iau puținele portrete ce le aveam împrăştiate prin hârtii. Portretul lui era lipit de a lui Tasso.

Epistola stătuse de mult în cronică. Era veche. Trecu încă o lună şi primii un pachet dintr-un mic oraş al Germaniei — reşedința unui rege-miniatură, rege-parodie, rege-satiră. Pachetul era c-un manuscript, manuscriptul biografiei lui Toma Nour.

Printre foi, o fâşie de hârtie cu cuvintele următoare:

Amice, N-am murit încă, însă sunt condamnat la moarte. Execuțiunea mea va fi în curând. Locuiesc într-un palat mare — la poarta mea sunt santinele superbe — numai că e cam întunecos şi cam umed palatul meu — oamenii-i zic închisoare. Cu manuscriptul fă ce-i şti. Adio, şi la revedere pe cealaltă lume!

Toma

Iată manuscriptul:

3.3. III

Am zărit întunericul lumii sub un troian de ninsoare, adică într-una din acele colibe care iarna nu-şi mai manifestă existența lor decât prin fumul cel verde ce tremură asupră-le. Tata n-avea nimica; era unul din oamenii cei mai săraci ai cătunului nostru... Nu-mi aduc aminte de mama decât ca de-o ființă palidă, un înger care mi-a descântat copilăria cu glasul ei dureros şi suferitor. Eram încă mic când, într-o zi, băgai de seamă că mama nu mai vrea să-mi răspundă, căci ea adormise, galbenă, cu furca-n mână şi cu buzele ce zâmbeau abia. O gândire adâncă părea că o cuprinsese; eu o trăgeam din când în când încet de mânică; dar ea mi se părea că nu vrea să-mi răspundă. A venit în urmă tata, oamenii a[u] întins-o pe-o masă — şi a venit satul întreg... unii din ei plângeau; eu priveam la ei, dar nu ştiam ce să cuget. Mai văzusem

adeseori oameni țepeni întinşi pe câte-un pat ce-i ziceau năsălie, purtați pe sus între cântece şi plâns, şi băgasem ăde seam[] că, de câte ori trecea o nuntă aşa de tristă pe lângă casa noastră, mamei îi curgeau din ochi lacrimi mari, dar nu ştiam de ce... Veni noaptea... Oamenii ce stau în casă se jucau d-a cărțile, dar mama sta tot întinsă, tot nemişcată, tot galbenă. A treia zi o au dus-o oamenii la o casă de lemn cu o cruce deasupra — la biserică; un om bătrân cu o barbă albă, îmbrăcat în haină lungă şi vopsită fel de fel, cânta încet şi pe nas, apoi au pus-o într-o groapă, au aruncat țărână deasupra ei de-au acoperit-o... M-am întors acasă... Nu vorbisem nici o vorbă de trei zile şi minunea aceasta îmi amețea capul meu cel mic. Nu ştiu ce simțeam, dar mă cuprinsese frica grozavă că n-o să mai văd pe mama... Mă duceam de-o căutam în casă, o căutam pretutindenea... îmi părea că-i aud glasul ei cel dulce şi încet, dar pe ea n-o mai vedeam. Cum a înnoptat, m-am dus la biserică... Am văzut o movilă acolo unde pusese pe mama, şi o lumânare de ceară galbenă ardea prin noapte, ca o stea de aur prin întunericul norilor. M-am culcat pe groapă, am lipit urechea mea de țărână. Mamă! mamă! am strigat, ieşi de-acolo şi vino acasă... Casa e pustie, zic, tata n-a venit toată ziua azi, porumbii tăi cei albi au luat câmpii... Mamă, vino, mamă! ori ia-mă şi pe mine la tine, acolo unde eşti... Ascultam; dar movila era rece, tăcută, umedă, un vânt stinse lumânarea şi întunericul cel negru cuprinse sufletul meu. Mama nu venea... Lacrimile începură să-mi curgă, o mână de lemn îmi strângea inima-n piept, suspinele mă inundau şi, în glasul unei cucuvăi triste, am adormit.

Şi iată ce-am visat. De sus, sus, din acele stânci mişcătoare ce lumea le zice nori, vedeam o rază coborându-se tocmai asupra mea. Şi pe rază se cobora o femeie îmbrăcată într-o haină lungă şi albă... era maica mea... Ea mă discântă şi din pieptul meu am văzut ieşind o turturică albă ce s-a pus la mama-n brațe... Eu singur rămăsesem rece şi galben pe groapă, cum fusese mama; şi mi se părea că eu nu mai sunt eu, ci că sunt turturică... Pe brațele mamei m-am schimbat din turturică într-un copilaş alb şi frumos, cu nişte aripioare de puf de argint. Raza cea de aur se suia cu noi... am trecut printr-o noapte de nouri, prin o zi întreagă de stele, pân-am dat de-o lume de miros şi cântec, de-o grădină frumoasă deasupra stelelor. Copacii erau cu foi de nestimate, cu flori de lumină, şi în loc de mere luceau prin crengile lor mii de stele de foc. Cărările grădinii acoperite cu nisip de argint duceau toate în mijlocul ei, unde era o masă întinsă, albă, cu lumânări de ceară ce luceau ca aurul, şi de jur împrejur sânți în haine albe ca şi mama şi împrejurul capului lor strălucea de raze. Ei povesteau, cântau cântece de prin vremile de pe când nu era încă lume, nici oameni, şi eu îi ascultam uimit... Când deodată un întuneric rece izbi obrazul şi ochii mei ce-i deschisesem. M-am pomenit tot pe mormanul de hlei şi o ploaie amestecată cu piatră îmi izbea fața, pe când norii cei negri ai cerului se sfârtica în mii de bucăți prin fulgere roşii ca focul. Clopotul cel dogit gemea bolnav în turn şi toaca se izbea de stâlpii clopotniței.

Am fugit de pe morman, ud şi plin ăde hleiî, şi m-am covrigit în clopotniță, cu dinții clănțănind şi muiat până la piele; părul meu cel lung îmi cădea peste ochi — mâinuțele mele slabe şi reci le băgam tremurând în mânecele ude. Aşa am stat toată noaptea. Pe la cântători am început a merge cu picioarele goale prin noroi spre casă...

am intrat în bordei... pe vatră lemnele se topise... şi zgura abia mai licărea... tata şedea pe un scăunaş scund şi pe faţa sa arsă şi nerasă se strecurau lacrimi de venin.

— Unde-ai fost? zise el, apucând cu blândeţe mâna mea îngheţată. — Am fost să caut pe mama... unde-i mama? Pieptul său se umflă cumplit, el mă luă în braţe, mă strânse cu foc nespus şi-mi înecă faţa rece c-un noian de sărutări fierbinţi.

— Mama ta, sărace, şopti încet, mama ta?! Nu mai ai mamă. Rămăsesem singura mângâiere a tatălui meu celui amărât. Eram lumina ochilor săi, cugetul minţii, speranţa bătrâneţelor sale. Când eram mic mă duceam la preotul cel bătrân al satului, care, ţinându-mă pe genunchi, îmi dete primele lecţiuni în citire. O dorinţă nemărginită, o sete arzătoare de studiu se trezise în mine, care, vai, era să-mi devie fatală. De-aş fi rămas în munţii mei, să-mi fi încântat inima cu doine şi capul cu fantasmagoriile basmelor, poate că eram mai fericit.

Tata m-a dat la şcoală. Ce-oi fi învăţat nu ştiu, dar ştiu că zilele mele treceau ca o iarnă pustie, ca un vis fără înţeles.

Între copiii aceia lipsiţi, care ascultă cu sete de pe băncile şcolii graiul învăţăturii, între aceia cărora studiul nu li-i o silă, ci chemare, destin, în capul şi inima cărora se frământă câte puţin foc ceresc, sunt cu deosebire două clase — cu toate că amândouă au un punct în care nu diferesc: lipsa.

Numai că la unii e voluntară, la alţii e pentru că într-adevăr sunt lipsiţi. Cei dintâi auresc până şi prundul stradelor cu banii lor, până ce, rămaşi fără, beau paharul mizeriei până la drojdii, cei din urmă îl beau mereu, fără întrerupere.

Între cei patru pereţi gălbui ai unei mansarde scunde şi lungăreţe, osândite de-a sta în veci nemăturată, locuiam cinci inşi în dezordinea cea mai deplină şi mai pacifică. Lângă unica fereastră stătea o masă numai cu două picioare, căci cu partea opusă se răzima de perete. Vro trei paturi, care de care mai şchioape, unul cu trei picioare, altul cu două la un capăt, iar la cellalt aşezat pe pământ, astfel încât te culcai pe el pieziş, un scaun de paie în mijloc cu o gaură gigantică, nişte sfeşnice de lut cu falnice lumânări de său, o lampă veche, cu genealogie directă de la lămpile filozofilor greci, a căror studii puţeau a untdelemn, mormane de cărţi risipite pe masă, pe sub paturi, pe fereastră şi printre grinzile cele lungi şi afumate a tavanului, ce erau de culoarea cea mohorâtă-roşie [a] lemnului pârlit. Pe paturi erau saltele de paie şi cergi de lână, la pământ o rogojină, pe care se tologeau colegii mei şi jucau cărţi, fumând din nişte lulele puturoase un tutun ce făcea nesuferită atmosfera, ş-aşa atât de mărginită a mansardei. Eram cu toţii în vârsta aceea în care urli arii din opere, declami pasaje din autorii clasici, faci poezii de amor, vrei să treci de ştrengar şi de viţios, îţi închipuieşti aşa de mult despre mustăcioara d-tale, eşti convins că zâmbetul d-tale e fermecător şi ochiul săgetător — în fine, în vârsta cea pedantă şi nesuferită căreia nu ştii ce nume să-i dai. Pe când colegii jucau cărţi, râdeau, beau şi povesteau anecdote care de care mai frivole şi mai de râs, de Pepelea, de ţigani, de popi, eu îmi mânam viaţa cu capul aşezat între mâini, cu coatele răzimate de marginea mesei, neascultând la ei şi citind

romanţe fioroase şi fantastice care-mi iritau creierii. Între mulţimea de colegi era cu deosebire unul de-o frumuseţe femeiască. Palid, delicat, era cu toate astea capul tuturor exceselor de student. La beţie el bea îndoit cât orişicare din noi, numai că pe când ceilalţi cădeau în toate lăturile şi nu ştiau ce vorbesc, chiuiau şi se sărutau ca şi când ar fi amanţi — el singur sta în mijlocul lor senin, surâzând, şi singurul semn că băuse era că paloarea sa obicinuită se colora c-un gingaş roza — ca acel al ofticei. Eu de felul meu nu puteam bea, dar într-adevăr că trebuia să mă mir de acel copil, acel înger cu păr negru* şi lung, cu ochii de-un albastru aşa de strălucit şi de adânc, cu faţa aşa de palidă, aşa de delicată, asupra căruia însă vinul nu producea nici un efect. El era sărac de fel, însă se părea că-i păsa aşa de puţin de sărăcia lui. Totdeauna vesel, totdeauna plin de glume şi noutăţi, însă totdeauna rupt şi fără bani, el era o individualitate care nici nu avea cunoştinţa de sine, care nu numai că nu ştia, dar nici că voia să ştie la ce trăieşte. Mie-mi părea cu toate astea că această veselie era silită, că aceste râsuri adeseori nenatural de nemăsurate şi nebuneşti nu erau decât trista şi desperata prefăcătorie a unui suflet rupt de durere.

Într-o friguroasă miazănoapte de iarnă — eu citeam, ceilalţi colegi dormeau horăind care-ncotro — bate cineva la uşă.

— Intră! strig. Într-o mantă ce părea [a] nu mai putea susţine lupta cu vântul, intră tânărul şi palidul meu amic, dar paloarea sa era mai adâncă, era vânătă, buzele seci şi strânse, râsul amar şi peste măsură silit, ochii turburi, părul său negru într-o dezordine cumplită.

— Ioane, strig eu, ce ai? I-apuc mâna şi mă uit fix în ochii lui. — Nimic, zise el râzând, nimica!... ea moare. — Cine moare, pentru Dumnezeu? — Ea! zise el şi, strângându-mă la el, apăsându-mi capul de pieptul său, cu nişte sughiţuri disperate — vino, zise, vino cu mine... te rog!

Mi-aruncai o haină mai caldă şi ieşii cu el. Era ger. Paşii noştri trosneau pe zăpada îngheţată — şi noi zburam alături pe stradele oraşului: eu învelit şi cu faţa înfundată în manta, el, ţiind faţa în dreptul zăpadei ce izbea ca acele, rece. Sufla un vânt cumplit. Din când în când treceam pe lângă o lampă... Când priveam în faţa sa aşa de albă ca [a] unui mort, îmi părea că merg alături cu o umbră, cu un om ce murise de mult, astfel încât îmi venea să mă mir cum eu, viu, puteam să însoţesc pe* acest mort şi unde mă duceam cu această fantasmă palidă, sceptică, lungă. Aspectul fantastic a figurei sale, paşii săi ce abia atingeau pământul, ochii săi ficşi, mantaua sa lungă şi ruptă ce ajungea mai până la picioare — şi încă ăst fel cum mergea mut alături cu mine, mă-nfioram eu singur gândind că am a face c-o fiinţă ce nu este, gândeam că visez şi că nu e decât o înfricoşată fantasmă din visul unei nopţi de iarnă. Ieşirăm din oraş. Câmpia lungă şi lată acoperitcu zăpadă de argint în care se oglindea luna palidă... era o arie albă întinsă... noaptea de iarnă fantastică, plină de un aer de argint, în toată frumuseţea sa rece, câmpia de zăpadă, p-ici, pe colo câte-un tufiş nins, o momâie, o fantasmă de argint pe un câmp de argint, iată tot. Noi luarăm câmpul de-a curmezişul. Departe, la un capăt al câmpului, se zărea printre arbori desfrunziţi, în

mijlocul unei grădini, o lumină ce părea că iese dintr-o fereastră şi s-auzea lătratul amorţit al unui câine.

Am grăbit şi mai mult paşii noştri, până ce-am putut distinge prin ninsoarea generală o casă în mijlocul unei grădini. Am sărit amândoi gardul, ce se scutură de ninsoare, şi ne-am îndreptat înspre fereastra luminată. Apropiindu-ne, el m-a rugat să mă plec ca să se poată sui şi apuca de cercevelele geamurilor; sări pe spatele mele îndoite, de-aicea pe marginea temeliei, şi se uită înăuntru. Eu mă urcai după el.

Camera era mobilată sărac, scaunele de lemn, patul nelustruit, într-un colţ un piano. Pe-un scaun şedea un bătrân, pe pat zăcea o fată cu ochii jumătate închişi, lângă piano şedea altă fată.

Cea care zăcea pe pat era d-o frumuseţe rară. Părul blond bătea în cenuşiu — faţa sa albă ca bruma, ochii săi mai negri decât mura sub nişte gene lungi, blonde, şi sp[r]încene subţiri, trase şi îmbinate. Buzele ei tremurau o rugăciune, ochii săi se întredeschideau din când în când, tâmplele sale băteau încet. Un braţ de-o albeţe vergină ca cea mai curată marmură spânzura în josul patului, pe când mâna cealaltă zăcea pe inima ei.

Bătrânul şedea pe scaunul cel de lemn. Fruntea sa pleşuvă şi înconjuratde câţiva peri albi ca argintul în lumină era norată de durere, ochii săi roşii de bătrâneţe şi de culoare turbure erau plini de lacrimi, capul său palid, pe jumătate mort, tremura convulsiv şi braţele sale spânzurau de-a lungul sprijoanelor scaunului.

Fata de lângă scaun era un înger-trandafiriu. Şezând în faţa pianului, mâinile repozau ţepene pe clape, spatele răzimate de speteaza scaunului şi capul spânzurat, cu faţa sus, asupra spetezei. Faţa ei privea drept în cer, lacrimile ei rămâneau în ochi, căci faţa ei sta orizontal. Faţa era palidă şi durerea ei — o durere sublimă.

Însuşi aerul camerei era mort şi trist, flacăra luminii tremura ca suflată de-un spirit nevăzut. Erau toţi muţi ca morţi, privirea bătrânului devenise fixă şi disperată, când deodată mâinile celei de lângă piano se mişcară. Electric inspirate, zburau ca nevăzute asupra clapelor, aerul se auri de note divine, cereşti: bătrânul se plecă ca pentru a îngenunchea, ochii murindei se deschiseră şi ea începu să cânte. Cântecul unei murinde. Notele zburau când puternic, când încet, abia auzite, ca suspinele arpelor îngereşti — era unul din acele cântece superbe a acelui maestro divin în ţipetele sale, Palestrina. Murinda cânta... dar ce fel! Un timbru ca a unui clopot de argint... Cântecul pianului se stingea sub degetele uneia — cântecul pe buzele celeilalte se stingea şi el -murinda, ce se ridicase pe cotul mâinii drepte, recădea, încet, încet, cu capul în perini, cântecul se stinse, buzele amuţiră şi deveniră vinete, ochii se turburară şi apoi se închiseră pentru totdeauna. Lumina asfinţi.

— Sofia! strigă Ioan, căzând pe spate de la fereastră în zăpadă. Sării jos. Îl învelii în mantă şi, cum era înţepenit de leşin şi ger, îl luai de-a umere. Era uşor ca o fată. Sării cu el gardul şi traversai cu el câmpia cea ninsă, asemenea unui fur de morţi. Aproape

de oraş îl pusei la pământ, am început să-l frec cu zăpadă şi să suflu cu suflarea mea înghețată asupra feței de-o paloare ce în lumina lunii părea de argint. Fața sa trasă îmi păru că se mişcă.

— Ioane! zic, scoală, hai acasă. El îşi întoarse, culcat fiind, ochii spre casa unde fusesem. Lumina era stinsă.

— N-am fost noi acolo? zise el rătăcit, arătând cu mâna spre direcțiunea casei.

— Nu! Noi abia ieşisem din oraş, şi tu ai căzut aicea fără simțiri. — Va să zică am visat? zise el râzând nebunește, ştiam eu c-am visat! Nu se putea altfel... nu se poate.

Vocea sa era frântă, plângeroasă şi amorțită de durere. — Hai acasă — răceşti! — Tu n-ai auzit acea muzică divină, acel înger murind, acel bătrân disperat, n-ai văzut nimic?

— Dar, pentru Dumnezeu, ce vrei tu cu bătrânul tău şi cu îngerul tău murind? Ce vrei să fi văzut eu aici în câmp, când n-am fost nicăieri ca să putem vedea ceva din câte zici tu.

— Bine zici! Sunt nebun! Am visat. Aide-acasă. Lumina la ei nu arde... ei dorm... ei dorm duşi... va să zică sunt liniştiți, de vreme ce dorm şi lumina-i stinsă... va să zică ea nu moare... din contra, e speran ță să se-nsănătoşeze de vreme ce doarme.

— Capul tău e ud, zic eu, căci, fierbinte fiind, s-a topit zăpada pe fruntea [ta].

Cu vorbele astea mi-am luat căciula mea de blană din cap şi i-am pus-o lui, apăsându-i-o peste ochi, căci băgasem de seamă că lumina se reaprinsese. Apoi, apucându-l cu amândouă mâinile de subsuori, îl ridicai, îl apucai strâns de-un braț şi-ncepui s-alerg iute cu el până ce intrarăm în stradele oraşului... astfel încât, amețit, orbit şi dus cu sila, în apatia lui nu se mai uitase înapoi.

Venirăm acasă. Ochii săi erau turburi, însă fața luase iar aparința de liniște ce-i era obicinuită. Lampa pe masă o lăsasem aprinsă şi fumega pe stinse.

— O, D-zeul meu, aş vrea să nu dorm şi cu toate astea mi-e somn! mi-e somn! ăzise Ioanî aruncându-se pe pat.

Ca la toți degerații, îi era somn şi lui; şi fiindcă somnul era, după părerea mea, singurul remediu ce putea să aline o stare ca acea în care se afla el, l-am lăsat să se culce şi eu am început să mă primblu desculț, ca să nu fac zgomot, de-a lungul camerei. Cam înspre ziuă îmi veni somn şi mie şi mă trântii lângă unul din camarazii mei. A doua zi, când m-am sculat, era ziua-n amiaza mare. El se sculase şi plecase de mult.

A treia zi, pe când se-nsera, Ioan intră trist, rece, însă liniştit în casă.

— Ea a murit, zise el. Vino.

Mă luă de braţ pe stradă. Sara era rece, stradele pustii, când văzui luminându-se într-un colţ depărtat patru oameni ce duceau un sicriu negru de brad, cărora le urma un preot în pas repede şi după el — ca şi când durerea ar fi fost repede — urma într-acelaşi pas un bătrân într-o manta sură, lungă şi veche şi o fată îmbrăcată sărac. Ne apropiarăm de convoi, ce mergea repede spre cimitir. Intrarăm, prin crucile şi mormintele ninse, lângă o galbenă groapă săpată din nou, astfel încât din fundul ei ieşea încă un uşure abur de căldura pământului, pe când bulgării prinsese brumă. O-nmormântare într-o sară de iarnă. Cioclul îşi răzimase bărbia unei feţe adânci şi posomorâte pe sapa cea lată şi plină de lut, luna trecea ca un vis prin norii palizi şi reci, preotul cânta un "Pomeneşte, Doamne...", iar bătrânul tată îşi descoperise capul. Pielița ăfeţei lui î era galbenă, iar pe ea ţesuse ani şi dureri în toate părţile trăsuri care mai fine, care mai adânci — capul său, mai mult fără păr: părea că perii argintii, presărați numai, erau sădiți de mâna unei fiinţe nedibace... Ochii săi erau uscați şi necapabili de-a plânge... privirea ţintea fixă asupra sicriului, încât părea că toată expresiunea durerii celei adânci se concentrase în capul său pe jumătate nebun şi-n ochii săi turburi şi fără seamă. Înainte ca purtătorii să depună corpul în sân[ul] său cel adânc de lut, bătrânul, ca prin instinct, făcu un semn, capacul se ridică, şi din fundul sicriului prea mare vedeai parecă o umbră albă, părul în dezordine, faţa de-un alb vânăt şi împietrit ca al marmorei, buzele supte şi ochii cei mari închişi şi-nfundați sub fruntea lată şi veştedă. Bătrânul s-apropie şi apăsă lung timp buzele sale reci pe fruntea copilei moarte. Sora sa stătea, o marmură vie, un geniu al durerii, răzimată, cu faţa topită de durere, lângă un copac ce-şi scutura frunzele galbene şi pline de neauă pe faţa ei albă şi rece. Ochii închişi şi seci, gura ei trasă cu amărăciune, faţa ei ce sta să plângă şi nu putea te făcea să crezi că maestrul Canova îşi săpase pe acele morminte o operă a marmoreului său geniu şi c-o întronase printre cruci şi morminte acoperite de ninsoare. Ca un nebun sări Ioan, palid ca o stafie, de lângă mine, şi-şi apropie buzele lui de ochii moartei. Apoi capacul recăzu, pe funii fugea sicriul cel negru în noaptea pământului — şi pe pământ nu mai rămăsese decât suvenirea cea amară a Sofiei. Mi-am închis ochii şi-am visat... ce?... Nu ştiu. Când i-am redeschis, eram singur în cimitir. Luna revărsa printre arborii ninşi şi strălucițiîn haina lor argintie o lumină dalbă ca visul de vară, iar bătrânul cioclu arunca încet, nepăsător, melancolic bulgării ce sunau pe scândurile uscate ale sicriului. Un vis de moarte, de mormânt, iată tot.

Când mă întorsei şi intrai în mansarda mea, Ioan sta lungit drept pe patul meu, părul său era răslățit ca noaptea pe perina albă şi mâinile unite asupra capului, faţa neclintită şi ochii închişi. Pe o masă alături cu patul sta o claie de cărți prăfuite, deasupra lor ardea în sfeşnic de lut o lumânare de său, necurățită, făcuse mucul negru şi mare şi vărsa o lumină galbenă şi nepriceputăasupra feţei nesimțitoare a junelui. Pe masă sta un pistol. M-apropiai încet şi-l luai de acolo. În letargia în care-l aruncase durerea sa cea adâncă, Ioan n-auzi nimica. Deschisei un oblon al ferestrei şi-aruncai pistolul pe-un troian de ninsoare. Apoi ieşii din casă şi mă dusei să-mi răcoresc visurile şi impresiunea vie, turburarea întunecoasă [a] sufletului în noaptea cea senină şi rece de iarnă.

A doua zi mă-ntâlnii cu Ioan.

— Ai văzut toate fazele acestei drame a inimii, Tomo, aide acuma de-ţi vezi de aproape actorii... aide la bătrânul şi la fiica ce i-a mai rămas. O Dumnezeul[e], nu sunt egoist, dar cu toate astea tu ştii că eu aş fi vrut ca astlaltă...

— Taci, zisei eu, nu face un păcat. Astlaltă poate asemenea să facă un fericit, Ioane! E tot aşa de frumoasă şi pare-se tot aşa de bună... Dar, în fine, aidem.

Ajunşi la casa bătrânului, intrarăm în odaia încălzită şi familiară. Bătrânul sta, în durerea lui, mut, în fotoliul cel vechi, cu capul plecat asupra pieptului. Fata şedea visătoare lângă fereastră şi se uita în fruntea înflorită a unei roze ce lucea ca o stea înfocată alături cu-ale ferestrei flori de gheaţă. O bătrână-şi făcea de lucru lângă gura sobei. Ziua era aşa de posomorâtă încât în casă părea sară. Ei mai nu simţiră intrarea noastră. Ioan s-apropie de fată, i-apucă mâna şi zise c-o tandreţe de frate:

— Poesis, ce faci tu? — Ce fac? Nimic — vorbeşte-ncet... tata doarme, numai că somnul său se cheamă durere şi desperare... Nu-l deştepta din somn!... Singurul nostru sprijin, Sofia... s-a dus.

— Îţi prezint pe domnul, zise Ioan, arătându-mă pe mine.

— A! Domnul!... zise ea încet şi înclinându-se nepăsătoare şi uitit ă, parecă nu mă văzuse... Ioane, -ţi mulţumesc, zise ea, strângând mâna lui, care sta pe scaun faţă-n faţă cu ea, ai fost în acea sară şi tu. Sărman copil! Cât ai pierdut!

— Eu n-am fost, n-am putut, Poesis, întreabă pe domnul dacă n-am căzut în zăpadă nesimţitor, pe calea de-a veni la voi. Domnialui mă-nsoţea.

— Domnul? zise ea surâzând cu tristeţe. Dar tu ai fost... nu te-am văzut în fereastră?

— Va să zică am fost, zise el încet şi mişcat, va să zică am asistat la expirarea ei. O, Tomo, cât rău mi-ai făcut. Să mă-nşeli, să-mi spui c-am visat. Mi-o imputam de-o crimă că nu venisem, dar acum... sunt scuzat înaintea ei în ceruri... ea ştie... eu am fost... Dar de ce nu mi-ai spus-o? M-aş fi întors de unde eram noi şi...

— În starea în care erai? zisei eu. De-ai fi venit, Ioane, azi nu răspundeam de mintea ta şi de viaţa ta, lucruri la care ştiu că nu prea ţii, dar la care era datoria mea de-a ţinea.

— Sărman copil! Cât eşti de nenorocit! Eu aş fi nebunit de mult! zise ea, plecându-se şi sărutând fruntea cea curată a lui Ioan.

Fruntea lui rămase liniştită, dar se acoperi c-un nour de vise.

— O voi urma, zise el încet şi mişcat, şi ochii săi se umplură de lacrimi, o voi urma în curând.

— Taci, zise ea, să nu ne-audă! Arătă cu ochii la tată-său, ce stătea pierdut în durerea lui mută şi adâncă.

Mai stăturăm câtva... foarte puțin... ş-apoi ne-am întors înspre casă... Inima mea era înecată-n raze, sufletul meu — îmbătat de-o dulceață nemărginită şi plin numai de-un chip, de-unul singur... Poesis ! Ioan se despărțise de mine. Eu intrai în casă şi, trântindu-mă dinaintea mesei cu cărți:

— Poesis, murmurai răpit, te iubesc!

Am visat... am cântat, am scris, toate despre ea... ființa mea era plină de-un singur vis... mintea mea nu vedea alt chip decât pe-acel înger de marmură: "Poesis!"

L-am căutat pe Ioan şi-am cercat a-i spune. Dar el devenise tăcut şi respingător... ne'ncrezător către orice. Îşi râdea de cer şi de Dumnezeu; desprețuia oamenii, încât ți s-ar fi părut că sub zdrențele lui râde un rege sceptic şi crud ca Satana. Nu mai puteam vorbi cu el.Îl întrebai numai într-o zi despre împrejurările acelei familii.

— Mizerie, zise el, mizerie, soartea sufletelor mari, sufletelor de îngeri... pe când cei mari, idioți în mărirea lor, se primblă în trăsuri aurite. O! aceşti mari! n-ar putea ei să încurajeze, să susție pe acel bătrân poet ce-şi hrăneşte viața cu visuri, ce moare de foame cu tot geniul său, care e silit să-şi lase fetele să umble goale şi sărace pe strade, astfel încât prostituțiunea îmbrăcată în mătase râde cu hohot pe urma virtuții zdrențuite? O, prostituțiunea şi ruşinea se-ngroapă-n morminte de marmură şi-n sicrie de plumb acoperite de catifea, pe când virtutea doarme somnul ei etern între patru scânduri de brad. Şi la ce există virtute, la ce? Pe teatru cu virtutea, cu nobleța — ce-nsemneazacei oameni de nimica, care-ntr-o lume de răi, de fațarnici, de egoişti fac pe virtuoşi[i], pe nobili[i], pe sufletele caste. Poate oare virtutea să-nvingă viciul... Învinsu-l-a vrodată? Când? Pe teatru, pe scenă cu virtutea, nu în viața practică, unde-ți trebuie mişelie ca să nu mori de foame, şi părerea, numai părerea omului onest ca să mori fericit şi neplâns de cei ce rămân în urmă ...mai ales dacă laşi avere. O! am văzut scene unde mama ascunde testamentul tatălui în sânul ei, de frica fiilor ei, ce, aproape cu cadavrul ne'nmormântat încă, caută cu ochiri umede, însă de şarpe, testamentul răposatului. Am văzut asemenea scene, unde soția leşină numai pentru că letargia şi libertatea ce dă paloarei sale îi şade bine. E infam tot ce e om... Nu cred în această bestie răutăcioasă care se trage din măimuțe şi care şi-a adus toate obiceiele rele ale străbunilor ei.

— Taci, zic eu! Sofia ta n-a fost femeie?... — Femeie, ea? zise el, surâzând amar — ea, femeie? Aiurezi! Un înger a fost, un înger cum îl cugetă Dumnezeu numai o dată în mijlocul eternității sale fără margine. Ce e femeia? Acest om ce trăieşte pentru a-şi spoi fața cu colori, vorba cu minciună şi ochii cu lacrimi înşelătoare? O sfinx ce

plânge când te tradă, ce râde în inima ei când ochii ei sunt plini de lacrimi. O, ea n-a fost o femeie... Protest în contra numelui.

Asta era dispoziţiunea lui Ion în urma morţii Sofiei. Mult timp în urmă, el, deşi cu inima sfâşiată, deşi cu sufletul turbure, însă cu fruntea sa de artist etern senină, nu te lăsa să întrevezi nimica.

Eu, din contra, care văzusem figura frumoasă a acelei fiice a pământului, a acelui înger blond, eu îl visam zi şi noapte, şi mi se părea că atuncea când îngenuncheam la o icoană neagră de lemn din biserica noastră, când dascălul murmura în strana lui rugăciuni într-o limbă veche şi mai mult slavă, pe când preotul în altar îşi înălţa slabele sale mâini spre ceruri, mie mi se părea că mohorâta roşie icoană a Maicii Domnului din iconostas lua conture din ce în ce mai albe, faţa sa cea ştearsă şi ne 'nţeleasă devenea ca suflată de-argint trandafiriu, părul său acoperit de maramă brodată cu aur părea că undoia în lungi şi dezordinate bucle blonde ca aurul, ochii săi stinşi de vreme păreau că lucesc ca două flori vinete, iar buzele sale sânte, galbene şi închise păreau, rozate, a murmura vorbe, pe când haina cea plină de falduri şi roşie devenea în ochii mei painjeniţi albă ca gazul cel alb. În biserică, în locul maicii lui Dumnezeu, eu priveam, prin lacrimile mele amare de amor, pe acel chip drag inimii mele, pe Poesis.

Cine era ea? Ce era? Cu ce se ocupa? Actriţă de mâna a doua, de la un teatru de mâna a doua, ea juca subrete, deşi pasul şi atitudinea arătau pe tragediana.

Teatrul era într-un suburbiu al oraşului, zidit de scânduri în mijlocul unor grupe de arbori care formau, în complex cu alţii mai depărtaţi, un fel de grădină sau, mai bine zis, pădurice.

Pe-o uşă la capăt puteai privi pe scenă, cu toată crasa ei dezordine naintea reprezentării, cu boschetele a căror verde e amestecat cu pete roşii, roze adică, cu bănci ce stau încă trântite pe scenă, cu fondaluri ce spânzură pe la jumătatea scenei, cu fundul în care vezi încă stând mobilele grămădite una peste alta, candelabre peste scaune, mese culcate cu picioarele-n sus pe canapele, oglinzi întoarse cu sticla spre perete, scoarţe învălătucite, rechizite aruncate una peste alta, şi-n stânga, şi-n dreapta cabinete de scânduri numite garderobe, în care se-mbracă şi se spoiesc actori[i] şi actriţele.

Intrai şi eu pe scenă, printre mulţimea cea foitoare de maşinişti care se-njură unii pe alţii, şi m-apropiai de una din cabinele de scândură în care ştiam că se-mbrăca ea. Printre spărturile scândurii am privit şi eu înăuntru. Sărmana copilă! Abia-i murise sora-sa, şi ea trebuia să joace un rol vesel. Puţin alb trebuia feţei sale celei de-o albeţe palidă, o lină adiere cu roşu îi dete un fel de reflect trandafiriu asemenea [cu] al luminii serii. Sânul ei era acoperit numai c-o uşure cămaşă de gaz care trăda mai mult decât acoperea piepţii cei mai rotunzi, mai albi, mai mici, ce păreau sculptaţi într-o marmură de argint de mâna unui sculptor orb, căci, văzând, n-ar fi putut decât să sfarme de gelozie opera sa. Ea juca pe-un înger, într-o feerie fără de înţeles cu dei ex

machina, care plăcea şi era frumoasă numai pentru că persoanele ce jucau în ea plăceau şi erau frumoase.

Îşi pusese aripile albe; îşi gătise complet toaleta şi, pe când orchestra începu uvertura cu rugăciunea din Norma, Poesis căzu pe scaun într-o atitudine visătoare, cu capul lăsat peste umere şi cu mâinile unite, astfel încât nu te-ar fi prins mirarea dacă, răpită de acel cântec ce suia la cer, ea s-ar fi urcat încet, încet, nemişcată şi tristă, ca sufletul unui înger suind, la ceruri, purtată ca pe nesimțite de aripile ei albe-argintii.

Eu stam şi-o contemplam. Voluptatea acelui sân de marmură, visătoria acelei fețe palide îndreptate spre cer, acele mâini mici şi albe unite ca pentru rugăciune, acele brațe rotunde, goale, fragede, lăsate în jos ca şi când ar fi denunțat desperanța, acel corp ce sta să-ngenunche, acele aripi ce stau să se mişte şi s-o ducă — toate astea făceau un singur chip, un singur corp frumos, dulce, ideal — Poesis!

Dar clopoțelul cel amorțit al sufletului zgârie aerul scenei şi eu mă depărtai de cabină, pentru ca să nu observe cumva ea că eu surprinsesem frumusețea ei în forma sa cea mai plastică şi mai divină. Ea ieşi în curând din cabină. Mă văzu şi surâse; eu încercai să invent un compliment cât se poate mai nestângaci.

— Ce te-a adus în atmosfera asta ce miroase a colori de ulei şi ulei de lampe? zise ea surâzând.

M-am roşit şi-mi plecasem ochii ca un băiat din şcoală surprins asupra găinilor de hârt [i]e ce le face într-ascuns şi pe sub bancă. Dar luându-mi inima-n dinți, pentru că, în fine, trebuia...

— D-ta! zic.

— Eu? Glumeşti, zise ea... şi albul dat pe față nu putu opri ca fața ei să se înflăcăreze ca focul.

Fondalul se lăsă cu desăvârşire la pământ, şi noi rămaserăm după el.

— De când te-am văzut, urmai, apucându-i mâna, ochii mei au orbit de lumina ta şi inima mea s-a-nchis pentru toată lumea din cauza amorului pentru tine. Poesis, am uitat cărțile colbăite, ştiința şi poezia, idealele uneia şi-a alteia, de când ai apărut tu înaintea mea. Nu ştii, nu poți şti cât te iubesc. Tot ce e frumos azi pentru mine, azi se-ntruneşte-n tine: floare şi pasăre, primăvară şi basm de iarnă, albeța Nordului şi flacăra Sudului, toate, toate idealele pierdute le regăsesc într-un singur chip, într-al tău!

— Replica, zise ea repede şi turburată. — Mă iubeşti? zisei eu, îngenunchind şi reținând-o cu furie.

— Da, zise ea turburată, surâzând, roşind, dar fugind totodată dinaintea mea acolo unde-o chema replica ei, astfel încât auzii vocea ei, de-un timbru umed şi copilăresc, pătrunzând scena, şi publicul ce aplauda entuziasmat la apariția acestui înger pământesc.

Eu rămăsesem în genunchi şi cu mâinile unite după fondal şi sorbeam cu tot sufletul meu notele de argint a vocei sale ce veneau până la mine. Eram zdrobit de fericirea mea. Pe când stăteam extaziat, cu capul plecat în pământ, răpit ca de-o suvenire şi setos să mai ascult vocea ei, ce încetase, aud în dreptul meu un foşnet de rochie... îmi ridic ochii... era ea... Se uita cu o milă nemărginită, c-un amor nemărginit asupra figurii mele îngenuncheate.

— Poesis, şoptii eu, ridicându-mă şi întinzându-mi brațele. O clipă, şi zăcea ca înmărmurită pe sânul meu, încunjurând cu brațele ei albe şi goale gâtul meu. Cu buzele mele căutam fața ei, ce se ascunsese pe pieptul meu, dar în acel moment ea-şi descleştă un braț al ei demprejurul gâtului meu... îmi atinse cu dosul mâinii gura mea însetată, apoi, întorcându-se, dispăru surâzând. În zadar întindeam plin de dorință brațele mele spre umbra ei fugitivă... Ea zbura.

Se-ntoarse înapoi. — Copilul meu, zise ea c-un aer serios, netezindu-mi fruntea. Acompaniază-mă pân-acasă. Tatăl meu e în orchestră, el ține violoncelul... până la actul al patrulea e încă mult... apoi el vine singur acasă. La* revedere! zise ea, intrând în cabină şi roşindu-se uşor, ca şi când s-ar fi ruşinat de ceea ce zisese.

Ieşi în curând, schimbată în hainele ei de totdeauna şi învelită într -o scurteică blănită, care-o prindea de minune, şi c-o pălărioară de catifea în cap.

— Uite! na legătura! zise ea, dându-mi în mână o legătură. Ieşirăm pe portița de din dos a teatrului şi-n curând ajunserăm câmpul, în care se vedea de departe căsuța bătrânului muzicant, a cărei ferestre ardeau în noapte ca două plăci de argint. Era aşa de tăcută şi albă câmpia, era aşa de rece şi senin aerul, era aşa de fierbinte şi întunecat amorul meu! Mergeam cu ea alături, cu ea, care trecea, un suflet cald şi tânăr de copilă, peste câmpia ninsă şi bătrână... În acel moment vedeam în ea totul... idealul meu, îngerul meu, femeia mea. Femeia mea... când îmi imaginam că acea copilă dulce şi blândă ce trecea alături cu mine putea să mă numească vrodată bărbatul ei, un farmec ne'nțeles, o căldură ca aceea a camerei încălzite în timp de iarnă, un aer îmbălsămat, apăsat, familiar trecea prin noaptea cea pustie şi rece a sufletului meu. De douăzeci de ori eram să mă repăd s-o strâng în brațe c-un amor copilăresc şi nebun, de douăzeci ăde oriî zâmbetul ei mustrător şi viclean, care părea că ghiceşte tot ce se petrece-n mine, îşi râdea de încercările mele.

În fine ajunserăm la casă. Iute şi grațioasă, ea sări nebunatec gardul şi dispăru râzând prin arborii cei ninşi ai grădinii, eu o urmai — şi intrarăm prin uşa de din dos a casei, ce da în grădină, în tinda întunecoasă, în care lucea într-un colț gaura cheii de la uşa camerei iluminate. Intrarăm înlăuntru. Lumina ce-o arunca căminul cu oblonul deschis era roşcată, aerul cald, şi un miros de cafea prăjită, îmbătător, făcea ca aerul

şi lumina din casă să doarmă parecă. Singu ra schimbare a casei era că pianul venea acum de-a lungul peretelui de lângă fereastră, astfel încât clapele sale veneau tocmai alături cu fereastra, în care stau oalele cu o roză roşie şi-nflorită şi cu un palid crin, ca o copilă înamorată, şi strălucit ca argintul. Ea-şi aruncă blana de pe sine şi rămase într-o rochie cu talie, de mătase sură. Tălioara ei subțire, s-o cuprinzi cu mâna, zâmbetul şi ochiul ei cel viclean, apoi un fel de slăbiciune molatecă, ce cuprinsese toate mişcările ei ca adorminde, făceau ca ochii mei să se aprindă de-o dorință nemărginită şi ne'nțeleasă. Am tras un fotoliu față cu căminul ce ardea şi răspândea o căldură moleşitoare şi am silit-o mai mult să se arunce în el. Lumina roşie ce-o revărsa focul sobei peste fața şi fruntea ei palidă, zâmbetul ei trist şi vesel ce părea că acordă totul, genele ei deja pe jumătate închise... şi eu, ce îngenuncheasem în față, țiindu-i amândouă mâinile cu mâinile mele şi uitându-mă cu sete şi cu amor nemărginit în fața ei.

Am cuprins cu amândouă brațele gâtul ei, eu însumi mă ridicam încet, încet, ca poate să-i răpesc o sărutare lungă şi fermecată. Dar ea păru că se trezi din visăria ei molatecă şi somnolentă... Îşi deschise pe jumătate ochii, mă respinse cu blândețe şi, lovindu-mă peste frunte, surâzând, zise:

— Copil ce eşti! Du-te! Apoi, desfăcându-se cu o silă de putere grațioasă din mâinile mele ce țineau pe-ale ei, ea se duse de se aşeză pe fotoliul de lângă piano şi deschise coveltirul. M-am repezit şi la fotoliul acela şi, aruncându-mă în genunchi, am cuprins cu beție talia ei cu amândouă mâinile şi-mi apăsai capul amețit de amor în poalele ei. Astfel, în atitudinea această, ea-şi întinse brațele pe clape şi-ncepu să bată clapele cu o vioiciune melancolică; era un vals turbat, înamorat şi trist, a unuia din maeştrii germani, ce mă ameța, mă tâmpea şi mai mult. N-auzeam note şi armonie ci numai un vuiet melancolic şi voluptos, care se pierdea încet, încet.

Îmi ridicam capul, priveam cu atâta amor în fața ei roşită de căldură şi strânsoarea brațelor mele, simțurile mele erau îmbătate şi nu puteam răspunde de ele de iritate ce erau, privirea mea era un foc, strânsoarea mea o turbare.

— Poesis, zisei cu voce înecată, te iubesc! — Tst! tată-meu! țipă ea încet, sculându-se şi răzimând mâna dreaptă de marginea ferestrei.

Mă sculai din genunchi la această veste neaşteptată. Ea rupse floarea de crin din oala din fereastră şi apăsă cu ochii *mai* închişi o sărutare arzândă pe floare — astfel încât se păru că albul cel d-argint al crinului se roşeşte, apoi c-o expresiune limpezită de amor mi-o întinse cu brațul stâng mie. Am depus şi eu sărutarea mea pe acel crin ce nu putea fi mai alb şi mai curat decât fața verginei mele mirese — o sărutare de foc, o sărutare eternă! Mă repezii spre uşă... dar mă-ntorsei în prag şi-o priveam răpit cum nalta şi subțirea ei statură sta ca răzemată c-o mână de piano, privind în urma mea. Încă o privire şi-am ieşit, căci auzeam paşii bătrânului trosnind pe din fața casei, pe cărările înghețate ale bătăturii. Ieşii pe din dos şi, trecând prin grădină, sărind gardul, am trecut ca purtat de vânt peste câmpie, fericit şi aprins... şi intrând în chilia mea cea umilită, mă simțeam fericit ca un rege asupra acelor camarazi horăinzi. La lumina

fumegândă a lampei am scris versuri, ce le-am găsit în urmă rătăcite printre hârtiile mele şi pe care ți le citez întocmai:

Când sufletu-mi noaptea veghea în extaze

Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază,

Încins într-o haină de nori şi de raze,

Mişcând a lui aripi pe capu-mi aprins,

Dar când te văzui într-o palidă haină,

Copilă cuprinsă de dor şi de taină,

Fugi acel înger de ochii-ți învins.

Cum marea ce doarme profundă şi lină

Reflectă în sânu-i de-amor şi lumină

Pe soare, ce trece în calea-i divină,

Vărsând ziuă de-aur în umedu-i sân,

Astfel tu, copilă, tu, vis de iubire,

Din negrele-ți stele, o dulce zâmbire,

Din sufletu-mi noaptea schimbă în senin.

Cine era fericit ca mine? Pierdut în visări fără fine, părea că fiecare floare şi fiecare stea e sor' cu mine, sor' dulce, surori amantei mele. Adeseori, în nebunia [mea], uitam pe Dumnezeu, visam că eu îs lumea cu miriade stele şi cu miriade flori, şi-mi părea că-mi plec albastrele mele mări şi înstelatele mele ceruri, munții mei cei negri şi văile mele cele verzi, nopțile mele cele lunatece şi zilele mele cele de foc, îmi părea că le plec toate şi le-nchin cu tămâia vieții lor unei palide umbre de argint, ce-mi părea centrul lumii, umbră ce cobora razele soarelui ca pe-o scară de aur — umbra Poesis! Adeseori îmi părea cum că Eternitatea nu mi-ar fi destulă s-o ador şi că, îmbrăcat în haina morții, eu, în luptă cu bătrânul timp, îi rumpeam aripile şi-l azvârleam în uitare! Altădată limbile mi se păreau neroade, vorbele fără înțeles... orice vorbă ce nu o puteam referi la ea îmi părea o nerozie, şi o nerozie să cuget asupră-le... mintea mea încetase de a-mi interpreta înțelesul vorbelor... uimit şi nebun, vedeam în închipuința fiecărui concept numai palidele conture a divinei sale umbre.

Dar acest amor timid ca al columbilor de argint cade în anul durerii 48. La ce trebuia să cadă atuncea? La ce? Oare [nu] putea anul acesta să treacă fără amoruri? Începuse a fierbe în toată Transilvania, şi primăvara cea verginã a adus flori frumoase şi zile de aur, însă pentru ghicitorul profund ce-ar fi cutreierat câmpiile înflorite ale Transilvaniei ele s-ar fi părut profunzi şi întunecaţi ochi de mort. Asprul arhangel al răzbunării părea că pătrunde prin aerul ei cel ameţit şi bolnav. Ungurii cugetau încă o dată, dar astăzi pentru ultima oară, cum că prin uniune şi furci vor stânge pe români de pe faţa pământului, credeau cum că vor putea unguri piatra rece şi izvorul vergin, că vor putea unguri codrul cel bătrân şi maiestos, că vor putea pune ideea uniunii ungare în creierii cei bătrâni şi înfricoşaţi ai munţilor, creieri ce începeau, ce începuse a se înfierbânta de-o idee uriaşă şi sublimă: Libertatea. Ei credeau, şi au crezut-o pentru ultima oară, cum că bătrânii şi înviforaţii garzi ai cetăţei Transilvania — munţii cu capete de piatră — vor dormi şi-acum somnul lor etern, nu se vor trezi la urletele cele false ale descreieraţilor care inventau imperii şi 16 milioane de unguri, care din fericire pentru lume nu există decât în oarbele fantasmagorii ale unor nebuni. Ci garzii regi s-au trezit. Freamătul codrilor ce dezgheţau din seculara lor amorţire freamătul aripelor de fier ale vulturului român a speriat pe inamici — azi îi sperie somnul acestui vultur, căci nu ştiu la a câta potenţă va ridica acest somn puterile sale. O, inamicii noştri s-au temut totdeauna de noi, dovadă că secol cu secol a conspirat pe faţă şi-ntr-ascuns contra existenţei noastre, şi aceste conspirări toate n-au servit decât spre a ne împietri, spre a ne-ncremeni în existenţa noastră. De ne punea alături cu ea, de ne deschidea amândouă portalele de aur ale privilegiilor şi ale drepturilor ce erau numai ale lor, cine ştie dacă, moleşiţi şi răsfăţaţi, nu deveneam unguri. Compatrioţi, vă mulţumim pentru ura voastră seculară şi ardem de nerăbdare după ocaziunea în care să v-o mulţumim astfel încât s-o ţineţi minte pentru eternitate. Cât pentru patria ce voi o numiţi maghiară, cată să aibă cineva insolenţa unui ungur pentru de-a o mai numi astfel — cât pentru noi cată să aibă cineva ignoranţa unui Rössler, care ne face imigraţi, astfel însă încât cei imigraţi să fie 10 milioane, iar cei din izvorul emigrării numai 800.000. În fine, insolenţă ungurească sau ignoranţă pedantă nemţească; una din două e de trebuinţă pentru ficţiunile mari ale imperiului unguresc şi a nimicniciei românilor. Şi ce-au adus peste Transilvania cu scâlciatele lor idei? Moartea cea oarbă care-i secera cu miile şi ura cea cumplită a celorlalte popoare contra a tot ce-i maghiar! Şi toate astea le propagau deşerţii în numele poporului maghiar care, bun şi blând cum sunt toate popoarele, până-n marginile unde nu l-au ameţit, părea predestinat să trăiască în pace şi-n frăţie cu românii. Dar ei au explicat rău şi fals foile cărţii Destinului şi au pătat şirurile sale cu sânge. Senina dicţiune a lui Dumnezeu: ...trăiţi în pace, căci sunteţi singurele naţiuni eterogene în oceanul panslavismului, această dicţiune ungurii trebuiau s-o întoarcă şi s-o traducă spre pierzarea lor. Ei au vrut-o, nu noi!

În ţara toată mişcarea română — antiunionistă fierbea în clocotul cel mare. Adunarea din duminica Tomei, preparatorie, fusese; fusese şi adunarea cea mare din Câmpul Libertăţii, unde flamura reînvierii sfâşia aerul cu tricolorul său. Virtus romana rediviva!

Luasem parte cu Ioan la toate acele manifestări de viață ale națiunii — etern unice în felul lor — şi apoi ne-am întors la locul turbure a studiilor noastre. Dar cine mai putea studia ceva! Capetele noastre prinsese foc, fața cea palidă a lui Ioan se-nroşise de-un roşu ofticos şi bolnav, căci în inima lui fierbea amorul cel mare al națiunii.

Mă dusei la Poesis. Noaptea era lucie şi dalbă, aerul părea nins de razele cele argintii şi înamorate* ale lunii, care se pierdeau prin verdele întunecos a l arborilor şi tufişelor risipite din grădina ei. Mă aşezai pe-o bancă şi cugetam; D -zeu ştie de ce eram trist! Cu mâinile unite şi lăsate leneş peste genunchi, cu fruntea plecată şi cu părul risipit peste ea, astfel şedeam în grădina ei şi gândeam lucruri de care nu-mi pot da cont, pe când luna, lunecând alene printre nourii de argint ai cerului albastru, gândea şi visa ce nici un om nu ştie. Un foşnet uşor prin cărările nisipite mă trezi din reveria mea. Era ea. Un negligé ce părea o negură de argint scălda în albeța sa fantastică şi diafană figura ei naltă, mlădioasă, subțire ca o elfă de mare. S-apropiase de mine; în momen tul când o văzui, ea se aşează molatecă pe genunchii mei şi-mi sărută ochii mei, ce se închideau de-o visărie profundă, căci nu-mi venea a crede că e ea, fantastica zână a visurilor mele îndelungate. Îi luai capul ei cel blond între mâinile mele şi privii la el. Ce trist era acel cap, ce palidă fața aceea, ce înfundați acei ochi albaştri!

— Poesis, zisei, eşti nenorocită? Ce palidă eşti, copilul meu! *Tu* suferi! *Tu* plângi!

— O, dac-ar fi să plâng numai eu... Dar să tăcem despre asta. Tomo! poate că azi ne vedem pentru ultima dată.

— Ultima dată? Aiurezi, Poesis! Ultima dată?

— O, copilul meu, de-ai şti ce nenorocită sunt, zise ea, cu ochii plini de lacrimi, înlăturând cu mâinuțele ei albe părul negru de pe fruntea mea şi arzând cu buzele ei contrase de plâns fruntea mea întunecată. Ce nenorocită sunt, fără ca să ți-o pot spune ție. Dacă te pot ruga ceva în numele maicii tale, în numele acelui înger curat, uită-mă! Uită-mă, cel puțin până ce voi muri... După ce voi muri...

— Poesis, pentru D -zeu, ce va să zică asta? Spune-mi ce ai? — Ce am? Nu-ți pot spune ce am. Dar să uităm asta... să le uităm. Ce frumos eşti tu în astă sară. Părul tău pare a fi de eben şi ochii tăi diamanți negri! Ce frumos e iubitul meu... iubitul meu? Nu al meu...

— Nu al tău, Poesis?... Tu nu eşti a mea, îngerul meu cel blond? Aide, poate c-ai plâns unde-am lipsit atâta vreme, de-aceea oare să nu mai fiu al tău? Poesis, această patrie va fi a mea, ca şi a inimicilor noştri; atunci tu vei fi femeia mea, frumoasa mea femeie, zâna grădinioarei mele, matroana vetrei mele părinteşti, mama copiilor mei! O, ce frumoasă eşti tu... ce mult o să te iubim noi... eu şi cu tatăl meu cel bătrân, pietrarul! Tu vei scutura praful de pe cărțile mele, a lucrătorului cu spiritul, tu vei netezi cu mâna ta molatecă şi albă creții de pe fruntea mea, tu c-o sărutare vei

însenina-o! Şi o să te iubesc, o să te iubesc cum îmi iubesc patria, cum iubesc pe Dumnezeu! Poesis!...

Prin straturile de flori roiau fluturii nopții... arborii înfloriți îşi plecau ramurile îngreunate de flori albe şi roza pe frunțile noastre -parfumul îmbătător al primăverii umpluse cu suflarea sa răcoare şi virgină piepturile noastre, gură-n gură îi sorbeam suflarea, ea, cu genele jumătate închise, nu rezista defel dezmierdărilor mele melancolice... numai luna veghea ca un dulce soare de argint asupra îndelungului nostru amor!

A doua zi, sculându-mă fericit de pe patul meu cel vârtos de paie şi aninându-mi mantaua de umere, începui să colind stradele oraşului: o cocardă tricolor-român în butonieră, pălăria largă, cam într -o parte, fața mea palidă, ce arăta osteneala, zâmbea, şi-mi târâiam bastonul pe prundul mărunt al stradelor fluierând printre dinți o arie, nu mai ştiu care.

Deodată auzii în urma mea sunetele monotone ale unei muzice mortuare. Îmi întorsei capul, stătui în loc şi, luându-mi pălăria, fața mea se întristă puțin câte puțin. În urma mortului venea o trăsură, şi-n ea, în rochie lungă de mătase neagră, o față palidă încadrată de păr de aur, față cunoscută mie, puteam să n-o recunosc?... Era ea... Poesis !... Cu toate astea nu putea să fie ea. Paloarea mortală ca aceea a peretelui, părul cel blond, fața era a ei... dar ea în acea pompă?... Ea, aşa de săracă?...

Dar în trăsura a doua? Cine era? Doi dandy din cei mai corupți ai oraşului, care râdeau în convoiul mortuar, îmbrăcați cu pantaloni de călărie strâmți, cu veste vinete, cu legături roşii, cu jachete galbene, cu pălării largi şi cu câte două lanțuri de orologii. Secele fețe de maimuță râdeau râsul cel amar al desfrânaților sceptici, într-un convoi care numai râsul nu era apt de a-l excita.

Rătăcit, în neputință de-a-mi da cont de ceea ce cugetam şi simțeam, urmării convoiul până la biserică. Mulțimea se grămădea la uşă şi-năuntru. Eu pătrunsei izbind cu coatele fără cruțare în toți ce-mi sta în cale; în ochii mei rătăciți, în împrejurarea că nu-mi ridicasem pălăria intrând în biserică, în pumnii mei strânşi, în dinții mei rânjiți într-un râs sălbatec o fi fost ceva straniu care îndreptă ochii lumii spre mine.

— Un nebun! şopti unul aşa de tare încât îl auzii, însă, în noaptea turburării mele, acel glas nu mi se părea aievea, nici mi se părea că s unt între oameni... mi se părea din contră că su nt singur, cuprins de spas murile unei viziuni teribile, căci nu vedeam decât coşciugul ce mi se părea plutind prin aer, nu vedeam decât pe ea topită de plâns, alintând după coşciug de brațul unui om. Ochii de foc a lumânărilor de ceară dansau prin aer în noaptea bisericii ca stele murdare şi roşii... mortul din coşciugul descoperit părea că se strâmbă la mine şi murii cei negri şi reci ai bisericii tăiau fețe urâte şi crepate prin pereți, cu ochi negri şi cu capete strâmbate de turbăciune!

— Cine-i acel om? strigai din toate puterile mele, cu toate că părea că un demon cu degete de lemn îmi strângea gâtul!... Mă repezii la el... dar un cioclu mă pocni cu pumnul în frunte, încât îmi scăpărară ochii scântei verzi şi căzui ameţit pe spate.

Nu ştiu cât am zăcut astfel, când m-am trezit însă eram culcat pe-o bancă de piatră din colţul bisericii şi la capul meu veghea Ioan!

— Cine-i acel om? fúră primele cuvinte ce le putui pronunţa.

— Cine!... Ce treabă mare... cel ce-o întreţine pe dânsa... un conte, mai ştiu eu!... Dă-o dracului... nu e femeie?... putea ăsă fieî mai altfel de cum sunt toate? Aide de-aicea!

El mă luă în braţe şi mă sculă drept în picioare. Luându-ne de braţ, ieşirăm la uşa bisericii, la care sta bătrânul sacristan şi vro doi cerşitori zdrenţuiţi. Plecarăm stradele-n sus şi Ioan mă duse la el. Camera sa era mică şi-ntunecoasă, şi întunericul ei mai era ridicat încă prin un perete îngust, acoperit cu pănură neagră în mijlocul cărei era o cruce albă. În genere însă camera sa respira eleganţa fină şi artistică, care contrasta foarte mult cu hainele sale mai mult unse şi rupte. Cărţile aurite şi legate stăteau în şir pe-o masă acoperită cu roşu, pe care stăteau risipite creioane, pensule, palete şi colori în cutii mari sau unse pe ţeste de scoici marine. Mă trântii pe-un scaun, aruncând o ochire numai indiferentă pe toate aceste obiecte ce-ntr-al[t]fel de dispoziţiune mi-ar fi părut poate stranii. De-o lature-a pănurei negre spânzura un canaf alb de-un şnur asemenea alb...

Ioan apropie un scaun de-al meu şi ăs-* îaşeză astfel încât pieptul îi venea drept în umărul meu cel drept, apoi, încunjurând c-un braţ grumazii mei, iar cu cellalt pieptul, el îşi plecă fruntea pe umărul meu drept şi-mi şopti la ureche:

— Azi rump orce legătură cu viaţa, azi rump legătura de amicie cu tine, legătura de amor cu umbra, cu aducerea-aminte a Sofiei. Tomo, de azi înainte eu nu mai sunt al meu. Eu mă duc şi te las pe tine aicea... dar înainte de-a merge voi să-ţi arăt în ce consista nebunia vieţii mele, căci tu n-ai ştiut că eu sunt pictor.

El se sculă şi, trăgând şnurul alb de la pănura neagră ce sta drept în faţă, văzui pe perete un cadru ce-mi părea viu. Ochilor mei turburi le părea viu în adevăr. Era Sofia. Părul ei cel cenuşiu, adunat într-o coroană ca o citadelă pe frunte, ochii ei profunzi, negri, străluciţi, faţa ei musculoasă şi palidă, buzele subţiri şi vinete... era Sofia... în toată frumuseţea ei cea originală... blondă, pe care numai Sudul o cunoaşte... Ioan îşi împreună mâinile şi se uită în extaz la acel portret mare ca-n viaţă... Ochii săi ardeau, buzele lui tremurau, eu stam speriat, uimit şi mă uitam ne'ncrezut de realitate la această scenă în care portretul părea viu, real, şi Ioan numai o umbră moartă în care trăiau doar ochii cei înfocaţi.

— Sărman cadru viu, sărmană operă a imaginaţiunii mele! Ce greu a fost să te creez din haosul durerilor şi a desperărilor, ce cumplit e să te sparg acum de stânca cea rece

a deşteptării mele! Dar te sparg... căci tu eşti singurul lucru ce mă leagă de viaţă şi de trecut.

El scoase un pumnal ascuţit şi mic din sânul său şi sfârtecă cu o cruce curmezişă tot portretul, astfel încât pânza se-nvălătuci în câtepatru părţile de cadrele de lemn aurit a portretului şi sub el rămăsese gol peretele alb. Ochiul său era sec, surâsul amar, căci lupta fusese cruntă.

— Tomo, zise el, eu mă duc, cu toate că nu te oblig să mă urmezi. Rămâi tu aicea, în casa mea, aicea vei trăi comod şi neturburat de nimeni, cum am trăit eu, dat cu totul nebuniei mele, picturii. Trăsura mă aşteaptă de mult... adio! Amicia mea, gândeşte că n-ai fi avut-o niciodată şi te consolă! Adio!

O dată-ncă-mi scutură mâna şi zbură pe scări în jos. Trântii uşa după el, mă trântii în pat şi apăsai capul afund în perini, cu faţa-n jos, abandonându-mă cu totul durerii celei mai crude. Cât oi fi stat astfel, în nesimţire mai mult, nu ştiu... când m-am deşteptat însă era noapte profundă şi orologiul vuia o oră după miezul nopţii. Aprinsei lumânarea şi, sărind la portretul sfârtecat al Sofiei, începui a combina pânza... dar totul era în zadar. Lângă cămin erau lemne multe şi risipite. Le trântii în sobă şi aprinsei un foc cumplit, trăsei o mică sofă roşie faţă cu focul, cu cugetarea decisivă de-a astupa soba nainte de-a se potoli focul, astfel încât să mă sinucid cu carbon. Am stins lumânarea şi m-am pus în faţa flăcărilor ce linguşeau gâtul căminului cu roşii limbe de balaur. Privind în flăcări, cu picioarele întinse şi cu capul pe piept, viaţa mea toată mi se părea un fantastic vis de nebun, fără înţeles şi fără ţintă, în limbile de flăcări vedeam parecă arzând toate cugetările mele, zilele mele, visele mele de fericire. Când focul nu mai era decât o grămadă mare de cărbuni acoperită ăcu î flăcări vinete, atunci astupai soba şi, aşezându-mă în faţa zgurii, îmi închisei ochii spre a adormi de moarte. Vântul urla afară cumplit şi ploaia cădea măruntă şi rece pe geamurile ferestrei... Parcă vântul cu norii, tunetul şi ploaia făceau nunta lor sălbatecă în regiunile cele negre a-nnoratului cer de noapte. Prin şuierul cel monoton, deşi puternic, al vântului am adormit şi simţeam, parecă, cum creierii mei se paralizâ de carbon. Murisem! M-am trezit deodată într-un codru verde ca smaragdul, în care stâncile erau de smirnă şi izvoarele de ape vergine şi sânte. Printre arbori cântau privighetori cu glasuri de înger, prin cărări rătăceau umbre diafane şi fericite şi se pierdeau prin verdura întunecată a dumbrăvilor sânte. În depărtare vedeam o dumbravă de aur care, cu freamătul frunzelor sale, cânta o melodie molatecă şi lină ca aceea a undelor adormite. Între toate umbrele sânte şi albe numai eu aveam corp... Rătăcii ce rătăcii prin pădure, până dedei de un râu cu undele de argint, în mijlocul râului o insulă încunjurată de ape, cu păduri şi grădini din a căror mijloc se ridica la ceruri o biserică naltă cu cup[ol]ele rotunde, toată de aur gravat ce strălucea astfel căci soarele cerului curat se oglindea în cupola cea mare a bisericii. La ţărm era o barcă de aur... Eu mă suii într-însa şi, spărgând cu lopeţile undele de argint ale râului, ajunsei la malul insulei. Aicea totul tăcea, nu cântau păsări, nimica, numai din biserică s-auzea un cântec încet, trist, mormântar, ca bocetul cel înăduşit lângă patul murindului. Intrai, prin portalele de aur ale bisericii, înăuntru. Pe jos, marmură albă ca laptele, pe sus, arcadele nalte de aur, stâlpii de aur... iconostasul cu

icoane nalte şi palide de sânți şi îngeri de-o frumusețe suprapământească, ce păreau suflate pe pânze de argint, în altar — o masă de marmură cu sfintele Taine... În biserică nu era nimeni jos, ci numai sus în cor cântau călugărițe cântece de mort... Când dintr-o uşă văzui intrând cu lumânări de ceară albă-n mână chipuri palide cu văl lung, alb, ce acoperea şi capul, astfel de palide încât fața se confunda cu albul hainelor, ci numai ochii stinşi ca de sticlă se mişcau trişti în orbitele lor. Ei se mişcau încet, încet pân-în mijlocul bisericii... Eu mă ascunsei după o coloană de aur, cu groază. Printre ei văzui o umbră... un bătrân cu părul alb, cu fața rătăcită şi trasă, lumânarea sa ardea şi el privea în ochiul lumânării cu buzele strânse şi cu ochii ficşi... Mie-mi părea că-l cunoşteam. Răzimată de-o coloană, drept în fața mea, stătea o fată palidă cu fața ca marmura cea vânătă... ea-mi zâmbi trist şi-mi făcu cu mâna... Era Poesis... Poesis! strigai eu... şi deschisei ochii. Focul nu era încă potolit... fereastra însă deschisă, şi o vântoasă sufla cumplit prin el. Gândeam c-o fi deschis-o vântul şi mă dusei s-o reînchid. Când mă-ntorc însă... văd[1].

Corpul... s-ar fi însănătoşat curând, însă ceea ce era bolnav în mine, nebun de bolnav, era inima mea. Tot ce-mi aducea aminte de ea... de trădătoarea, le aruncam în foc, care le consuma cum se consuma inima şi viața mea. Palid ca o umbră, eu alintam de-a lungul zidurilor oraşului mai mult mort decât viu. Fălcile mi se-nfundase adânc, albul ochilor se-ngălbenise şi negrul era turbure şi stins, părul cădea în dezordine pe gulerul uns şi neşters a rocului meu — astfel umblam printr -o lume străină, din care nu făceam parte, şi când mă rătăceam în vro grădină publică, unde fețe roşii şi vesele chicoteau împrejur, pierzându -se p rin arbori, eu credeam că sunt răutăcioase duhuri efemere, care-şi râdeau de durerea mea. Or mi se părea cum că-n juru-le râdeau morți a căror fețe galbene erau spoite cu roşu, ceea ce le făcea şi mai înfricoşate, şi mai moarte, prin contrastul între adevărul morții şi-ntre simularea cea spoită a vieții. Altă dată mă pomeneam că mă uitam ore întregi în oglindă şi mă strâmbam la mine singur şi, când mă trezeam din asemenea atonie, mă-nfiora siguranța c-am înnebunit şi teama de mine însumi. Lucrul de care mă temeam mai mult era nebunia, mi-era frică să nu-nnebunesc. Adesea mă pomeneam că privisem, fără să ştiu, câte o oră-ntreagă-n soare şi că ochii mei, orbiți de lumina lui caldă, nu mai puteau distinge nimică, ci un haos vânăt-roşu părea că piroteşte şi mă-nvârteşte mereu, până ce mă trezeam căzut pe iarba câmpului. Eram tâmpit, absurd, idiot. Astfel stam adese înmorm ântat în iarba mirositoare, albaştri şi mici fluturi de vară roiau prin flori, un soare cald îmi ardea drept în creştet, totul era frumos cum îs frumoase zilele de vară... eu singur numai nu cugetam nimica. Zile întregi cutreieram câmpii până ce dădeam de râu. Acolo, de pe podul lui de lemn, mă uitam în valurile galbene cum zburau repezi, ciorăind, valuri turburi ca sufletul meu sterp, turburi şi neoglindoşi ca inima mea moartă. Apa limpede ca cristalul a izvoarelor nu-mi plăcea, când dădeam însă de ea, începeam a o amesteca cu bastonul până ce, turburată de pământul cel negru, era o icoană vie a gândirilor mele.

Dar nu putea să rămână astfel. Încă o lună de-o viață astfel şi ştiam că voi muri... De-aş fi murit, ce-mi păsa... cine ştie dacă adânc în pământ n-aş fi fost mai fericit... dar aveam un tată bătrân şi a muri eu însemna a-l băga pe el în groapă.

Într-o zi frumoasă de vară îmi făcui legăturica, o pusei în vârful bățului şi o luai la picior pe drumul cel mare-mpărătesc. Mergeam astfel printre câmpi cu holde... Holdele miroseau şi se coceau de arşița soarelui... eu îmi pusesem pălăria-n vârful capului, astfel încât fruntea rămânea liberă şi goală, şi fluieram alene un cântec monoton şi numai lucii şi mari picături de sudoare îmi curgeau de pe frunte de-a lungul obrazului.

Zi de vară pân-în sară am tot mers fără să stau defel. Soarele era la apus, aerul începea a se răcori, holdele păreau că adorm din freamătul lor lung, de-a lungul drumului de țară oamenii se-ntorceau de la lucrul câmpului, cu coasele de-a spinare, fetele cu oale şi donițe în amândouă mâinile, boii trăgeau încet în jug şi carul scârțâia, iar românul ce mergea alături cu ei şi pocnea din bici îşi țipa eternul său hăis, ho!... Ascuns în maluri dormea Murăşul, pe el trosnea de căruțe podul de luntri, pe care-l trecui şi eu... De departe se vedeau munții mei natali, uriaşi bătrâni cu frunțile de piatră spărgând nourii şi luminând țepeni, suri şi slabi asupra lor.

Una câte una se-aprindeau stelele tremurând în nemărginirea albastra cerului, când mai sus, când mai jos — şi luna, balana lor regină, palidă ca o mireasă, trecea ca o secere de argint pin norii albicio şi şi subțiri. Mai greoaie scârțiau carele cu lemne ce veneau din munte; românii şedeau culcați pe foale în vârful carelor sau, mergând alături, şuierau doine bătrâne şi triste ca suvenirele trecutului. Toate farmecele unei nopți de vară — lună albă şi stele aurii, fluierul melancolic şi câmpii ce par a adormi, iar drept în față, bătrânii urieşi de piatră, munții, ce acum păreau încununați de stele ce tremurau asupra frunților lor.

Mergeam neoprit prin cărările albe ce duceau crucişe prin lanurile, unele încă verzi, mergeam, până ajunsei în poala răcoroasă a munților. De-acolo apucai pe-o pietroasă cărare de munte. Pe câte-un vârf de deal vedeam arzând focuri mari, şi oameni împrejur, din fundul codrilor ce-nconjurau ca o manta neagră-verde umerii munților vuia câte-un bucium durerea lui de aramă; pe lângă alte focuri vedeai parecă cum joacă fete şi flăcăi, iar pin codrii rătăciți fluierau voinicii printre dinți şi din frunze câte-o doină adâncă şi plină de foc. Astfel treceam înainte alături cu zidurile de piatră a muntelui, pe-o cărare îngustă ce ducea mereu în sus, năruită pe-alocurea, pe-alocurea baricadată de bolovani rostogoliți din creştetul munților şi înțepeniți în albia cărării. Săream peste năruituri şi baricade şi-am mers mereu, până ce luna apusese, focurile se stingeau, cântecele încetară, iar răsăritul se roşea slab de faptul zilei. Aerul răcoare al dimineții îmi pătrundea pieptul, simțeam cum îmi amorțeşte gâtul de răceală... până ce văzui satul meu, cu căsuțele lui mici, acoperite cu paie şi risipite prin creierii de piatră a muntelui, de ți se părea un sat de cuiburi de vultur. Trecui prin mijlocul lui, pe lângă mica bisericuță de lemn, şi tocmai la capătul satului mă oprii lângă bordeiul cel înfundat şi sărac al tatălui meu. Prin ochiul de sticlă se vedea lumină. Trăsei zăvorul de lemn de la uşa uscată şi intrai înăuntru. Pe vatră mai ardeau vo doi tăciuni subțiri de nuiele, tata dormea pe-un pat de scânduri nalt ca vatra. După cuptor era încă patul mamei acoperit c-un lăicer, deasupra lui era [o] icoană veche şi afumată a maicii Domnului, dinaintea căreia ardea o candelă mică cu untdelemn. Mă lungii pe patul mamei fără să-l trezesc pe tata şi adormii curând, căci eram foarte

obosit. Des-de-diminea ță, pân-a nu fi ziua, cucoşul cântă asupra bordeiului şi auzii ca pin somn pe tata sculându-se, luând în mâini apă din un ciubăr şi spălându-se pe față, făcându-şi cruce şi mormăind încet o rugăciune, apoi luându-şi ciocanele de pietrărie de sub laiță şi plecând pe uşafar ă, fără chiar să se uite îndărătul lui şi fără a mă vedea din dosul cuptorului unde dormeam.

A doua zi cam pe l-ameazi mă trezii şi eu din somnul meu adânc şi fără visuri. Nu ştiu cine pospăia prin casă şi pe la vatră. Era o vară a mea, care băga vreascuri în foc şi fierbea mâncare.

— Tu eşti, Finiţo? zisei eu sculându-mă, luându-i capul între mâini şi sărutând-o.

— I, Doamne! zise ea surâzând cu degetele la gură şi măsurându -mă cu ochii din creştet pân-în talpe. Ce mare te-ai făcut... Uite! şi barbă şi mustăți... Da tare eşti galben, vere, parec-ai fi îndrăgit?

— Nu ştii tu, zisei eu, uitându-mă în ochii ei inocenți şi lucitori; nu poți şti tu ce am suferit.

Dar ce frumuşică era verişoara mea. Fața albă şi obrajii roşii, părul castaniu şi des, făcut în două cozi întrunite pe spate, neted şi cu cărare pin mijlocul capului, ochii mari, căprii, ce se uitau mirați la mine, sprâncenele arcate şi îmbinate, nasul fin ca [a] unei dame mari, bărbia rotundă şi plină, iar, când râdea, două gropițe cochete. Cămaşa albă, cu altițe şi mâneci largi, fota curată şi nouă, iar picioarele goale. Cu cât o priveam, îmi părea mai frumoasă şi-o sărutai încă o dată.

— O! zise ea, râzând vesel, îți iei la guri parc-ar fi dintr-al tău... ia fii bun, mă rog, de-ți cată de treabă, domnişorule!

— De-de! zic eu, n-o lua-n nume de rău... Ş-apoi nu mă uit eu la ochii tăi... fie ei cât de frumoşi...

— O! frumos! Vine vărul pe la noi, ş-apoi lucrul ce mi-l spune mai întâi e că ochii mi-s urâți! Frumos!

— Da nu...

— Destul, las' că ştiu... Domnu-a fost la cetate... Nevestele de domn au ochi mai frumoşi decât ai mei, se-nțelege, zise ea, punându-şi râz ând mâinileă-nî şolduri, fiica Evei cea limbută cu dinții de mărgăritar.

— De-ai şti, Finiţo, zisei pe jumătate râzând, de dragostea mea... — Dragoste, zise ea repede, ce dragoste?... Şi ridică cu curiozitate din sprâncene. Ce dragoste?... spune-mi şi mie... zău aşa! Te rog, vere! adaogă ea, încrețindu-şi gura şi plecând ochii cu atâta grațiozitate încât numai pe sub gene se uita la mine.

— Şezi ici pe pat, zisei eu, apucând-o-n braţe şi punând-o să şadă ca pe-un copil obraznic... eu mă aşezai alături cu ea, i-nconjurai grumazul cu braţul meu şi începui să-i povestesc amorul meu şi nenorocirile mele.

Ea asculta c-un fel de seriozitate şi c-o atenţiune copilărească — şi când se uită drept în ochii mei, ai ei se umplură de lacrimi.

— Sărmanul văr, zise ea, sărutându-mă cu atâta dulceaţă şi tinereţe.

Oalele fierbeau pe vatră. — O, zise ea, ca aducându-şi aminte, trebuie să-i duc merinde tătâni-tău! Las' că ne mai vedem noi desară, mâini dimineaţă... zise ea şi drese ce drese, apoi luă vro două oale din cele pline, surâse şi cu ochii şi cu gura şi plecă pe uşă şi prin sat înainte.

Nu mult după aceea veni şi tată-meu, care auzise de la fată că venisem acasă. El mă strânse în braţele [sale]. Capul său era mai alb, creţii de pe frunte şi brazdele din faţă mai adânci, iată toată schimbarea ce-o băgai de seamă la el — destul însă ca ochii să mi se umple de lacrimi.

Am stat mult acasă, într-o atonie monotonă şi moartă. Între grinzile casei găsisem o carte cu scoarţe de piele roase de molii, cu marginile roşii — în ea erau nişte poveşti manuscrise cu litere bătrâne, iară literele începătoare paleografate cu roşu... desigur vro reminiscen ţă de-a preotului celui bătrân, ce murise de mulţi ani. Cu cartea aceea în mână, stăteam zile întregi lungit pe prispa casei la umbră şi descifram maşinalmente slovele cele bătrâne or[i] priveam cu ochii drept în grinzile afumate ale streşinii, până ce-mi simţeam capul ridicat şi pus în poale. Mi-întorceam ochii peste cap... era Finiţa, ce-şi aşezase capul meu pe poalele ei şi-ncepea a-mi povesti ba cimilituri, ba basme, ba-mi cânta cu vocea jumătate câte-o horă or[i] câte [o] chiuitură cu vorbe cu tot. Astfel şedeam lungit seri întregi cu capu-n poalele ei, pe când vitele se-ntorceau mugind greu de prin munţi, iar talancele de la gâturile vacelor cu ugerul greu de lapte sunau alene şi melancolic prin atmosfera cea dulce a serii.

Revoluţiunea ardea în câmpia Transilvaniei, dar mie ce-mi păsa de toate. Pentru realitate eu eram omorât... Nepăsare leneşă, lene de-a cugeta, lene de-a simţi, abrutizarea cea mai adâncă şi mai idioată, iată ce făcuse din mine amorul unei femei. Însuşi numele ei, Poesis, nu putea să excite nici un simţământ în mine. Era ceva ce murise de mult pentru mine ce-o uitasem de mult — lucru de care îmi era greu să-mi aduc bine-aminte; căci nu cugetam să-mi fi ucis inima şi să-mi fi omorât inteligenţa... şi cu toate astea tocmai aceea era ce nici nu-mi trecea prin minte.

Venise toamna şi-ngălbenise codrii din umerii bătrânilor munţi, pe vârfurile lor negurile deveneau mai dese — în fine, într-o zi ne pomenirăm cu cei întâi fulgi de zăpadă înecând cu puful lor de argint aerul neguros şi rece al munţilor. Prin sate colinda vestea cum că se ridicase românii împotriva ungurilor şi Împăratul Codrilor bătrâni şi a munţilor suri şi sterpi aduna pe vulturii din vizuinile lor stâncoase

împrejurul flamurii româneşti. În creierii împietriți ai munților şi-n aerul lor cel rece, flutura tricolorul, trăia libertatea Transilvaniei.

Într-o noapte am văzut un spectacol măreț. În culmile munților, pe frunțile lor de piatră, care de care mai înălțate, se aprindeau, unul câte unul, focuri mari, părea că munții înşişi se apri[n]sese. Împrejurul focurilor vedeai şezând cete întregi de oameni, lăncile culcate pe umere străluceau în aer... lănci de coase care-n urmă erau să devie spaima inamicilor. Din creştetele munților românii slobozeau roți înfăşurate-n paie şi aprinse, care se rostogoleau cu o repejune demonicpână se pierdeau hăulind în prăpastiile adânci, în inima pământului.

Buciumele sunau din vârfuri astfel încât ți se părea că sufletele de aramă a munților se trezise şi sunau a moartea lumii. Culme cu culme ardea, atâția uriaşi ochi roşii, câte unul pe o frunte de deal. Codrii bătrâni trosneau amorțiți de iarnă, stelele şi luna erau mai palide-n cer, cerul însuşi părea mai sur. Era unul din acele spectacole mărețe, din acele tablouri uriaşe pe care numai Dumnezeu le poate zugrăvi pe tabla întinsă* a lumii înaintea ochilor uimiți şi a inimii înfrânte.

Revoluțiunea pătrunsese-n munți. La noi, care eram mai în poalele munților, veneau honvezii ca să recruteze oameni tineri, însă aceştia o apucase de mult la Iancu. Oamenii mai maturi aşteptau ca eu să mă fac pribunul (tribunul) lor, însă eu, în starea în care eram, am fost nesimțitor şi impasibil pentru aceste cauze mari. Cu toate astea satul era adeseori vizitat de către tribunii lui Iancu, adesea cete întregi găzduiau peste noapte pe la noi, spre-a pleca înspre ziuă iar, fără ca honvezilor să le fi trecut prin minte ca să-i surprindă cândva. Însă într-o noapte auzii împuşcături prin vecini. Speriat, sar din aşternut, ies afară şi mă sui pe gard, ținându-mă de parii lui, astfel încât dominam cu privirea asupra unei părți din casele vecine. Văzui o casă înconjurată de honvezi şi pe unii trântind cu paturile puştii în uşa casei, pentru a-i sforța intrarea. Dar în momentul acela văzui fulgerând p rin ferestrele casei împuşcături şi [auzii] vaietele celor ce-o înconjurase, uşa se sparse cu repejune şi dinăuntru ieşi ăun juneî cu capul gol, cu sabia-n dinți şi mâinile-narmate de pistoale-ntinse, pe care le slobozi drept în capetele celor ce stăteau în uşă. În urma lui o ceată de oameni înarmați cu lănci împungeau în dreapta şi-n stânga şi, răzbind prin ei, fugiră mereu până în risipiturile unei stânci, prin care pierzându-se nu vedeai în lună decât oțelul țevilor întinse şi împuşcăturile trimise în cei ce acuma cotrobăiau prin casă.

Dar pe acel june palid, cu capul gol, îmi părea că-l cunosc. Deşi-l văzusem numai la lumina fulgerelor din puşte, totuşi îmi părea că nu putea să fie altul decât Ioan. Mă-ntorsei în casă şi mă culcai iar; însă mi-era cu neputință să mai închid ochii de gânduri. Dacă acela va fi fost Ioan... iată ceea ce-mi u mbla mereu pin cap... căci de va fi fost el, deciziunea mea era ca şi luată... trebuia să-l urmez.

Astfel zvârcolindu-mă în patul meu, părea că demonii toți intrase în sufletul meu cel turburat, asemenea unor visuri aievea... unor visuri cu ghearele de fier. În toate părțile mă întorceam, spre perete... dar peretele părea zugrăvit cu chipuri roşii ca acelea ale

icoanelor de lemn din bisericele bătrâne — mă-ntorceam spre cuptor, dar cărbunii ce ardeau vineți pe vatră păreau roşi ochi de demoni care se întorceau cumplit, iar în fumul cel verde ce se înălța în sus păream a vedea fluturând părul despletit şi sur al unei furii crâncene. Îmi închideam ochii ca să alung toate visurile acestea... Un somn părea că mă cuprinsese, însă somn cu durere de cap şi cu bătăi de inimă. Creierii mei părea că-i stoarce o gheară de lemn, pieptul meu părea apăsat ca de-o piatră, părea că e cineva pe mine care-mi stinge suflarea, care m-apucă cu brațe lungi şi teribile şi m-aruncă într-un abis întunecos unde cădeam mereu, mereu... Astfel între cer şi iad văd piscul cel de piatră sfărmată a unei stânci pe care mi se părea c-am să cad. C-un țipet teribil mă smuncesc parecă din cursul ce-l luase corpul meu în jos, dar în momentul acela ajung de stâncă, o durere cumplită... îmi spărsesem corpul de ea... Mă pomenii. Căzusem într-adevăr...* dar de pe pat jos. Focul licărea încă şi înaintea mamei durerilor ardea candela cea mică, luminând fața ei cea sântă. Îmi făcui o cruce şi mă sculai drept în picioare.

Era cu neputință să mai dorm sau să mai rămân; ci decisesem de-a urma primei mele impresiuni, aceea de-a mă duce-n lume, unde mă vor duce ochii. Băgai vreascuri în foc, care începură să trosnească vesel şi să arunce scântei cu pară. Apropiai de foc un scăunaş scund, luai dintr-un colț al bordeiului coasa tatei şi şezând pe scăunaş începui, la lumina focului de vreascuri, c-un cuțit de brâu, să cioplesc cu băgare de samă coasa şi s-o prefac în lance. Făcui ca coasa să steie drept în vârful mânerului şi-apoi, luând o cute de piatră, începui a o freca de ascuțişul şi mai cu deosebire de vârful coasei, până ce se ascuți ca un brici, încât, suflând c-un păr deasupră-i, s-ar fi tăiat în două. Din norocire tatăl meu dormea aşa de dus încât n-a auzit nici cum ascuțeam coasa, nici cum apoi, luând două pistoale lungi şi ruginite de sub pat, le încărcai cu praful de puşcă dintr-un corn de bou, mi le pusei în brâu, luai o țundră veche pe umere, o căciulă de oaie-n cap, lancea de-a umere şi ieşii afară din casă. Afară era rece, însă o lună frumoasă plutea în câmpia cea albastră a aerului. În casa cea vecină, unde sent âmplase lupta, uşa era căscată cu desăvârşire, în mijlocul casei, la pământ, ardea un foc mare ce-l aprinsese soldații, pe când ei înşii şedeau trântiți pe fân, cu puştile puse alături, cu lulele aprinse-n gură; la foc fierbea o oală mare, iar ei, vorbind din când în când, scuipau când în foc de-a dreptul, când alături. Fețele lor erau sălbătăcite, îndobitocite. Caii lor cei înşelați erau legați afară, de parii gardului — ci mai încolo de toți era un cal sur, cu gura nepusă-n zăbală, căci mânca dintr-o legătură de fân ce i se pusese-nainte. Înconjurai casa pe din dos, astfel încât venii lângă calul sur fără de a trece pe dinaintea uşii deschise. Iau cuțitul din brâu şi tai repede curelele legate de gard, pui mâna-n coama calului şi-ntr-o clipă sunt pe el şi-l izbesc de-i răsună coastele. Ca turbat azvârle din copite, nechează una, dar o şi rumpe de fugă, încât zburam prin noapte ca purtat de-un duh-spaimă, fără să mă uit în urmă. O împuşcătură auzii în urma mea, glonțul îmi vâjâi pe la ureche, dar lăsând [calul] fără frâu, izbindu-l numai în coaste, el fugea, spărgând cu corpul lui fierbinte şi fumegând de sudoare aerul cel rece al nopții. Zguduitura cumplită ce-mi da fugind mă cutremura în toate fibrele corpului. Lancea ce-o țineam de-a umere fulgera la lumina lunii şi sfâşia aerul nopții, pe când cremenea de munte de sub copitele de fier a calului zburând scânteia trosnind şi trezind ecoul cel adormit al munților. Calul mă ducea mereu, astfel încât în urmă nici să părea că aş călări, ci că aş pluti între cer şi

pământ, dus de-un geniu nevăzut, mereu înainte, răpit de-un balaur din poveste, de-un zmeu, c-o falcă-n cer şi una-n pământ. Cât oi fi zburat astfel nu ştiu, numai deodată simţii cum că calul poticneşte una ş-apoi începe a merge mai încet şi mai greu, suflând greu cu nările şi gura pline de spume. Fără s-o fi băgat de seamă, eu ieşisem din munţi şi mă aflam pe şes.

Până aicea mersesem ca prin somn. Câte făcusem până acuma, toate le făcusem pe neştiute, dominat de-o dorinţă pe care eu singur nu mi-o puteam defini, de-un impuls întunecos şi fără sens. Acum îmi frecai ochii şi începui a privi în jurul meu. Dindărătul meu munţii, înaintea mea, departe, Mureşul, într-o parte un orăşel care, aprins din multe părţi, începea a arde. Departe era cam cale de două ceasuri. Calul era obosit şi nu mai putea merge decât în pas. Îl îndreptai spre orăşel. În curând însă suflarea cea limpede a aerului de noapte începu a deveni mai rece şi mai iute. Deşi cerul era senin, ace mici de ninsoare începură a-mi izbi faţa şi fruntea, îi dedei un impuls nou calului, care-o începu în treapăt. Din ce în ce vântul creştea şi prindea aripi, până ce, mai repede decât treapătul calului meu, începu să mă pătrundă cu frigul lui pin toţi porii vechilor mele haine. Oraşul se aprindea din ce în ce mai mult, cu-atât mă apropiam, păream a distinge vaiete slabe şi depărtate, calul fugea mai uite, vântul începu a vâjâi şi a fluiera, astfel încât vedeai cum cu el creşteau aripile flăcărilor ce se-nălţau la cer. Din ce în ce m-apropiam, din ce în ce vedeam cu [m] vântul s-arunca cu furie în braţele mării de foc care creştea în toate părţile, prinzând din vântul cel rece şi barbar mii de mii de suflete nouă şi repezi. Vaietele şi bocetele s-auzeau cumplit, astfel încât pietrele s-ar fi sfărmat de durere auzindu-le, oraşul înflăcărat prin foc şi vânt se unise cu cerul, căci între cer şi pământ nu mai era deosebire. Flacăra zbura piezişă după îndreptarea vântului... aerul ardea cu fum cu tot, cerul se dogorise, astfel încât albastra lui boltă ameninţa a se [a]prinde şi a se nărui. Prin nori de fum roşii vedeai amestecate, ca ochi de aur, stele timide şi tremurătoare. Pământ, aer şi cerul asupr ă-le erau cuprinse de acelaşi foc... Calul meu, fără preget şi îmboldit, zbura poticnindu-se. Aproape de oraş mă coborâi de pe el... pusei lancea în şanţul de-alăturea drumului împărătesc, înfipsei de căciula mea o pană roşie şi, suindu-mă pe cal, intrai în stradele aprinse din amândouă părţile ale oraşului. Vuietul cel sălbatec al tobelor inamice, casele năruindu-se mistuite de flăcări, prin ferestrele plesnite ieşind flacăra neagră-roşie cu fum negru... astfel şirele caselor părea[u] pus[e] în ordine de bătălie cu capetele arzânde, cu ochii cei plini de flacără şi fum. Oamenii alergau şi ţipau, stradele negre foiau asemenea muşinoiului de furnici, unii cărau şi duceau lăzi, cu faţa speriată şi ochii holbaţi la soldaţii ce nu ştiau ce urmări... prăzile ce fugeau, femeile ce, pe jumătate goale, alergau pe strade despletite şi palide asemenea stafiilor. Bărbaţii lor, care aruncaţi sub roţile carelor sau izbiţi cu capetele de murii caselor arzânde, [care]* trântiţi pe pietrişul stradei, gemeau pe ici pe colo, morţi sau pe jumătate morţi... copiii ţipau cu ochii plânşi şi îngânau nearticulat numele mamelor lor. Cu pistoalele -n mână, cu cocoşul tras, îmboldii calul de trecu prin strade, peste cadavre de oameni, peste căruţe sfărmate, peste lăzi sparte din care curgeau haine şi unelte, peste mobile rupte, peste animale ucise -treceam ca sălbatec prin acest cumplit spectacol, prin această dramă teribilă şi sfâşietoare iluminată de focul cel larg al incendiului. Într-o parte şi-n alta şirurile de case arzând, pavajul de pietre mărunte şi albe acoperit de cadavre şi umplut de sânge negru, lumea

toată cuprinsde vaiet... jos omor[ul] şi noapte, sus nouri şi fum! Iată întregul acestui spectacol înfricoşat.

Ştiam aicea casa unui preot; trebuia să mă duc la el. Cât mă bucurai când, ieşind în suburbiul întunecos şi plin de grădini al oraşului, văzui cum că acolo nu arde nimic. Grădinile înconjurate de un hățiş des şi tufos, deşi scuturat de toamnă, se-ntindeau alături cu strada, pe când după acel hățiş, ascunse-ntre arbori, se vedeau casele. Ajunsei şi înaintea casei preotului. Poarta era deschisă şi răzimată-n amândouă părțile. Ferestrele erau deschise, ci pin ele s-auzeau vaietele cele slabe ale unei femei. De-a intra astfel cum eram în casă era a mă expune pericolului vădit. Mă apropiai aşadar de fereastră şi privii înăuntru. Dar ce văzui, D -zeul meu!

Casa plină cu oameni care de care mai beți şi mai sălbateci care şedeau râzând şi chiuind înaintea unei buți de mărime mijlocie desfundat ă. În peretele din dreapta ferestrei pe care mă uitam era un oblon în fundul căruia era icoana de lemn a maicii Domnului, dinaintea căreia ardea o candelă mică, jumătate cu untdelemn, jumătate cu apă. Pe oblon şi deasupra, în cuie, era aşezat busuioc uscat şi flori galbene, care asemenea se uscase. Sub oblon era masa cu cărțile bisericeşti ale preotului, legate în piele, vechi, risipite, unele căzute pe jos. Oblonul cu icoana erau în peretele dintre camera aceasta şi alta, mai mică, alături. Preotul era spânzurat de-un cui mare de fier deasupra uşii... Ochii lui erau întorşi cumplit, din gură, peste barbă, curgea spuma cea vânătă a morții, mâinile sale erau dinainte legate. Alături c-un perete sta răzimată fata lui, palidă ca varul, cu marii ei ochi negri înfundați, înconjurați cu mari cearcăne vinete, rătăciți ca ochii unei nebune. Buzele vinete şi apăsate, părul negru ca noaptea, despletit, ce flutura împrejurul gâtului ei alb ca marmura cea moartă... haina lungă şi neagră de mătase îi dădea aspectul unei furii a durerii, unei dureri înmărmurite. Ochii erau seci şi priveau într-o disperare demonică şi nebună asupra acelor oameni roşii de beție, cu ochii străluciți şi murdari, care, tăvălindu-se pe pământ, o priveau c-o ardoare sălbatecă şi neumană.

— Hoho!... răcni unul din ei, cu fruntea mică, cu fața grasă şi roşie, cu ochii mici şi verzi, cu părul roşu ca focul... Oho! frumoasă fată... ce cauți aşa... ce! c-am spânzurat pe tata-tău... popa blestemat! Râzi tu de el... Ce-ți pasă ție... tu cu noi ai să trăieşti... ai să fii ibovnica mea, puiule! Hehehe! zise el râzând şi abia ținându-se pe picioare... Cum îți par eu, fata mea? Frumos, hai?... frumos băiat... chipos m-a făcut mama... roşu colo... hehehe! şi-i place băiatul frumos şi roşu fetei celei albe... aşa-i că-i place?...

Cu astea se apropie de fată, a cărei buze se cascase de spaimă şi care tremura ca varga... El vrea să pună mâna pe ea... dar ea cade în genunchi... Dezolată şi frumoasă, ea îndrepta ochii ei mari, ce-ar fi putut mişca o inimă de aramă...

— Te rog, zise ea, omoară-mă! Omoară-mă şi pe mine, ca pe tata, căci îți voi mulțumi.

— Hehehe! nerozie!... Ce? să mori, auzi! Auzi, Istvan, să moară ea! Nu, nu, nu! adaogă el râzând prosteşte, tu nu trebuie să mori.

— Nu trebuie să moară! adaogară toţi râzând care dincotro, ea-i nevasta noastră a tuturora... Nu trebuie să moară.

— Eu am căzut întâi la sorţi, zise canibalul, lăsaţi-mă cu ea singur !...

Ceilalţi se sculară spre a ieşi din casă... C-o deciziune teribilă, sărmana fată se repezi cu furie, izbindu-se cu creştetul capului de perete, însă, numai leşinată, ea recăzu în braţele canibalului care, c-o strânsoare murdară, cu hainele dehamate şi cămaşa descheiată la piept, astfel încât i se vedea pieptul plin de păr roşu — el voi să apese gura lui murdară şi cu musteţi roşii, rare, pe buzele ei cele vinete ca porumba... O simţi ea aceasta şi cu o ultimă sforţa[re] se rupse din braţele lui... Eu întinsesem pistolul pin fereastră în momentul când ea deschise ochii... Era să fugă pe uşă şi văzând arma-ntinsă... ea rămase dreaptă, o-nmărmurită statuă a desperării sublime, cu mândrie de leoaică în faţă, c-o strălucire sălbatecă şi vergină în ochi. Cu mâna sigură, slobozii drept în pieptul ei... nimerisem bine căci, c-un surâs ce deveni angelic ca a unei martire, ea căzu de-a lungul pe pământ. În momentul acela ungurul scăpase din mână, la pocnetul armei mele, sfeşnicul de lut c-o lungă lumânare de său. Deodată intrară şi ceilalţi colegi ai lui, aprinseră lumânarea şi se apropiară, abia ţinându-se pe picioare, cu ochii holbaţi şi miraţi, de cadavrul întins drept pe pământ, cu mâinile-ncrucişate pe piept, a bietei copile moarte. Era pericol să mai stau la fereastra aceea, înconjurai casa, intrai pe-o altă fereastră în camera de-alăturea aceleia în care se-ntâmplase catastrofa şi care era despărţită numai prin o uşă (din norocire închisă cu cheia) de locul acelei barbare crudelităţi. În camera d-alăturea găsii lesne oblonul cu icoana maicii Domnului. Pe partea de dincoace era un geam de fereastră. Îl deschisei şi luai iute icoana răzemată de geam, luând totodată şi candela şi stingând-o în clipă. După obiceiul caselor de ţară, între amândouă casele era un oblon mic de sticlă prin care puteam observa iarăşi toate. Frică nu-mi era, pentru că n-am ţinut niciodată mult la viaţă, şi-apoi eram decis de-a mi-o vinde cam scump în cazul unei lupte.

— Hehe! zise hâdul cel roşu, ai murit, bată-te-ar Dumnezeu, fată de popă! şi-o izbi una cu piciorul.

Într-adevăr ea era moartă... Haina ei cea neagră se răslăţise pe pământ... ochii cei mari se-nchisese şi, cu toate durerile, un zâmbet amar, dar sublim, înseninase faţa ei cea moartă, fără sânge, albă ca pânza linţoliului. Mâinile, unite drept asupra acelei inimi ce-o rupsesem c-un glonte, nu lăsau a se vedea rana, şi pe haina cea neagră curgea un şir de picături de sânge. Era frumoasă astfel... acea martirsântă, albă şi vergină, zăcând întinsă pe pământ alături cu acele figuri satanice şi dobitoceşti totodată.

Unul din ei da vânt preotului şi-l clătina de picioare într-o parte şi-ntr-alta, altul i-atinse lumânarea de barba lui cea albă, care prinse foc şi începu a arde-n sus... Pielea cea vânătă de pe faţa bătrânului începu să plesnească, genele albe şi lungi se

aprinsese, pielița de pe ochi, arzând, se trase-n sus, astfel încât ochii încă lucii se holbau sălbateci şi-ntorşi către acei oameni stupizi. Într-adevăr era un spectacol cumplit şi înfiorător! Barba arsă, fața negru de pârlită, ochii întorşi şi înfundați, gura deschisă, plină de spume ce fierbeau la arsura focului... în fine, un cap de mort schilod care-şi îndrepta ochii săi, ce părea a vorbi cu toată cumplenia faptelor, către acei oameni ce râdeau şi care-n tâmpirea lor nu puteau înțelege rânjitul cel sec al mortului.

— Hehe! zise Ianoş, voi râdeți de popa, eu de fata popii. Ce, crezi că moartă a scăpat de mine?... Nu, nu, nu! Ehei, fată, scoli, că Ianoş vrea să te sărute.

Şi cu asta, ăo duseî târând-o de braț din casă, astfel încât praful podelelor umpluse şi albise hainele ei cele negre. Deşi nu înțelegeam bine pe canibal, însă o idee nefastă-mi trecu prin minte. Dacă acei oameni într-adevăr ar fi putut să fie aşa de sacrilegi ca să violeze până şi cadavrul unei vergine. Dar, deodată cu această idee, scânteie în capul meu şi ideea unei răzbunări înfricoşate.

A fost fapta unei minute să mă descalț şi, pe din dosul casei, să car, pe-o scară ce suia în podul casei, o mulțime de paie uscate, pe care, răspândindu-le în tot întinsul podului, le dedei foc. Mă scoborâi iute şi, fiindcă uşa de la tindă era cu cheia în ea pe dinafară, o trăsei în clanță şi întorsei cheia, fără ca cei morți beți în casă să poată băga de samă ceva. Numai fereastra cea deschisă era loc de ieşire. Dar, c-o furie supraumană, eu adusei o claie întreagă de paie sub fereastră şi apoi, ridicând poarta cea mare a curț ii din țâțâni, o trântii peste fer eastră, iar sub ea aprinsei paiele care, uscate şi-n vânt, începură a arde. În momentul acela cei din casă părură a se trezi, căci c-o furie teribilă începură a izbi în uşă. Dar uşa era îndoită, de brad uscat şi bătută pestetot cu teribile cuie de fier. Săriră la fereastră, însă poarta -n fereastră se aprinsese, şi eu pusesem asupra-i şi-a doua poartă şi înc-o claie de paie. În momentul acela acoperământul prinse foc, grinzile începură a trosni, vântul, nuntindu-se* cu flacăra ce arsese pânăacuma închis, o înzeci într-un moment, şi urletele fioroase ale canibalilor îngropați în flăcări se auzeau asemenea vaietelor celor osândiți la focul Gheenei.

M-aruncai pe cal desculț cum eram şi, izbindu-l în coaste, începui să iau drumul înapoi pin oraş — flăcările erau mai domoale, stradele — pustii, şi cadavrele erau pe-alocurea aşezate claie pe grămadă. Călării repede până ieşii din oraş afară, unde, la drumul împărătesc, luându -mi lancea din şanț, scoțându-mi pana roşie din căciulă şi dând-o vântului, o apucai călare îndărăt spre munte, deşi nu-nspre satul meu.

Dedei de-o cale de munte pe care-ncepui de-a-mi mâna calul care, încet şi poticnind, suflând greu, pocnea alene cu copitele bolovanii mari de prin încovoiturile cărării dintre stânci. Din ce în ce mă-nfundam mai mult în munți, din ce în ce aerul devenea mai liber şi mai rece, dar din ce în ce cerul devenea mai senin şi luna spărgea cu fața ei cea galbenă vălul argintiu al norilor. Capul meu era aşa de pustiu ca amestecul fără-nțeles a unor colori varii, roşu, negru, verde, galben, toate amestecate pe unul şi-acelaşi loc, în fine, un nesens absurd ce semăna cu gândirile unui idiot, iată ceea ce

se-nvârtea în capul meu. Impresiunea ce-o făcuse asupră-mi toate scenele precedente era acelea ale unui om nedormit de mai multe zile, cu creieri turburi de insomnie, care, umblând printre oameni, visează aievea şi mintea lui croieşte pe faţa oricărui cunoscut trăsuri adânci, grime întunecate, proiecte funeste, care vede pe pereţi umbrele lungindu-se şi primind conture umane, ochilor căruia i se pare că apa limpede, privind la ea, se coloră — o dispoziţiune a sufletului, în fine, în cuprinsul căreia nici un concept priceput de simţuri nu intra neturburat, neparodiat la cunoştinţa internă. Îmi părea că trecusem printr-o poveste cu zmei şi crudelităţi, dar în a căror cuprins, pe alte locuri şi pe alte ţărmuri, amanţii rătăcesc de-a lungul lor în umbra şi verdele dumbrăvilor, cu feţele argintite de lumina unei palide lune ce zâmbeşte prin nori şi înseninate trist de plăcutele visări ale amorului. Era noaptea aceea un roman cavaleresc fără înţeles, din evul mediu, dar în care nu mai eram în stare de-a transpune tablourile colorate cu sânge, cu foc şi cu negrul vânăt roşu al fumului, care trecuse turburi cu hidoasele lor feţe de mort, cu satanicele roşii feţe vii ce trecuse pe dinaintea ochilor mei. Toate astea s-amestecau în sufletul meu cel turbure şi din acest amestec se născu o tâmpire cumplită a organelor de cugetare şi simţire care-mi obosea capul, astfel încât simţeam că mi-e somn înainte de toate. Naturile cele tari dorm mult înainte de o catastrofă — eu cred că ele dorm mult şi adânc şi după o catastrofă, căci nimic nu tâmpeşte şi nu face nesimţitor pe un om decât astfel de spectacole teribile. Ajuns în culmea unui deal, prin care stanele de piatră stau risipite asemenea oilor albe, dorminde cu argintia lor lână în lumina albă a lunii, eu mă coborâi de pe cal şi-l legai de ramurile cele strâmbe şi noduroase ale unei tufe cu frunze galbene şi mâncate de frig. Eu singur, în nesimţirea cea mai mare, trăsei căciula de oaie peste urechi şi ochi, îmi aşezai capul pe-o piatră şi corpul pe-un morman de frunze uscate şi adormii. Visul — o lume senină pentru mine, o lume plină de raze clare ca diamantul, de stele curate ca aurul, de verdura cea întunecoasă şi parfumată a dumbrăvilor de laur — visul îşi deschise auritele lui gratii şi mă lăsă să intru în poeticele şi etern junele lui grădini. Într-adevăr că muntele pe care dormeam mi se păru una din acele grădini pandante ale Semiramidei, grădini a cărei treaptă de sus unită cu cerul răsfăţa în lumina cea etern neturburată a soarelui un eden frumos, cu largi alei de palmieri, cu cărări acoperite cu nisip alb, cu avulsuri de raze lungi şi diamantice, cu stânci zdrobite de smirnă, prin săpăturile cărora ciorăiau şi picurau curate ca cristalul, dar îngreuiat* de dulceţile şi mirosul ambrei: nectarul cel adormitor al Orientului. Şi toate acestea asupra norilor! Cerul era senin ca o boltă de smarand susţinută în orient şi occident, cu bolta ei puter[n]ică, de oglinzile cele verzi şi multunde* ale mărilor... numai într-un loc cerul părea dogorât şi ars şi o mare gaură-n cer din care cădeau la pământ pietre şi risipături de muri, ce ardea într-un loc. Acele pietre, căzând una câte una pe pământ, formau parecă lângă Mureş ruinele unui oraş pustiu, nelocuit de nimeni, ars, pătruns prin ferestrele pustii şi negre de fluierele cele sălbatece ale vânturilor reci.

Dar deodată păru că lumea se-nsenină, că gaura în cer începe de ă-aî deveni din ce în ce mai mare şi mai largă, încât prin ea se vedea asupra boltei albastre ce-mbrăţişează pământul o altă boltă cu mult mai naltă, cu mult mai largă, însă de-un aur curat şi limpede ca lumina cea galbenă [a] soarelui, astfel încât întreagă acea boltă părea un soare mare care îmbrăţişa o lume, lumea deasupra cerului. Aerul tot era de lumină de

aur, totul era lumină de aur, amestecat cu geamătul lin şi curat al arpelor de argint în mâinile unor îngeri ce pluteau în haine de argint, cu aripi lungi, albe, srălucite, prin întinsul acel imperiu de aur. Pluteau ca genii abia văzute, umbre mai transparente, cu pielița vânătă ca marmura ce pare moale, cu ochii mari albaştri, cu lungi bucle negre ce-nconjurau fața lor albă şi căzeau pe gâturile marmoree şi pe hainele de argint în falduri lungi ce muiau corpurile sublime cu albețea şi moliciunea lor.

Prin acei îngeri albi şi cu ochii mari, albaştri, văzui unul cu mari ochi negri, alb ca şi ei, însă cu fața slabă şi muiat în lungi şi strălucite haine negre, cu mânile unite pe piept: el plutea prin aerul aureu [cu] ochii mari îndreptați în sus şi plini de lacrimi. Eu îl cunoşteam... Acel păr negru şi despletit eu îl văzusem, acea tristețe adâncă şi sublimă eu o văzusem, acea desperare fără margini a cărei unică stea e Dumnezeu îşi gravase trăsurele ei adânci într-o față [ce] dinaintea mea şi eu o văzusem. Cerul era senin şi vesel, un singur înger era trist... Era Maria, fiica acelui preot bătrân, divinizată, schimbată la față... mie însă mi se părea că e geniul martirii națiunii româneşti, geniu palid şi plâns a cărui singură speranță: Dumnezeu, a cărui singură tărie: cerul.

Dar bruma rece a nopții se aşezase asemenea unor urdori de argint sur pe genele mele lungi şi negre, ochii îmi răciră în cap* şi se treziră. Luna apusese de mult, cerul era mohorât... şi în orient, departe, răsărea o aurora murdară şi somnoroasă [care] abia roşea cerul cel vânăt-sur. Îmi scuturai corpul cel plin de frig... îmi ridicai căciula de pe ochi, trezii calul care se trântise şi el pe brânci la pământ şi închisese ochii lui cei mari şi cumințI. El sări de jos, eu îl încălicai şi începui a traversa înainte munții. Cu cât mergeam înainte, calul îndoia paşii săi, căci mersul îi părea şi lui o binefacere, pentru că-l încălzea. Curând răsări şi soarele, şi din ce în ce se suia pe cer, cu-atâta tomnatecele sale raze deveneau mai calde şi mă ardeau în spate. Mă coborâi de pe cal — lancea mea lucea-n soare — eu alături cu calul traversam desculț prundul cel mărunt acum al căilor de munte.

Pe-un creştet de stâncă văzui şezând în soare, cu lancea înfiptă-n pământ, cu picioarele-ntinse şi c-o lulea printre dinți o avangardă de român care păzea munții. Mă apropiai de el.

— Bun găsit, voinice, zisei eu, puind mâna pe gâtul neted al calului, n-aş putea găsi pe-aicea pe cutare şi cutare (numii numele lui Ioan).

— Ba cum să nu. L-găseşti, că-i pribun la noi, zise omul meu, scuturându-şi lula cea arsă de pământ, astfel încât căzu din ea toată cenuşa.

— N-ai putea să mă duci la el? zisei eu. — Nu, zise el, scoțând dintr-o pungă albă şi strânsă la gură nişte tutun verde-negru şi apăsându-l cu degetul cel mic de la mână în lula lui. Nu pot să-mi las locul, zise el, trebuie să stau de pază aicea, dar uite, apucă-nspre deal, c-apoi dai de loghar.

Cu asta scoase din chingă o sulă subțire şi străpunse tutunul, aprinzându-l c-un lemnuş alb la capăt. Când începu să tragă din pipă, mustățile cătau în jos a oală, şi ochii se holbeau naiv la gura lulelei cu atențiunea cea mare de-a o vedea curând arzând ca un cărbune. Căciula creață de oaie i se lăsase pe ochi.

O apucai tot mereu mai la deal şi acolo văzui, pe lângă focuri mari şi aprinse-n lumina soarelui — focuri ce lingeau cu galbenele lor limbe lungi aerul cel senin şi rece — şezând roată de jur împrejur cete de români, iar pe frigări lungi frigând berbeci şi oi, chiuind, cântând, horind — într-o parte unii jucau pisând pământul pietros cu opinca cea uşoară, pe când unul şezând pe-un bolovan fluiera în fluier de soc. Chiuiturile vesele, fumul înălțându-se din focurile multe, fețele cele curioase cu ochii lor cei vii, care de care mai mari — în fine, acolo-l vedeai pe român, cu fața arsă dar adâncă, cu ochii căprii şi vioi, cu pletele lungi, crețe, negre strălucit, care-ncadrau frunți largi şi netede, mustața neagră, nasul de vultur, bărbia cam ieşită, ca a războinicilor străbuni. Sumanele cafenii ce spânzurau pe umere, cămaşa cea albă ce, slobodă, dezvălea pieptul cel ars de soare ce ascundea inimi libere, cioarecii cei strâmți şi albi, opincile cu vârful îndoit şi legate de picior cu sfoară de lână neagră, brâul cel verde şi chinga cea roşie cu cuțit, amnar şi cremene, în fine, căciula de oaie naltă şi lă sată asupra ochilor pătrunzători, iată tipul ce-l vedeai repetându-se, în felurite variante, în toți aceşti copii ai munților.

Întrebai pe unul din ei de Ioan, el îmi arătă cu mâna un foc mare, dar cam depărtat de celelalte... el îmi spuse cum că pribunul era acolo, deşi era cam bolnav. Mă dusei înspre focul acela, în care ardea cu fum mult trunchiul unui arbore putred şi găunos; alături cu focul stătea lungit pe-un pătul de frunze uscate Ioan, cu picioarele goale-ntinse-nspre foc, cu sucmanul tras peste cap, astfel încât fața nu i se vedea. Lancea era-nfiptă-n pământ cu vârful de fier în jos. Îmi legai calul de lancea-nfiptă şi, îngenunchind lângă capul lui, trăsei încet cu mâna sucmanul ce acoperea fața. Ochii lui mari erau închişi, astfel încât pin pielița cea fină şi albă a ochilor se vedeau clar vinele cele fine şi albastre; cearcănele adânci şi mari împrejurul ochilor din vinete devenise arămii, fața era palidă ca totdeauna. Şezui cu desăvârşire la capul lui şi mă uitam lung la el. În fine îl scuturai încet de braț, încât îşi deschise ochii. Cam somnoros, el mă văzu şi, cu lenea cea melancolică pe care numai somnoroşia o răspânădeşte î pe față, el îmi înconjură gâtul cu brațul lui şi surâzând alene zise:

— Tu aici?

Surâsul cel liniştit arăta pe-un om fără pasiune, fața lui era sântă, ca să zic aşa — se cunoştea că-n inimă se stinsese orice lumesc.

— Cum vezi, zisei eu întunecat, strângându-i mâna cu putere într-a mea! Cum vezi.

— Nu te mai credeam capabil de-a-ți iubi poporul, aşa te tâmpise amorul pentru o femeie nedemnă de tine, zise el înfăşurând picioarele în obiele albe de lână şi trăgând peste ele opinca roşcată de piele de viței.

— A nu-mi iubi poporul, zisei eu c-un zâmbet amar, poate că nu l-aş fi iubit niciodată dacă noaptea aceasta aşa de teribilă nu m-ar fi învăţat să-l iubesc.

Cu aceste vorbe începui a-i povesti pe scurt tot ceea ce văzusem cu ochii corpului şi cu-aceia ai sufletului. Cu fiece vorbă a mea ochii săi albaştri şi mari se turburau de-un foc demonic şi nenatural şi faţa sa albă, palidă, delicată se grava cu trăsuri profunde şi teribile.

— O, canibalii! şopti el printre dinţi.

— Ei bine, am venit şi eu, zisei, şi într-adevăr cum că altceva nici

am de făcut. Ce am de-a pierde? Viaţa?... Nimic mai urât, mai monoton, mai sarbăd decât această viaţă... Ş-apoi sunt sătul de ea: un vis absurd. Sufletul?... Parcă cineva mai poate avea suflet în astfel de timpi!

— Aide, copilul meu, zise el, aide! Adevărat că viaţa nu plăteşte nimica dacă nu vom face noi ca să preţuiască ceva... şi, pre sufletul meu, vom face să preţuiască mult!...

Ochii săi străluciţi se aprinsese în fundul capului şi un fior de mândrie însenină faţa sa.

În curând mă simţii familiar între oamenii noştri. În curând încălţai şi eu cioarecii strâmţi şi lungi, încreţiţi cât ţine fluierul piciorului, şi pusei piciorul în opinca cea uşoară. Astfel îmbrăcat, adeseori păzeam pe culmile munţilor noaptea, în razele lunii, asemenea sentinelei Romei care, păzind creştetele de fier ale Carpaţilor, priveşte cu ochii plini înspre sud, gândind la muma sa, regina răsfăţată şi albă ce-şi scaldă corpul molatec în mările ei azure şi calde, fruntea ei coronată cu visuri de amor şi sânii ei albi şi plini, dezmierdaţi de albastrele şi luciile valuri ale mării. Mama uitită care, asupra visurilor, a uitat în creştetele arse şi bătrâne ale Carpaţilor pe fiul ei cel cu ochii negri de vultur şi cu faţa mândră de rege. Italia a uitat pe români... ci românii iubesc Italia.

Petrecusem iarna în lupte şi suferinţe. A le cita acele suferinţe ar însemna a cita istoria acelor legiuni de lănceri care, după chiar retragerea oastei imperiale din Transilvania, rămăseseră ei singuri credincio şi tronului, avizaţi la mijloacele lor proprii, la inima lor cea voinic ă, la coasele lor legate de vârful prăjinilor.

Într-o noapte, stând de avangardă cu o companie de 20 de oameni, între care şi Ioan, vine românul postat de sentinelă de ne spune cum că într-un castel de conte maghiar s-ar fi aşezat vro două companii de honvezi şi petrec ca mai bine. Noaptea era rece şi noi ne suflam în mâini de frig.

Lui Ioan îi străluciră ochii. — Copii, pe luptă! zise el c-o voce aspră. Şi-ntr-adevăr că feciorii atâta păreau c-aşteaptă pentru de-a sări din atitudinile lor plecate sau culcate şi a apuca cu mâini vânjoase lăncile-nfipte în iarbă. În curând coborârăm dealurile şi

ne-ndreptam de-a dreptul prin câmpii cu iarbă moale la castelul ce se ridica în mijlocul unui parc întins şi frumos. Ferestrele lui toate ardeau prin întunericul cel des al nopții şi din ce în ce ne apropiam de acele lumini ce ne păreau magice. În curând ajunserăm la grilele parcului. Un buldog începu a lătra, trezind aerul nopții cu lătrătura sa răguşită, însă în beția ce părea a domni în castel, printre ciocnetele paharelor nu auziră gura lui [de] câine, iar el, nemulțumit şi mormăind, l-auzeai cum, scuturându-şi lanțul, se tologi pe pătulul lui de paie. Ca să nu-i trezim somnul, înconjurarăm castelul şi într-un loc sărirăm cu toții grilele. Castelul era cu două caturi, la catul al doilea — un balcon ce dădea în grădină, şi sub el — un pavagiu grunzuros de lespezi. Jos, în toate camerele, erau mese-ntinse... oamenii, cu puştile aşezate pe lângă pereți, beau, râdeau, cântau. Pusei din feciorii câți aveau puşti pe lângă ferestre şi, la un strigăt al meu, ei dădură foc. Gloanțele vâjâind spre salele întinse, toți se sculară speriați; unii, loviți, rânjeau moartea lor... altora le căzuse paharele din mână, partea cea mai mare, uitând arma şi tot, o apucă spre a ieşi pe uşă.

— Pe ei! țipai eu, rumpând o fereastră din țâțânile ei şi sărind eu cel dintâi în sală. După mine toți. Câți rămăsese în sală, toți fură măcelăriți. Am luat puştile lor încărcate şi, alergând prin camerele largi şi luminate ale castelului, am zdrobit tot ce ne ieşea în cale. Din vârful castelului vuia un clopot de alarmă, înăuntru, pocnetele de puşti şi răcnetele bete şi sălbatece ale murinzilor amestecate cu chiuietele bucuroase ale voinicilor noştri. Eu şi cu Ioan o apucarăm pe scara cea mare în catul al doilea... Smulsei uşa cea mare şi intrai într-un salon mare c-o uşă ce da în balcon, uşă cu sticle, prin [ale] căreia geamuri pătrundea acuma lumina albă a lunii ce ieşise din nori. Luna lumina un perete plin de armărie. Deodată-n întuneric luciră doi ochi înfricoşați... un om nalt părea că se repede dintr-un colț spre noi. Cu mâna-ntinsă, slobozii pistolul şi la lumina lui zării o față vânătă, ci cunoscută.

— E el! țipai turbat. Era amantul [lui] Poesis. În momentul acela Ioan i se repezise în piept, însă, apucat el însuşi, contele deschise c-o mână uşa balconului, cu cealaltă era să-l arunce peste balcon pe pavajul de piatră. A fost fapta unui moment ca să-i tai cu sabia mâna ce se-n-fipsese în pieptul lui Ioan... Care căzu jos cu mâna cea moartă cu tot. Contele-ndreaptă cealaltă cu pistolul spre fruntea mea... Ioan, ridicat de jos, i-înfige pumnalul în cot şi-o ridică-n sus mâna, astfel încât arma pocneşte-n sus şi glontele trece vâjâind prin părul capului meu. Cu cealaltă mână i-apucă gâtul. Maghiarul se pregătise să-l muşte-n creştet, şi cine ştie dacă cu dantura nu i-ar fi zdrobit oasele capului, însă Ioan, ridicând pumnalul ce lucea, i-l înfipse drept în țeasta capului, astfel încât cuțitul fugi adânc în creieri. Un urlet înfricoşat, iată tot. Uşa se deschise şi înăuntru intrară de-ai noştri cu torțe aprinse. Ioan căzuse peste maghiar, de care mă apropiai cu una din torțe. Mortul prezenta un aspect înfricoşat. Gura întredeschisă, dinții rânjiți şi preparați pentru muşcat... grima vânătă, înfricoşată, cu trăsurile cuprinse de turbăciunea rumperii creierilor... măselele păreau că râşnise spuma vânătă şi-nveninată ce se scurgea prin colțurile gurii.

Mă uitam c-o ură nespusă la omul ce-mi luase tot şi care acuma nu mai era decât un cadavru. Feciorii luară râzând armele din perete şi le-mpărțiră-ntre ei. Coborând scara cea mare, intrarăm într-o casă cu mesele-ntinse, deschiserăm ferestrele toate,

aruncarăm pe morți afară pin ele şi ne aşezarăm cu toții la masă, pare-că nu se-ntâmplase nimica şi parcă venisem la nuntă. Oricine va crede poate că asta nu-i cu putință, dar când ar şti cineva cum revoluțiunea şi nesiguranța vieții proprii îl face pe om nepăsător pentru viața sa şi face din omor şi luptă o stare normală a omului, acela va-nțelege nu numai starea noastră, ci şi secolii aceia unde ocupațiunea principală a popoarelor consta din bătălii şi pradă.

Iată unul din evenimentele cele multe ale anului. Dar voi spune încă unul, unul care pe mine m-a costat aşa de mult. Pe Mureş plutea o moară a unui sas de la care noi obicinuiam a ne aproviziona cu făină, ceea ce-l făcuse pe sas să tacă față de patrulele maghiare ce cutreierau ținutul. Moara se legăna liniştit pe Mureş, cu roțile ei asurzitoare ce se rostogoleau ca doi balauri negri scăldându-şi oasele de lemn mucegăit în apa albită de spume a râului, şi sasul, gras şi cu fața cât o lună plină şi roşie, sub o pălărie largă ca o streaşină se primbla cu şorț alb dinainte şi cu mâinile-n buzunări prin mulțimea de oameni ce veneau cu sacii la măcinat, aducând totodată fiecare din ei câte-o comoară de istorii, de poveşti, de noutăți, astfel încât podul morii era mai mult o piață de târg decât streaşina unei case. Adeseori, neştiut de nimeni, şedeam şi eu pe-un sac de făină, cu luleaua aprinsă şi cu pălăria lăsată pe ochi, în chicotele fetelor, în poveştile bătrânilor, în înjurăturile bărbaților, în scârțâitura amorțită, însă dulce a unei vioare vechi, pe care un țigan bătrân o făcea să răsune când vesel, când plâns. Fața neagră şi expresivă, barba albă ca zăpada, ochii mai stinşi şi discolorați de bătrânețe, pieptul păros şi gol, abia acoperit de-o cămaşă neagră, căciula cafenie de oaie, ruptă, astfel încât prin rupturi ieşea pe-alocurea părul alb al capului: astfel şedea bătrânul pe nişte roți rupte, trântite-ntr-un colț al morii, şi povestea poveşti nu din gură, ci din strune. Era o zi caldă şi voinicii mei, care aveau să facă o excursiune în vale, decisese să doarmă peste noapte în moara sasului, iar a doua zi des-de-dimineață să plecăm înainte.

Rândul se cam sfârşise la toți, soarele se ducea după dealuri să doarmă şi el, țiganul bătrân îşi lăsase capul pe-o piatră de moară şi adormise cu luleaua aprinsă-n gură, asemenea unui împărat în pat moale şi cu ciucuri de fir... oamenii, ducându-şi sacii pe care, înjug ându-şi boii albi, graşi şi cu coarne mari, apucau pocnind şi chiuind care-nspre munte, care-nspre câmpie. Înserase cu desăvârşire, roțile stătură şi ele şi numai moara uriaşă se legăna alene pe Mureş, făcând să tremure lungile şi groasele funii de tei cu care era legată de țărmuri. Sasul se puse-n uşa cea mare a morii pe-un pietroi neted ca o bancă şi, aprinzându-şi luleaua, se uita melancolic la răsărirea luceafărului de sară. Eu mă aşezai lângă el, înnopta din ce în ce mai mult, când din deodată auzii un bucium vuind cu jale.

— Sunt ei! zisei eu sărind în sus şi apucând înspre câmp dar, uitându-mă înapoi cam de la 40 de paşi, îmi păru că zăresc în lumina serii un honved care, alături cu sasul, părea a privi împrejur cu mişc ări repezi de nerăbdare. Ce putea fi nici că-mi trecu prin cap. În câmp mă întâlnii cu voinicii mei, între care şi Ioan. Ce frumos era el în acea sară... mi-aduc aminte parc-ar fi acu. Cu țundra îndoită pe la grumaz şi dinainte, ast[fel] încât pieptul alb se vedea sub cămaşa de in, fața palidă, dar dulce şi plină de bunătate, ochii mari, albăstrui priveau cu melancolie, iar părul cel blond şi lung îi

cădea pe umeri, acoperit de-o largă pălărie neagră... Era într-adevăr frumos ca o femeie, blond, palid, interesant.

— Parcă eşti o fată! îi zisei, strângându-l la piept. — Şi tu parcă eşti un băiat, zise el râzând nebuneşte.

Dar strânsoarea cea rece şi tare a mâinii lui atât de micuțe îți dovedea că [ai] a face cu degete într-adevăr lungi, delicate, albe, însă pătrunse de măduvă de leu.

Ajunserăm cu toții la moară. Salutarăm pe sas, care ne deschise uşa. Era țiganul acela care şedea lângă el, povestindu-i cum în tinerețe fura cu şireţenie găinile vecinilor, atârnându-le cu picioarele legate de căngi sub țundră şi mergea fluierând cu țundra pe-un umăr prin sat fără ca oamenilor să le treacă prin minte ce avea el sub țundră. Sasul râdea cu zgomot, deşi mi se părea mie că râde silit. Dar putea să mi se pară numai, unde, precum ştiți, presupusesem, înşelat din depărtare, cum că ar schimba vorbe c-un honved.

Fiindcă eram toți obosiți, ne lungirăm care-ncotro prin moară; morarul drese ce mai drese prin saci şi prin ferdele, stinse focul din o vatră de pietre şi se lungi şi el în catul de jos al morii, unde erau roțile. Toți începură a sforăi, care de care se întorceau cu zgomot şi gemând pe sacii pe care se culcase. Eu îmi aşternusem țundra jos şi dormeam cu Ioan, care-mi cuprinsese cu brațul gâtul meu şi adormise şi el. Ca printr-un ce nu putui adormi. Simțeam însă cum că sasul se sculase şi începuse a umbla prin podina de jos a morii. El sui încet şi ca-n vârful picioarelor scara ce ducea în jos, c-un opaiț în mână. Încă nu ajunsese, când îmi păru că prin ferestrele morii zăresc o vânătă şi lucie țeavă de puşcă ce părea a se-ndrepta în [spre] cei dorminzi. Eu tăcui şi închisei ochii, astfel încât prin genele abia deschise zării pe sas că s-apropia cu opaițul de noi şi, plecându-se asupra -ne, părea că ne observă de dormim ori ba. Fața lui era teribilă. Însă în momentul când, tot pe vârful degetelor, se-ndreptă spre uşă, spre-a trage zăvorul cel mare de lemn, sării drept în picioare.

— Sus, copii! strigai din toate puterile, că-i pe moarte. În moment toți, somnoroşi şi speriați, erau în picioare. Sasul, încremenit, scăpase opaițul; desigur că nu scăpa de moarte de nu, prin stingerea singurei lumini, nu se făcea întuneric. Se slobozi prin fereastro puşcă, dar nici un vaiet... va să zică nu era nimeni lovit. Zgomotul de-afară se-nmulți.

— În linie! țipă sonor vocea de argint a lui Ioan şi văzui în razele de lună pătrunse prin oblonul de lemn cum lăncile se-nşirară în linia primă, iar în [a] doua, peste umerele celor dintâi, se-ntinsese lucii puştile cele mici de munte. A fost fapta unui moment. În momentul acesta uşa cea mare trosni din țâțâni şi căzu pe spate.

— Foc! comandă Ioan, şi duşmanii năvăliți prin uşa spartă începura urla, care răniți, care izbiți de moarte, prin pocnetele şi lătratul cel des al puştilor.

— Înainte! comandă Ioan, şi lăncerii se repeziră cu furie în inimicii lor cei mulți.

Eu apucasem o secure de coadă şi izbeam cu ascuțişul şi cu muchia fără milă în tot ce vedeam înaintea mea.

Dădură şi ei foc şi rândurile se răriră.

— Înainte! țipă Ioan ca turbat. Încă un asalt, încă o repezire şi duşmanii, curmați în două lături, ne deschiseră o cale largă în această luptă la lumina lunii.

În momentul când ieşirăm cu fuga afară, un pistol singuratec se-ndreptă în pieptul cel gol al lui Ion. Pocni, un şerpe de foc se repezi din gura lui, dar în clipa aceea eu repezii securea cu tăişul în capul celui ce slobozise pistolul, astfel încât i l-am crăpat drept în două ca pe-un trunchi de lemn.

— D-zeul meu, mor! zise Ioan încet. Îl luai în brațe şi fugii ca o nălucă, nebun, iute, înfuriat*, înaintea oamenilor mei ce fugeau şi ei în dezordine urmăriți de împuşcături şi de oameni călări. Mereu înainte, mereu spre munte. Pieptul sărmanului copil sângera cumplit, luna părea că se aprinsese-n cer şi-mi ardea-n creştet, oamenii-mi păreau fantasme nebune ce zburau vâj âind alături cu mine, când deodată deterăm de-o potecă care ducea în munte.

Aicea paşii noştri deveniră mai grei, urcarea mai nevoioasă, până ce-ajunserăm într-un deal plin de bolovani mari şi risipiți.

— Stați! strigă unul mai bătrân dintre copiii munților. Bolovanii în şir, copii!

Într-un moment bolovanii erau puşi în două şiruri, în ordine de bătălie, asemenea unui mur. Când inamicii începură a urca dealul, şirul întâi de bolovani se rostogoli în ei, astfel încât, pocnind, rump ând, lovindu-se de colțuri de piatră ce răsăreau prin iarbă şi prin tufişe, bolovanii în urma urmelor rumpeau şirurile de oameni din vale sau, repezindu-se de pre câte-un vârf de stâncă, cădeau în întreaga lor greutate pe capetele semeților. De după şirul al doilea de bolovani se-n tinsese puştile şi unde vedeau ființe de oameni, într-acolo pocneau.

— Tomo! zise bătrânul ce luase comanda asupră-i, scuturând sabia lui cea bătrână pe care-o atârnase la coapsă. Tomo! Tu fugi cât poți cu Ion, fugi mereu înainte, ca să fii cu mult înaintea noastră... noi vom fugi mai târziu... dar totuşi vom fugi, pentru că pare-mi-se că-s mulți devale şi tu ştii: de s-or sfârşi bolovanii mari şi gloanțele, trebuie s-o luăm şi noi la picior.

Mă dezbrăcai de țundră şi înfăşurai corpul ce părea mort a lui Ioan. Mă repezii mereu la deal, prin tufişe, pe costişe țepene şi pietroase, prin scu[r]suri prunduite de pâraie, peste ape fără punți, până ce-ntr-o culme de deal, în mijlocul unei dumbrăvi de spinişe, zării cuibul unui foc în care clipeau cei din urmă cărbuni prin cenuşa cea sură. Îl adusei lângă foc, pusei în el frunze uscate şi vreascuri câte putui aduna în clipă, astfel încât în curând se-nălță un foc mare, pălălăind cu fum mult. Mai strânsei

frunze uscate şi făcui un pat... pe care aşezându-l pe Ioan îi desfăcui pieptul ca să-i cercetez rana.

Nu era decât o gaură mică, neagră-roşie, sub coaste, fără ca să curgă sânge din ea şi tocmai asta era cauza letargiei. Îmi apropiu gura de rană şi sug o dată cu putere, astfel încât gura toată mi se umplu cu sânge. Sânge negru şi-nchegat curgea şi din rană, pulsul începu a bate încet, încet şi Ioan îşi deschise ochii lui cei rătăciți. Fața lui se trăsese, de părea a fi numai piele şi oase, albuşul ochilor era țesut cu subțiri vine roşii.

— Ioane, zisei eu, cum îți e, copilul meu? — Cum îmi e? zise el, surâzând amar. Cum să-mi fie? Am să mor, iată tot. Şi tu nu vrei ste consoli, amicul meu? De ce? O, de-ai şti ce fericit voi fi de-oi muri... o să văd pe Sofia.

— Aiurezi, Ioane! zisei cu blândețe.

— Copil ce eşti! Aiurez? Eu?... Eu simt moartea strecurându-se răcoare, dar dulce, prin toate vinele mele, şi el zice că eu aiurez. Crede-mă că-s fericit, foarte fericit.

Fața lui, ca alabastru săpat cu dalta în lungi gravuri de durere, era senină, dulce. Un nou leşin s-apropie. Capul lui se lăsă pe frunzele uscate... pulsul iarăşi încetă şi părea iar că expirase.

Mă uitam în fața lui fără să ştiu ce să fac, nu mai da nici un semn de viață; nu eram capabil de nici o acțiune. Prin tăcerea de moarte nu auzeam decât împuşcăturile cele depărtate ale luptătorilor noştri, din care fiecare mă făcea să tresar, căci întâmplarea aceasta mă făcuse fricos. Îngenuncheat lângă el, eu împrejurasem cu o mână gâtul său, astfel încât, ridicându-l, capul spânzura după brațul meu: astfel mă uitam la el şi nu ziceam nimic, decât sărutam fața lui ca alabastrul cu gura mea cea plină de sângele inimii sale. Fața rămânea nemişcată, moartă; numai albeața ei contrasta ciudat cu petele sângeroaselor mele sărutări. Un fluier vâjâitor din frunză mă trezi din atonia mea; împuşcăturile încetase şi auzeam din ce în ce apropiindu-se paşi; presupuneam cum că sunt voinicii care, neputând să susțină lupta, se retrăgeau. Şi în curând văzui apropiindu-se bătrânul tribun, asudat şi gâfâind, şi împuşcăturile se preînnoiră, mai în apropiere însă.

— Ce face? zise el, cu vocea ostenită şi aruncând o privire speriatasupra lui Ioan.

— Moare! zisei eu apatic şi rece.

— Ne urmăresc! Feciorii mei se-mpotrivesc cât s-or împotrivi... dar în urmă trebuie s-o ia la fugă şi ei.

Îngenunche şi el lângă Ioan, care acum, sub influența focului ce palălăia mare şi care-i roşea paloarea, începuse a da semne de viață.

— Ce să facem? Nu-l mai putem duce înainte — să-l lăsăm iar nu putem.

— Căpitane, acuşi-s aicea! strigă alergând un fecior care venea dinspre împuşcături. Feciorii abia se mai ţin!

Ne sculărăm amândoi ca trăsniţi.

— Stăi! zise bătrânul, dându-mă c-un braţ d-o parte şi uitându-se la Ioan, car e-şi deschisese ochii lui cei mari şi murinzi, care priveau fără înţeles, ca ochii unui nebun.

— Dă-te-ntr-o parte, Tomo, zise bătrânul, am a vorbi ceva cu fratele Ioan.

El îşi scoase sabia din teacă şi se uita la ea, pe când din ochii lui bătrâni curgeau lacrimi mari.

— Frate Ioane, zise el încet şi liniştit, fă-ţi o cruce. Ioan []îşi făcu încet şi cu silinţă multă o cruce. În momentul acela sabia vâjâi prin aer şi capul lui Ioan se rostogoli pe frunzele uscate.

— Nebune! ţipai, îndreptând pistolul spre fruntea bătrânului, ce-ai făcut?

— Ce-am făcut? zise bătrânul, căzându-mi în mâini şi plângându -mi pe piept ca un copil. Ce-am făcut? Dar ce era să fac?

Tremurul său, gemetele sale convulsive, plânsul, cu care era neobicinuit şi care se storcea cu greu, asemenea unei puteri demonice, din pieptul lui, arăta cum că durerea lui era adevărată. Vuietul fuginzilor venea mai aproape, pocnetele păreau că vâjâie deja pe la urechile noastre.

— Aidi! zise feciorul ce era cu noi, aidi, treziţi-vă; să fugim! El acoperise corpul lui Ioan cu frunze şi cu pietre, iar capul lui îl aruncase într-un izvor de-aproape. Ca cerbii speriaţi şi gâfâiţi veneau feciorii din toate părţile.

— Să fugim! Să fugim! strigau toţi şi mă rupseră pe mine şi pe bătrân în fuga lor fără ordine.

Ameţit, turburat, fugeam fără să ştiu unde, până ce prigonitorii ne pierdură urmele, până ce noi ne crezurăm destul de siguri pentru de-a sta şi de-a răsufla.

Ajungând într-un vârf de munte, începurăm a scăpăra din amnare, a clădi care-ncotro câte-un foc uriaş, pe lângă care se aşezară toţi. Toţi erau morţi de oboseală şi cu toate astea trebuie ca cineva să vegheze. Unii îşi legau ranele — cele mai multe uşoare — alţii, cum erau, se întindeau la pământ. M-am propus eu să veghez şi toţi primiră cu bucurie. Bătrânul sta asemenea gânditor şi se uita fix în măruntaiele cele roşii ale focului, ce plesneau în scântei. Feciorii se culcau cu frica -n sân, bătrânul cioplea un

lemn; eu singur mă sculai şi, luând lancea, mă depărtai ca să mă primblu prin scheletele de piatră ale stâncilor.

Noaptea era întunecoasă şi rece, gândirile mele erau turburi şi dureroase, astfel încât mă durea capul de ele şi simțeam cum țeasta nu-mi încăpea creierii mei cei revoltați şi siniştri. Să cuget nu mai puteam. Astfel, cu capul arzând, am vegheat noaptea aceea şi, de-mi aduc aminte de ea, e că nu-mi aduc aminte de nimica, afară doar cum că, tâmpit şi nesimțitor, mă lăsasem prada acelei atonii care-nsoțea totdeauna durerile mele.

A doua zi, când soarele de aur ardea din creştetul cerului, pe când voinicii, sculați de mult, vegheau asemenea unor vulturi din vârful stâncilor asupra câmpiei, pe când ne-ncredințarăm că eram siguri de orice urmărire, eu luai un hârleț de-a umăr şi plecai mereu la vale până-n locul unde murise Ioan. Duşmanii cercetase pe-acolo, însă corpul acoperit [cu] mormanul de frunze şi pietre nu-l zărise. În arşița zilei am început să-i sap groapa. Fruntea şi pieptul îmi ardea cumplit şi cu toate astea picătură de sudoare nu curgea de pe mine. Săpam turbat, ca şi când aş fi vrut să îngrop o comoară. Când fu destul de adâncă, dezgropai corpul fără cap din pietre şi frunze şi-l aşezai încetinel şi cu băgare de samă — ca şi când ar fi mai simțit ceva — în locuința cea răcoare şi eternă. Apoi mă dusei la izvor, unde i se aruncase capul. Soarele se răsfrângea pe fața apei lucii, care tremura ca o unduioasă oglindă de argint, dar în fundul apei clare zăcea capul cel frumos al junelui. Apa, curgând, curățise şi dusese cu sine scursurile de sânge, astfel încât nu rămase decât capul cel blond, palid, c-o față albă ca argintul, cu buze vinete ca porumba, cu ochii cei mari închişi şi cu părul moale plutind şi răsfirat în undele apei. Fața cea palidă şi slabă părea că surâde. Luai apă în pumni şi-mi spălai alături cu izvorul fața care ardea ca de friguri. Luai încă un pumn de apă şi mi-l turnai în sân, care ardea, fundul apei se turbură şi deveni sângerat, mă aplecai pe suprafața ei şi sorbii în sorbituri lungi din apa turburată cu sângele lui, apoi băgând amândouă mâinile în izvor, scosei capul lui Ioan şi-l ridicai în lumina soarelui spre a mă uita lung şi cu durere la el. Îl aşezai în mormânt asupra corpului şi, acoperindu-l tot cu țundra mea, ca şi când m-aş fi temut să nu-l doară bulgării, începui a umplea mormântul cu țărână. În intervale îmi venea să mă culc şi eu cu el alăturea şi să las să cadă o stâncă de pe marginea gropii peste mine, or[i] gândeam să mă-mpuşc şi eu şi să sfârşesc cu mizeria ce se numeşte viață. Pe-o stâncă, departe, sta un român cu flinta-n soare şi păzea privind în nouri. Un vultur, ținând în căngile lui de aramă o turturică albă zbură asupra capului meu croncănind şi dând din aripi, apoi se-nălță rotindu-se în sus, în nori, speriat de prezența mea. Românul şi-ntinse flinta în punctul cel negru, ce plutea, din aer şi dete foc — atunci, rostogolindu-se prin aer, căzu vulturul cu turturiccu tot în prăpastie.

— Răzbunarea! murmurai eu. De ce să mor pân-a nu-l răzbuna. După aceea am vreme şi de murit şi de trăit de voi vrea.

Împlui groapa cu țărână, frânsei o ramură verde dintr-un arbor şi-o aruncai peste mormânt — şi, fluierând printre dinți c-o răceală sinistr ă, apucai îndărăt la deal.

Ajunsei la castre. Bătrânul şedea trist şi gânditor lângă foc cu picioarele întinse, cu mâna pe frunte. Mă apropiai şi şezui alături de el.

— Ce să facem? zisei eu încet şi răguşit.

— Gândit-am şi-am răzgândit, şopti el, şi pare-mi cum că ceea ce-a clocit capul meu nici dracul n-ar fi putut răscloci. Ei au omorât un copil — pentru că nu eu l-am omorât, bine poți şti. Decât să-l las mai mort în mâna lor, ca să-l chinuiască şi să-şi bată joc de el, mai bine l-am scăpat de toate. Nu ştii, Tomo, că chinul trezeşte sufletele omului şi pe murind chiar durerile cele cumplite îl fac să mai trăiască, darmite ce trai? Dar crezi tu poate că eu le-o uit asta... i-o uit sasului, care ne-a vândut ca Iuda pe Domnu Hristos? Am trimis iscoadă pe Niță-a Floarei, care ştie a vorbi ca țiganii. El s-a uns cu funingine pe față şi s-a îmbrăcat în trențe — aşa va trece pe la moară să vadă acolo -s încă, or[i] nu-s acolo. Dacă n-or fi, apoi pe desară ne-om duce pe la cumătru-meu sasul, ca să bem cu el câte-o fele de vin în sănătatea dumilor-sale.

S-auzi zgomot de guri între feciori. Ei veneau râzând, ducând ca-n triumf între ei pe Niță-a Floarei care, desculț, cu părul ieşit prin căciulă, cu coatele ieşite prin țundră, cu genunchii ieşiți prin cioareci, negru şi slab ca dracu, cu ochii înfundați în cap şi cu căciula pe-o ure che, povestea în stil hodorogit şi țigănesc ce ispravă făcuse la nănaşu-său cel bun: sasul. Dar când fu aproape de noi, ochiul său fulgeră teribil, dar astfel că numai noi îl văzurăm. Era masca râzândă şi comică a unui suflet plin de ură şi răzbunare, fața ironiza inima, surâsul viclean or[i] prostatec ironiza cu starea sufletului său. Feciorii se depărtară de lângă noi şi el, apropiindu-se, ne povesti încet tot ce aflase. Bătrânul zise feciorilor să doarmă de cu ziua de vor putea, căci la noapte o s-avem de lucru. Niță culegea de prin iarbă nişte lăptuci, pe care le scurgea în gloanțe mari de mămăligă, pe care apoi le băga în traistă.

Înserase de mult, feciorii dormise — numai eu mă primblam tăcut, capul cuprins ca de-o turbare neştiută, inima plină de-un pustiu cumplit, nemaisimțit. Mai aveam ceva pe pământ? El îmi mai rămăsese, şi el se dusese asemenea. De-aş [fi] avut frate şi de mi-ar fi murit, cine ştie de mă durea mai mult. Nori cenuşii umpluse cerul; creți şi nestatornici, ei zburau prin aerul cel cald al nopții, şi luna cu fața roşie contrasta cu cenuşa cea lucie a norilor. Voinicii se sculau şi se scuturau de somn; lăncile lor vinete luceau în lună, țuguiatele lor căciuli le da un aspect eroic şi sinistru.

— Hai, copii! zise tribunul bătrân, azi avem o cină minunată. Avem să mâncăm carne de sas!

Mă-nfiorai auzind, şi cu toate astea nu-mi puteam stăpâni o părere de bine.

Niță mergea înainte prin întunecoasele cărări de munte. Paşii săi, asemenea acelora a unei pantere, nu răsunau defel pe pietrişul şi prundul cel mărunt şi lesne de răscolit al căilor. Un munte arunca celuilalt umbra lui, cerul gândea nouri, iar stâncile — pocite schelete de piatră — şuierau cuprinse de vânt. Din când în când se rostogolea câte-o

piatră, se desprindea câte-o bucată de stâncă şi vuia la vale-n jos. Coborârăm muntele şi apucarăm prin câmpie până ajunserăm la moară. Moara era închisă, doăa îr câ inele dezlănțuit urla la lună a pustiu. Vocea lui morție şi somnoroasă răsuna departe în aerul nopții. Niță făcu un semn şi toți ne tupilarăm la pământ. El merse-ncet înspre câine şi-aruncă de departe gloanțele de mămăligă, pe care câinele le prindea din aer şi le înghițea cu aviditate. Dar în curând efectul lăptucei începu a influența şi el se zvârcolea gemând încet în nisipul de pe marginea râului. Niță ne făcu semn şi înaintarăm. Pântecele câinelui se umflase ca o tobă şi el suferea cumplit. Unui fecior i se făcu milă şi-i înfipse lancea-n inimă. Ne apropiarăm de moară. Începurăm a pocni în uşă şi auzirăm vocea speriată a morarului:

— Care-i acolo? — Eu mi-s, baciule, răspunse Niță cu vocea lui țigănită.

— Da ce vrei tu acu noaptea? zise el.

— Am să-ți [dau] o veste rea, baciule; vin mocanii... îi văzui d-ici şi-am venit să-ți spun, ca să fugi.

Auzirăm cum sasul urcă scările tuşind şi greoi, apoi veni lângă uşă. În momentul când deschise, Niță îi înfipse mâna în gât, astfel încât sasul, pierzându-şi prezența de spirit, scăpase felinarul şi cheia din mână, şi ochii începură a i se-nvârti în cap şi fața să-i învinețească. L-ar fi gâtuit desigur, dacă bătrânul n-ar fi oprit. Ordonă să-i puie căluşi în gură şi să-l lege. Totul se făcu în tăcere, căci n-avuse timp nici să strige. Ochii bătrânuluii tribun se aprinsese teribil şi [se] învârteau cu înfricoşare în orbitele lor. Părea că-i palidul şi bătrânul demon al morții. Argații morii, care dormeau, nevasta morarului — toți fură legați.

— Dați drumul roților! strigă acum bătrânul. Roțile începură a se-nvârti şi pietrele morii se-nvârteau durduind şi măcinându-se pe ele însele. Vuietul cel cumplit al pietrelor goale, vâjâitorul zgomot a [l] roților, ce făceau să spumege apa ce le mişca, moara, ce începuse a se legăna şi trosni în toate încheieturile, întreceau țipetele cele slabe şi înfundate a celor legați. Vro câțiva voinici se suiră pe acoperământul morii şi începură a da cu topoarele în el, zvârlind bucățile de şindrilitură în apă[], în care s-acufundau ş-apoi, ieşind, înotau negre ca sufletele înecaților. În pod era o butie cu păcură, care fu vărsată[] pe întreagă întinderea podului. Apoi se aduseră cei legați şi se legară țapăn de grinzile groase care rămăsese din acoperământul devastat. Atunci li se descăluşi la fiecare din cei legați gura.

— De ce ne-ai vândut? strigă bătrânul, rece şi teribil, uitându-se cu fața unei furii de marmură în ochii morarului.

Sasul încremenise şi amuțise de spaimă. Gura lui [nu] mai putea să zică o vorbă... nici de grație, nici de ură, fălcile i se-nfundase şi tremurau, ochii turburi ca [a] unui nebun, limba bâlbâia fără să poată modula. Spaima-l amuțise. Femeia plângea amar, feciorii aruncau priviri rugătoare şi sincere pe înfricoşatul demon al răzbunării.

— Dezlegați-i pe toți ceilalți şi pe femeie şi duceți-i la țărmuri, afară de morar — el rămâne-aici.

Într-un moment fură cărați la țărm. Ne scoborârăm cu toții din pod şi ne duserăm la țărm. Un foc mare fu aprins în moment.

— Cine ne-a vândut? zise bătrânul crunt către femeie. — El! zise ea, văitându-se... bărbatu-meu. Spusu-i-am eu să nu s-amestece neci în rău, n ici în bine. Nu... nu s-a putut. Ungurii i-au dat 200 de zloți buni, şi pentru aceea el v-a vândut.

— Femeie, zise bătrânul, cu tine n-avem noi nimica, nici cu voi, feciori, zise el către argați. Dezlegați pe muiere să-şi [ia] bani şi lucruri şi ce mai are prin moară.

— Încărcați puştile, măi! să dăm în saşii ăştia, zise Niță râzând. — Fără gloanțe, şopti unul altuia. Argații fură dezlegați.

— Fugiți, mă! le zise Niță. Foc, copii! zise feciorilor noştri. Saşii fugeau de le-ajungeau picioarele la ceafă — puştile trăsnirdar, fără gloanțe cum erau, nu făcură decât a înmulți spaima celor ce fugeau. Femeia ieşise, cu banii şi cu lucruri ce avea mai scumpe, din moară şi plecă plângând. Morarul începuse a boci, legat de grinzile morii.

Bătrânul suci o funie de paie şi, umplând-o cu păcură, o azvârli aprinsă de jos pe acoperişul morii. Într-un moment podul cel uns cu păcură se aprinsese, morarul țipa teribil de întrecea urletul roților şi durduitul pietrelor neferecate. Aci bătrânul tribun râse cu sălbătăcie — ideea satanică se-mplinea. Luă toporul şi tăie funiile ce legau moara de mal.

Moara începu a se mişca, a pluti aprinsă pe valuri.

— Şi foc şi-nec! strigă bătrânul teribil, suit pe-o piatră şi ridicând pumnul la ceruri; de-am făcut rău, pe sufletul meu să cadă!

Aspect teribil. Urlau roțile, scrâşneau pietrele, trosnea înflăcărată moara, țipa cu sălbătăcie morarul în mormântul de jar. Întreaga moară părea un bătrân şi bolnav balaur de foc care scormolea urlând, cu aripile lui, valurile roşite de foc ale apei. Moara-nota repede, dusă şi de-nvârtitura roții, şi de repeziciunea apei. Dumbrăvile de pe maluri se-nroşeau pe unde trecea palatul arzător şi deschideau cărările lor de pădure ochilor ce urmăreau spectacolul... Norii cenuşii ai cerului se roşise de foc, fumul cel greu şi gros ce-l lăsa în urmă moara ce fugea ne-neca răsuflarea.

— Am sfârşit, copii! zise bătrânul, oftând greu şi adânc şi scobor ându-se de pe piatra pe care se suise. Hai înspre munte!

Nu voi uita niciodată acel spectacol unic în felul său. Între-acestea ungurii devenise nesuferiți. Bănuiala şi adeseori nici aceea era destul pentru ca cineva să fie spânzurat

or[i] împuşcat. Moartea devenise starea cea normală, viaţa — starea cea anormală a omului. Ei prădau satele cele româneşti în modul cel mai barbar, omorau fără mizericordie femeile şi copiii, păreau a se-ntrece care pe care în cruzime şi-n grozăvie. Ce era dar mai natural decât ca românii, împinşi de răzbunare, să ceară dinte pentru dinte, ochi pentru ochi. Ungurii nu pusese-n scenă pe-atâta o revoluţiune, pe cât un brigandagiu, o hoţie ca să zic privilegiată — şi o hoţie cu-atât mai scuzată, cu cât ea se exersa asupra unei naţiuni de paria — asupra românilor.

Numai că-şi găsise oamenii! Dinte pentru dinte, ochi pentru ochi! Asta era şi deviza lăncerilor — şi ei măsurau cu măsura cu care li se măsurase lor. Românii nu prădau, ei ucideau. Oamenii nu se numărau după ranguri, ci după capete, căci coasa nu ştia diferenţă între capul creţ şi negru al magnatului şi-ntre capul de câine al honvedului. Era teribil acest popor când îşi scutura lanţurile lui de fier, teribil ca varga lui Dumnezeu. Şi oare nu sunt toate popoarele aşa? Blânde şi pacifice în timp de pace, fizionomia bonomă, ochii sinceri, statura aplecatde sarcina cea grea a vieţii. Dar vezi-le în revoluţiune! Vezi profunditatea acelui suflet teribil care zăcea sub masca bonomiei, vezi cum presupune, de nu ştie, injuriile trecutului, vezi cum aruncă lanţurile mâinilor sale în faţa stăpânilor fără de suflet. Şi se tem stăpânii fără de suflet şi-şi dau averile ca să-şi scape viaţa. Ci omul din popor nu vrea averile, geaba l-ai umplea cu aur, geaba l-ai îmbrăca în mătase. Pâinea ce i-ai luat-o de la gura copilului i-ai cântări-o cu aur, lacrimile lui de venin şi sudorile lui de sânge i le-ai răscumpăra cu surele mărgăritare ale Orientului; ci el nu vrea aurul şi mărgăritarul tău, el vrea viaţa ta! Şi cine-ar găsi-o nedrept, cine rău? E o lege în natură care să nu scuze? E o lege în natură care să nu-ţi dea drept când tu ucizi pe cel ce ţi-a biciuit secoli pe părinţii tăi, pe cel ce ţi-a ars în foc pe străbunii tăi, pe cel ce umple fântânile şi râurile cu copilul sufletului tău? Legile care compun fundamentul eticii chiar te-ndrept ăţesc de-a cere cât ţi s-a luat, de-a face cât ţi s-a făcut, pentru că numai aşa se poate restitui echilibrul, dreptul pe pământ. Dar virtutea ar cere să nu-l ucizi. Nimeni nu-i obligat să fie virtuos, fiecine să fie drept — şi când sentinţa acelui drept nu găseşte carnefice, fă-te singur carneficele ei. Un om ucis, o literă necitită; un oraş de ars, o pagină de-ntors — iată cartea de legi a revoluţiunilor, a dreptăţii lui D -zeu!

.....

(Aici sunt mai multe pagini rupte din manuscriptul lui Toma. Or[i] că le-a găsit de bine a le rumpe, or[i] că vro mână streină căruia i le dedese el să le citească a avut indiscreţiunea de-a le găsi într-atâta de interesante încât să le rumpă spre păstrare. În orice caz nouă ne pare rău de-a nu fi în stare să dăm cont publicului despre ceea ce conţineau acele pagini; ci vom continua cu urmarea de unde-o găsim şi noi:)

...că-l văzuse acasă. Ce era să-i răspundă alta? Apoi deciziunea era luată de mai mult şi aveam de gând a o împlini fără chiar ca să-mi vină o asemenea ve ste. Moş Terinte îi tot da: că să vin în sat la ei, ca să mă fac popă. Scoate-or ei de la episcop carte ca să mă popească, nu te teme. Revoluţiunea se sfârşise şi n-aş fi avut de ce să nu mă fac popă, ci natura mea nu suferea reverendă.

Puțin după aceea era să se declare pacea de restituită, cu toate că noi, garde ale Carpaților, nu ne dizolvasem încă. Într-o zi îmi dă Terinte o oală, ca să mă duc s-aduc apă de la o fântână în apropiere. Ziua era caldă şi albă, codrii erau verzi. Atunci mă cuprinse mai mare dor de ducă. Ajuns la fântână, privii mult în fața apei din fundul fântânii, apoi lăsai să cadă oala înăuntru, iar eu apucai spre munți la vale.

Satul nostru ăera î mai tot ars, pustiu, şi numai câinii satului urlau pe ici, pe colo de foame, or [i] rodeau câte-un schelet de vită moartă. Venii în bordei. Mă aruncai în brațele bătrânului meu tată, care mă crezuse mort. Am stat mult cuprinşi astfel, tatăl şi fiul, ochii bătrânului meu se umpluse de lacrimi şi nu vorbea nici un cuvânt, decât îmi mângâia părul şi fruntea şi mă săruta plângând şi mut de bucurie. O zi ş-o noapte i-am tot povestit, dar el nu se sătura de auzit... Când îl întrebai cum se purtase el în răzmeriță, el îmi arătă surâzând cu viclenie o lance atârnată în cui.

— Apoi am făcut şi eu cât am putut, bătrânul de mine! Nu mai e măduvă-n oase! zise el voios. I ! de-aş fi fost şi eu acu ca tine... numa-s bătrân, n-am ce-i face.

Şi mă măsura cu privirea lui fericită din creştet pân-în tălpi, parcă nu s-ar fi putut încrede de-s eu, or[i] de nu-s eu.

Veni şi Finița. Era logodită c-un fecior nalt şi frumos. Îi pomenii de nuntă şi se roşi până după urechi. Dar... ştiam eu că-i place.

Pacea era deplină în țară. Finița se mărită şi eu îi fusei nun mare — în fine, am stat ce-am stat acasă, până ce-ntr-o zi mă pomenii cu tata mort. Adormise de bătrânețe, ci pentru totdeauna. L-am pus în mormânt alături cu mama, am aşezat o cruce de lemn la capul lui şi-am încu[nu]nat-o cu busuioc. Finița, biata copilă, îşi ştergea lacrimile cu şorțul şi-mi promise de-a pune flori pe mormintele lor şi de-a [a]prinde câte-o lumină la zile mari, de sufletul celor [mor]ți. Întristarea -mi intrase-n inimă, întristarea şi pustiul.

4. Poesis

M-am dus la Cluş. Am aşteptat să vină noaptea pentru ca să mă duc la casa ei, să văd ce se-ntâmplase cu ea. Îmi venise ideea să-i iert tot — trădarea ei — şi, de-ar fi fost o scânteie de amor în ea, s-o iau cu mine s-o fac nevasta mea. Inima mea era însetată de iubire şi, ca cel ce se îneacă, îmi plăcea să mă țin de-un pai chiar.

Noaptea era cam ploioasă şi norii zburau negri prin cer şi numai prin rupturile lor groase se vedea câteodată luna. Am luat o laternă mică cu mine, şi, ieşind pe strade, am început a le străbate în plesnetul cel mărunțel şi zuzuitor al ploii şi a o apuca, ieşit afară din oraş, peste câmpii inundați de şiroaie, care, galbene, îneca iarba cea verde, şi sfâşiind cu picioarele mele valurile ce inundau câmpia. Era întuneric de nu-ți puteai vedea mâna. Am ajuns la casa ei. Am scos lanterna, şi, aprinzând-o înaintea uşii de din față, voi să scutur uşa, dar văd că încuietoarea e sigilată de către autoritate. Ce să fie? Asemenea tuturor femeilor ce trec din viciu în viciu, ea o fi căzut în datorii

şi or[i] fi vânzând pe cale judecătorească singura ei avere: căsuța. Ce-mi păsa mie — trebuia să mai intru în casă, să-mi mai readuc încă o dată aminte de singurele fericiri ale vieții mele. Am rupt sigiliul de pe încuietoare şi-am rupt şi încuietoarea.

Am intrat înăuntru — şi-n camera ei. Era ca în ziua întâia a amorului meu. Pianul sta deschis şi scaunul înaintea lui, înaintea gurii sobei stătea încă scaunul cu sprijoane a bătrânului. Patul ei alb şi curat era lângă peretele stâng. Pusei lampa pe masă — şi privirea dădu de-o epistolsigilată cu ceară neagră. O luai. Era adresată mie şi scrisă cu mâna cea fină. Am deschis-o cu repejune şi-am citit-o. Era scrisă tremurat şi cerneala şirurilor era turburată de lacrimi căzute pe hârtie. O reproduc tot aşa cum era scrisă:

Amantul meu, dulcele meu amant!

M-ai crezut trădătoare, desfrânată, şi-ai luat lumea-n cap. Da, am fost criminală, inima mea, criminală cum a fost Maria Magdalena. Tomo, nu mai cer iubirea ta, căci când vei citi aceste şire, n-ai mai putea iubi decât craniul cel îngropat şi ochii cei morți a unei fete nebune -nebune de amorul tău — zdrobite de iubirea ce i-o impusese natura, de iubirea pentru bătrânul ei tată. Tata bolea, eu nu puteam câştiga nimic. Ce eram să fac? Să cerşesc, aş fi roşit. M-am vândut dar. Cu-acest mijloc am căpătat bani mulți, prea mulți încă — căci tata a murit. Să-ți descriu ce-am simțit după ce l-am înmormântat? De câte ori am cugetat să mă duc la tine, să înconjur picioarele tale cu brațele mele, să te rog, să te conjur ca să mă ierți. M-aş fi făcut sclava ta, căci te iubeam, te iubesc! Am fost la Ioan. L -am conjurat să te îngrijească, i-am dat banii ce îi aveam, dar i-am cerut jurământ să nu-ți pomenească nimica de mine. Înainte de-a pleca el a venit la mine şi mi-a spus în ce stare te afli — l-am trimis îndărăt, căci ştiam că prima ta cugetare va fi: sinucidere — căci eu ştiam că tu mă iubeşti cum te iubesc eu. Într-una din zile tu ai dispărut. Ce-mi folosea că mă vândusem, când tata murise, când tu te-ai dus?... Am scris testamentul meu, în care te-am pus pe tine moştenitor al micei căsuțe... apoi am făcut foc în cămin, am închis uşile şi am închis şi oblonul — căci ideea-mi părea dulce, ca să mor de moartea de care-ai murit tu. În atmosfera năduşitoare ți-am scris ceea ce vezi. Apoi, şezând lângă piano, începui a cânta valsul cel molatec, dulce, pe care l-am cântat când capul tău cel negru şi genial dormea în poalele mele. Să mai mângâi acea frunte de marmură nu mai puteam spera. Aşa-i că tu mă ierți? De-ai fi fost numai tu şi eu în lume... ce mult ne iubeam eu şi cu tine. Traversam codrii cei verzi până muream amândoi unu-n brațele altuia, pentru ca în cealaltă lume să traversăm de braț, doi îngeri, stelele cerului. Adio, copilul meu! Te iubesc! Gândeşte la mine — de voi putea, voi gândi şi eu numai la tine, numai. Nu mă respinge, copilul meu, lasă-mă să fiu a ta...

A ta Poesis

Am citit şi-am recitit ce scrisese ea şi apăsam plângând în hohot, ca un copil, şirurile ei şterse de lacrimi de buzele mele vinete şi arzătoare.

— Poesis! strigam eu, strângând aerul camerei la pieptul meu. Poesis, iartă-mă!

Mă aşezai pe fotoliul de lângă piano, în care murise ea, atinsei clapele lui pe care fugise degetele ei aşa de delicate, aşa de frumoase, şi durerea mea devenea din ce în ce mai dulce, din desperare, melancolie. Poate că sufletul ei curat adia dulce în jurul frunţii mele. Poate că ea, aeriană, îmi atingea părul, îmi săruta fruntea mea. Umblai mult prin casă, bântuit de idei când dulci, când amare. Apoi dezbrăc ându-mă, mă culcai în patul ei cel alb. O visai alături cu mine -capul ei cel blond şi dulce pe pieptul meu — gura mea fierbinte pe fruntea ei albă — şi nu era nimica! Strânsoare în van, tandreţe în aer — nu era nimica. Strângeam cu unghiile mele perina infamă, până ce somnul avu milă de mine şi-mi adormi mintea obosită.

Aş fi putut rămânea în căsuţa ei, care rămânea a mea, aş fi putut să-mi petrec toată viaţa citind şi recitind, într-o nebunie dulce, acea epistolă plânsă, scrisă de mâna ei, s-o visez pe ea toată viaţa mea, s-o visez cum că umblă prin casa mea, cum că surâde la florile din fereastr ă, cum că veghează cusând sau împletind asupra copilului meu. Aş fi putut să-mi creez o fericire iluzorie, o familie iluzorie, o femeie ideal — aş fi putut fi nebun. Dar la ce? Apoi, oricât de lungă să fi fost acea nebunie, totuşi fiecare îşi are momentele sale de trezie, momente în care sinuciderea e cugetarea cea dintâi, momente de urât, de scepticism, de decepţiune. De-aceea am luat lumea-n cap... Acea epistolă conţinea toată istoria mea.

5. Iconostas şi fragmentarium ["Pe podelele reci de cărămidă..."]

5.1. 1

Pe podelele reci de cărămidă umedă a temniţei se desemna în fâşii crucişate gratiile de fier din fereasta înaltă şi boltită, luna-nota pe nouri fugitori, care purtau corpul ei de aur. Un singur stâlp alb purta boltirea înaltă a temniţei şi, răzimată de stâlp, se vedea o figură naltă de femeie, albă ca varul, cu ochii turbaţi * şi ficşi — ea-şi frângea mâinile ei în lanţuri şi din când în când îşi netezea părul ei desfăcut, ce cădea pân la şolduri în viţe şi-ncovoituri cumplite. La picioarele ei era cadavrul ca de var al unui copil gol pus pe paie — un cadavru slab pe care bătea luna, legat la gât cu o cordeluţă roşie. Femeia răzimată de stâlp era atât de albă încât părea o statuă şi una cu stâlpul.

Apoi deodată şezu. Luă copilul în poală şi buzele ei vinete surâser— ea [îi] vorbea lin cu glasul încet, uimit şi nebun:

— O, steaua mea, îngerul meu, frumosul meu înger, ascultă, ascult ă. Pentru templul Sionului căzut în ruină, pentru zidirile Ierusalimului p[e] care le-au dărâmat, pentru mărirea poporului lui Israil, pentru regii lui pe care-i despreţuiră — stau în singurătate şi plâng. Dară veni-va ziua în care se va ridica un erou care-a aduce nouă mărire şi nouă putere. Şi tu eşti acel erou. Tu eşti Messia, îngerul meu! Tatăl tău poartă coroană, mama ta e sclavă. Copil de sclavă — copil de rege să te-ncoron.

Ea-şi desprinse de la gât un cerc de aur şi-l apăsă pe fruntea copilului.

— Unde este acum tatăl tău, acel om palid, frumos, o, prea frumos, nalt, în haina lui neagră, cu coroana scumpă pe frunte, să te vadă pe tine în leagăn — împărat al lumii întregi. Surâzi, surâzi cu gura ta cea mică... îngerii vorbesc cu tine — îngerii îți arată mantia, tronul, sceptrul tău... Visezi! visezi ce ai să fii... dulcele meu Domn!

Deodată ea se ridică. Umbra ei se-aruncă pe perete. Ea-şi întinse mâna slabă şi fină spre umbră, cu cealaltă îşi răsfoi părul de pe frunte şi zise cu bucurie:

— Tu eşti... Ştefane... Ce frumos eşti tu, Doamne! Dulce Doamne! Adu-ți aminte de acea noapte... O! Tu ştii acea noapte, când în patul tău te-am cuprins pentru întâia oară în brațele mele... când mi-am mlădiat corpul de corpul tău — ***!... Şi vezi-o! floarea amorului nostru... Doamne!... Dormi, dormi, amorul meu, floarea amorului meu!

Luna se strecura încet şi umbrele zăbrelelor şi a stâlpului se mutau din ce în ce pe podeaua umedă şi pe murul sur.

5.2. 2

Ciudată ca o scrisoare în ieroglife sta ulița jidovească a Sucevei în lună. Şiruri de case sărace, peticite, când uniforme ca legile Pentateuchului, când pestriți şi mestecate ca hainele rupte şi lucrurile vechi din desacul unui jidov. În fereşti, bucăți de sticlă colorată, lipite cu hârtii sfâşiate din Gemara, pe care se coc colacii de sărbătoare. Perdele de atlaz roş înşirate pe-un fir de ață şi singurul spectator, luna, privea când într-o casă, când într-alta, în toate deodată şi pe rând. El văzu cărți vechi, în dulapuri vechi, sfeşnice de alamă, copii ce dormeau la pământ, caftane de atlas şi caftane sărace. Astfel lumina le revedea pe rând aceste odăi de-o pestriță diferență, deşi casele păreau uniforme. În mijlocul mahalalei adormite, templul sur — Sionul ruinat — de jur împrejur proptit de bârne de stejar şi, înaintea casei cahalului, un bou junghiat ca spre jertfă. Era un aspect trist ca o viziune a lui Isaia, ca o tânguire a lui Iezechil. Sur era templul pe dinafar ă, tăcut înăuntru, legea pe balustrada de mijloc, hainele albe pe bănci. Grilajul de la corul femeilor zugrăvea în perete o mreajă de umbră. Eloimii asupra intrărilor străluceau ca scrişi cu stele... Nu era aceasta cu bolți mândre nalțate, cu icoane luminoase pe ele, cu şiruri de stâlpi sfințiți de cântări melodioase — era o arhitectură țapănă, rece, goală — era atât de pustiu de frumusețe ca pieptul unui om mort...

Sub murii acelei havre se strecura încet, c-un sac în spinare, un evreu tânăr. Trecuse miază-noapte. Luna poleia pietrişul uliței ce-l puteai număra, şi umbra evreului, lipită pe pereți, îl urma parecă... Într-o căsuță mică se vedea prin fereasta colbăită şi afumată arzând un muc. El s-apropie şi bătu încet. Un bătrân cu barba sură şi lungă apăru în prag. Erau Ruben şi Levy.

— Le-ai adus, zise el încet, şi ce face Hagar a mea, ginere? zise el încet, Hagar cea frumoasă!

— Hagar? Mă numeşti ginere şi-ntrebi ce face Hagar? întrebă cel tânăr oţărât.

— Şi de ce nu, ginere? Pentru c-am vândut pe Hagar creştinului? Ţi-oi plăti pentru c-am vândut femeia ta — şi nu este Hagar a mea în turn? Sărmana Hagar!

— Şi de ce nu mi-a trimis-o înapoi creştinul? zise cel tânăr şi o lacrimă îi udă ochii, aş fi primit-o înapoi... N-aş fi fost supărat. Eu sunt un evreu sărac şi mi-era dragă... Ce-mi pasă mie că ea câştigă bani şi altfel, numai să fie şi a mea... Să mi-o [fi] vândut pe jumătate preţ, ca o haină veche, aş fi cumpărat-o napoi... De ce s-o închidă...

— Pentru că-i a lui... a cumpărat-o, îi sătul de ea... a închis-o... I-o ţii de rău, Ruben? Sărmana fată, cum va fi plângând ea-n pustiu şi mă va fi blăstemând, căci eu am jertfit-o pe Hagar a mea ca Iepth sin Gibud... Dar taci... să tăcem, zise bătrânul netezindu-şi barba, să-mpărţim aurul ce mi l-a dat creştinul, treizeci galbeni venetici, să-i împărţim ca rude de sânge.

El îşi ridică poala caftanului şi scoase o pungă veche de piele, o puse pe masă, trase un scaun şi şezu.

— Mi-au dat treizeci... capeţi tu cincisprezece. — Dă-ncoace, zise Ruben pe jumătate îngenuncheat şi cu capul între mâini.

Bătrânul numără pân-în cincisprezece. Ruben îi cumpăni o vreme în palmă. Apoi zise apăsat:

— Cincisprezece capăt numai? Oare fata nu era întreagă a mea? Levy băgă încet punga cu restul în buzunar. — Nu-ţi las banii ceilalţi... dă-mi cei cincisprezece, căci sunt ai mei.

Levy nu răspunse un cuvânt. El se uită la mucul de lumânare fix şi neclintit, apoi trase saltarul de la masa veche, neagră şi negeluită, se uită la lumină, pe care-n vremea număratului o împinsese-ntr-o parte...

— Nu-ţi las banii, zise Ruben cu glas mai tare. Destul am stat ş-am plâns nopţi întregi, mi-am întors picioarele la căpăătâi *î pentru Hagar — ş-acum nu vrei să-mi dai preţul întreg?

Bătrânul se uita ciudat. Lampa era pe stinse. — Lumina se stinge, zise Ruben, pân-a nu se stinge lumina, numără-mi banii...

Levy scoase un cuţit din sertar şi juca cu ascuţişul lui în lumina lampei. Lumina pâlpâia mai tare.

— Ți-o jur pe D-zeul Sionului, noaptea aceasta nu va trece fără să am banii toți. Eşti surd, bătrânule, n-auzi?

— Lumina încă arde, zise Levy.

— Am spus, lumina între tine şi mine — iată, zise Ruben, ş-o răsturnă la pământ.

Se stinse, numai feştila mai licărea. El şi-ntinse mâinile peste masă şi-l apucă pe bătrân de barbă. Bătrânul nu zise nimic. C -o mână-şi strânse brâul, cu cealaltă lovi cu cuțitul pe contrariul lui şi-i străpunse gâtul, încât sângele-i împroşcă obrazul. Tânărul se răsturnă cu scaun cu tot şi sângele-i curgea şiroi pe podeaua acoperită înadins cu mult nisip. Aurul lui căzuse la pământ şi se-mprăştiase prin balta de sânge. Nepreocupat de cel tânăr, Levy culegea galben cu galben, îi curăța de sânge şi nisip şi-i punea în punga lui veche... Apoi stătu mult în tăcere, părea a socoti ceva.

Apoi sări de pe scaun şi luă sacul pe care Ruben l-adusese, îl dezlegla gură, scoase şi distinse * pe masă ce era în el... erau straie purtate de Domn, care odată de mare preț or fi fost. Levy murmură în barba pe care şi-o ridica[se] cu mâna la buze.

Pe uliță nu era nimeni. Luna apusese, părea că inima nopții îşi scursese sângele luminos, căci era întuneric...

Cercă dacă uşa-i bine închisă, întinse o cergă veche peste mort şi se culcă.

Dar numai ațipea şi nu putea dormi. El se zvârcolea în pat şi din când în când îşi bătea cu pumnul în cap. Începu să ofteze şi să geamă, se sculă din pat, lung şi slab, şi pipăi prin întuneric s-ajungă la masa pe care distinsese hainele de Domn.

— Trebuie să mă duc la Hagar în turn, şopti el monoton. Hagar! Hagar! Şi nepotul meu Ismail, facă-i Dumnezeu izvor în pustiul temniței, căci duşmanii ei au săcat apa din urcior.

Începu să se schimbe în hainele de Domn. Hainele atârnau pe corpul lui slab, curelele de sabie şi le-ncheiase pe dos şi în teacă băgă un *** vechi. Arăta ciudat acest Domn. Îşi puse o cucă veche pe cap şi se uită în oglindă. El se sperie.

"M-am făcut Domn, unsul goimilor, el căruia * i-am vândut fata, D -zeu mă ierte. Îmi trebuiau banii ca să mă duc la Ieruşalaim, căci sunt bătrân şi Rabbin. Acuma m-am făcut singur Domn, mi-am spurcat copilul meu ca Lot în beție. Şi m-am făcut Domn! M-ai uns, Doamne, cu untdelemnul tronului din Sion. Şi Hagar a mea în turn, m-oi duce la ea ş-oi cânta un psalm al pruncilor lul Assaph şi o voi bucura cu cântecul arfei Sionului".

El era nebun. Luă un urcior plin cu apă în mână şi merse pe ulițele strâmte ale mahalalei jidovilor. Dar drumul nu şi-l greşi. Ajunse la un loc gol, între murii cetății

Sucevei şi murii închisorii. În acest loc nu puteai ajunge decât prin cărăruşi strâmte şi treceri printre case, de puțini cunoscute.

3 Luna apusese şi tânăra evreică şedea în fereastă şi se uita în noaptea neagră, umbra urieşas [c]ă a închisorii ei dispăruse şi lumina de stele era slabă. Fața ei albă lumina ca a unei moarte din granitul sur al ferestrei închisorii. Veni bătrânul în ornatul lui... El era şi mai ciudat şi mai fantastic ca mai nainte. Bonetul îi sta strâmb pe cap, părul lui lung şi sur flutura în vânt.

Când evreica-l văzu începu să râdă cu chicot de bucurie.

— Ai sfârşit palatul tău cel nou? întrebă ea. Cu odăi frumoase îmbrăcate-n mătase roşie, cu oglinzi nalte de şapte coți în care să mă văd goală din creştet pân-în călcâie... Da, goală, albă ca omătul în acele sale îmbrăcate în purpură domnească. Nu-s eu floarea ta de zăpadă, Ştefane?

Ea-i întinse mâna slabă, mică, fină pin gratii.

— Ştefane! vezi tu regele evreilor! Gătitu-i-ai scaun împărătesc şi schiptru pentru mâinile lui ca să judece asupra Israilului ca Samoil judecătorul? Dar ai slăbit, tânărul meu amic, zise ea întristată privindu-l din nou, şi parec-ai îmbătrânit tare... de ce posteşti, să nu posteşti, făt-frumos ce eşti.

Dar deodată ea păru a-l recunoaşte.

— Nu eşti tu cumva Levy Canaan? exclamă ea. Halila! departe de mine.

Ea-şi smulse mâna-ăn îdărăt, pe care bătrânul o apăsase pe mâna lui.

— Sunt Levy Canaan! zise bătrânul sughițând. Păgânii au lăsat să sece izvorul de apă. Eu am adus un urcior plin şi am venit la Hagar a mea în turn.

— Vai, Ştefane, zise ea încet, te-ai făcut urât acum. Ai lipsit multă vreme de la mine şi de la copilul meu, ți-ai lăsat barbă de supărare, n-ai tuns-o, de mult lucru ce-ai avut la palatul nostru cel nou... Şi erai aşa de frumos, Ştefane, şi sărutarea gurii tale era ca vinul de Chipru, şi ochii tăi — ca ochii de hulub.

— Hagar, Hagar a mea... Eu sunt Levy Canaan, evreul cel bogat.

— Tu eşti Levy Canaan, evreul cel bogat? Halila! Departe de mi-

ne!... Dar vezi tu, scumpe Ştefane, copilul amorului tău? Mi-ai dat să beau vin dulce şi-ai lăsat să afume cu smirnă şi miresme în palatul tău şi mi-ai sărutat buzele mele. Dar ia-mă, ia-mă numai, palatul cel nou va fi şi mai frumos decât cel vechi. Bătrânul îi întinse urciorul.

— Halila! departe de mine.

Levy scăpă urciorul pe pietre de se făcu hârburi. Ochii lui se căscară — el se uita țintă la fereastă şi scutura cu mâinile grilajul. Bonetul îi căzu de pe cap şi el alături.

— Ai adormit, frumosul meu mire, zise Hagar, ai adormit în palatul tău, în perini de purpură, în polog aurit.

Ea-şi întinse mâna cu dorință la bătrânul căzut, apoi îngână încet, ca şi când ar fi vrut s-adoarmă copilu-i:

— Dormi dulce, amorul meu, dormi dulce!

6. ["După această întâmplare minunată"]

.....

...După această întâmplare minunată, Cavalerul meu îşi grăbi calul spre măgura unui deal depărtat, ca să treacă bălțile şi mlaştinele periculoase ale Bugeagului. Dar abia isprăvise jumătatea drumului şi drumuri multe veneau în cruce şi ori încotro se-ntorcea nu vedea în zare decât ponor, ponor pustiu şi sur îl înconjura şi nici nu mai ştia încotro s-o apuce. Îl apucă noaptea. Era una din acele nopți negre în care luna pluteşte ca o pată abia văzută pe cer. Numai din când în când ea reînvia deodată în toată puterea ei, pentru a lumina şesul sur şi pustiu, pentru a dispărea iar pe ceasuri întregi. Îi era frică de hârtopuri şi gropi, calul era obosit, lui însuşi îi venea să cadă din şea. Se dădu jos de pe cal şi-şi puse urechea la pământ. Stătu multă vreme astfel, când auzi parecă, încet, dogit, adânc un sunet de clopot... el tresări. Îşi întoarse ochii de unde i se păru c-auzise sunet şi văzu o lumină turbure şi pâlpâitoare parecă. Apucă atunci calul de frâu şi-ncepu să meargă în pas iuțit * — deşi abia putea de picioare. Dup-o bucată de loc se văzu oprit în cale de-un şanț pe care-l umpluse trestia şi buruienele de apă, care înconjura locul de unde venea lumina — şi, când luna ieşi pe-o clipă pentru a lumina locul, el văzu o zidire veche şi mare, cu câte un turn la fiecare colț şi cu o poartă uriaşă în mijlocul zidului. Era o ruină mai mult, părea pustie, acoperământul se surpase pe-alocurea, murii păreau a se înclina neproptiți, ferestele sparte, lemnăria putredă şi năruită. Un podeț mişcător, mai mult putregăit, ducea peste şanț la curtea castelului.

El merse-năuntru. Lumina apăru în fereasta unuia din turnuri, apoi trecu, parecă purtată prin tot castelul, pe lângă toate ferestrele şi dispăru. În aceeaşi vreme luna se cufundă după un nour negru, nelăs ând nici o urmă de pală măcar şi era un întuneric cum nu mai fusese. Tăcere mortală... Cavalerul îşi legă calul de stâlpul unui fel de şură, s-apropie de casă şi merse-n față-i cu paşi lini şi abia auziți. Era linişte ca-n mormânt. El se uita pin fereştile de jos, dar îşi fixa ochii într-un întuneric nepătruns şi nu putu cunoaşte nimica. După un scurt monolog merse la poartă, de-a cărei uşcior era atârnat, de-un lanț, un ciocan greu. El îl ridică, se răzgândi, apoi bătu o dată tare. Toată vizuina răsună a deşert, apoi iar tăcere. El repetă bătaia — iar un ecou surd şi

adânc, apoi iar tăcere mortală. Bătu a treia oară, nici o mişcare de fiinţă vie. Se dete câţiva paşi îndărăt, ca să vadă de n-a zări cumva lumină în vro parte a castelului... Lumina apăru tot în locul unde apăruse şi mai înainte, dar dispăru tot atât de iute. Totodatcăzu o lovitură tâmpă şi adâncă din turn. Inima cavalerului făcu o pauză cumplită... Stătu mai multă vreme neclintit, apoi voi să facă câţiva paşi spre cal, dar ruşinea că i-ar fi frică-l reţinu; onoarea şi o irezistibilă dorinţă de-a duce aventura la un sfârşit îl readuse la poartă. Prinse inimă, se-mbărbătă, scoase sabia cu o mână, cu cealaltă ridică clanţa de la poartă. Uşa grea trăsnea în ţâţâne şi se da cu greu împins ă, el sili din răsputeri, deodată îi scăpă din mâini, el se opinti înăuntru şi poarta recăzu în urmă-i închisă. Un fior rece îl trecu din creştet pân-în tălpi, se-ntoarse să găsească uşa şi trecu mult pân-o găsi, pipăind, dar cu toată opintirea puterilor n-o mai putu deschide. După mai multe încercări zadarnice, el începu să privească împrejuru -i şi văzu în fund pe o scară, încolăcită asemenea coajei unui culbec, o pară palid-albăstrie, ca o lumină de candelă, a cărei zare tremura pe murii negri de piatră... era cât un sâmbure de mac. El se-ntremă înc-o dată, merse pe pipăite spre pară, dar ea fugea dinainte-i. El veni pân jos la scară şi dup-o clipă de răzgândire începu s-o urce-ncet răzimându-se c-o mână de perete. El văzu flacăra tot depărtându-se dinainte-i pân-ce ajunse într-un coridor larg şi lung... Flacăra parcă plutea în aer departe în coridor, purtată ca de o mână nevăzută... el o urmă tiptil numai în vârful picioarelor, căci se spăimânta de zgomotul paşilor lui proprii. Flama-l conduse pân-la suişul unei alte scări, aici dispăru. În acelaşi moment răsună iar clopotul din turn... ca un geamăt***. Îi trecu prin oase şi măduvă acest sunet răguşit, evlavios, plângător.

Era în întuneric total. Îşi întinse mâinile şi începu să suie şi această scară... O mână rece ca a unui mort îi apucă stânga şi-l trase după sine... cercă a o smulge, dar nu putu, dete cu spada dinainte-şi, auzi un ţipet cumplit şi mâna rece rămase fără putere într-a lui... El o lăsă să cadă la pământ şi merse c-o hotărâre desperată înainte. Scara scundă, încolăcită, strâmtă era plină de năruituri şi găuri. Treptele erau tot mai înguste şi mai înguste, pân-ce dădu de un grila [j] de fier. El îl lovi cu piciorul şi-l deschise. Ducea într-un coridor întortocheat şi în unghiuri, abia destul de larg pentru ca un om să poată trece cu mâinile şi picioarele pin el. O lucire abia, a cărei izvor nu se ştia * îl lumina într-atât încât îl puteai vedea. Cavalerul îndrăzni înainte. O văietare adâncă, deşartă s-auzi prin bolţile coridorului, din depărtare. El merse mereu înainte şi zări iar flacăra albastră care-i luminase mai nainte. Coridorul boltit se deschise deodată într-o galerie mare şi spaţioasă în mijlocul căreia el zări un om îmbrăcat în fier şi armat pe deplin care, cu faţa sinistră şi cumplită, ridica cu o mână sabia şi-şi arăta cealaltă, trunchiată şi sângerândă. Cavalerul sări cu curaăj î la ea, dar ea dispăru deodată, lăsând să-i cadă o cheie grea de fier. Flacăra rămase suspendată asupra aripilor unei uşi mari la sfârşitul galeriei. Cavalerul înaintă spre ea, băgă cheia în broasca cea grea de fier, o întoarse cu putere, aripile uşii săriră în amândouă părţile şi [se] arătă o sală mare şi largă în a cărei adâncime era un sicriu înălţat pe un catafalc şi de jur împrejur ardeau în sfeşnice nalte făclii de ceară albă. De-a lungul murilor salei stăteau, în şiruri lungi, statui urieşeşti de marmură neagră, îmbrăcaţi ca mauri * şi cu săbii mari în mâini. Când cavalerul înaintă, toţi ridicară săbiile şi-şi puseră un picior înainte. Flacăra mică plutea mereu nainte-i, el o urma mereu, până ce mai era şase paşi departe de sicriu; în momentul acela capacul sări de pe sicriu, clopotul sună a

alarmă... o damă în giulgiu a[l]b şi lung, de moartă, cu un văl negru pe faţă, se ridică încet din sicriu şi-şi întinse braţele spre el. În acelaşi moment statuele sunară din săbii şi se porniră asupră-i. Cavalerul năvăli ca fulgerul asupra femeii şi s-anină de gâtul ei, ea-şi dădu vălul într-o parte şi-l sărută pe gură. Deodată toată zidirea veche se cutremură şi se nărui în jur împrejur parecă. Pe cavaler îl apucă un leşin la inimă parecă şi el căzu la pământ...

Când îşi reveni în fire, el se găsi culcat pe un pat de catifea într-o odaie, cea mai splendidă şi bogată ce o văzuse în viaţa lui, luminată de lumini aşezate în candelabre de cristal. O masă încărcată cu fel de fel de bunătăţi era în mijlocul odăii... O muzică lină îşi zugrăvea armonia în aer, uşile se dădură-n laturi şi o femeie de o nespusă frumuseţe, încărcată de haine strălucite şi podoabe scumpe, intră în ea, urmată de alte femei, tot frumoase, dar departe de ea. Ea veni lângă cavaler, îngenunche lângă el şi-i sărută mâinile. Fetele cele tinere aduseră o cunună de laur şi i-o aşezară pe frunte, ea-l luă de mâini şi-l duse în capul mesei, unde şezu de-a stânga lui.

— Angela! murmură el uimit. Oricât de-ncet ar fi spus-o, ea auzi, îşi plecă ochii cuvioşi şi surâse. Servitorii intrară spre a servi la masă — o muzică fermecătoare le mângâia auzul. El era mut de mirare şi răspundea prin înclinări * şi mine politicoase. După ce se ridicară toţi de la masă, toate fetele sempr ăştiară, afară de Angela, care-l duse iar la sofa, i se puse în braţe, i-nconjură gâtul cu braţul ei gol, fin, marmoreu, îşi apropie buzele de gura lui şi-ncepu să-i vorbească, gură-n gură, într-astfel.

. . . .

7. [Avatarii faraonului Tlà]

Sara... sara... sfânta şi limpedea mare îşi întinde pânzăriile transparente de azur sub luna care-n nălţimea depărtată a cerului trece ca un mare măr de aur neţinut de nimic în eterul albastru... pustiile Nubiei lucesc verziu-sur ca câmpii de gheaţă pe care a căzut o ninsoare uşoară şi Memfis, divina Memfis, îşi ridică colosalele ei ziduri ninse de lună în depărtarea ţării... pare că-ntr-o noapte de vară ar fi nins deodată o pulbere de diamant peste toată lumea şi urmele acelei străluciri ar fi muiat şi-ndulcit aerul cel dulce al Egipetului, şi numai Nilul îşi leagănă mişcătoarele şi lungile lui maluri de papură pintre care curg oglinzile lui mari, care reflectă lumea cerului şi parecă apele lui, mişcându-se una peste alta ca linţolii de cristal mişcător, sună în adânc cântarea cântărilor. Uşor zboară luntrea mică şi neagră asemenea unei cugetări printre tablourile măreţe desfăşurate de o parte şi de alta a râului... oraşe vechi ce-şi construiesc zidirile lor sure şi colonadele lor infinite în lumina nopţilor, piramidele — morminte de regi — crânguri de palmieri şi numai păsări călătoare străbat cu aripilentinse, într-un lung triunghi, adâncimile fără de margine... unde merg? unde?

În luntrea neagră e culcat, şi capul lui mare în perini de mătasă, bolnavul rege Tlà; în jurul naltei sale frunţi — o cunună de flori de mac... de flori a uitării şi a somnului...

Peste vecinicia undelor zboară luntrea lui, până ce dintr-o parte şi dintr-alta a Nilului se ridică grădinile pendente... Două pe maluri, deasupra lor, ca pe umeri de munte, iarăşi două, şi-n nălţimile cerului iarăşi două... Erau scări urieşeşti ridicate la soare, şi fiecare treaptă era o grădină lungă, întinsă şi toată lumea lor repezită pas [cu] pas la cer s-adâncea ca-ntr-o oglindă pas [cu] pas în infinitul Nilului...

Grădinile pendente întoarse străluceau adânc-adânc în râu şi printre ele părea că trece luna ca o comoară în fundul apelor. Luntrea se opri la mal... Regele se dete jos palid şi adâncit şi se pierdu în umbra naltelor bolţi de frunze a grădinilor, trecu în lumina lunii şi umbra lui se zugrăvea pe nisipul cărărilor ca [un] chip scris cu cărbune pe un linţoliu alb. În fruntea grădinii cei mai nalte era palatul lui, cu cupola rotundă, cu şiruri de coloane sure, cu bolţi urieşeşti...

Erau atât de mari acele zidiri încât regele păru un gândac negru, ieşit în lumina nopţii, care suia scările şi trecea prin bolţile palatului.

El intră într-o sală mare: Memfis era la picioarele lui... oraşul infinit cu cupolele albe... a cărui ocean de palate urieşeşti, a cărui strade largi pavate cu pietre lungi şi albe, a cărui grădini de palmieri forma *un* tablou la care se uita uimit şi adânc... I se părea că spiritul Universului visează — el, căruia un pământ cu imperii i-e un grăunte — şi că visul său măreţ e pentru ăst' moment Memfis... Bolţile ferestrelor i se arcau înalt deasupra frunţii... Bolta salei era scrisă de jur împrejur cu zodiile cerului... pe murii nalţi erau chipurile zugrăvite a regilor Egipetului.

El gândea... Ce umbre urieşeşti treceau în închipuirea sărmanului muritor care-ntr-o lume atât de măreaţă se simţea atât de mic, ca o furnică ce pluteşte pe o frunză tremurătoare pe suprafaţa Nilului... Deodată peste fereştile înalte căzură lungi perdele roze... şi el rămase în sala întinsă într-un întuneric trandafiriu, îngreuiat de lumina lunii ce plutea asupra Egipetului. Memfis dispăru de sub picioarele lui... el rămase singur, cu gândirile lui negre... Noaptea tăcea... El se primbla pin umbra trandafirie a sălii în talerul lui negru-strălucit... apoi scoase din sân o fiolă cizelată dintr-un singur ametist, luă o cupă săpată dintr-un carniol mare, pe care o umplu cu apa sântă a Nilului... Destupfiola şi turnă trei picături ca cerneala din ea peste apa din cupă şi apa deveni încet-încet întâi galbenă ca un aur diafan, apoi roză ca cerul aurorei, apoi albastră şi adâncă ca albăstrimea cerului.

El se uită mult în pahar şi părea că vede lucruri ciudate în metamorfozele colorilor lui... Într-adevăr i se păru că vede în aurul diafan, în fund, o muscuţă de om, c-o cârjă în mână, bătrân şi pleşuv, dormind cu picioarele-n soare şi cu capul în umbra tinzii unei biserici... În apa roză văzu parcă un peştişor vioriu care semăna cu un tânăr frumos... în apa viorie văzu un om sinistru şi rece, cu faţa de bronz...

— Peste cinci mii de ani, şopti el surâzând... O, Rodope, Rodope! Deschise o uşă mare şi intră într-o sală a cărei podea era o unică oglindă de aur... sală fără acoperământ... deasupra, cerul cu toate oceanele de stele... în oglindă, cerul cu toate oceanele de stele... I se părea că e un greier amărât suspendat în nemărginire...

— Isis, strigă el, spre oglindă... Isis, apari! Tabla se-nnegri şi deasupra-i apărură scrisori albe... chipuri de oameni şi animale... Palatul întreg se cutremură lin.

— A sosit ora morţii mele... zise regele, ca şi când ar fi vorbit cu el singur... aştept să-mi spui adevărul... Nu-mi zugrăvi chipuri trecătoare... care să mă facă a crede că suntem numai pulbere...

Un râs clocoti pin toată sala... — Ce râzi, zise regele întunecos... mie nu mi-e a râde, demone... voi adevăr, nu batjocură...

— Pulbere? răspunse un glas din oglindă cu o rece şi cruntă expresie de ironie... pulbere?... te-nşeli... ce eşti tu, rege Tlà? Un nume eşti... o umbră! Ce numeşti tu pulbere? Pulberea e ceea ce există întotdeuna... tu nu eşti decât o formă prin care pulberea trece... Ceea ce-nainte de doi ani se numea regele Tlà este atom cu atom altceva decât ceea ce azi se numeşte tot cu acelaşi nume...

— Chipul tău, Isis... Pe tabla neagră se zugrăvi un cerc mare roşu... de acest cerc erau aninate fiinţe ca o scară... Jos, minerale în care plantele îşi duceau rădăcinile... animalele îşi duceau rădăcinile în plante, omul în animale; minerale în om, plante în minerale, animale în plante, omul în animale, şi pin toate aceste forme tremura cercul roşu şi făcea să joace formele negre pe firul ei roşu...

— Am înţeles... Oglinda se auri... şi cerul se adânci în infinitul ei... Regele se văzu iar... o clipă suspendată...

— O, Rodope! Rodope, murmură el trist. Ce am numit eu Rodope ă?î... o umbră.

Regele ieşi şi trânti uşa după sine... Oglinda singură se-ncreţi ca suprafaţa unui lac... glasuri se certau în fundul ei ca sfada valurilor... Chicot şi plâns... ţiuit, urlet... suspin şi un glas mare începu să râdă pin tot haosul de glasuri mici...

— O, inamicul meu cel mare... spunea un glas ce umbla prin sală... Piramide şi temple, oraşe şi grădini suspendate puneţi contra pasurilor * mele... Râd de voi, regi ai pământului, râd de voi... Ce căutaţi a prinde eternitatea în nişte coji de piatră, care pentru mine sunt coji de alună... În mine, în pieire şi renaştere este eternitatea... Voi... o umbră ce mi-a plăcut a zugrăvi în aer... voi vreţi să mă prindeţi pe mine... Nebuni!

Apoi se limpezi oglinda şi eternitatea din cer se uită în ea însăşi... şi se miră de frumuseţea ei.

În singurătatea pustiilor se-nălţa piramida sură cu fruntea ajungând nourii... Luna o ningea, încât părţile lovite de ea păreau de zăpadă, părţile umbrite păreau de cărbune, şi lungă, ţuguietă, gigantică, se-ntindea pe nisip umbra piramidei. Regele îşi făcu drumul pe dunga umbrei, un punct negru mişcător, până ce veni în apropierea ei. Deschise o uşă c-o cheie de aur, o închise iar după sine... şi cu asta închisese porţile lumii după el... era singur, singur într-un mare mormânt... El aprinse o faclă...

Înăuntru se-ntindeau colonade, chipuri de zei abia lovite de lumina roşie a făcliei, a cărei raze treceau fulgerătoare pe chipurile urieşeşti şi negre de zei în umbra umedă a columnelor, încât părea că după fiece piatră, din fiece umbră sclipesc ochi siniştri, izvoare subțiri roiau de sub picioarele zeilor şi se pierdeau în pământ... din când în când flacăra roşie a făcliei, izbucnind mai tare, zvârlea dungi de lumină în deşertele hale, prin arcadele sumbre şi sure, prin columnele reci... şi nimeni, nimeni în acest lăcaş al morții.

Deodată apăru Tlà... El zvârlise uşa mormântului după sine, între el şi lume... fața sa mare şi palidă, ochii lui adânci şi scânteietori, mersul său mândru, talarul negru ce-i curgea în cu[te] sp[l]endi[de] de umeri în jos... astfel sta aspru zugrăvit în lumina cea roşie a făcliei. Ți-era frică să priveşti în fața lui... al acestui singur muritor în halele mari şi deşerte a morții... Dar mai era el viu...? Puțin era şi avea să-şi rezime capul, greu de cugetările unui imperiu, pe perina păcii eterne... Eterne? Ah, nu cuteza s-o spere.

El umbla ca-n vis... umbla pe o generație de oameni... un sărman visător sfărâmat de durere, doritor de moarte... El deschise repede uşa de la o treaptă ce ducea sub piramidă, luă făclia... şi adânc departe sub piramidă se vedea sticlind un plan negru şi strălucit... Parcă un ocean se mişcă mut sub piramidă... El privi în jos...

— O, lac! în curând vei cânta la capul meu cântările... El coborî scările jos, mai jos, ca şi când s-ar fi coborât în fundul unei mine... şi-n adânca depărtare îl vedeai lângă un lac. Razele făcliei n-ajungeau departe... O parte a apei se roşi de lumină şi-n mijlocul lui se desemnau formele negre şi fantastice ale unei insule acoperite de o dumbravă...

Regele sui scările unei urne de piatră înaltă cât un palat... El aruncă făclia-n urnă... Ca şi când o domă s-ar fi aprins deodată în mijlocul nopții adânc negre, astfel s-aprinse fluidul din vas şi ilumină toată hala mare ca o boltă a cerului de sub piramidă, lacul ce strălucea, insula cu boschete verzi, cu straturi de flori palide şi înalte, cu cărările acoperite cu nisip de argint... era o grădină frumoasă în mijlocul unui lac subteran... Numai fumul gros se-nălța din văpaia vasului şi se spărgea sus, sus de bolta su [b]teranei.

Regele coborî iar la malul lacului... un podiş de prund, peste care apa trecuse, ducea la insulă... El mergea pe cărare... apa-i ajungea până la genunchi... mişcările lui năşteau cercuri murinde pe suprafața apei şi poalele mantiei ajungeau în apă. Ajunse la insulă... În lumina roşie... pin umbra neagră a arborilor, pe lângă lungile straturi de flori, el merse până ajunse în mijlocul insulei.

Pe un piedestal scund erau două sicriuri... În unul era întinsă o femeie cu chipul de ceară... rozele roşii împletite în jurul frunții contrastau cu fața palidă şi moartă... Ochii cei mari închişi, fața trasă şi slăbită, pleoapele-nvinețite peste ochii înfundați. Haina ei trecea din toate părțile peste marginile sicriului şi ajungea la pământ...

Mâinile reci, transparente de albe, cu degetele lungi şi subțiri încleştate peste piept... Era un cadavru de-o spăimântătoare frumusețe...

— O, Rodope, zise el îngenunchind la sicriu şi plecându-şi fața plină de lacrimi la pieptul [ei]. Cum te iubesc!... De ce-ai murit?... Nu ți-am spus să nu mori... nu te-am rugat... copilă? Vezi tu flacăra lămpii urieşeşti... vezi tu grădina ce-ncunjură sicriul tău... vezi tu coroanele regilor atârnate de crengile acestor arbori?... O, de le-ai vedea... de-ai putea să deschizi ochii tăi cei mari, să mă priveşti până ce voi muri lângă tine... căci voi muri-n curând... Rodope! Te urmez în noaptea de unde nu-i reîntoarcere... Cerul cu stelele lui, Nilul cu eternele-i unde... divina Memfis... generații vor plânge... şi eu mor... mor, căci ai murit tu, palidul meu copil... copilul meu... al meu*...

El apăsă fruntea de mâinile ei unite... întuneric... o negură rece cuprinse creierii lui, i se părea că Rodope îl cheamă din depărtare, făc ându-i semne c-un ramur de finic... el simțea că bătăile inimii i se răresc... simțea storcându-i-se viața din sân... simțea că... nimic... nimic.

El murise cu fruntea plecată pe pieptul ei. Flacăra urieşească mai pâlpâia în aer, de făcea să joace în razele-i roşii, să dispară şi reapară fantastic toată lumea su[b]teranei... apoi se stinse, şi un întuneric adânc, fără întindere, mut, domni peste sfârşitul unui om.

Era ca şi când toată măreția trecuse ca un vis iluminat de-un fulger pe dinaintea ochilor şi nu rămăsese decât un întuneric asemenea celuia din somnul fără de vis, un întuneric fără spațiu şi fără timp.

*** Nu-l lăsa! Sfrrr! După el, băieți!... Hahaha... Şi copiii desculți, cu pălăriile lor mari, fugeau de le pocneau călcâiele după un cerşitor bătrân şi trențăros, cu fața speriată şi cu barba zburlită.

Azvârleau pietre după el... şi el plângea, sărmanul idiot, şi striga din toate puterile:

— Cucurigu!... Un franciscan tânăr şi palid trecu pe lângă el... el s-aruncă la picioarele lui şi-ncepu să-i sărute poalele rasei şi-şi ridică mâinile plângând spre el...

— Copii răutăcioşi şi fără de milă!... strigă franciscanul c-o voce tare şi sonoră, nu vi-i ruşine să chinuiți un biet idiot... un cerşitor... nu vedeți cum plânge, nu vedeți cum îşi ridică mâinile uscat[e] de bătrânețe... o! blestemul lui D -zeu are să cadă pe voi!...

— Cucurigu! strigă bătrânul răguşit şi tremurând de spaimă. Copiii speriați holbară ochii lor cuminți la franciscanul palid şi se risipiră ca un stol de vrăbii...

Franciscanul ridică pe bătrân de la pământ şi-l duse spre tinda unei zidiri mari, îl culcă binişor, puindu-i drept căpătâi sacul său... puse mâna lui frumoasă pe inima

bietului idiot, care se spărgea bătând de spaimă şi-ngrozire şi şezu lângă el până ce simți c-a adormit... Îi puse o pâine albă alături cu capul şi-apoi se depărtă suspinând... o lacrimă mare-i strălucea ochiul frumosului călugăr.

Era vechea zidire de piatră cubică a sfatului orăşenesc din Sevilla unde-l depusese pe bietul cerşitor. Cerul cu întunecatul lui azur şi cu soarele-i arzător se destindea asupra oraşului vechi, stradele cele strâmte erau mai deşerte, [era] o căldură moleşitoare şi nesuferită care-nfierbânta pietrele pavajului, nisipul şi murii şi care făcuse ca la orice fereastră să fie lăsată perdeaua... astfel încât părea un oraş orb şi nelocuit, aşa nu se vedea nici o ființă pe strade şi pe piețe. Cerşetorul dormea cu capul în umbra murilor... adică cine ştie dacă dormea numai... Umbra uscată a murilor caselor, lenea cea călduroasă a zilei, nici o mişcare, nici un glas... ce fel murise toți oamenii în acest oraş sau dormeau... căci tot strigătul de mai înainte n-a fost decât o întrerupere a unei lungi şi constante tăceri.

Bietul cerşetor adormise... Ce vise ciudate avea... I se părea că corpul lui întreg e ceva ce se poate întinde şi contrage şi poate lua orice formă din lume... I se părea mai întâi că i se umflă capul din ce în ce şi el devine un bătrân ghebos, gras şi glumeț... or[i] că acuşi se usucă ca țârul şi devine un om lung, cu ochii clipitori şi mici, îmbrăcat în straie lungi negre... or[i] că i se umflă corpul şi i se subțiază picioarele, de pare un sac de făină pus pe două fuse subțiri... Apoi simți că se contrage repede, repede şi devine un grăunte mic în mijlocul unui gălbenuş de ou... Prin albuş el vede numai de jur împrejur coaja oului şi [se] zvârcoleşte ca o furnicuță în centrul lui... şi tot creşte, creşte, pare că-i înghimpă ceva umerii...

"Aha! gândi el, îmi cresc tuleii"... Apoi se simți din ce în ce crescând, acu aripile i-erau mari... era cucoş. Cucurigu! strigă el, primblându-se într-o ogradă deşartă sub un gard, peste nişte bulgări de piatră şi prin glod, în care-i rămânea urmele labelor ca o scrisoare de zodii... Cucurigu... Dar nu-i era bine...Îi era greu capul... creasta i-atârna în jos, ochii lui cei rotunzi ca două altițe de oțel erau păinjeniți... el îşi plecă capul şi-l ascunse sub aripă... îşi ridică un picior şi adormi... Dar într-un par era o cioară care tot striga: crrr! tlà! tlà! tlà! crrr... Sunetele astea-l urmăreau în somn... până ce simți că nu simte nimic... părea că o tabla neag[r]ă* se-ntinde naintea ochilor lui, apoi încetă şi asta... apoi i se păru lui că e un punct negru, mic, care totuna* se contrage mereu, până ce n-a rămas din el... nimic. Înspre sară oraşul începu să-nvie... Treceau oameni cu pasul încet pe lângă el şi i se uitau curioşi în față... "A murit bietul Baltazar!" gândeau ei... Veni un consilier al oraşului, gândi şi el c-a murit... Nu se găsi nici un popă să-l îngroape... "El fusese îndrăcit, ziceau ei, cum să binecuvântăm cadavrul unui îndrăcit"...

Doi oameni săraci se găsiră care să-l îngroape pentru câțiva reis din casa comunală. Îi săpară groapa într-un colț de cimitir. Sara, pe lună, veniră cu două scânduri bătute în cuie una de alta... Îl puseră pe ele şi se uitară şi ei cam aşa cum se uită omul la mort... este totdeauna o simțire, nu de compătimire, dar de deşert sufletesc cea din fața unui cadavru...

— Frumos bătrân, zise unul, pare că e un împărat răsărit din poveşti... Pletele sure cad grele la pământ... capul mare şi greu, căci morţii sunt grei...

— Ah! zise cellalt... ce mai gândeşti şi tu?... N-avem noi destule de gândit, ca să ne pierdem acuma vremea cu privirea unui mort. Pe scânduri şi hai!

Ajunseră curând afară de oraş, la ţintirimul cu murii lui albi şi lungi, ce păreau unşi cu var de lumina lunii... trecură peste pragul portiţei negre, s-apropiară de mormânt, lângă care fumega încă lutul proaspăt. În fundul mormântului umed erau aşezate paie... Ei îl răsturnarpe bătrân de pe scândură cu faţa în jos, pe paie... aruncară înc-un braţ de paie peste el... şi începură a arunca pământ peste el...

— E târziu, Boromeo, zise unul, hai şi ne-om duce acasă... Mâine om veni de om umple mormântul... Am aruncat destul pentru ca să nu fie descoperit...

— Hai dar! Luară lopeţile de-a umere şi, în noaptea cea clară, ieşiră şoptind şi povestind încet din cimitir*... Crucile albite se uitau în lună, florile de pe morminte foşneau mişcate de-o suflare lină, murii cei albi, ce se ridicau peste câmpia crucilor şi a mormintelor, luna, ce trecea atât de palidă şi dureroasă... şi, de departe, oraşul, cu conturele lui fantastice, cu case şi turnuri, cu ferestele-i mute ce ascundeau mistere, şi peste toate un linţoliu transparent de lumină albă... Numai un brotăcel trezit în iarbă sărea cu picioruşele distinse... "Tlà, tlà", ţipa el în lună şi trezi un ţânţar ce adormise* pe pielita lui cu: Bzzz! Tlà! Acest duo solitar nu era întrerupt de nimic... numai în urechea mortului suna un greier parecă... El auzea parecă acel greier, dar nu gândea nimic... Şi greierul subţia glasul, de părea tremuratul glas a unei coarde de aur mişcate şi tremurânde, şi lui îi veni acum clar ideea aur în minte... Aur, aur... sunetul creştea nu în mintea, ci în inima lui.

Din ce []n ceî mintea i se ilumina... i se părea că lada de creieri* este o sală frumoasă plină de flori şi oglinzi, dar fără lumină încă... o muzică înceată trecu prin sală, ciudată şi dulce, şi el simţea fiinţe trecând prin sală, fete în haine albe... cu suflarea lor caldă şi cu pieptul plin, şi bărbaţi strângându-le de mâini şi şoptindu-le de amor... Era o lume de semiîntunerec şi mezzavoce. O candelă ardea în mijlocul sălii a cărei lumină creştea din ce în ce, din un punct ca vârful unui ac într-un licurici, din licurici într-o flamă subţire şi albastră, şi cu cât flama creştea, cu atât vocile s-auzeau mai tare, tot mai tare... până ce deodată []nî sala iluminată* şi plină de un aer de diamaăn ît... el auzi râsuri tari, zgomotoase, glume, vorbe, joc... un zgomot ca-ntr-o sală de bal... Şi văzu că toate sunt propriile lui închipuiri, clare can-tr-un vis limpede... El se simţea apăsat... dete paiele şi lutul de pe faţă şi se trezi într-o groapă adâncă — fără să ştie cum, fără să ştie cine-i el, şi deasupra frunţii lui cu închipuiri senine plutea sus, sus în cer, luna cea plină.

"*Cine* sunt eu?" fu cea întâi cugetare ce-i veni în minte. Mintea lui era clară, închipuirile erau ca formele concrete, vii şi pline de viaţă... el avea o lume gata în capul lui, de a cărei izvoare nu-şi putea da socoteală... Se găsea cuminte... şi... memoria, memoria era ceea ce-i lipsea... El închise ochii, ca să rămâie în întuneric şi

ca, ne'nfluențat de lumea de dinafară, să cutreiere câmpul aducerii lui aminte... Era ca un orizont negru şi fără de sfârşit... nimic, nimic... numai prezent avea... trecut defel... sau unul atât de tenebros încât nu vedea nimic pe el... departe, departe... ca şi când într-o noapte neagră ca lumina din sticla cu cerneală... ai vedea undeva un foc arzând... Cer înnorat şi negru... pământul şi noaptea de nu-ți poți vedea mâna cu degetele răşchiete dinaintea ochilor... departe parecă vedea în noaptea plină* a sufletului lui o antică coroană de rege.

"Ah! gândi... mă tem să nu-nnebunesc iar... căci, cum văd, ceea ce am acuma... mintea... n-am avut-o-ntotdeauna... trebuie s-o fi pierdut odată."

El ieşi din mormânt după ce tocmise la loc paiele şi pământul, ca să nu se cunoască că el a ieşit din mormânt, şi-ncepu să meargă încet prin cimitir... Ajunse lângă mur... îl sări... şi-ncepu să meargă spre oraş... Ajunse într-o ulicioară strâmtă, de a căreia amândouă laturile se-nălțau case negre şi lungi cu ferestrele rotunde... Un turn de bisericlung, cu piatra lui mucigăită, acoperit cu olane negrite de vreme, cu fereşti risipite* şi oarbe, cu o uşă masivă şi veche de stejar, ferecată c-o cruce de spijă lucrată în mii de podoabe şi flori... El deschise c-o cheie mare şi ruginită poarta, sui scările înguste în sus şi intră într-o cămară nalt boltită în mijlocul căreia se afla o masă de piatră sură şi un scaun vechi, a cărui îmbrăcăminte de piele era toată ferfenițită... Numai luna se uita sperioasă prin fereasta veche, năruită* şi fără obloane, care semăna mai mult cu o găvăună de piatră de la o vizunie. Bătrânul sur se uita uimit la lucrurile ce-l încunjurau... un pas instinctiv îl dusese în această vizunie... el găsise cheia la sine... Un dulap vechi de lemn mohorât, lucrat cu fel de fel de sculpturi, era pe jumătate deschis, o candelă de sticlă roşie-închisă vărsa raze slabe de rubin în cămara pustie... el deschise dulapul... scoase un pergament vechi şi-l desfăşură dinaintea lui... Era o cartă a Spaniei. În un loc al ei era mânjită cu coloare galbenă ca aurul... El s-apropie de fereastă şi se uită mult la locul mânjit.

— Hm! da, da! aici trebuie să fie visul vieții mele... Şi, ca şi când s-ar fi speriat de neîngrijirea cu care lăsase dulapul deschis, aruncă iute pergamentul în fundul lui şi-l închise iute c-o cheiță de oțel... Apoi începu să se primble prin cămară... O oală de flori numai cu pământ era într-un colț... El turnă pământul afară... sub el erau monede de aur... C -un fel de aviditate el legă banii într-o treanță veche şi-i puse în sân... Toate ce făcea i se păreau fireşti şi totuşi dacă s-ar fi întrebat de ce le face nu şi-ar fi putut da socoteală... Avea instinctul neconştiu a unui animal, care face tot ce-i de trebuință fără să ştie spre ce scop.

El îşi tunse barba şi părul c-un foarfece ruginit... deschise [o] ladă seculară şi mohorâtă... scoase din ea haine frumoase de catifea şi se schimbă în ele... Scoase o oglindă din ladă şi se admiră în ea... găsi un şip vioriu plin de mireasmă şi-şi stropi hainele cu ea... şi când ieşi din turnul vechi, cu pălăria lui cu şnur de aur... cu bumbii lui de pietre scumpe, cu inele de diamant pe degete, părea un gentilom bătrân şi bogat...

Merse în fața unui palat vechi, zidit într-un frumos stil maur, înaintea căruia se-ntindea o grădină de pomi în floare, înconjurată de un grila[j] de fier cu vârfuri aurite... În bolta porții sună un clopot... I se deschise, portarul se plecă până la pământ înaintea lui... El trecu pe o cărare lungă în urma unei alei de castani, ajunse la scările nalte acoperite de un baldachin suspendat pe columne în forma lujerilor de crin, intră înăuntru... Sui repede scările acoperite c-un covor moale... intră într-o sală splendidă... a cărei tablouri pe pereți se zugrăveau şters şi neclar în semiîntunericul luminii de lună. Pe-un jeț lângă fereastă şedea o fată naltă şi palidă, care la intrarea lui îşi întoarse uimită* capul... El s-apropie de ea...

— Voi sunteți, Signor? zise ea încet... şedeți în fața mea... am să vă istorisesc multe...

Ochii ei mari şi întunecați purtau în ei o durere fără de lacrimi... Uscăciunea lor teribilă trăda disperarea.

— Vorbeşte, copila mea. — Signore... familia mea m-a destinat să vă fiu soție... şi trebuiesc s-o fiu, căci nu am nici o putere de rezistență... Dar nu vă pot iubi... Iubesc un tânăr cavaler, tânăr şi frumos, şi voi sunteți bătrân... Însă de când v-am văzut, marchize, mi s-a părut că aveți un caracter nobil, că nu veți voi ăs[] mă sacrific unui maritagiu care nu vă va ferici şi care pe mine mă va despera...

— Te iubesc, Señora, zise el c-un ton sec şi scurt... dar nu voi să te nefericesc... Dar prezența d-tale ar fi în stare de-a mă face egoist, căci eşti atât de frumoasă... Señora, renunț la mâna d-tale cu o condiție numai... foarte uşoară de-mplinit, se-nțelege... Trebuie să mă concedia ți chiar în astă sară... Să-mi puie caii la trăsură... plec... Aveți bunătatea de a-mi da condei şi hârtie, ca să scriu renunțarea mea... chemați pe părintele şi pe vărul d-voasră, ca să servească de martori... căci doresc ca să fii fericită...

Fata, roşie de bucurie, ieşi, ordonă să i se gătească trăsura de drum, aduse pe tatăl şi pe văru-său...

— Cum, d-le marchiz... d-ta renunți la... — Aide, conte! să nu pierdem vorba-n zadar. Ai voit să-ți nefericeşti copila, şi eu nu voi ca bogăția mea să fie cauză la aceasta... Ştiu că eşti sărac, conte... dăruiesc deci drept zestre miresei la care renunț jumătate din averea mea... Puteți chema un notar...

Notarul fu adus iute. Marchizul dictă actul de donațiune... Contele-i strânse mâna cu ochii plini de lacrimi... fata şi vărul ei îngenunchease-nainte-i sărut ându-i mâinile... el îi binecuvântă şi ieşi repede. Trăsura era gata, caii sforăiau în hamurile lor... El se întoarse repede, intră într-o odaie slab iluminată unde dormea în pat un bătrân care, trăsură cu trăsură, era el. Haine ca ale lui erau aşezate pe scaun... bătrânul visa adânc... "Da, da! zicea el pin somn... nu vă uimiți... renunț la mâna donei Ana... îi dăruiesc jumătate din averea mea".

— Visează ceea ce eu am făcut, zise el încet. Cu atât mai bine... cu atât mai bine...

Coborî, se sui în trăsură, care ieşi din curte şi-ncepu să zboare pe stradele lungi, apoi ieşi în câmp pe drumul de țară... Părea câmpia o pânzărie întinsă şi verde presărată cu buchete de flori felurite... Astfel merseră până cam la două după miezul nopții...

Un castel vechi c-o grădină părăginită se-nălța pe o coastă de deal... Părea mai mult o grămadă de pietre decât o zidire, cu murii ei risipiți, cu copacii uscați, pe a căror tulpină creştea generații tinere de arbori noi şi subțiri... Era un parc cu o pădure veche, unde pe ruinele copacilor vechi şi putrezi cresc cei noi şi tineri... Trăsura intră în curtea plină de ierbărie şi de huci sălbăticit, ajunse la scări... el îi dete drumul şi intră în înaltele şi surele hale ale castelului, cu pereții reci de piatră patrată, cu mobile antice şi veştede, cu tablouri şterse şi mohorâte, în cadruri de lemn negru... Astfel umbla bătrânul, c-o lumânare de ceară într-un sfeşnic de argint, prin toate odăile largi şi deşerte, şi [ca] vise din bătrâni îl încunjurau acele portrete care, serioase în cadrele lor, se uitau parecă la el...

El ajunse într-o cămară naltă şi fără fereşti... Afară de uşa pe care intrase nu mai era o alta... El închise acea uşă după sine, trase, pe dinăuntru, un drug de fier peste ea... s-apropie de un perete de piatră pătrată şi împinse într-un loc cu mâna... Peretele de piatră se-ntoarse ca-ntr-o țâțână... el țuşni iute cu lumânarea pin crăpătura deschisă şi se trezi, cu lumânarea-n mână, asupra unei scări ce ducea în jos... El întoarse peretele la loc... şi coborî scările ce sunau tâmpit sub paşi... un aer bolnav îi îngreuia pieptul... Ajunse în o su[b]terană mare... De jur împrejur erau boltiri în muri în care erau statui de piatră... chipuri de cavaleri îmbrăcați în fier... ce se uitau cu ochii lor reci de piatră la el... O manta era spânzurată-ntr-un cui... într-un colț era o bute aşezatpe tălpi, de mult putrezite, şi o cupă de argint alături de ea...

El scoase cepul de la bute... Nu curgea nimic... Desigur că cămaşa prinsă asupra vinului era foarte groasă. El băgă spada în bute şi ținu cupa... Un vin ca chihlimbarul, transparent... mirositor curse din bute... El o astupă, îşi apropie buzele de acel lichid vechi... şi bău paharul întreg. I se cutremură corpul de plăcere... Părea că chipurile de piatrîncepeau a se legăna pe piedestalele lor balanțând cu mâinile, apoi el se culcă pe manta la pământ ca să privească... Stanurile de piatră se coborâră şi-ncepură a juca în pivniță, şi sub greoaiele lor tălpi de granit urla cerul su[b]teranei... Mai stângaci decât urşii se-nvârteau țopăind şi strigau şi se certau... Hopp! hopp, zupp, zupp! Şi-şi legănau taliile lor țepene, şi-şi mişcau picioarele lor, şi ochii lor de piatră se-nvârteau uscați şi morți în încoifatele lor capete...

— Să trăiască Almanzor, striga unul.

— Să trăiască, răsunară su[b]teranele...

Părea c-o mie de glasuri răspund la exclamarea lui, simțeai că eşti într-un labirint de su[b]terane la care aceasta era numai tinda... Ropotul înfricoşat al cavalerilor de piatră, strigătele lor sălbatece, turbarea lor înfiorătoare îl făcea pe bătrân să se-nfăşure-n mantaua lui... El nu zicea nimic... dar ei nici observau prezența unui om viu... Părea că el e mort sau că nu e defel şi numai ei sunt.

Apoi vorbele lor deveniră din ce în ce mai încete, mărunte, țăndărite... ei povesteau de păreai a auzi glasuri de babe noaptea pe prispă... poveşti în care se desfăşura înaintea sufletului auditorilor toată istoria cavalerismului Spaniei... şi tot mai molcom, mai molcom auzea bătrânul glasurile lor şoptitoare, până ce nu mai auzi nimic... El adormise.

A doua zi se sculă, lumânarea mai era un muc numai în sfeşnicul cel de argint ce ardea abia... El găsi pe masă o legătură de chei şi, topite, multe [mucuri] de lumânări de ceară galbenă... Aprinse unul de mucul ce era să se stingă, luă cheile şi deschise o uşă ce ducea într-o suterană alăturată. Ținea lumina în aer cu brațul distins... Lăzi cu grămezi de argint erau în colțurile acestei su [b]terane fără vo răsuflătoare... Argint, argint... el merse mai departe... Deschise o altă uşă... Lăzi de aur grămădit licureau slab în lumina cea roşietică a făcliei de ceară. El s-apropie... Erau monete foarte vechi, din cele mai deosebite vremuri. Unele bătute de romani încă, altele de mai încoace, însă toate vechi... El merse înainte... deschise o altă uşă şi acolo găsi mici sicrie, pe polițe de fier, pline de pietre scumpe. Diamante întruna, rubine şi smaragde într-alta... şi o ladă plină de cele mai frumoase mărgăritare... Atotputernicia omenească era strânsăă-nî su[b]teran ă... Mai deschise o uşă şi... şi găsi un sicriu acoperit c-o pânză albă... El dete pânza într-o parte. O țeastă goală cu gura rânjită se strâmba parecă la el...

"Ce te strâmbi, gândi el mânios... Ca şi când eu nu ştiu că ăsta-i sfârşitul omnipotenței omeneşti?"

Simțiri întunecate îi turburau pieptul... O imensitate de dorințe îi mişca inima şi toate... toate realizabile.

— Ah, zise el încet... lume, am prins colțul fericirii în mână... Am aur, şi de-aş zice de o mie de ori aur, n-aş şti încă bogăția ce o am în puterea mea... Şi ce nu poți cumpăra cu acest metal strălucit, în care toți demonii lumii trăiesc... Tot, tot! Mărire, renume, coroane chiar... plăceri... şi ceea ce plăteşte mai mult... dreptul şi putința de-a disprețui lumea întreagă...

Ce costă inocența unei copile? pot întreba eu, ce, iubirea unei mame pentru copilul ei ucis, ce, onoarea unui tată, ofilită prin ofilirea fiicei sale... mi s-ar şopti sume mari... mari pentru ei, nu pentru mine... Ce costă absoluțiunea bisericii pentru crimă... o sumă mare, dar o sumă... Ce costă mila lui Dumnezeu... s-o scoatem la vânzare... Ce, îndulcirea diavolului, ce, iubirea poporului, ce, gloria, ce costă opera unui geniu, cu care să-mi eternizez numele meu... Toate, toate sunt de vânzare... El râse crunt. Ecoul boltelor răspundea cu clocot la râsul lui cumplit, şi craniul cel mort parcă rânji din sicriu... Iată-mă dar în vârful lucrurilor omeneşti... Ce aş fi eu fără tine, metal rece şi mort? Un cerşitor pe stradele Sevillei... Ce sunt cu tine?... Tot ce voi... Ce este în tine?... Nu pot afla un răspuns din sunetul tău... Ce este în tine? Este amor? Nu. Unde-i?... E amiciție, mărire, geniu. Nu... căci nu-l văd... Şi totuşi este tot... tot...

În vremea asta marchizul Alvarez se trezise dimineața în casa contelui, după ce avuse un vis ciudat pe care, se-nțelege, nici în minte nu-i venea să-l realizeze. El intră în sala unde era adunată toată familia la dejun.

— A, marchize, dar tânăr mai eşti!... Când pustia ai venit atât de repede de la țară... dar, în sfârşit, cu toate astea ne oferi numai ocazia de a-ți mulțumi din nou pentru generoasa d-tale donațiune ce-ai făcut-o asară... Eşti superb, marchize...

— Eu? — Bine... Ce fel... te faci că nu-ți aduci aminte...ă?î — Eu am visat asta, dar n-am făcut-o... Nici prin minte nu-mi trece... Îi aduseră documentul. El se uită netot pe el: — Iscălitura mea, fără contestare, dar e falsă... — Ce fel falsă? — Eu n-am renunțat la mâna Doñei Ana, nici i-am donat ceva... — Dar asară... adu-ți aminte, marchize... — Eei... dar eu nu sunt nebun, d-le conte... Vreți să vă bateți joc de un om în toate mințile. Caii mei... voi să plec!... Voi să văd unde veți ajunge cu donațiunea d-voastre.

— Ce cai, zise portarul privindu-l din creştet până în tălpi. Trăsura şi caii nu-ți sunt aici, d-le marchiz... ieri ai plecat cu ei la țară...

Marchizul se cruci... — Eu? eu am plecat la țară...

— Da, da, da! D-ta, cine altul... — Bine, frate... eu am visat... — Ai visat realitatea, marchize... — Aduceți-mi trăsura de poştă... voi să mă duc... În urmă cineva o fi luat în posesie şi castelul meu sub numele şi figura... Nu are nici o valoare actul de dar, conte... M-oi reîntoarce ş-apoi voi vorbi... Sunt lunatec doar... nu mai pricep nimic...

El plecă la țară... Trăsură şi servitorii venise cu el de cu sară acolo... Se mirară când îl văzură apărând într-un al doilea exemplar.

— Am venit eu asară cu voi la țară? — Venit, marchize... El sui iute scările... intră în apartamente... Găsi portofoliul lui propriu pe masă, pe care ştia că-l avuse în oraş... "D -zeu cu mine! gândi el. Ce-nsemnează asta?..." Căută urme de om strein prin toate odăile... Nimic... Ajunse doar la uşa apartamentului din urmă. Ah! aceea era închisă de o sută de ani. Broască ruginită... Apoi se cunoştea că nu umblase nimenea...

Toată ziua aceste cugetări nu-i putură ieşi din minte... Sara, după ce închise uşa după sine, se puse-n dreptul oglinzii şi privi lung la el însuşi... ca să vadă de-i el ori de nu mai e el... El începu să amenințe cu degetul chipul din oglindă, râzând şi strâmbându-se... "Ha! blestematule! mă persecutezi, ai? faci sinete în locul meu... mă bagi în datorii, hoțule?..." Chipul din oglindă amenința şi el cu degetul, dar parecă se uita serios şi parecă strâmbăturile lui erau de nebun... "Ce-i asta, gândi marchizul speriat... Eu râd, şi el se uită serios la mine!..." El râse tare ca să se încredințeze că chipul din oglindă e umbra lui... şi chipul râdea... dar cum... D -zeul meu! Un râs satanic, nebun...

— Oh! Oh! strigă marchizul, aici e mai mult decât umbra mea... Apucă o spadă lungă şi-ncepu să manevreze pe lângă oglindă. Şi chipul manevra c-o spadă... "Ieşi dar, zise el vânăt de turbare, ieşi, umbr ă, să mă lupt cu tine... Să vedem cine-i marchizul Bilbao, eu ori tu..."

Oglinda se-ntoarse-n ţâţâni şi un chip uscat ce era marchizul însuşi într-un al doilea exemplar se arătă dintr-un gang înfundat în muri...

Spadele lor se-ncrucişară... amândoi suri... amândoi serioşi şi tăcuţi... Trăsură cu trăsură acelaşi om ce se lupta cu el însuşi... Dac-ar fi căzut unul din ei... n-ai fi ştiut care a căzut... Se părea că marchizul se luptă cu chipul lui propriu ieşit din oglindă.

El căzu străpuns drept în inimă... şi umbra din oglindă începu a râde... Apoi luă cadavrul... îl aruncă după oglindă... o repezi la loc ca pe-o uşă... şterse sabia de sânge şi se puse pe jeţul unde cel mort şezuse c-un cart de oră-nainte...

A doua zi sosi o scrisoare de la contele, în care acesta-i reproşa modul cum se joacă cu familia lui şi-i trimise actul de donaţiune-ndărăt.

Noul marchiz scrise următorul bilet către Doña Ana:

Iubită Doña,

Sunt, cum ştiţi, un om bătrân şi ciudat. Nu-mi plac mulţumirile, asigurările de amiciţie şi toate aceste forme goale sub care adesea nu s-ascunde nici o simţire... N-am voit a vă face bine ca să-mi fiţi mulţumitoare, ci, simplu, pentru că mi-a plăcut a face. Pentru a mă sustrage de la toate mulţumirile ce îmi sunt atât de neplăcute am făcut acel mic scandal. Vă trimit actul de donaţiune-napoi... El stă şi e valabil...

Bilbao

Avea în mână cheia voinţei omeneşti, putea să producă orice mişcare i-ar fi plăcut. Bucurie, invidie, durere, iubire, ură... "Va să zică te am în mână, chintesenţă a mişcărilor istoriei... avere. Tu, reprezentant al puterilor omeneşti şi al puterilor naturii subjugate, atârni de tremurul mâinii mele, atârni de închipuirile capului meu, de dorinţele inimii mele... Aide, poeţi, descrieţi luna, învăţaţi, descoperiţi izvoarele gândirii, eu le am toate în acest sunet al aurului... Tot ce căutaţi, tot ce nu puteţi avea, eu pot... Dar vor fi minciuni... Ce e adevărul [?]"

Curând el avu cel mai frumos palat în Madrid... curând saloanele marchizului erau împopulate de lumea cea mai elegantă a ţării... princesele frumoase, auzind de acea fabuloasă avere, voiau a pune mâna pe acea nemărginire de probabilităţi ce aurul ascunde în el... Aurul însemna castele asupra plângerii eterne a mării, grădin[i] de***... cântec de arfă, amanţi frumoşi... Şi doar acest aur nu costa decât ocheade înfocate şi adânci, surâsurile voluptoase a buzelor coapte de tinereţe... undoirea

delicioasă a evantaiului în limba mistică a amorului... De ce nu? De ce nu?... Scrisorele parfumate umpleau buchetele marchizului, întinerit de atâta prevenire...

Şi ce frumoasă era Ella...! Ella avea frunte de marmură, cu părul de aur cenuşiu, cu ochii mari, în care cerul se-namorase... gândeai că universul înstelat se uită asupra pământului numai de dragul ochilor ei. Şi mâinile ei de crin şi umerii ei de zăpadă... Un poem... şi totdeauna când trecea pe lângă el... surâdea... Inima lui întinerea la vederea [ei]... ş-apoi era atât de gingaşă... gândirile ei părea c-o leagănă cum aerul mişcat leagănă o trestie... Astfel apărea în hainele-i lungi şi albe... un înger al cerului, cu cununa ei de roze... Şi când privea el bogăţia lui i se părea că sufletu-i fusese o comoară întunecată unde aurul şi mărgăritarele zăceau în întuneric şi că o rază de amor, intrând într-acea inimă, ar face să strălucească florile de metal în toată splendoarea şi toată conştiinţa puterii lor... O, Ella! raiul îl puteai visa cu ea... În căldura arzătoare ce acoperea c-o pânzărie diafană câmpiile cu flori, ce desparte oştile norilor, ce lustruieşte oglinzile mării eterne, el se visa umblând cu ea de braţ... şi sufletul ei îi ghicea cugetările... Şi de câte ori trecea pe lângă ea... buzele ei murmurau încet, cu amor [?]... capti[va]re*?... ah! cine ar fi putut-o şti?

Odată, după sfârşitul unui bal, ea şedea pe un colţ de sofă... el s-ap ropie de ea... Ochii ei cei mari străluceau de dulci lumini... pieptul ei se mişca de bătăile inimii... El îngenunche la picioarele-i.

— Ella! zise el lin, mă poţi tu iubi... mă iubeşti tu? — De mult, de mult! şopti ea abia auzit. — Tu minţi! — Mint? Ce m-ar fi făcut să mint? — Poate că stai sub influenţa magică a averii mele... N-o am... Tot ce am este un milion... Restul s-a risipit de mult. Ei bine... Sunt un om ciudat... Îţi dau jumătate din acest milion ca să te pun în libertatea de-a decide asupra inimii tale. Dacă, avută,... ţi-ai fi aruncat ochii asupra unui om mai asemenea ţie-n vârstă... spune-o...

Ochii ei fulgerară de indignaţie.

— Ah... cum poţi crede cum că aur, cum că numai interes poate mişca inima mea... Nu, nu! Sunt în stare de-a renunţa... dar te voi iubi în veci... Sunt în stare, speriată de această inimă crudă, să fug de prezenţa d-tale... dar nu sunt în stare să te uit...

— Ella, toată averea mea... milionul întreg... iată-l în acest portofoliu... E-nsoţit de un act formal de dăruire... Îl pun pe masă... mă duc... Nu voi ca prezenţa mea să te facă să roşeşti... Nimic... nimeni în lume nu va şti izvorul bogăţiei tale viitoare... Pură ca un angel, bogată, vei putea să alegi ce vrei...

— O, zise ea plângând, nu s-aseamănă nimic cu această răceală şi cruzime de inimă...

El ieşi... Ea rămase-n faţa portofoliului deschis... Mâinile ei tremurau, ochii îi străluceau c-o lumină avară... Ea băgă portofoliul în sân... Ieşi...

Marchizul reintră în odaie.

— S-a dus, zise el încet... O, aur... totuşi nu poţi orice. Părerea amorului doar... Amorul nu!... Să vedem amiciţia... Mâine oraşul va şti că sunt un cerşetor... Un cerşetor bătrân înamorat de chipul unui angel...

A doua zi îi veniră o mulţime de scrisori... femeile-şi cereau înapoi biletele lor de amor... Amicii se scuzară că nu mai pot avea onoarea etc., etc. ...O istorie veche se desfăşură înaintea ochilor lui... Amicii -i deveneau inamici, linguşitorii-l batjocoreau... femeile-l găseau urât şi prost... Întunericul cuprinse sufletul lui...

"Părere, părere... Gândeam a căpăta cu aur un lucru adevărat... o... recunoştinţă... o... iubire... Nimic, decât părerea acestora... Cerşetorul se va bucura c-am căzut... găseşte o satisfacere, o mângâiere pentru durerea lui văzând un om avut căzând alături cu el... Cei bogaţi

se vor bucura că văd rivalul ce le cumpără plăcerile că le-a lăsat câmp liber... că femeile şi vinurile s-au ieftinit... pentru că nimeni nu le mai plăteşte aşa de scump... nimeni nu mai pune o măsură mare asupra valorii acestor lucruri... "

El nu dormi multe nopţi... era însetat de iubire, şi cu aurul pierit dispăruse toate visurile de fericire...

— Le-am plătit ca să mă mintă... Aurul e izvorul făţăriei ş-a minciunii... nimic adevărat. O, amor, amor, şopti el adormind...

Simţea iar nebunia cuprinzându-i sufletul... simţea iar sufletul contrăgându-i-se***... că o noapte întinsă îi învăleşte simţirea şi cugetarea, că lumea încetează împrejurul lui... şi în somnul lui mortuar parcă mai simte, ca un sunet de vioară subţire şi dulce, vorba: amor... apoi nu simţi nimic... nimic...

În mijlocul paraclisului negru şi nalt era zidit catafalcul îngreuiet de un sicriu şi asupra întregului era aruncat un linţoliu de catifea neagră cusut cu stele de aur... În noaptea solitară arde o singură făclie... nici un preot nu murmură cu glasul mărunt* rugăciunile morţilor, numai câte-o rază se fură asupra înălţării mortuare şi din fo rmele ce transpar cunoşti că sub linţoliu e un cadavru...

Deodată o uşă [de] spijă se deschide şi [apare] un înalt chip de femeie. Rochia ei neagră foşneşte uscat asupra pietrelor bisericii, un fin văl de dantelă îi acopere faţa palidă... un bătrân o urmează, cu mina ser vilă.

— El este dar...? Ah! copilul meu... astfel se sfârşeşte o viaţă de om... astfel?

— Ah! princesă, zise bătrânul... cum poate cineva cu spiritul vostru să se-namoreze de un om fără inimă, care despreţuia femeile, căruia moartea-i părea o mântuire... O

femeie, doamnă, n-ar fi putut să cuprindă inima acestui om superstițios, mândru, sărac... al acestui nebun, c-un cuvânt...

— Pentru că inima virgină nu cunoaşte amorul... Ea ridică colțul linţoliul[ui] şi descoperi un frumos cap de marmur ă-nvinețită, un surâs de o nespusă beatitudine era pe buzele [lui]...

— O, Angelo! zise încet, ai ştiut tu ce-i amorul, ca să-l disprețuieşti...? Ți-a mângâiat vodată urechea acelea dulci şi întunecoase flori ale nopții, vorbele de iubire, dezmierdările unei femei... a bătut vodată la fruntea ta acele bătăi line, sărutările, pe care o gură umedă de femeie să le bată spre a afla care gândiri sunt acasă... ale amorului, ale dorinței, ale durerii?... Ah! sărmană frunte solitară, te acopăr cu flori... dormi! dormi!

Ea pusese mâinile pe fruntea albă şi moartă... El surâdea în sicriul lui cu zâmbetu-i mort şi sfânt!...

Un sarcasm învioşă buzele bătrânului c-un surâs rece şi sceptic... "De-ar fi viu, l-ar omorî... gândi el, i-ar fi o jucărie de [o] zi... Dar ceea ce nu se poate câştiga... un om mort deja..., o inimă neatinsă, sfântă, de care moartea a avut milă în cazul de față... aici frumoasa mea princesă poate fi sentimentală... Ce batjocură..."

Ea acoperi iar fața mortului... Afară s-auzi zgomot de glasuri... Ieşirrepede şi închiseră uşa de spijă după ei... Mortul rămase singur...

— Mă iartă, domnule, că-ți spun, dar în metaforă vorbind, se-nțelege... d-ta nu-mi pari în toate mințile...

— Vom vedea, vom vedea, d-le Dreyfuss... — În metaforă vorbind, d-ta vrei să învii morții... Mă iartă, d-le, asta-i contra a orice convențiune...

— În metaforă vorbind, d-ta eşti un casap, d-le! — Dar, d-le, lăsând toate specificațiunile deoparte... un om mort nu poate fi viu... Una şi cu una sunt două... unul viu nu poate fi mort... Două şi cu două sunt patru... În metaforă vorbind...

Se deschise uşa principală a paraclisului şi intrară doi oameni, gesticulând şi certându-se...

— Dar omul nu numai că-i mort, dar nici a vrut să trăiască.

— Conced, conced... dar... ce-mi pasă, fapta e că nu e...

— De vrea or[i] nu vrea... nu vrea ori vrea... nu-ntreb eu de astea... O lumină-ncoace!...

Paraclisul mic se umplu de oameni...

— În metaforă vorbind, omul nu poate fi viu şi mort totodată, zise d-nul doctor Dreyfuss.

Celălalt s-apropie, dete linţoliul jos...

— Acasă cu el şi-n pat, da nu-n biserică. Popa-şi făcu cruce... Dar el luase banii de-ngropare anticipând... Ce-i păsa...

Cui-i era ciudat în astă împrejurare... era mortul însuşi. El auzea vorbindu-se împrejurul lui, vedea cu ochii închişi bolţile gotice ale paraclisului şi făclia de ceară albă de la capul lui... dar i se părea că totuşi nu va fi decât o închipuire... I se părea şi-i plăcea de a fi mort... gândea că e într-o altă lume şi nu pricepea cearta pentr-un cadavru... I se părea că e prezent fără ca s-o fie... că se vedea el însuşi întins în sicriu... ştia bine că c-un moment înainte un demon s-apropiase şi-i acoperise fruntea cu flori albastre, şi cum că era mort nu se-ndoia numai din împrejurarea că, dacă voia, acoperământul bisericii dispărea pentru el şi miile de stele ale nopţii întindeau câmpiile lor de azur asupra fiinţei lui. I se părea că e într-o câmpie lungă şi deşartă... că sicriul stă singur sub bolta cerului, că universul se coboară şi-l plouă cu stele... astfel încât, acoperit cu ele, el nu mai vedea cu ochii decât ţăndări de aur ce căzuse pe ochi...

Tot ce voia vedea... Vedea pe mama lui plângând într-un colţ de fereastă, ţiind spasmodic cu mâna o perdea albă... Va să zică era mort... Apoi nu mai simţi iar nimic.

După acest interval de întuneric, el văzu iar cei patru pereţi tapisaţi cu flori albastre ale odăii lui, părea că era în pat... că vechiul orologiu zângăneşte încet şi monoton în perete... i se părea a vedea o umbră-n fereastă, împletind, şi el auzea parcă ciocnirea andrelelor, şi portretele din pereţi se uitau la el atât de familiar... ca nişte vechi cunoscuţi de pânză... apoi gândea să mişte mâna, dar nu putea... să strige, dar era peste putinţă... şi umbra diafană din fereastă cânta încet, cu glasul plâns, un cântec de leagăn pe care el îl auzise ades când era mic... îi veni să plângă...

—Mamă! strigă el... — O, trăieşte! trăieşte! auzi acum tare. Mamă-sa s-apropie de el şi-i acoperi faţa de sărutări...

— Copilul meu... dulcele meu copil... — Trăiesc, murmură el dezolat. Va să zică n-am murit... Nimicul cel plin de mângâiere n-a cuprins fiinţa mea chinuită.

— Taci, taci! Vorba ta e un blestem... Vei trăi... pentru mine... Vei însenina fruntea ta etern întunecată de cugetări aspre... vei fi om între oameni...

— Bună sară, fată mare, zise ea zâmbind. Atât de trist şi de-namorat ?

— Nu ştiu. — Ah! nu ştii... Dacă-ţi ascunzi ochii cei plini... Dar ştim noi ce-i în adâncimea lor... O icoană.

— Ochii mei mint, doamnă. — Mințește-mi ceva cu ei... Să văd ce povestesc aceşti ochi, domnule.

— Nimic... — Uită-te drept într-ai mei, să vedem de te poți uita... El şi-i ridică... Ea-i închise pe ai ei după un moment... — Nu voi să te uiți astfel!... Atât de clari, atât de albaştri, cu întunecoasa lor transparență... Nişte ochi de copil... Parecă-mi inspiră încredere, parecă le-aş spune tot ce am pe inimă... tu, om bătrân cu fața de copil... parecă mă simt mai înțeleaptă sub lumina lor şi totuşi, când mă uit şi mă uit, îmi vine să mă speriu de adâncimea lor... Eşti fără de milă, scumpul meu...

— Fără de milă, cum zici, doamnă... dar pentru nimeni mai mult decât pentru mine însumi... Dacă te-aş iubi, doamnă, n-aş fi fericit...

— Ah, taci, ori îți astup gura... Nu-mi vorbi nimic de amor, nici de probabilitatea lui măcar... Prezența ta colorată de asemenea vorbe îmi întunecă vederea... Lasă-mă icoanelor tinereții mele... Vrei să te iau la şcoală? Să prezint spectacolul unei femei agresive, care vrea fără succes să învețe a iubi pe un om ce disprețuieşte femeile, ce-i indiferent față cu ele, ce le fuge spre a se înamora în chipul lui propriu... Vrei să mă joc cu tine? Aş cuteza-o, chiar cu pericolul meu... Să ne jucăm jocuri de copii, să-ți dau palme care să nu doară, să te fac să-ngenunchi şi să-mpleteşti colțuni? Aş face-o, dar nu e un rol de tine... să-ți spun drept... dar drept, soarta ta cum o prevăd eu...

— Spune, doamnă, zise el încet, ştii că sunt superstițios... O femeie ca d-ta , c-o minte atât de clară, îmi va spune adevărul... Afară de aceea, eşti amica mea... Şi singura mea amică, căreia îmi place să-[i] comunic toate neroziile, toate durerile mele, pe care le numeşti imaginare...

— Tu te vei înamora, căci nimeni nu scapă de asta... Vai ție, mi-nchipuiesc de cine şi ştiu cum... Vai de capul tău dacă te vei înamora, ți-o spun dinainte... Mai bine te-ai însura... şi asta-i o nenorocire, dar pe lângă cealaltă nu-i nimic.

— Însoară-mă, doamnă!... nu vezi că te ascult... — Să te-nsor... bine... Ea şezu lângă el şi puse cotul ei gol pe umărul lui... — Uite acolo, în colțul sălii, la acea fată... Vezi fruntea ei albă în jurul căreia curge părul ei blond, vezi ochiul ei albastru atât de serios şi de atâta lină blândețe totodată... Împrejurul gurii şi-a umerilor feței ei e o tânără şi înduioşătoare umbră de melancolie... Ea ține-n mâna ei de ceară şi contemplă liniştită o floare de crin... Capul ei frumos se pleacă puțin şi parecă floarea se usucă de amor sub privirea ei... Închipuie şte-ți acum că acea copilă ar fi a ta... că ai vedea-o luminând pădurile negre a domeniilor tale cu frumusețea ei angelică, că ar şedea lângă izvoarele albastre ale codrilor tăi şi şi-ar împleti cununi aşteptând pe rătăcitorul ei iubit să răsară din cărările înguste de munte pentru a se aşeza lângă ea, pentru ca ea să-i acopere fruntea şi pieptul cu flori... spune... n-ai iubi-o tu? Eu sunt înamorată de ea...

— Un înger, doamnă! zise el c-un fel de nemulțumire... Nu ştii că mie nu-mi plac îngerii, cu privirea lor lină şi cerească... Ei, cu toată ființa lor candidă, cu zăpada cea

castă a feței, a umerilor, a sânului lor, sunt o obsesiune a sufletului meu... Ea mi-ar muri şi sărmanul diavol ar rămânea singur pe pământ în pielița lui de sărbătoare... Apoi mă tem de un asemenea amor, mă tem cumplit... De voi fi rău, ea va fi blândă ca un miel... prin blestemele mele s-ar înmulți rugăciunea ei tremurătoare, când aş fi numai venin, ea şi-ar săruta cruciulița ei de aur... Ah! aş fi nefericit cum n-am fost niciodată şi, ce e mai mult, m-aş înamora nebun, ea m-ar iubi asemenea... şi prin asta s-ar repeta o veche tragedie lumească... Doi oameni ce se iubesc făr-a se potrivi...

— Să ştii că m-am supărat... să ştii că nu mai vorbesc cu tine... Tu nu mai ai mamă, s-o ştii asta...

— Iubita mea mamă, zise el, sărutându-i mâinile.

— Mă rog d-tale... Ah! cât mi-e de ciudă... De te-aş putea urî c-o ură neagră şi cumplită... Dar peste putință... Îmi vine să te sărut... Să te sărut, lavă înghețată ce eşti... Ştii tu ce te va învinge? Răceala... Dacă te-aş arunca în marea înghețată, atunci abia ai izbucni ca un vulcan, ț-ai arunca razele de lavă în cer, şi el ar încremeni ca o eternă apunere de soare... Nebunule! ceea ce mă mângâie e că sunt mama ta... tânăra şi frumoasa ta mamă... că-mi împărtăşeşti gândirile, că îmi cauzezi momente de o dulce spaimă, că eşti un diavol şi că te iubesc! Sunt poetă în apropiere... Pleacă-ți capul după perdea... să te sărut, dar să nu vadă nimenea...

Perdeaua tremură ascunzând acest mister...

— Un lucru mă miră, zise ea purpurie ca o roză, de unde-am luat acest rol de mentor pe lângă tine?... Afară de aceea, mă mir de amorul ce-l am pentru tine. Este o simțire ciudată... Parec-aş fi femeia ta, dar de mult, de mult, ori parecă muma ta... În sfârşit, e o simțire dulce şi familiară... Amantul meu n-aş suferi să fii... şi cu toate astea te iubesc...

— Să-ți explic eu această simțire?... Îmi pare ades că noi am mai trăit odată şi că eu te-am iubit c-un amor nebun şi copilăresc... Visez ades, şi în fundul visărilor mele văd Egipetul cu toată măreția istoriei lui şi îmi pare c-am fost rege şi c-am avut o femeie frumoasă ce se numea Rodope şi că acea femeie eşti tu...

— Şi mie îmi pare c-ai fost odată un om tânăr şi că acest om a fost nebun şi că acela eşti eu... Adio, copilul meu! Mai vrei o guriță?...

— Ş-o mie, Rodope!... O, perdelele! Câte ascund ele...

— Va să zică de azi înainte sunt o bătrână matroană de patru mii de ani... o respectabilă mumie, zise ea ridicându-se şi făcând o mutră întunecoasă. Adio...

Apoi sări uşoară ca o gazelă şi se pierdu în zgomotul societății. "Ciudată copilă", gândi Angelo. "Dar a definit foarte bine iubirea noastră... E ca şi când aş fi însurat de mult cu ea, ca şi când amorul înfocat ar fi trecut şi n-ar fi rămas în inimă* decât o

nespusă, o prietenoastandrețe... Şi ce frumuşică e... Aş putea-o privi zile întregi, aş putea vorbi zile întregi, dar ca un bătrân c-o copilă de 18 ani. Sunt bătrân, sunt foarte bătrân", zise el suspinând.

Doctorul de Lys s-apropie de el... El îşi luă un jilț şi-l puse față-n față cu Angelo, s-aşeză, îşi bătu cu palmele pe genunchi şi se uită mut în fața tânărului, zâmbind cu gura strânsă şi nălțându-şi bărbia... şi întrebă ceva cu ochii... ca şi când ar fi vrut să zică: "Ei?"

— Nu ți-ai găsit alt loc, tinere, zise Angelo râzând. Doctorul nu răspunse.

— Vrei să mă duc eu? Nici un răspuns.

— Să stau dar? Asemenea.

— Nu răspunzi㠖î Doctorul clăti din cap că nu.

— Bine. Angelo i se uită drept în față şi stătură muți ca doi nebuni vo câteva minute. Dar, în sfârşit, Angelo voi să se scoale.

— Stai, stai! strigă bătrânul. Şezi ici molcom... am să-ți spun o vorbă mare... Dă-mi o țigară...

— N-am.

— Bine. Crezi în spirite?

— De când te văd, nu.

— Bine. Nu crezi, mă duc... să ştii că mă duc, zise el semnificativ.

— Ba nu, serios, zise Angelo, şi ochii lui se umplură de un întuneric turbure şi voluptuos, ce ai să-mi spui?

Doctorul era cunoscut ca membru al societății mistice numite: Amicii întunericului, şi într-adevăr un om cuminte ca el da oarecare greutate misticismului...

Rodope s-apropie şi-şi puse gura pe urechea doctorului:

— Împlineşte-ți promisiunea, voi să-l văd înamorat. Ea dispăru.

— Crezi în spirite? continuă doctorul neturburat.

— Cred.

— Atunci vino cu mine-n astă noapte... Se-nțelege, cu ochii legați. Sufletul lui Angelo se cutremură... Doctorul deveni grav şi solemn...

— Angelo, zise el încet, te vom introduce între amicii întunericului. Mă vezi în societatea oamenilor veseli, cu fruntea senină... Nu sunt astfel totdeauna... Îți voi arăta singura realitate a vieții, îți voi arăta adevărul scos în palmă... plăcerea... Amicii întunericului sunt amicii voluptății sufleteşti. Vei vedea cu ochii minții tale ceea ce n-ai mai văzut niciodată... vei bea viața ta în o mie de picături de lumină şi de sălbatice simțiri... vei trăi... Este asta trăit, cum trăieşte lumea? Cu sufletul gol, cu suferințele şi bucuriile lor meschine, un nimic suspendat. Dacă suntem nimic, cel puțin de acest painjeniş* al gândirii noastre să se acațe toată lumina şi tot întunericul, cerul şi iadul, delirul şi desperarea.

Angelo-i strânse mâna...

— Şi poți, poți... O! dacă-i putea, doctore... Simt demonul din mine trezindu-se şi strângându-mi sufletul cu ghearele lui... Asta-i, asta-i ce doresc... Numai nimic nu jumătate, nimic nu meschin... Totul întreg, sau să turbez de bucurie, sau să turbez de durere... Turbarea, iată idealul meu!

Sania zbura pe stradele ninse şi largi ale oraşului, în aer clipea, ca o pleavă [de] diamante, câte un fulg de ninsoare, luna trecea în floarea chihlimbarului pin nourii vineți, închegați p-ici, pe colo în bucăți rupte şi negre, răriți şi desfăcuți pe alte locuri în fâşii şi-n trențe de argint, deasupra cerul cu bolta lui oțelită, pe strade în urma saniei se desemnau urme-n omăt, ca şi când gealăul ar fi trecut lung, lung pe [o] podeală de tei... zurgălăii cailor de la sanie zângăneau în răstimpul treapătului cailor şi în sanie, înveliți în blane de lup cu fața de postav măsliniu, era doctorul de Lys, cu urechile-nfundate într-o căciulă de jder, şi Angelo, a cărui blană se ținea abia de umeri, încât pieptul era neacoperit de ea, aşa cât asupra-i flutura o mare legătoare de gât ce flutura triumfătoare-n vânt... Pe cap o pălărie naltă de castor, şi fața palidă lăsată-n voia răcelii şi a fulgurării fulgilor de ninsoare, care-i păreau o binefacere în amețeala sufletului său. Ochii erau legați c-o batistă de mătasă neagră. Unde se ducea sania el n-o ştia... În fine, ea intră pe o poartă într-o ogradă solitară îngrădită c-un gard putred de mult, deasupra căruia atârna în şiruri dese şi vii, ca un val nestrăb ătut, răurusca desfrunzită, neagră, ghemuită cu miile ei de ramuri încâlcite de-a lungul gardului... În mijlocul gardului era o casă cu două caturi, a cărei var era negrit de ploaie şi vânturi, peste a cărei ferestre erau închise obloanele şi nici prin una din ele nu se străvedea o rază de lumină... Coborâră la scara intrării... nimeni nu le ieşi înainte...

Doctorul îl luă pe Angelo de mână, deschise uşa principală, o-nchise după el cu cheia, apoi coborî pe-o scară-n jos, tot în jos, până ce nu mai avură unde coborî... El ridică legătoarea de mătasă de pe ochii tânărului. Acesta se trezi într-o boltă a cărei muri erau ca de cărbuni unşi cu untdelemn, adică negri ca cerneala şi străluciți, şi în mijlocul bolții lucea o lampă clară ca de diamant, care da o arătare şi mai pregnantă şi mai aspru zugrăvită colțuroşilor muri şi netedelor bolte...

— Unde suntem? zise Angelo. — În peştera demonului amorului, zise de Lys încet... Sună din acest clopoţel de metal şi strigă... Abracadabra...

Angelo sună din clopoţel o dată. — Înc-o dată... pân-în trei ori, zise de Lys. El sună încă de două ori... Răsunetul zgârie aerul sălii şi deodată, ca din pământ, văzură un băiet frumos, palid ca suprafaţa mărgăritarului, cu ochii în bolţi mari, negri, cam turburi, dar adânci, cu părul care-i curgea în viţe negre şi strălucite deasupra umerilor, cu pantaloni strâmţi asemenea ciorapilor de mătasă neagră... în genere toate hainele îi erau strâmt lipite de corp, încât formele cele mai frumoase, asemenea ale unei statui, erau îmbrăcate cu acest tricot de mătasă. Pe cap avea o pălărie de catifea viorie c-o pană roşie. Mâinile lui de zăpadă purtau o vargă...

— Ce vrei, Angelo? întrebă el cu glasul trist şi dulce.

— Cere ce vrei! zise doctorul.

— Voi ca această peşteră urâtă să se transforme-ntr-un salon... Deodată murii se-ntoarseră ca-n ţâţâne şi dispărură şi se prezentă o sală frumoasă cu covoarele moi, cu mari candelabre de argint, cu mobile îmbrăcate-n catifea vişinie, cu mese de lemn de nuc lustruit... Un cămin de marmură cu focul arzând era-ntr-un colţ al sălii...

— A, zise Angelo, apropiindu-se de foc, ce dulce căldură... Cum te cheamă, frumosul meu demon...

Misticismul era elementul lui... el nu mai simţea nici o frică.

— Cezar sau Cezara, zise demonul surâzând c-o firească echivocitate.

— O, graţioasă androgină, zise el beat de strălucirea arătărilor, vin de-mi dă o sărutare...

Cezar se uită rece la el.

— Asta nu stă în contractul ce l-om face, Angelo... faptele mele stau la dispoziţia ta, fiinţa mea nu. Trebuie să-ţi câştigi afecţiunea mea... vom vedea de-o vei fi în stare, frumosul meu copil...

— Să văd puterea ta magică, demone, prefă această sală deşartă într-o adunare de bal! Voi să fiu vesel... Nu vezi cum sângele mi-a umplut faţa mea palidă c-o bolnavă roşaţă, cum îmi negreşte vederea, încât îmi păreţi nişte umbre sure zugrăvite pe un perete negru...

Demonul ridică varga... pereţii se dădură-ntr-o parte şi deodată din toate laturile se văzură sale cu pereţii îmbrăcaţi în atlas alb ca omătul, cusut cu frunze verzi întunecate şi cu flori vişinii şi strălucitoare. În candelabre mari ard lumânări de-o ceară ca zahărul, cu flăcări diamantine. Aerul sălii e argintit, cald de miroase, strălucit

de oglinzi cu privazuri de marmură neagră... Cu părul desfăcut poetic, pale trec copile prin ninsoarea aerului şi de razele albe, de dulceaţa cântării nevăzute, de aprinderea danţului e plină lumea sălii... Câte graţii tăinuite, braţele lor albe şi goale, hainele lungi, cununile de roze în părul lor... Şi numai muzica animă plăcerile cu sunetele ei sfinte, le mişcă cu suflarea ei...

Pintre ele, tineri în haine negre, cu veste în floarea crinul[ui], cu mănuşe ca mărgăritarul, cu botine radioase şi bumbi de diamant la maneşcă. Prin bolţile ce reprezentau locul ferestrelor lipsinde erau trepte cu oale de flori proaspete şi împupite care umpleau c-o dulce răcoreală sala, într-un loc era un joc de ape care sticleau ca [argintul] izbucnind în sus şi recăzând în bazinul lor de marmură albă în snopuri înalte de fire de diamant...

Angelo şedea în jilţul lui şi se uita cu mirare la această zi de prim ăvară îngropată-n noaptea pământului. Toţi amicii întunericului purtau câte o mică jumă [ta]te de mască de catifea care le acoperea fruntea şi nasul, numai unele din fetele tinere erau fără mască... O tristă blândeţe era pe faţa lor...

— Ce frumoase sunt fetiţele acelea, zise... În acest aer strălucit ele îmi par umbre de zăpadă aruncate-ntr-un aer de diamant...

— Ah! sunt demonii cei mai periculoşi... par că sunt flori de inocen ţă şi bunătate... Teme-te de ele... în genere am început a mă teme de soarta ta, Angelo... demonul se-ntrece-n astă-sară pe el însuşi... Vezi-l cum trece palid, frumos, adâncit prin grupele de bărbaţi şi femei... pentru nimeni nu are un surâs, pentru nimeni o vorbă... parecă abia ar fi căzut din cer şi că desperarea eternă n-ar fi atins încă cerească sa frumuseţe...

— Ştiu... nu mă atinge... — Dar chiar de te-ar atinge... Ea se joacă numai cu inimile omeneşti... Vai de tine de i-ar veni în minte să se joace şi cu a ta...

— Dar mi se urăşte, de Lys. Toat-această feerie, clipind ca un moment pe dinaintea ochilor, ca o viziune scurtă, te-mbată... dar prelungită devine monotonă ca un balet încremenit sau o poveste adormită pe loc...

— Cheamă pe demon... — Cezara! strigă Angelo tare. Cezara tresări ca lovită de un sunet ascuţit de clopot... Ea s-apropie cu fruntea sinistră de Angelo.

— De ce Cezara şi nu Cezar? întrebă ea c-un graţios zâmbet. — Ce ceri socoteală pentr-un "a" mai mult, frumosul meu sclav. Nu poţi aranja un concertă?î...

— O, da... Vrei să cânt eu? — Da, da! — Vrei să jucăm ş-o dramă? Îţi dau un rol în ea... — Primesc. Un perete din fund îşi ridică zăpada sa înflorită cu roze de jăratic şi se văzu o scenă a cărei culise reprezentau arbori şi tufişe de-o tânără şi mustoasă verdeaţă, iar fondalul reprezenta un deal îmbrăcat în pădure de mesteacăn, un râu curgea alene prin sălcii plângătoare şi în vârful dealului se-nălţa un castel vechi

acoperit cu*** fier a cărui muri colțuroşi erau înseninați de lună... Pe scena ce reprezenta grădina acelui castel, cu straturi nalte de flori, cu boschete tainice şi cu şiruri de trandafiri, ieşi Cezara într-un domino negru a cărui glugă era lăsată pe spate... Era frumoasă astfel... fața ei de marmură contrasta cu dominoul de mătase neagră şi părul ei propriu care cădea în şuvițe lungi, strălucite, negre pe umerii ei... din mâneci se iveau mâinuțele ei de regină cu degețelele lungi. De sub poalele dominoului se iveau picioarele mici în botinele lor lustruite...

Ea cântă... Era atâta dulce tristețe, părea c-o experiență lungă şi dureroasă vorbeşte din acest frumos demon, era atâta tristețe, atâta dulceață, atâta resignațiune şi atâta superioritate de spirit în toată expresia vocei ei încât îți venea să-i plângi de milă, dar parecă simțeai că, dac-ai [fi] plâns, ai fi atins acel fond de mândrie şi de întuneric din sufletul ei... Angelo o privea şi parcă-n sufletul lui se născu asemenea o sălbatică, viguroasă mândrie, îşi părea că e leul pustiilor, că inima-i bate cu putere la ori[ce] sunet îl aude, dar c-o putere mândră, generoasă, nu în modul femeiesc, cu care moleşeşte amorul unei copile, căreia ai voi să-i săruți mâinile şi să-i sufli-n degete pentru că s-a-nghimpat c-un ac. Nu era nimic meschin... era o simțire tare şi furtunoasă ceea ce-i mişca inima... i se părea că dac-ar fi iubit pe acel demon n-ar fi fost în stare să-i zică o vorbă de dezmierdare, un nume dulce, or [i] s-o compare c-o floare, or[i] să găsească plăcere în primblări romantice la lună.

"Ah! gândi el în sine, asta nu-i amor, asta-i înălțare peste firea mea proprie... este simțirea stejarului când creşte... a leului când se tologeşte-n soare, a calului arab când sforăieşte în fața incendiațiun ii de care fuge... Parecă dac-aş strânge-[o în] brațe, aş omorî-o, dac-aş săruta-o, i-aş sângera buzele tiranei mele... o urăsc... dar o urăsc de mor...".

Cortina căzu... De Lys îi făcu semn să vie pe scenă... Erau copile blonde care jucau piesa în tricourile lor de mătase cafenii şi cu pourpoinuri de atlas vişinii, cu pălării de catifea neagră cu pene albe... Ele i s-aninară de gât... El se desfăcu [cu] dulceață din îmbrățişările [lor], se-mbrăcă însuşi în cabină, în tricouri negri şi cu pourpoin de catifea neagră, luă o mantie frumoasă şi strălucită a cărei poale le aruncă romantic peste umeri... El juca pe un cavaler tânăr în care-i-namorată o regină... Viața lui în acea dramă este încunjurată de mâini de fee, pretutindenea vede că e-mprejmuit de intrigi de iubire, aşa încât îi vine să-şi piardă mintea în aceste dulci încurcături... Era o poveste frumoasă aceasta... Într-o scenă el apare-n fața ei... pe regină o joacă Cezara... Niciodată atâtea vorbe de foc şi de un desperat amor n-a vorbit o femeie... el răspundea rece şi măsurat, ca şi când amor[ul] nu l-ar fi fericit... Dar regina-i înşală cavalerismul... el o crede-n pericol... atunci s-aruncă-n brațele lui. Minunea* ce o atinge acum îi umflă inima-n piept... Inima ei îi sfărma pieptul, el o simțea bătând cu putere pe pieptul [lui]... ea-şi încleştase brațele împrejurul gâtului lui, părea că nu mai vrea să-l lase, gura ei uscată caută gura lui... o sărutare desperată... Ca o lipitoare, sau* ca o boa constrictor în forma unui înger căzut, ea îi ținea capul lui cel frumos în brațe, vrea să-l înăduşe cu această singură-mbrățişare...

— Cezara, pentru D-zeu, ce ți-i? întrebă el încet.

— O! te iubesc, şopti ea cu turbare... nu vezi tu cum turbez de amor şi de dorință, frumosul meu copil...

— Publicul râde... taci... Cortina jos...

— Ah, cortina nu cade... nu te las, nu te las! El se desfăcu cu putere... Publicul aştepta... El începu să improvizeze. Declamă c-o dureroasă mândrie, icoanele* se revărsau frumoase şi mari în fruntea lui. Ochii lui de un întunecat albastru se luminară ca cerul... umbrele lor lungi se ridicau ca şi când ar fi vrut s-o fixeze pe Cezara în locul în care sta, încât să încremenească, un sublim demon de marmură... Poza lui proprie părea tăiată în fier... Nici o mişcare în acele membre zvelte şi nalte... numai fața lui roşită de nebunesc* entuziasm, numai buzele lui subțiri se mişcau în declamațiune...

Cortina căzu... De Lys prinse pe Cezara-n brațe, care era aproape să leşine. — Ce frumos e! murmură ea zâmbind... atât de trist, atât de resignat, cu atâta amor totodată.

Angelo se retrase-n cabina lui... Era ostenit... ostenit de sărutarea ei, de îmbrățişarea ei nervoasă. Îi era ca şi când l-ar fi bătut cineva...

— Angelo, răsună vocea ei. El se sculă... Ea era... Îl chemă în cabina ei... — Dezbracă-mă. — Ce fel... — Dezbracă-mă-ți zic... zise ea cu mânie. El îi descheie corsetul... Zăpada umerilor ei se ivi splendidă de sub rochia albastră... El îşi băgă mâinile între sânii ei... Ea răsufla greu şi se-ntoarse c-o ochire rece la el...

— Aide! nu fi copil... Vino ici la picioarele mele... Îngenunche... Scoate-mi botinele şi ciorapii.

El nebunea. Lacrimi de turbare îi umplură ochii când simți în mâna lui acel picior gol, neted, mic... el îl apropie de gură...

— Mă iubeşti tu, Cezara? zise el încet.

— Nici prin gând nu mi-a trecut... Aide, disprețuitorul femeilor... Şi bucată cu bucată el îi luă hainele... Până ce, tremurândă, ea rămase goală, reflectată de oglinda cabinei... Ochii lui se prim blau şi cuprindeau cu sete acel corp de marmură, ar fi voit s-o prin dă-n brațe... dar o mişcare rece a mâinilor ei îl opri.

— Sunt demonul amorului, nebunule! De ce te-njoseşti înaintea meaă?î...

— Nu mă înjosesc defel... dar eu sunt om... Lasă-mă să recapăt putere asupra simțurilor mele crude...

Ea râse tare, s-aruncă în brațele lui, îl răsturnă într-un jilț, îi încleştă grumazul şi-ncepu să-i netezească părul, îşi puse gura deschisă pe ochii lui, parec-ar fi voit să-i

soarbă, îi netezi fruntea, îl sărută... O voluptate nespusă îi cuprinse tot corpul... inima lui tremura... era slab, ar fi voit să moară în acel moment...

— Ai milă de mine, rugă el cu glasul muiat, ai milă de mine... Ea se-mbrăcă iute în hainele cu care fusese îmbrăcat el pe scenă... Ce frumoasă era astfel. Era un pa [j] frumos şi melancolic, un Hamlet -femeie...

— Astfel mă joc cu tine... ca tigresa cu prada sa... Căci eşti prada mea, Angelo... fiecare sărutare a mea va fi un voluptos martiriu pentru tine... fiecare-mbrățişare — un iad de întunecoasă şi dulce durere... Asta-i voluptatea cea crudă a chinului... aşa voi să mă iubeşti...

Ea surâse aşa ca şi când gura i s-ar fi-ncreţit spre sărutare. Dar acum se stârni mândria lui veche... El recăzu în răceala şi impasibilitatea sa...

— Să vedem... zise el... Îi era somn de osteneală şi poate că această oboseală îl făcea imperceptibil pentru nouă dureri şi nouă delirii...

— Haide, zise ea, să ieşim de-aici... Ea-i legă ochii... şi ieşiră iute în aerul cel rece al nopţii de iarnă. Afară aştepta o sanie a cărei cai băteau pământul de nerăbdare... Cezara -l apucă pe Angelo-n braţe ca pe un copil, îl aruncă în sanie, într-o blană mare, sări şi ea lângă el, înfăşă blana împrejurul lor [al] amândurora... Caii începură a zbura şi ei erau învăluiţi ca-ntr-un cuib pufuit de vrabie, îşi scoteau capul numai când voiau... Ca şi când ar fi fost acasă-n pat sub o plapumă de pene trasă peste capete... astfel le era lor acum... Ea se juca cu el, îl strângea-n braţe,-l dezmierda ca pe-un copil or[i] ca pe-o pasăre pe care ar omorî-o strângând-o şi dezmierdând-o... Şi faţa ei netedă, plină, dulce s-alătura de faţa lui, el o simţea ca şi când i-ar [fi] şters faţa c-o catifea, gura ei se lipea de urechea lui...

— Sunt demonul amorului, zicea-ncet, sunt un drac, s-o ştii, s-o ştii... Mă prind de tine ca iedera de stejar până ce corpul tău se va usca în îmbrăţişările mele cum stejarul se usucă supt de rădăcinile iederei... Te nimicesc, voi să-ţi beau sufletul, să te sorb ca pe o picătură de rouă în inima mea însetată... îngere!

Ea-l înlănţui cu braţele şi cu picioarele... îl strângea tare la piept, ca şi când ar fi voit să-l sfarme... ca şi când n-ar fi voit ca pieptul ei să se umfle... Sângele lor fierbea ca mustul îngropat în pământ... li se părea c-ar fi ţâşnit pin pori şi dacă ea şi el ar fi avut răni la pieptul lor... desigur că în acest moment de viaţă concentrată sângele lor ar fi comunicat reciproc ş-ar fi concrescut organismele lor ca două trunchiuri de copaci.

O voluptate era, aproape de desperare, o amărăciune dulce care-i rupea parecă nervii şi creierii, o slăbiciune moleşitoare []i î cuprinse corpul... Toată natura lui semăna a coardă întinsă peste măsură, care trebuie sau să se rupă, sau să se-ntindă astfel încât să-şi piardă pentru totdeauna toată elasticitatea...

El se zbătea în braţele ei ca turturica în ghearele vulturului şi părea că, asemenea mielului care caută cu gura lui gura lupului spre a-l săruta, căci nu-l cunoaşte şi crede că-i câinele, astfel el, în slăbiciunea sa copilărească, căuta fără de voie gura ei, ca şi când ar fi zis: "Sunt timid în căutarea lor... previnã gurii mele însetate, cruţă simplitatea mea şi dă-mi sărutări numai de-i vedea că gura mea se-ncreţeşte uşor... nu ştii cât de mult mă costă ca să dau gurii cea mai uşoară ăfloare* î a dorinţelor mele, care mi-a umplut inima şi sufletul cu rădăcinile lor, astfel încât dacă-i vrea să le smulgi, ai smulge viaţa cu ele... Sunt ca floarea cu rădăcini adânci... cine cunoaşte de gura florii ce adânci sunt rădăcinile ei? Dar cine cunoaşte să-i previe dorinţele...". Şi ea pricepu din mina lui ce luase o rară expresie de inocenţă, din mina lui de copilă-namorată... că el, cu toată neenergia mişcărilor lui, murea de amor... L-ar [fi] putut omorî acuma fără ca să reziste, fără ca s-o simtă chiar, atât era cuprins de iubire... aşa cum fluturul s-arunc ă-n foc... aşa cum efemeridele mor în atingerea lor amoroasă...

Ea-l duse acasă... El era beat, turburat, abia se ţinea pe picioare... Ca pe un copil somnoros ea-l dezbrăcă, îl puse în pat, îl înveli... apoi îi mângâie încet fruntea pân-ce văzu c-a adormit... de supraosteneal ă, de zbuciumarea inimii lui, el adormi adânc... Ea se uită zâmbind la el... căuta flori ca să-l umple cu ele... găsi o rozã-n fereastă, o rupse, o sărută şi i-o puse apoi lui pe gură...

— Sărutarea mea să rămâie până mâini dimineaţă pe gura ta, îngere! şopti ea încet. Îmi pare că n-am iubit niciodată astfel, zise ea zâmbind, ba-mi pare că, faţă cu acest amor, n-am iubit defel... simt toţi demonii în mine... îmi e ca şi când []în fiece picătură de sânge aş avea o scânteie de durere şi voluptate... Toţi ceilalţi cum erau ei?... agresivi, dulci, complementatori, afectaţi, lăudăroşi, înamoraţi... Acesta se lasă iubit... îşi lasă sufletul frământat de cugetările şi îmbrăţişările mele ca o bucată de ceară de-o vergină albeaţă... şi rezistă... Cu atâta frăgezime şi slăbiciune uneşte atâta intensivă putere de rezistenţă... floarea mea cea tânără... parcă mi-e milă să te smulg... Ah! sunt nebun ă... Ce-aş da eu ca această simţire să ţie vecinic în noi; în curând va fi vestejit, în curând sufletul şi inima lui se vor răci şi îmi vine să plâng... îmi vine să fug, să las pe astă virgină cu chip de Adonis să înflorească în umbra cugetărilor lui melancolice... şi să moară cum o floare moare, cu toată primitiva ei frumuseţe... astfel cum a mai murit o dată... de gândeai că e un înger înmărmurit, să nu-i brăzdeze pasiunile faţa lui cea netedă şi rotunjită în ovalul ei, să nu se usuce, să nu devie urâte aceste irezistibile umbre de tristeţe zugrăvite cu măiestrie sub umerii feţei lui... Şi cu toate astea... Ah! am prejudiţii! Eu am prejudiţii. Aide, demone... Nu este cel întâi, nu va fi cel din urmă, zise ea zâmbind c-un fel de ură... să concedem, zise ea cu vocea îmbl ânzită, să concedem, Cezara, că este unic în felul său.

El se trezi a doua zi târziu... Era atât de obosit ca şi când l-ar fi bătut măr şi l-ar [fi] învelit apoi într-un cerşaf ud şi rece... Avea friguri... imagini turburi, chipuri negre amestecate cu nouri, astfel era cadrul închipuirii lui... era în acea dispoziţie în care se află un om care a trecut prin tortura inchiziţiunii ş-acum se află, cu membrele zdrobite, într-un pat moale... durerile sunt întunecoase însă nu tari şi devin sfâşietoare abia la atingere.

"Trebuie să fug de ea... trebuie să fug de ea... căci dacă m-ar omorî numai n-ar fi nimic... dar are să mă tortureze, are să-mi omoare nerv cu nerv, gândire cu gândire, bucată cu bucată din creierii mei s-ar muia sub sărutările ei... Ah! şi cum ştie femeia asta a săruta... te trec fiorii... cu fiece sărutare mori, spre a învia şi a muri din nou sub o alta... Dac-aş fi fost îmbrăcat în cuirasă de fier şi m-aş fi luptat în turnir, corpul nu mi-ar fi atât de zdrobit ca sub îmbrățișările ei. Întradev ăr parecă s-a lipit de mine şi mi-a supt prin toți porii ei sângele din carne, sucul din nervi, puterea din muşchi... E teribilă femeia aceasta sau, [mai] bine, demonul acesta..."

Astfel, obosit de orgia sufletului său, se-mbrăcă, se uită în oglindă... [O] umbră viorie îi colora fața... era vânăt de palid ce era... Dar astfel era şi mai frumos de cum fusese vodată... "Sărutarea ta* de diminea ță, sărmanul meu Angelo, zise el zâmbind cu tristețe... să sărutăm această gură care nu mai este vergină..." El s-apropie şi sărută chipul lui propriu din oglindă...

Deşi era cald în casă, mâinile erau reci şi degetele supte, încât aprinse într-o ceaşcă de porțelan spirt de viorele, ca să-şi încălzească mâinile la flama vânătă-roşie... Ieşi în grădină să se primble prin cărările ninse, pin arborii desfrunziți cu ramurile-ncărcate de omăt şi-i părea c-a fost bolnav... îi părea că e un reconvalescent ieşit pentru prima oară din camera lui de boală... Şi se sorea în soarele de iarnă şi parcă eternul părinte al vieții îl umplea de sănătate şi-mprospătare... "Nu!

Nu! nu voi s-o mai văd..." El vedea în ziua caldă de iarnă copii jucându -se pe strade şi aruncându-se* cu mingi de omăt... chicot, râs, veselie... Toată natura naivă şi bucuroasă că trăieşte, numai [el] întunecat, nefiind bucuros de viața lui, el cu naivitatea lui pierdută, cu ochii adânci, cuminți, însă fără de speranță... "Şi se zice că nu e fericire-n lume", murmură el. O fată rumenă şi grasă, într-o scurteică blănită şi cu mâinile-n muf, trecu de brațul unui tânăr, chicotind, surâzând din când în când cu şireție, uitându-se c-o galişă voioşie şi pe ascuns în fața companionului ei... ochii ei căprii erau viață, bucurie, naivitate... "Ah! gândi el şi-i privi... cum [nu] am tinerețea lor sufletească... cum nu sunt ca ei... fericiții!"

Spre sară veni de Lys să-l ia din nou...

— Nu mă mai duc... nu voi s-o mai văd...

— Nu vei mai vedea-o, îți promit...

— Atunci... atunci, haide!

După ce-i legă ochii, ei ajunseră iarăşi cu sania în curtea descrisă

deja. Coborâră scările în su[b]teranele Amicilor întunericului... De Lys îl lăsă singur... El îşi luă legătura de la ochi... Se afla într-un cabinet mic, tapisat cu negru... Un cămin de marmură roşie, cu foc, o oglind ă-n perete... covoare moi pe jos, o masă c-un sfeşnic de argint, două jilțuri cu sprijoane nalte...

Cezara intră...

— De Lys m-a minţit, îi zise el cu imputare, iartă-mă... dar n-am

vrut să te mai văd...

Ea era foarte tristă...

— Bine, bine, înţeleg simţirea ta... vrei o fericire calmă, pe care

eu nu sunt în stare a ţi-o da... simţi că amorul meu oboseşte... dar cine-ţi spune să mă iubeşti... Din contra, dacă vrei eu îţi aduc în braţe îngeri de copile... blonde, lacrimi de aur... căci eu sunt servul tău... eu sunt un demon, o crezi asta? zise ea-ntunecată, trebuie s-o crezi până ce eşti încă liber de a te desface de mine... până ce nu e prea târziu... căci nu voi să te-nşel asupra viitorului tău... te vei usca sub suflarea mea ca o floare desrădăcinată în arşiţa soarelui de vară...

Trebuie s-o ştii. Îţi trebuiesc angeli? Voi şti să seduc angeli pentru tine... numai să nu te dezguste...

Un zâmbet de nespusă şi sântă fericire trecu pe buzele lui... Ea făcu o mină de scârbă şi dispreţ când văzu acel zâmbet... Ea cetea din expresia feţei toată cartea sufletului omenesc...

— Ţi-aduc îndată ceea ce voieşti... un angel... De Lys, zise ea deschizând uşa, exemplarul nostru de crin, care de ieri oftează după Angelo...

În acest interval Cezara se uită-n oglindă ca să-şi compuie faţa. După un moment se puse-n fotoliu... Niciodată Angelo nu văzuse atâta bunătate şi blândeţe exprimată pe un chip de om ca acuma-n faţa ei... Era îngerul milei ş-a îndurării...

El se uită mult în faţa ei, apoi se-ntoarse şi se uită în jăratic... astfel încât nu-l puteai vedea de spata naltă a jilţului... Uşa se deschise şi el auzi un glas dulce şi molcom, auzi foşnind lin o haină de gaz, auzi atingând picioare mici şi uşoare covorul moale...

— Bună sară, Cezara, zise ea c-o copilărească veselie... El se uită îndărătul scaunului... Cezara păstrase încă expresia de nespusă gingăşie, complezenţă şi bunătate care şi-o compusese lângă oglindă...

— O, Lilla! Copilul meu! vino-ncoace la mama ta să te sărute... Ce frumuşică eşti... eşti un înger... un boboc de rază... cum să te numesc numai... spune-mi cum ai dormit...

— Ah! n-am putut dormi... Nu mi-a putut ieşi din minte... ştii tu cine... nu! nu spun numele...

— A... A... An... — Nu... mă trădezi mie însăşi... Şi-mi părea că-i ţiu capul în mâini... părea că-ngenunchease naintea mea şi mă uitam în ochii lui... şi mă uitam... şi mă uitam... şi parecă m-aş fi uitat vecinic...

Angelo asculta zâmbind. — Ş-apoi ştii tu... îmi părea că şi el se uită la mine... Ah! cum? Nu ştiu cum... Ce să-ţi spun... Astfel aţipeam numai şi vise vii treceau pe lângă ochii mei... Ah! cum aş fi în stare să-l iubesc... parecă i-aş săruta mâinile dacă mi-ar permite...

— Dar dacă el ar şti că tu-l iubeşti... dacă el te-ar iubi asemenea, îngeraşule!

— Nu spune, o, nu spune... Ah! nici gândesc la asta... ştiu eu că nici gândeşte la mine: o sărmană fată proastă...

— Dar, vezi tu, tocmai asta iubeşte el în tine, zise Cezara cu glasul plin şi moale... naivitatea ta... el ar vrea să desfăşuri acele foi ale inocenţei spre a se uita în bobocul de roză, în înţelesul acestor nerozii dulci de care eşti în stare să spui o mie pe zi... şi fiecare gentilă, fiecare interesantă... Câte enigme i-ai dat tu asară de ghicit, de-şi sfarmă capul cu ele... Tu nu ştii puterea ta, tu guriţă de roză ce eşti! sau eşti şirată, te faci că nu ştii!

Elli râse cu glăsciorul ei de argint...

— O, eu ştiu că sunt frumuşică, zise ea înecată de plăcere, ştiu că plac... dar zău, ţi-o jur, Cezara... nu ştiu că el mă poate iubi... Ochirea lui era aşa de rece pentru mine... pe când eu... eu aş fi murit ca să-l sărut o dată...

— Mă duc să-l chem... zise Cezara râzând şi bătând din palme de bucurie.

— Nu, nu, nu! te rog! Cezara, pentru D-zeu...

— Spune că-ţi pare bine dac-ar veni...

— Nu... zise ea afirmând cu capul.

— Zi că-l iubeşti.

— Nu! zise ea plecându-şi capul pe piept şi jucându-se cu colţul şorţului...

— Mă duc, mă duc... o guriţă, îngeraşule... Elli o sărută cu gura plină, cu gratitudine... Cezara ieşi şi-nchise uşa cu cheia după sine...

Angelo şi-ntoarse jilţul spre ea...

— O, d-le! zise ea speriată şi toată pudoarea, toată inocenţa, o lină indignaţie, imputare, o lume de simţiri contrazicătoare îi jucau în faţă...

El îngenunche la picioarele ei...

— Te-ai supărat? întrebă el cu blândețe.

— Da!

— Să ne-mpăcăm dar, vrei?

— Da!

— C-o guriță, așa-ia?î Ea clătină din cap... Dar el şezu lângă ea... îi prinse capul cu mâna, îi întoarse feţişoara ei roşie, care se uita cine ştie unde, drept în fața lui ş-o sărută... El simți că şi ea-l sărutase, dar așa de lin, așa de abia mişcat... încât ar fi putut spune că nu l-a sărutat... Ea-l respinse c-o mână de la ea.

—Tu nu mă iubeşti... ştiu, Elli... nu mă săruți măcar... Ochii ei se umplură de lacrimi.

— Nici nu mă crezi măcar... zise ea încet.

— Atunci sărută-mă. Ea-şi lipi gurița ei de buzele lui... de i se părea că i s-a lipit un fruct copt şi dulce de gură... el îi supse o sărutare...

— Ce dulce ştii tu a săruta, Elli...

— Ah! n-am învățat de la nimeni... Asta vine așa numai... N-o ştiu orişicând...

— Atunci de ce [te] depărtezi de mine... vino ici în brațul meu... O atrase încet pe pieptul lui...

— Ah, uite, zise ea... ce rău îți stă legătoarea la gât!... Ea drese cu mâinuțele ei legătoarea...

— Şi-apoi nu-i nici pieptănat cumsecade, hahaha! şi lipseşte un bumb de la cămeşă.

— Mi-a căzut în sân, Elli... caută-l. Ea-şi băgă mâna-n sânul lui. El [o] prinse ş-o apăsă pe inimă... — Nu găsesc, zise ea închizând ochii de roşie ce era... apoi îi redeschise şi [i] se uită c-o cuminte şi tristă seriozitate drept în ochi... Parcă vrea să-i zică: "Eram să-ți zic o vorbă grea, dar n-o mai spun".

El îi deschise ei sânii...

— Să caut butonul meu [de] diamant, poate a căzut între sânii tăi...

— Nu, nu, zise ea apărându-se.

— Iacătă-l, zise el, lipindu-şi gura de fragul mărului de zăpadă ce ieşise de sub corset...

Ea se apăra de dezmierdările lui, dar se apăra lin şi mai mult pentru că se cuvine... De mult nu mai avea puterea de a-i refuza ceva...

El stinse lumina şi un întuneric adânc acoperi suspinul lor de amor. Pe când Lilla şi Angelo erau într-o stare dezordinată, unde hainele parte căzuse de pe ei, parte atârnau în toate părţile şi ei pe jumătate goi dormeau strâns îmbrăţişaţi pe sofă, gură-n gură, intră Cezara c-o lampă-n mâini în casă şi se uită la ei... Ea era palidă, serioasă, tristă... Ţinea în mâna ei un cerşaf alb şi mirositor şi-l aruncă peste mire şi mireasă, apoi se puse-n faţa focului şi se uită multă vreme în ultimele urme a jeraticului. Ochii ei se umplură de lacrimi... apoi se sculă repede, ridică colţul cerşafului, descoperi capul lui Angelo şi-i sărută fruntea:

— Ai să-mi plăteşti tu asta, copilul meu, ai să mi-o plăteşti! Apoi ieşi din cabinet.

A doua zi Lilla umbla cam pe lângă pereţi şi nu i se uita nimănui în faţă... Angelo era de-o paloare umedă, ochii-i erau turburi şi moi în cap şi pierduse din demonica lor strălucire.

Ea se-mbrăcase şi-i ajută şi lui, îi îmbumbă cămeşa la gât, îi făcu fiongul de la legătoare... Era blândă ca un miel...

— Aşa-i că mă iubeşti, Angelo? — Mai întrebi... Lilla, erai de mult venită în societatea asta a Amicilor întunericului?...

— Ah! să-ţi spun cum... Eu te-am văzut pe tine în saloanele doamnei N. Mi-ai fost recomandat, dar tu te-ai uitat aşa, pe deasupra, la mine, mi-ai spus o banalitate şi te-ai dus apoi... şi eu te urmăream, priveam în vo oglindă ca să te văd în colţul de fereastă în care şedeai... stam seri întregi, plângeam nopţi întregi... ah! cum te iubesc, Angelo, zise ea înecându-i faţa cu sărutări... Într-o zi s-apropie doctorul de Lys de mine. Se uită în ochii mei cum ştie el a se uita — ciudat adică...

"Iubeşti pe Angelo, d-şoară, zise el cu tonul fără expresie şi firesc, cum e felul lui de a vorbi..."

"Nu", zic eu. "Haide-n astă-sară în clubul Amicilor întunericului, dacă vrei să-l vezi..."

"Dar nu voi să-l văd..." "Sania mea te va lua", zise el. "Dar nu voi să merg cu sania d-tale..." "Ea va sta la portiţa grădinii d-tale", zise el, ridicându-se şi surâzând.

Angelo, m-am dus noaptea în grădină, am deschis portiţa, m-am pus în sanie şi iată-mă-s.

Ea luă dreapta lui în amândouă mâinuțele, o bătu ş-o sărută apoi...

— Lilla!

— Lasă-mă, Angelo... eu nu mai am ce-ți da... ți-am dat tot... De mult n-am mai fost stăpână pe mine, de mult eram toată a ta... Ai milă de mine... Dac-ai crezut că sunt cuminte... iată cuminția mea toată... dac-ai crezut că sunt frumoasă, iată frumusețea mea toată... Toată fața mea e sfințită de sărutările tale... de nu mă poți iubi pe mine... iubeşte-ți sărutările tale, Angelo, iubeşte-mi ochii mei, căci te-au privit, căci ş-au lipit razele de frumusețea ta... iubește gura mea, s-a atins de a ta... Iubeşte-te pe tine în ființa mea... Angelo, zise ea plângând şi lipindu-se spasmodic de pieptul lui şi apropiindu-şi gura de urechea [lui]: iubeşte-ți copilul tău...

El nu răspunse nimic. I se părea că e un delicvent... că o vină mare apăsa sufletul lui...

— Şi cum vom trăi noi? întreabă zâmbind cu tristețe...

— Cum? Ah! iată cum... Iată tabloul ce mi-l zugrăvesc... Dimineața, când vei dormi încă, te-oi săruta pe ochi şi te-i scula... apoi ți-oi aduce cafeaua şi cămeşa cu butonii puşi, şi ciorapii, halatul, fesul, o țigară... te-oi îmbrăca, apoi te-i duce la treaba ta... şi, rămasă acasă, voi şterge colbul de pe cărțile tale, voi aranja hârtiile, voi drege penele stricate şi când vei veni acasă va fi masa pusă... pânza albă, farfuriile curate, paharele limpezi de clare... după masă vom şedea la cafea, vom vorbi nerozii... apoi, adaose încet abia mişcându-şi buzele, apoi... zic şi eu, de... vom avea copii... un băiet frumos ca tine, icoana ta, ş-o fetiță ca mine... Ah! vom fi fericiți...

— Da, fericiți! murmură el încet şi-ntunecos. "O, Cezara! Suflet de demon, gândi el, cum citeşti în sufletele omeneşti... cum vezi în ele scris viitorul, cum pricep zâmbetul tău de dispreț de ieri".

— Dar tu pari trist, dulcele meu amic... de ce? — Sunt obosit, femeia mea, dulcea mea femeie, nimica alta... — Acuma mă duc, ca s-ajung acasă... Vei veni să mă ceri, nu-i aşa... Vino azi, voi aştepta cu nerăbdare venirea ta... Oh! cât te mai pot iubi...

Ea-şi aruncă mantila pe umere, îl sărută şi dispăru pe uşă... El rămase trist... "Va să zică asta-i viața mea viitoare... Adio visuri orbitoare... am devenit umil bărbat al unei mici femei... Vom avea copii... mi-o aduce halatul şi papucii dimineața... Ah! doar o dezgustătoare perspectivă de urât şi monotonie..."

Cezara în haina ei de Hamlet râdea într-un colț al odăii. D -zeu ştie când şi cum se furişase-n casă... La vorbele lui vorbite încet, însă destul de clar, ea trase-un hohot ironic şi splendid de răceală...

— Taci! taci!

— Ei bine! iată dar idealul tău... iată viața îngerilor... iată scopul pe care natura voieşte a-l împlini prin aceea c-a îmbrăcat acel bobocel de fată cu naivitate şi grații... un băiețel... o fetiță, aerul odăii apăsat de voluptatea patului conjugal... un pat cu cerşafuri care trebuiesc foarte des schimbate... N-a rezistat mult îngerul, nu-i aşa... Se grăbea natura să-şi împlinească scopul ei măreț, reproducerea neamului omenesc, şi şi-a asigurat această împlinire pin îmbrățişări multe, pin dulci rezistențe, pin vorbe cu două înțelesuri... O! O! pfui! hahaha ! Ei, ce faci, fugi?...

— Te-aş ucide, Cezara, de drept ce ai! Mă desperezi... — Şi orb nebun ce eşti... nu vezi tu că eşti o unealtă, că bucurii, dureri, pasiunea, plăcerea ce o ai pentr-un sân femeiesc care nu contribuie nimic la voluptate, plăcerea ce o ai pentru-o fată naivă, căci cu cât va fi mai naivă, cu atât mai greu îi va veni în minte să-şi ucidă copilul... nu vezi că eşti o unealtă în mâinile unui demon, că eşti jucăria simțirilor tale, că nimic ce ai nu e al tău, că tu eşti cauza involuntară pe care natura, sau numeşte-o cum vrei, îşi scrie aşa-numitele scopuri mărețe... Nu vezi tu că legi, state, monarhi, religii nu sunt decât aparatul greu pentru a face cu putință acest act murdar de reproducere şi a vă arunca apoi în brațele monotoniei meschine a urâtului, a ridiculului, a unei vieți care-mi face greață?... Te-nchipuiesc cu halatul înflorit, cu fes în cap, cu papuci, cu ciubuc, c-o claie de copii, c-o ocupațiune monotonă şi somnoroasă; apoi vei muri şi copiii tăi cei de spirit vor repeta aceeaşi viață spirituală...

— Ai drept... asta mi-o spun şi eu... taci, râsul tău mă supără...

— Şi de ce aş tăcea... zise Cezara-ncrucişându-şi mâinile... Tu ai pierdut pe această copilă... Tu ştiai că n-ai s-o poți iubi, puteai cel puțin şti că ea nu-ți va ajunge, şi cu toate acestea ai avut-o ca pe soția ta... Ai nefericit-o... Crezi că-mi trece pin minte să-ți cruț mustrările de cuget... nu! De aceea sunt un demon...

— Dar tu mi-ai adus-o...

— Spun că nu?... Da... sunt liberă eu de a încerca să seduc... De ce te-ai lăsat sedus?

— N-am remuşcări...

— N-ai... Bine... Copila va fi alungată de părinți... va naşte-n sărăcie... Va fi o femeie pierdută... dacă n-o vei lua de soție... Dar tu o vei lua. Vei avea o viață de urât, vei umbla după alte femei... eu voi îngriji ca ea s-o ştie aceasta şi atunci adio pace casnică, atunci abia vei vedea ce va să zică iadul pe pământ... A! pân-acum n-ai nici idee... Pân-acum melancolia ta şi coloarea neagră sub care priveşti lumea sunt teorii sure pe lângă realitatea ce te aşteaptă...

— Voi suporta inevitabilul...

— Adio, Angelo...

— Cezara!... Cezara, murmură el încet plecându-şi genunchii la ea... te iubesc... nu poți tu ierta...

— Ce să iert? Te iubesc eu?... Ea ieşi repede din casă.

— Lilli a venit apoi la mine, trimisă chiar de tatăl său, ca să-mi ceară din nou scuze... I-am spus că tu n-o poți lua de soție şi am explicat punctele mele de vedere... A plâns mult biata fată... dar voi şti eu s-o mângâi... Am un camerier care nu e de despreţuit...

— Cezara!

— Ei, D-zeul meu! dar tu eşti nebun... Ea va fi fericită în felul ei... Vino-ncoace şi suge rana asta... Nu vezi că-mi curge sângele pe haine...

El îşi lipi buzele de rana pieptului şi supse acele picături de rubin ce păreau a curge pe zapadă... Ea-i ținea capul cu mâinile... apoi-i ridică capul şi sărută gura lui roşie de sânge... Asta drept mulțămire... Ea-şi acoperi sânul, îl ridică pe brațele ei ca pe un copil, îl strânse la piept, îl dezmierdă...

— Cum mă faci să pătimesc, şopti el încet. — Bine, încă n-ai cunoscut tu ce voi eu ca să cunoşti... Amicul meu, ai alegerea între două lucruri: între urât, ordinar, meschin şi între durere, pasiune, turbare... între Lilli şi mine. Eu nu te-nşel, ți-o spun dinainte: eu voi usca viața ta de m-alegi pe mine... eu te voi omorî... dar nu-ți voi coase halat, nici ți-oi împleti pungi de tutun... eu te [voi] despera... Dar nu ți-oi face copii... De un singur lucru te asigur, nu ți se va urî cu mine, poate însă ca mie să mi se urască cu tine... atunci, se-nțelege, se sfârşeşte totul... atunci ştiu că vei trebui sau să mori, sau să nebuneşti.

Ea-l juca pe genunchii ei, îşi băga mâinile-n sânul lui şi el simți înnegrindu-se lumea-naintea ochilor lui...

— Ah! aş rezista de mi-ar fi cu putință, zise el cu durere... dar acum... acum când aş [da] toată lumea pentru o sărutare a ta şi viața mea-mpreună... acum e prea târziu, diavol de femeie ce eşti...

— Voluptatea cea crudă a dorinței şi a durerii... iată ce-ți ofer... De-un lucru fii sigur: te iubesc. Nu te lăsa înşelat de împrejurarea că amorul samănă aşa de mult cu ura... Aş fi în stare să mă las ucisă pentru tine.

8. [Legenda cântărețului] [Poveste indică]

De mult, de mult a fost un Împărat în țara depărtată a Indiei şi avea o fată frumoasă cum nu se mai povesteşte, bălaie ca o lacrimă a soarelui, dacă soarele a plâns vodată. În nopți cu lună, când se primbla prin întune[coa]sele dumbrăvi de laur ale castelului răsărit din rădăcini de stânci, ea auzea un glas frumos, parcă de privighetoare, totuşi era de om. O arfă, asemenea sunetului blând şi regulat al valurilor mării, o

acompania. Era un paria cântăreț, care o iubea pe fata de-mpărat. Ea-l văzu răsărind prin crengi în lumina de lună -era nalt şi frumos. Pletele negre se ridicau deasupra frunții mărețe, ochii străluceau în bolțile lor ca două flori, ăca dou[] picături de întuneric topit. Ea-l iubi, căci nici n-ar fi ştiut să facă alta, aşa era de frumos.

Într-o noapte, printre mreje de frunziş []întunecat de oliv şi laur, suspenda luna ca o pavăză de aur, el sta-ngenuncheat la picioarele ei şi, [cu] capul culcat în poalele-i albe, se uita lung şi-ntunecat c-o privire de profet în întunecimea cea blândă şi albastră a ochilor ei mari. Cu mâinile ei dulci ea-i netezea părul, cu gura-i încrețită de amor ea-i săruta fruntea.

— Ce frumoasă frunte ai tu, coroana lumii s-ar mândri să şadă pe ea.

— Ai dori-o tu? zise el şi ochii lui se deschideau mari, ca doi luceferi.

El se sculă şi o privi. Numai Împăratul Saharei, leul, priveşte astfel, o dată în viața lui, când iubeşte. O strânse-n brațe şi se duse-n lume. Adio, stea — amor, tot!

Noaptea era clară, tăcută, mare. Numai valurile sfinte ale Gangelui murmurau lin ca înțelepciunea vremilor. Simbol uriaş al timpului.

Paria se uită lung în el, şi-l înțelese. Auzi vorbirea sântelor sale origini, înțelese ce este aceea ce mişcă cele trecătoare ale pământului. Îşi sfărmă arfa de o stâncă şi se duse-n sus. Răscoli popoare contra regilor şi legilor lor, răsturnă regii şi marii pământului şi în fruntea acelor popoare, unele de origini sânte, altele de origini obscure, el curgea de-a lungul râurilor mari şi răsturna imperii şi le supunea şie.

Popoarele-l iubeau că era drept şi bun, regii se temeau de el. Era împăratul lumii şi Domnul tuturor celor trecătoare.

Atunci se duse la castelul răsărit din rădăcini de munți. Intră în înaltele turle * ca să puie coroana lumii pe fruntea miresei lui — dar întinsă, albă ca o ceară mărmurită, moartă era iubita lui. El nu auzi nimic, nimic —numai valurile sânte ale Gangelui vuiau cu un răsunet depărtat şi ironic în urechile lui — îşi plecă fruntea şi zise: "La ce? La ce?"— apoi o apucă-nspre pustii şi nimenea n-a mai auzit de el.

Omul ca iarba, zilele lui ca floarea câmpului.

9. [Archaeus]

Netăgăduit că sunt multe lucruri la priceperea cărora nu-l ajunge capul pe-un membru gros de la primărie sau pe-un subcomisar de poliție — deşi aceştia sunt în genere oamenii care pricep tot. Cel puțin când e vorba de exproprierea unei găinării, de insuflarea de respect în cetățeanul măcelar cu măsuri false, oameni mai îndemânatici decât cei doi de sus nu cunosc. Totuşi ni se pare — se-nțelege că nu impunem nimărui părerea — că, afară de cumpene strâmbe şi găinării în fața uliții, mai există

oarecare lucruri, de-o însemnătate secundară într-adevăr, de ex. filozofia, poezia, artele, tot lucruri care scapă perspicacității numiților domni, dar a căror existență nu se poate nega.

Se vede că autorul vrea să-nceapă de la az buchi. Într-adevăr, lumea cum o vedem nu există decât în creierul nostru. Nimeni nu va tăgădui că este deosebire între gânsac şi câine. Privirea câinelui e inteligent ă, el pricepe din lumea aceasta o porție mult mai bună decât gânsacul; cu toate acestea amândouă aceste ființe au ochi şi creieri. Lumea nu-i cumu-i, ci cum o vedem; pentru gânsac, cum o vede el, pentru câine item, pentru membrul de la primărie — pentru Kant item. Totuşi câtă deosebire între ochii de porc a susînțelesului membru şi privirea adâncă a înțeleptului de la Königsberg.

Care-i adevărul? Cel văzut clar de un gânsac sau cel abia întrevăzut ca printr-o negură de Kant? Într-adevăr, iată un lucru ciudat. Cel dintâi deosebeşte lămurit grăunțele de porumb de prundul galben, el înoată cu siguranță pe apă, măsură cu ochiul distanțele ce le poate ajunge şi nu-i fără oarecare îndoioşare în fața unei gâşte în epoca virginității. Cel de-al doilea uită să mănânce, voind să sară peste o groapă cade-n mijlocul ei, iar frumusețile virgi- sau nevirginale trec pe lângă dânsul fără ca el să-şi [fi] ridicat ochii...

Cu toate acestea noi presupunem că filozoful e mai cuminte decât un gânsac, ba că în *problemele* aceluia e mai mult adevăr decât în *siguranțele* acestuia.

Un semn că pentr-o minte mare totu-i *problem[ă]*, iar pentru 75 de dramuri de creier totu-i *sigur*.

E ştiut că regula pitagoreică din geometrie se numea puntea măgarilor. Puntea măgarilor pe care trebuie să treci în orice cugetare mai adâncă este: că nu putem pricepe lumea în sine, şi că toată explicarea ei este explicarea unor reacțiuni a creierilor noştri şi nimic mai departe. Lumea-n sine rămâne un problem înlăuntrul căruia se rătăceşte câte-o rază slabă, câte-o fulgerătură pe care cugetătorul adânc o-ncremeneşte pe hârtie, pe care, citind-o, se naşte în pereții capului tău acea rezonanță lungă care face să crezi într-adevăr că lume şi viață sunt un vis.

Dar, cum am zis, toate acestea sunt fleacuri pentr-un membru de la primărie. Viața are pentru el însemnătate numai întrucât se percepe taxa pentru înscrierea în condicele stării civile, moartea întru cât se percepe o taxă pentru îngropăciune şi întrucât se adaogă cu *unul* numărul născuților şi al morților. Membrul de la primărie nu vede în aceşti oameni decât indivizi impozabili, subcomisarul - indivizi ce trebuiesc privegheați ca să nu [se] fure unii pe alții şi să se ție în regulă.

După această pătură de oameni urmează învățații cuvântului. Aceştia întreabă totdeauna quid novissimi? Cartea cea mai nouă e pentru dânşii cea mai bună. Ei citesc mult şi au în capul lor o mulțime de definiții, formule şi cuvinte despre a căror adevăr nu se îndoiesc niciodată, căci n-au vreme de-a se îndoi. Îi numesc ai

cuvântului pentru că înțelepciunea lor consistă în cuvinte, în cojile unor gândiri pe care memoria lor le păstrează. Căci o gândire este un act, un cutremur al nervilor. Cu cât nervii se cutremură mai bine, mai liber, cu atâta cugetarea e mai clară. La ei acest act, prin care cugetarea străinsă se *repete* întocmai în capul lor, nu se-ntâmplă, pentru că mulțimea citirii şi obosirea creierului n-o permite. Cele citite trec ca nişte coji moarte în hambarul memoriei, de unde iese la iveală apoi tot în aceeaşi formă.

Iar eu din parte-mi gândesc aşa: orice-a gândi un om singur, fără s-o fi citit sau s-o fi auzit de la alții, cuprinde o sămânță de adevăr. De-aceea cărțile vechi, pe care oamenii nu le scriu numai iac-aşa, numai ca să le scrie, ci pentru că gândise ceva ce le apăsa inima şi voiau s-o spuie şi altora, cărțile vechi eu unul le citesc şi găsesc între lucruri absurde unele semințe de lumină pe care apoi le țin minte.

Aşa în una din zile stam fluierând la fereastra deschisă, era zăpadă şi frumos afară, când iată văd trecând un bătrân c-o manta lungă în spate şi cu pălăria cu marginile foarte largi. Îl văd intrând la Corabia lui Noe. Corabia aceasta este o crâşmă unde se găseşte vin unguresc bun. Acolo aveam şi eu masa mea de baştină şi sara, când mi se ura cu cititul şi scrisul, mă duceam la mesuța din colțul corăbiei şi mi se părea că mă făceam iar copil, că eram în vremea lui Sim, Ham şi Iafit. Când îl văd intrând pe bătrân zic: "Ce drac! pe acesta nu l-am văzut niciodată... hai să vedem cine-i?" Iau pălăria din cui, cobor iute scările şi la Corabie.

Intru-nlăuntru... moşneagul — la masa mea. Corabia era o odaie mare, boltită şi întunecoasă în care şi ziua ardea lampă. Bătrânul era interesant. Părul capului era alb, ras cu totul la față, ochii suri, mari şi pătrunzători, apoi mirosea de departe a tabac şi mie mi-a plăcut totdeauna oamenii care miroase a tabac.

I-am dat bună sară şi m-am pus în fața lui, pentru că eram în dreptul meu să şed la masa mea. El răsări oleacă, dar nu spuse nimic. Apoi începu a ciocăni în masă cu degetele lui lungi şi subțirele şi fluiera pintre dinți... Era o necuviință... dar acuma eu tăceam; căci, oricât de necuviincios ar fi fost, aria era de-o frumusețe rară... era subțire ca bâzâitul de albină, dar se părea că-n gura [lui] s-a aşezat un virtuos de violină lung de [o] palmă şi, pe o vioară cât cojița unei alune, cânta subțire şi frumos, de stai îndrăgit de el... Apoi tăcu şi iar începu a ciocăni cu degetele lui lungi, încât mâna lui îmi părea un paiangăn mare, care joacă tremblante.

— Iartă-mă, d-le Doctor, zisei eu încheindu-mi surtucul dinainte, dar mie-mi pare că aria aceasta care ai fluierat-o am mai auzit-o undeva... şi aş voi să vă-ntreb...

— Aria asta ai auzit-o în capul d-tale, zise el, pe când ştergeai ciubotele lui Beethoven.

— Mă iartă, d-le, dar nici n-am avut onoarea de-a cunoaşte pe Beethoven.

— Ce ştii d-ta, dacă l-ai cunoscut sau nu. Eu îți zic că l-ai cunoscut... Eu îți zic că i-ai şters ciubotele, şi basta.

"Ce dracul! Îi nebun moşneagul ăsta, gândeam eu".

— Ce dracul! Îi nebun moşneagul ăsta, zise el clipind din ochi şi imitându-mi glasul întocmai. Apoi urmă: Kelner! Vin de maghiarat de cinci ani, astupat bine... Iute. Ei, nepoate, urmă el, aşa-i că cea dintâi gândire care ți-a venit în minte la răspunsul meu a fost: "Ce dracu! îi nebun moşneagul ăsta". Vezi tu, asta voiam s-o ştiu!... Omu-i ca o vioară... dacă pui degetul într-un loc pe coardă, sună-ntr-un fel, într-alt loc într-alt fel, dar o vioară samănă cu alta. Astăzi mă simt dispus să fac filozofie şi bine că te-am găsit, nepoate, pentru că mie-mi pari un om neofensiv şi care se miră, şi mirarea este mama înțelepciunii.

Eu căscam gura. Bătrânul se uită la mine şi-ncepe să râdă.

— Spune-mi nepoate — *dacă poți* — un lucru imposibil şi o idee imposibilă.

— Un lucru imposibil e ca eu să fi şters ciubotele lui Beethoven, care-a murit înainte de atâția ani, iar o idee imposibilă este ca ceva să fie şi să nu fie tot în aceeaşi vreme.

Kelnerul adusese vinul cerut, moşneagul umplu un pahar mie, unul lui, pe care-l şi deşertă pân-în fund.

— Ascultă-mă, nepoate, tu eşti un prost, zise el. Ai auzit tu vreodată despre Archaeus?

— Ba nu.

— Nu? Ei bine, Archaeus este singura realitate pe lume, toate celelalte sunt fleacuri
— Archaeus este tot.

— Ptiu! bată-te vina, unchiule, cu tot Archaeusul tău... Cum văd, [vrei] să mă iei peste picior. Cine ți-i Archaeus?

— Şşut! Taci, nepoate... Toate celea la vremea lor. Am să-ți spun eu îndată cine-i Archaeus, numai mai întâi bea-ți paharul de vin şi ascultă următoarele cuvinte ale moşului. Cugetări imposibile nu există, căci, îndată ce o cugetare există, nu mai e imposibilă, şi dac-ar fi imposibilă, n-ar exista. Ce este imposibil? Am să-ți pun îndată o mulțime de probleme. Condițiile a orice posibilitate sunt în capul nostru. Aicea sunt legile ciudate cărora natura trebuie să li se supuie. Aicea-i timpul cu regulile lui matematice, aicea spațiul cu legile geometrice, aicea cauzalitatea cu necesitatea ei absolută, şi dacă le ştergi acestea... şi un somn adânc le şterge pentru câteva ore... ce simțământ ne rămâne pentru acest interval al ştergerii? Nimic. Şi cu toate acestea sosesc momente în viață în care aceste trei elemente ale minții noastre, aceste sertare în care băgăm o lume dispar pentr-o clipă... e drept, ca o fulgerare numai, dispar sau în parte sau în tot şi stai ca înaintea unei minuni şi te-ntrebi... aşa ca omul care crezuse că tot ce vede e chiar aşa cum este... că oare ce-nsemnează asta. Când priveşti o fizionomie ciudată, îți vine de sine întrebarea: oare cum dracu-o fi gândind

acest om? Ba lipsa unuia din cele cinci simțuri, chiar venind mai târziu, modifică radical lumea cugetării.

— Cum aşa? Apoi tocmai Beethoven a compus muzică pe când pierduse auzul.

— Ştiam c-ai să-mi obiectezi aceasta. Da, Beethoven compune opera *Fidelio* după ce uitase de mult natura vocii omeneşti... el scrie muzică pentru voci cum crede el c-ar trebui să fie şi te trezeşti faţă c-o operă care ți se pare că fuge dinaintea ochilor... c-ai privi-o cu binoclul întors... ş-ai vedea departe, departe, în fundul cugetării unui om, ceva straniu ce pare a nu pricepe bine, până bagi de seamă că sunt închipuirile unui surd despre vocea omenească, a cărei natură normală el o uitase sau avea numai o reminiscență slabă despre ea. Dar închipuindu-ți cum că toți oamenii ar avea în urechea lor numai o reminiscență de memorie ca aceea a lui Beethoven... toată opera s-apropie vădit, ca şi când ai privi-o cu sticla aşezată normal la ochi... ba s-apropie aşa încât toată scena ți s-aşează-n cap ş-auzi opera urlându-ți în craniul deşert, cu boschete, cu temnițe, cu actori, cu actrițe, cu tot. Cum va fi arătând capul unui om care cu lumina de lampe, cu pânzele zugrăvite, cu totului tot în capul lui... Un teatru întreg în care sufletul lui, ghemuit într-un colț al sălii, e singurul spectator.

— Bine. Dar de ce să nu credem că făptura normală a omului este cea anume făcută ca să vadă adevărul?

— De ce? Pentru că tocmai această făptură normală nu este una ş-aceeaşi — totdeauna vor fi mici deosebiri; unde însă deosebirile sunt mari, avem altă lume. Dar să urmez. Nu ştiu dacă cineva s-a visat vrodată elastic... că poate creşte, se poate umfla, se poate contrage. Dacă pe-un asemenea om nu l-ar trezi nimene din somn, el ar trăi o viață întreagă c-o lume reală şi pipăită, căci în somn se pipăie aşa de bine ca-n trezie... va să zică nu lipseşte nici acest control, cel mai sigur, al realității... Şi acest om s-ar contrage-ntr-o cartofă care-ar striga oamenilor de pe uliță să ia sama să nu-l calce, ori s-ar subția într-o prăjină cu barbă englezească şi cu pălărie naltă, ori s-ar îngroşa ca un birtaş bavarez... ar trece printr-o mie de figuri el însuşi, dac-ar dormi toată viața lui, nici în minte nu i-ar mai veni să se îndoiască că aceasta este natura lui, că altfel nu poate fi şi că toate trebuie să fie cum sunt... Dacă s-ar trezi puțin înainte de-a muri, ar crede, din contra, c-a adormit şi că visează. *O lume ca nelumea este posibilă, neîntreruptă fiind de-o altă ordine de lucruri.* Există multe buruieni care, aducând o mică modificare a organului vederii, creează înaintea omului o altă lume. O băutură preparată dintr-un burete măreşte proporțiile lucrurilor. Un pai pare mare cât o bârnă şi omul, în reminiscența figurii ce o avuse înainte de asta, sare peste un fir de pai din drum. Un lan de grâu devine o pădure de aur, oamenii devin urieşi şi poate că povestea veche, că-nainte urieşii locuiau pământul, atârna de construcția ochilor de pe atunci şi nu de mărimea lor obiectivă sau, mai exact, de mărimea în care reflectă ochiul nostru de astăzi făpturile omeneşti. Care este criteriul realității? Despre ochi nu mai vorbim... Cine nu ştie cu câtă realitate, cu cât adevăr se prezintă în vis chipuri cunoscute, grădini, case, strade; urechea aude muzică plăcută şi mintea şi-aduce aminte cum c-a mai auzit odată această muzică... Un amic se arată... el a-mbătrânit, vro câțiva peri albi are pe cap... mintea-l compară cu reminiscența ce-o

aveam despre dânsul, şi închipuirea cum el a fost şi vederea concretă cum este ne smulge părerea de rău: "Cum s-a schimbat omul acesta!"... În starea de nebunie toate ideile sunt de o cumplită realitate... Omul e torturat, e pus pe cruce, e bătut, fără ca cineva să-l atingă. Cele mai cumplite dureri fizice sfâşie sufletul şi-i brăzdează faţa... din contra, dureri reale în senzul nostru îl găsesc nesimţitor... Nu avem criteriu... Nu ştim dacă ştim ceva... O credem, fiindc-o cred şi alţii, pentru că e o normă predomnitoare, şi asta nu fiindcă lumea ar fi cum ne-o închipuim, ci pentru că om cu om samănă mai mult ori mai puţin... Poate-se zice însă că cutare om ciudat nu are drept când spune ceva? Cu ce-l combaţi?... Cu aceea că şi alţii zic ca tine că nu-i aşa? Cu ce drept? Valoarea privirii lui este aceeaşi cu valoarea privirii noastre... numai c-a lui e izolată, pe când a noastră găseşte şi altele turnate pe-acelaşi calup. Dar e un visător? Bine. Cine? Noi ori el? Asta e-ntrebarea... Poate că noi nu facem alta decât visăm într-*un* fel şi el într-altul...

— Dar bine... vedem lumea.

— Şi el o vede.

— Dar o pipăim.

— Şi el o pipăie. Cu ce drept modul nostru să fie cel adevărat şi al lui cel fals? Pentru ce nu viceversa? Suntem noi nebuni ori el e nebun... asta-i întrebarea. Şi de gândim numai cât de *altfel* a fost privirea oamenilor în alţi secoli, că ceea ce ne pare nouă ciudat lor le părea firesc, că în orice lucru nepriceput n-avem decât o formă sub care o altă frunte de om vedea un lucru foarte priceput, atunci ne vine să-ntrebăm care-i criteriul minţii sănătoase? O minte care azi aprobă ceea ce-a dezaprobat ieri, care dezaprobă ce-a aprobat; o minte care vedem că se hrăneşte secol cu secol din paradoxuri...

— Cum din paradoxuri?

— Da! Căci spune-i numai un[ui] om ieşit din coaja naturii cum că soarele stă şi pământul se-nvârteşte... el va găsi-o irațional, paradox, contra minţii sănătoase... Spune-i că stelele sunt tot atâtea lumi... el va găsi-o paradox.

— Dar cu toate acestea e adevărul.

— Adevărul? Cum vrei... Cum dispar, cum devin pe-ncetul nepipăite chiar teoriile mişcării când presupunem ceea ce ni se impune de sine... că spaţiul e nemărginit!... Unde-i mişcarea când spaţiul e nemărginit?... Pământul a făcut o bucată... Bine... Deasupra-i şi dedesuptu-i a rămas tot atâta spaţiu, căci e nemărginit... va să zică ce a parcurs el, când n-a parcurs nimica, căci pretutindenea stă în acelaşi loc, în acelaşi centron, în nemărginire, şi dac-ar sta pe loc şi dacă s-ar mişca, tot atâta ar fi... Care-i criteriul mişcării lui? Iar simţirile noastre, iar acest senzoriu vizionar, încât mişcarea lui nu-i de cugetat fără ca să punem totodată fiinţa noastră. Pământul umblă cum

umblăm noi în vis. Departe ajungem, şi totuşi pe loc suntem... În urmă şi-nainte nici nu s-a mărit, nici n-a scăzut distanța — căci e nemărginită.

— Dar timpul?

— O, acest blestemat de timp, care e când lung, când scurt, fiind cu toate acestea acelaşi, cel puțin remontoriul o spune... Când aşteaptă cineva iarna la portița vrunui zăplaz pe drăguța lui... şi ea nu vine... şi aşteaptă... şi ea tot nu vine... ce-i timpul? O eternitate. Şi când citeşte cineva o carte frumoasă... mii de tablouri se desfăşoară pe dinaintea ochilor... ce-i timpul? Un minut. Cine n-a avut vreodată un roman întreg în minte pentru a cărui realitate normală i-ar trebui o viață întreagă ori o tinerețe întreagă?... În vis el poate avea într-o singură noapte viața întreagă a unui om. Şi de ce a *unui* om? De ce nu a tuturor celor ce se-nvârtesc împrejurul lui? Şi în câtă vreme? În şapte ori opt ore. Dar ce-i o tragedie ori o comedie altceva? Şi, într-adevăr, dacă un asemenea op interesează, nici bagi de samă cât timp a trecut. De luăm criteriul normalității, am şters tot exclusivismul unei posibilit ăți convenționale şi de calup ş-am pus în locu-i o alta tot atât de îndreptățită. Atunci nu mai zicem: numai *asta* este posibil şi numai *aşa* e posibil, ci zicem: După cât ne ajunge capul, aşa e... dar dracul ştie dacă n-ar putea fi şi de o mie de ori altfel...

— Ce ciudată idee despre viață!

— Închipuieşte-ți un manuscript vechi, cu filele unse, într-un colț de sertar... o comedie, de exemplu. Directorul de teatru, în încurcătură, dă de el, citeşte... citeşte... pocneşte din degete... "Da ştii că asta-i bună!"... Şi iată că te pomeneşti deodată pe scenă c-o icoană vie a vieții... publicul râde, actorii se strâmbă şi toate acestea ca-nainte... de o sută de ani. Atuncea-ți vine-a zice că ori publicul şi teatrul sunt depărtați cu două sute de ani, ori că piesa este nouă. Unde este timpul ? Când întorci binoclul, [lucrurile] ți se par într-o abnormă depărtare... Un om născut cu binoclul pe nas ar alerga viața lui toată după nasul lui propriu, ca să-l ajungă, şi ar fi foarte firesc asta... Unde este spațiul? De aceea când auzim trâmbița marilor adevăruri, care se prezintă cu atâta conştiință de sine, să zâmbim şi să zicem: Vorbe! vorbe! vorbe! S-ascultăm poveştile, căci ele cel puțin ne fac să trăim şi-n viața altor oameni, să ne amestecăm visurile şi gândirile noastre cu ale lor... În ele trăieşte Archaeus... Poate că povestea este partea mai frumoasă a vieții omeneşti. Cu poveşti ne leagănă lumea, cu poveşti ne adoarme. Ne trezim şi murim cu ele. Auzit-ai tu vrodată povestea regelui Tlà?

— Niciodată... Dar aş dori să ştiu mai întâi cine-i Archaeus?

— Hm! Cum dracu să ți-o spun dacă n-ai priceput pân-acuma. Măi băiete! Cu toate schimbările ce le doreşte un om în persoana sa, totuşi ar vrea să rămâie el însuşi... persoana sa. Am cunoscut oameni ce doreau a fi mai frumoşi (câte femei!), mai cuminți (câți oameni de stat!), mai geniali (câți scriitori!), am cunoscut unii care aveau dorințe de Cezar, în care se grămădeau visurile de glorie a[le] lumii întregi... dar ei vroiau să fie tot ei. Cine şi ce este acel el sau eu care-n toate schimbările din

lume ar dori să rămâie tot el? Acesta este poate tot misterul, toată enigma vieții. Nimic n-ar dori să aibă din câte are. Un alt corp, altă minte, altă fizionomie, alți ochi, să fie altul... numai să fie el. Ar voi să se poată preface în mii de chipuri, ca un cameleon... dar să rămâie tot el. Abstrăgând de la dorința acestei reamintiri, fiecare -şi are dorința împlinită,... căci este indiferent, pentru cel ce nu voieşte *memoria* identității, dacă-i el sau nu-i el rege. *El* este regele, dacă nu face numai această pretenție să fie tot el... Iată alt corp, altă minte, altă poziție, numai că nu eşti tu. Ei, ai priceput ce-i Archaeus?

— Ba nu. Mai puțin decât oricând.

— Nici nu-i uşor de priceput — pentru că-i etern. Şi etern este tot ce este întotdeauna de față... în acest moment. Nu ce au fost, căci au fost stări de lucruri, nu ce va fi, căci vor fi iarăşi stări de lucruri. Ce este. Numai dacă vremea ar sta locului am putea vedea lămurit ce-i etern... Numai într-un punct în care s-ar naşte un moratoriu între moarte şi viață, căci lumea nu-i decât o vecinică plătire către viață, o vecinică încasare din partea morții. Şi această împrejurare este mama timpului. Fără de aceasta, suma celor ce există într-adevăr s-ar putea privi pestetot, am şti ce este netemporal.

— Ce-mi folosesc mie expunerile acestea când eu tot nu ştiu ce-i Archaeus?

— Hm! Eşti greu la cap. Când gândeşte cineva că neînsemnata mărime a corpului omenesc nu stă defel în raport cu puterea, cu imensitatea voinței (gândeşte la Napoleon), cum că omul e numai prilejul, adesea slab, abia suflat, pentru nişte patimi cumplite, când gânde şti cum că purtătorul acestor patimi poate în orice moment să devină o coajă, ca un vas pe care l-a spart vinul, apoi când vezi că unul şi acelaşi princip[iu] de viață încolțeşte în mii de mii de flori din care cele mai multe se scutură la drumul jumătate, puține rămân, şi şi aceste puține au în sfârşit aceeaşi soarte, atuncea vezi cum că ființa în om e nemuritoare. E unul şi acelaşi punctum saliens care apare în mii de oameni, dezbrăcat de timp şi spațiu întreg şi nedespărțit, mişcă cojile, le mână, una-nspre alta, le părăseşte, formează altele nouă, pe când carnea zugrăviturilor sale apare ca o materie, ca un Ahasver a[l] formelor, care face o călătorie ce pare vecinică.

— Şi este într-adevăr vecinică.

— În fiece om se-ncearcă spiritul Universului, se opinteşte din nou, răsare ca o nouă rază din aceeaşi apă, oarecum un nou asalt spre ceruri. Dar rămâne-n drum, drept că în mod foarte deosebit ici ca rege, colo ca cerşetor. Dar ce-i şi ajută coaja cariului care-a-ncremenit în lemnul vieții? Asaltul e tinerețea, rămânerea-n drum — decepțiunea, recăderea animalului pățit — bătrânețea şi moartea. Oamenii sunt probleme ce şi le pune spiritul universului, viețile lor — încercări de dezlegare. Chinul îndelungat, vecinica goană după ceva necunoscut nu seamănă cu aviditatea de a afla răspunsul unei întrebări curioase ?

— Dar mie-mi pare că unde-i un problem e totodată şi dezlegarea lui.

— Da. Kant. Cei mai mulți oameni însă rămân întrebări, uneori comice, alteori neroade, alteori pline de-nțeles, alteori deşerte. Când văd nas omenesc, totdeauna-mi vine să-ntreb ce caută nasul ăsta-n lume?

10. [Moartea lui Ioan Vestimie]

10.1. 1

Ioan Vestimie nici era predispus să fie vrun om mare, nici pretindea să fie. Se poate însă că era mai lipsit de invidie decât alții, că recuno ştea cu multă uşurință meritele altora şi nemeritele sale, din care cauză lumea-i zicea că e un spirit observator, deşi nu ştim ca finețea de observațiune şi reumatismul unit cu bătaie de inimă să fi stat vrodată în legătură. Avem cu toate acestea să ajungem la halul moral în care justiția pur şi simplu a vederii să treacă drept spirit de observa ție... dar nu e vorba de asta.

Vorba e d[e] Ioan al nostru, care-n toate zilele îşi urma regulat drumul de la căsuța lui la cancelarie, de la cancelarie la o cafenea din colț, unde citea jurnale ilustrate, de acolo la birt, de la birt acasă, fără ca în această circulațiune a mersului să se-ntâmple vro întrerupere sau iregularitate, pe când, din contra, în pulsațiunea şi în bătăile inimii sale se-ntâmplau foarte des iregularități.

Fie cauza aceasta, fie altele la mijloc, dar de la [o] vreme încoace Ioan, care avusese o memorie splendidă, începu s-o piardă încetul cu-ncetul. Astfel s-a-ntâmplat că-ntr-o seară, voind să scrie o epistolă unei fetițe blonde, pe care o iubea cu credință de 16 ani şi mai bine, să-i uite cu totul numele fetei. A deschis un dicționar de nume proprii, a alăturat terminații de nume femeieşti la orice literă a alfabetului, în zadar, numele ei a rămas uitat.

Prima lui idee a fost că poate ar fi fost lovit de-o afazie parțială, c-a uitat o literă din alfabet, a doua că în vasele craniului ar fi căpătat o umflătură care-i apasă creierul şi multe alte idei ipohondrice îi veniră lui Ioan Vestimie. Opinia noastră este însă că Ioan închisese prea de timpuriu cahla de la sobă şi că-l durea poate capul.

Dar aceasta nu era, se vede, ideea lui. El se culcase şi-ncepu a simți o stranie amorțeală în brațul drept. Deşi era hotărâtor treaz, nu-i era cu putință să mişte acel braț. Apoi urmă amorțirea piciorului stâng, apoi adormi în sfârşit.

Dar mult n-a ținut somnul lui. El s-a sculat foarte uşor şi atât de sănătos din patul lui precum nu se simțise nicicând: inima lui îi bătea cu vioiciune şi căldură, pasul era uşor ca acela a[l] unei ciute. Erau 10 ceasuri înaintea miezului nopții. El se-mbrăcă repede şi plecă în oraş, intră în cafeneaua sa obicinuită şi-ncepu să răsfoiască jurnalele.

Ceea ce i se părea ciudat din cale-afară e că stâlpii de cafenele îi luau jurnalele din mână fără ca să-l mai întrebe, mulți din ei nici păreau a-l vedea, numai unii, şi anume aceia care se deosebeau prin finețea palorii lor sau prin ochii prea adânciți în cap, se uitau la dânsul şi suspinau. De ce aceşti oameni îi erau cu deosebire simpatici nu ştia nici el.

La apropierea miezului nopții el simți o uşoară neliniște. Plecând din cafenea, unde prin excepție nu ceruse nici cafeaua lui neagră, el îşi aruncă privirea pe unul din jurnalele de seară şi văzu cu mirare următorul lucru:

Aflăm că astăzi, la 7 ore de seară, d. Ioan Vestimie a încetat din viață în urma unei violente bătăi de inimă. Nu putem decât să deplângem moartea prematură a unui tânăr care, pe lângă un caracter solid şi demn de toată încrederea, mai avea un spirit fin de observație şi multă dreaptă judecată.

El nu-şi putea explica cine-i jucase festa ca să-l anunțe drept mort prin ziare.

Ieşind pe uliță, o lună plină de toată frumusețea împânzea cu razele ei turburi-străvezii oriunde găsea loc prin întunericul ulițelor. Ici bătea într-o firmă de croitor, dincolo prin fereştile închise a unui salon deşert, într-alt loc pe zidurile lungi şi albe a unei curți de biseric ă, curat o frumusețe de lună. El se mira şi de această lumină nepomenit de dulce, dar şi de uşurința cu care umbla el, până ce în sfârşit ajunse acasă şi se culcă. Se vede că-ncepuse a miji de ziuă, căci cucoşii cântau şi el adormi adânc, foarte adânc, de astă dată fără să-i pese de cancelaria lui de mâini sau de alte treburi. În somnul lui cel adânc auzea însă mormăind primprejurul ăs[u] ca nişte roiuri de albine, dar foarte trist, foarte melancolic. De mai multe [ori] voise să-şi scuture capul, ş-atunci, încordându-şi vederea, zărea o mulțime de lumini aprinse, dar apoi recădea repede în somnul lui adânc şi nu mai pricepea nimic [din] acel murmur misterios şi tânguitor de roi.

10.2. 2

Când se trezi a doua zi văzu că era târziu seara, iar nişte prieteni de ai lui jucau cărți la o masă. El dete "bună seară" c-un glas cam răguşit şi ei deodată răsăriră toți şi se uitară uimiți unul la altul.

Numai unul, care era mai obraznic dintre ei, Alexandru, zise:

— Măi hoțule! stai acolo şi dormi, doar n-ai poftă să ne strici landsquenetul.

Ceilalți începură a râde, ba unul îl trase de picior. Ioan nu ştia de ce, dar purtarea aceasta era atât [de] supărătoare pentru el încât se sculă şi ieşi tăcând din casă. Ceea ce-l mira era însă că se culcase dezbrăcat şi se trezise îmbrăcat în hainele lui cele mai bune, negre. Astfel ieşi pe uliță. Căzuse cea dintâi ninsoare şi pe zidurile de-a lungul ulițelor el văzu pe ici, colo câte un copilaş îmbrăcat bine, făcând bulgări de omăt şi aruncând unu-ntr-altul. Erau veseli şi râdeau copiii.

— Măi băiete, cum te cheamă? îl întrebă el pe unul.

— N-am nume, n-am fost botezat, zise copilul râzând. Acelaşi răspuns i-l dete al doilea copil. Astă-seară el nu mai merse la cafenea, dar s-aşeză în portalul teatrului, ca să admire femeile cele frumoase care ieşeau după spectacol.

În curând văzu ieşind, roşie ca o roză şi blondă ca un caier, c-un capuşon alb-vânăt în cap, princesa B., una din frumusețile marelui oraş.

Lui îi plăcuse de mult acea princesă înaltă şi bărbată, tânără şi frumoasă, puternică şi dulce totodată. Dar de unde şi până unde ajunge el la cutezarea de-a se sui alături cu ea în cupe[u], a-i pune brațul pe după gât şi a o săruta?

— Şezi binişor, zise ea zâmbind şi prefăcându-se a se apăra. Curând ajunseră la palatul frumos al damei, el îi dete brațul şi se urcă cu ea pe scări în sus; prințul îi văzu şi nu rămase deloc scandalizat, ba ea îl ținu de mână pe bietul băiat şi-l trase după sine în budoarul ei, îmbrăcat în vioriu şi alb. Fără nici o jenă ea-ncepu să se dezbrace şi, când el îi încunjura grumazul gol şi alb cu brațele, ea zâmbea şi se uita în ochii lui atât de adânc şi cu atâta nespusă fericire şi dragoste ca şi când l-ar fi cunoscut de zeci de ani.

Dar lui însuşi purtarea aceasta nu-i părea deloc ciudată. Trupul cel dulce şi alb ca zăpada a[l] acestei minunate femei i se părea atât de sfânt, de atâta îngerească curăție, încât i-ar fi fost ciudă dacă ea s-ar fi ruşinat de-a i-l arăta cu atâta libertate. Ea se uită în oglindă, apoi se uită lung şi visător la dânsul, ca şi când ar fi fixat un punct în perete, şi-i zise:

— Haide vino, vino de dormi lângă mine! O candelă cu lumină trandafirie răspândea raze slabe pe vioriul perete ornat cu flori de argint, pe cerul violet al patului garni[si]t cu broderii albe şi fine; frumoasa statuă vie se urcă în patul ei ca Susana în baie şi bietul băiat se aşeză lângă ea sorbind-o cu ochii şi mângâindu-i sânul.

Ea zâmbea mereu, cuprinsă ca de un vis ceresc, se-ntindea leneş în patul ei moale şi-i şoptea foarte încet:

— Ce băiat cuminte şi dulce eşti tu şi cum te-am iubit din momentul în care m-ai privit cu ochii tăi cei suferitori. Şi ce dulce e dragostea când n-o ştie nimeni, nimeni în lume. Tu nici visezi cât te iubesc eu, nu-i aşa? Nici visez[i] că suspin după tine ca turturelele noaptea, ba nici ai cuteza de a visa. Dar pare că tu ai ştiut vrodată ce frumos eşti şi că te prăpădeam din ochi de drag ce-mi erai? Numai nu fi nebun, nu te lua după mine ca să te vază alții... Aşa... în taina buduarului când nimeni nu mă ştie, când sunt numai eu şi cu mine, singură, atunci te iubesc mult, mult...

Ea-şi subție buzele şi Ioan o sărută cu foc. Ea îl [ținea] la piept şi-l strângea, până ce adormi în brațele lui.

Sub candela cu lumină trandafirie el dezveli încet acea figură cerească, de-o curăție şi de-o finețe ca marmura, îi sărută picioarele ei în ciorapi à jour şi se uită ceasuri întregi la ea, cum dormea atât de lin, încât nu i se auzea răsuflarea deloc şi numai ridicarea regulată a sânului şi o uşoară umflare a nărilor fine dovedea că ea trăieşte.

Dar, cum sosi miezul nopții, îl apucă un frig în spate. El se plecă înc-o dată peste fața ei ş-o sărută lung, lung până ce i se păru că buzele sângerau, apoi se ridică repede şi plecă acasă.

Ajungând acolo văzu pe amicii lui adormiți cu cărțile în mână. El se culcă şi adormi iarăşi repede.

10.3. 3

A treia zi un murmur într-adevăr foarte tare auzea împrejurul capului, ba i se păru chiar că-l poartă oameni pe sus. Cu toate astea, cu toată voința din parte-i, nu putea mişca nici brațul din acea cumplită amorțeală, nici piciorul; ceea ce simțea însă în suflet era o extremă mulțumire, un sentiment de uşurare a inimii.

Când se trezi acuma, se trezi nu acasă, ci-ntr-o grădină mare şi frumoasă, pe arborii căreia atârna omăt. Vro câțiva copii se jucau cu bulgării de zăpadă şi fugeau repede prin grădină, iar într-alt loc văzu o fată tânără îmbrăcată în alb, foarte, foarte palidă la față şi cu ochii pe jumătate deschişi numai. El s-apropie de ea, iar ea-i zâmbi şi-i întinse mâna.

— Mergem amândoi în oraş, nu-i aşa?

— Desigur, răspunse Ioan, deşi or[i] să râză oamenii de noi.

— Las' să râză, zise ea. Acuma râsul lor n-are nici un înțeles. Alaltăieri încă aveau drept să râdă şi râsul şi vorbele lor mă dureau, azi...

— Ai dreptate, dar unde mergem?

— Ce fel? Tu nu ştii încă? Dar voi să-l mai văz o dată; el doarme acuma şi visează la mine şi sufletul lui mă atrage, mă atrage ca un magnet...

Ciudat era că Ioan nu se prea mira de întâmplările lui. Mai întâi avea sentimentul că-şi pierduse în parte memoria, apoi sentimentul că cu uşurință poate intra oriunde voieşte, poate face tot ce voieşte, al treilea sentiment, dar cel mai energic din toate, era că toate acestea se petrec într-un vis aievea, a cărui rațiune fiziologică este o durere uşoară la tâmpla dreaptă.

De astă dată el se duse întâi acasă. Alexandru dormea horăind în patul lui.

— Măi Alexandre, scoală-te, zise el.

Alexandru se sculă speriat şi dibui prin întuneric după un chibrit.

— Ce cauți chibrit, nu vezi destul de bine?

— Ba văd, dar trebuie să-mi țin mâna la ochi.

Pe Ioan îl trecu atunci un fior de bucurie. El ştia prin inspirație că, dacă va şopti acum trei cuvinte magice, pe care le ştia cine ştie de unde, Alexandru are [să] devie ca el.

— Îți ghicesc gândul, zise Alexandru, dar te-nşeli. În soare trebuie să mă uit, cu mâna la ochi, pentru ca tu să mă poți face...

Cel din urmă cuvânt Ioan nu-l auzi, căci glasul iubitei lui îl chema.

Ea sosise c-o trăsură la scară.

— Hai la bal, hai la bal, zise ea, toată seara am să gândesc numai la tine.

El se sui alături cu ea, îi cuprinse strâns talia şi văzu că ea plânge.

— De ce plângi, Anna? întreabă el.

— Doamne, mă mir cum mai întrebi, sărmanul meu amic. Tu nu ştii că eu am aflat?

— Ce-ai aflat?

— Şut! să n-auză nimeni, căci nimeni nu ştie.

El intră în sala de bal. Cântece, vuiet, danț... dar mai ciudat i se părea că orice femeie îi zâmbea, ba-l lovea peste obraz cu evantaiul, chiar fetele cele mai ruşinoase nu se jenau deloc de el. Dacă una ajunsese până a-l ruga să-i încheie calțaveta, şi cu toate acestea, deşi era cea mai veselă, era însă foarte de treabă.

Când muzica reîncepu, el o acompanie cu glasul, mai întâi încet, apoi tot mai tare. Lumea era răpită, dănțuitorii de vals zburau răpiți şi fermecați, muzicanții îşi mânuiau c-o demonică măiestrie instrumentele, iar el cânta, cânta când încet, când tare, ca un glas de vânt trecând prin arfa lui Eol.

Şi cu toate acestea nimeni nu băga de seamă că el cânta. Din contra, toată lumea se uita la un violonist bețiv şi ofticos, a cărui [vioară] s-auzea într-adevăr ca un melodios țipet de durere care inspira şi celelalte instrumente.

11. Aur, mărire şi amor

Se făcea cam în anul 1840 şi câțiva, în Iaşi. Ne trezim în una din cele mai frumoase seri de iarnă. Rece dar luminoasă, ca o cugetare cerească în mijlocul unei gândiri

senine se ridică luna palidă şi argintoasca mărgăritarul pe bolta albastră şi adâncă a cerului Moldovei. Era o noapte italică amestecată cu frigul iernii, amestecul unei lumi văratece, pline de senin, cu intimele plăceri ale iernii, cu căldura focului potolită, cu dulceaţa visătoarei gândiri. Afară era o vară rece — în case oamenii ştiu să-şi facă o iarnă caldă.

Pe stradele în zadar luminate ale capitalei flăcările din fanarele cu undelemn îşi întindeau limbile avare în aerul rece, trecătorii umblau iute pe stradele pavate cu trunchi de stejar, luna se răsfrângea clară şi argintie pe murii nalţi şi albi a[i] caselor, aruncând pe ele umbrele urieşe şi ridicole ale trecătorilor. Numai din când în când se auzea zgomotul unei trăsuri, glasul unui om cu chef, şuierul trist al unui om pe gânduri.

În catul de jos a[l] unei case mari se adunase o societate aleasă, pentru joc de cărţi, societate compusă din membrii unor familii din cele mai cu influenţă, din mai mulţi consuli străini care-şi făcuse principala ocupaţiune a vieţii lor în jocul de hazard, al cărui cult atât de stricăcios l-au introdus la noi cu deosebire risipitoarea ofiţerime ruseasc ă. Pereţii salonului, altfel albi, erau acoperiţi cu covoare lucrate de scorţari din ţară, un ram de meserie care-a-nceput a se pierde cu totul. Marginile acestor covoare sau scoarţe erau cuadrate roşii şi verzi, iar în mijloc, ţesut în lână, câte-un idil întreg. Colo o fată dă iarbă verde un[ei] capre, dincolo doi copii îmbrăcaţi ca-n poveştile dramatizate şi care, prin poziţiunile lor, par a afecta reciproce intenţiuni subversive. Scândurile de pe jos erau ceruite deschis, cam în coloarea alămâiei, în opoziţiune cu ceruiala întunecată ce se-ntrebuinţează.

Dară auroasa lor netezime se vedea numai p-ici, pe colea, căci podelele erau acoperite cu scoarţe trainice de lână în patrate, ce reprezentau în piezişurile lor toate colorile simple. Pe jilţuri cu sprijoane nalte, boltite şi negre, a[l] căror scaun [era]-mbrăcat cu lână verde, şedea risipită societatea, [la] acele ingenioase mese, care în starea lor normalreprezentează un dreptunghi de lemn de nuc lustruit, dar cari cu orice ocazie se puteau desface şi întoarce astfel încât reprezentau un patrat îndoit, aşa de mare ca dreptunghiul, îmbrăcat în postav verde. N-am nevoie să adaog că-n săltare găseai orişicând cărţi şi cridă.

Am vrea să-i dăm a înţelege cititorului cum că acesta nu era un salon principal de paradă, căci într-acelea l-ar fi uimit luxul sau mai bine zis acea barbară superfluenţă de mobile scumpe aduse din străinătate, ci o odaie mare destinată plăcerilor intime a băutului de ceai, a jocului de cărţi şi a limbuţiei răutăcioase asupra tuturor întâmplărilor, altfel atât de corupte de pe vremea aceea. Ş-aceste lucruri se povesteau în româneşte, căci sunt lucruri care nu se pot spune decât în româneşte. Limbajul era parte acela al cucoanei Chiriţei, parte acela a filozofiei lui Gane — dacă cunoaşte cineva filozofia lui Gane.

Samovarele nalte de alamă galbenă fierbeau pe mese şi ceştile de ceai împărţite dădeau minţii şi vorbirii acea voluptate caracteristică pe care o dă numai sara de iarnă unită cu plăcerile ei.

Şezând, alături, pe un divan turcesc, lâng-o masă lunguiață încărcată cu ceşti, şedeau mai mulți oameni bătrâni, jenați vădit de costumele moderne ce purtau, şi un arhimandrit cu barba sură şi cu fața destul de veselă le povestea lucruri, pe care un arhimandrit n-ar trebui să le ştie. Mai mulți ofițeri tineri, din acea clică de adiotanți domneşti şi de oameni fără nici o treabă cărora domnul le dădea, după naştere, un rang în armată şi pe care ei le solicitau pentru ca să poată avea dreptul de a purta o uniformă bine tăiată şi încărcată cu fir ca să se mişte astfel cu mult succes împrejurul damelor, a căror imaginațiune rămăsese ăaprinsă*î de când plecase oştirea rusească. Damele erau frumoase, îmbrăcate după moda cea nouă (din Paris, se-nțelege) şi, ce e mai mult, cleveteau cu mult spirit.

Din acest soi de oameni s-a recrutat apoi în urmă acel contingent de aşa-numiți oameni mari ai României a căror cel mai mic defect era acela că nu ştiau carte. Aceştia apoi au încurcat lumea amar de vreme, vrând ca să-şi recâştige valoarea unei vieți pierdute-n cărți. Nu creadă cineva că vorbesc din ură sau din predilecțiune pentru cele trecute. Nici prin minte nu-mi trece. Urât sau iubit, oricare obiect sau relațiune care e capabil de-a stârni unul din aceste două afecte în sufletul nostru este în sine considerabil. Pe secături însă nu se supără omul cuminte, pentru că n-are pe ce şi la ce. Te miră numai cum s-au putut naşte asemenea minuni.

Erau în sală mai mulți consuli care, înțelegând greutatea misiunii ce o pretindeau *diplomatică*, nu-şi căutau defel de treabă şi o lăsau pe deplin pe sama subalternilor, ca necompatibilă cu rangul lor. Cel mai cu haz din ei îşi adusese cu el tot personalul cancelariei lui. Acest domn nu dormise vo trei nopți şi era cam somnoros, şi nici cred că altceva l-ar fi putut opri de-a [se] părăsi acestei plecări naturale decât stosul.

În mijlocul acelei veselii elegante, în fond însă lipsite de cultură adevărată, priveau ca nişte umbre tablourile din pereți, pe care am uitat a le aminti. Erau litografiile institutului *Albinei româneşti*, binişor executate, unele copii de pe tablourile maestrilor străini, altele originale. Aşa, capul lul Crist în cunună de spini de Guido Reni, Belizar, generalul lui Justinian, ducând în brațe pe călăuzul său muşcat de şarpe, Arhanghelul Gabriel şi, în dreptunghi, ambasadorii Constantinopolei aducând coroana şi mantia regale lui Alexandru cel Bun, Dochia şi Traian, într-un colț portretul litograflc al Domnului țării, Mihail Grigore Sturza, şi într-alt colț, într-un cadru aurit, lucrat în ulei, bustul în mărime naturală a Mitropolitului Moldovei şi a[l] Sucevei, Kyrio Kyr Veniamin Kostaki, cu rasa neagră peste potcap, cu barba lungă şi albă, pe piept ordinul sântei Ana în briliante. Fața era bine lucrată, dar rasa călugăreascacoperea cu desăvârşire conturele corpului, numai mâinile foarte fine şi mici păreau mai mult de damă decât de prelat.

Dar să ne gândim la oamenii înfundați în dosul perdelelor. În fiecare societate se găsesc oameni ce se izolează, siliți de natura lor proprie sau de vro preocupațiune, şi nu iau decât o parte foarte pasivă la decursul petrecerii şi instinctiv îi vezi ascunzându-se or [i] în dosul unei perdele, cam în semiîntuneric, or[i] la gura unui cămin depărtat, or [i] se uită pe fereastă, şi stau astfel până ce nu-i scoate mâna

vreunui romanţier indiscret, căci aceşti nefericiţi sunt în genere mai interesanţi pentru toţi indiscreţii decât cei ce se pierd în complexul flecăririi şi a[l] petrecerii.

Alături cu căminul, lungindu-şi picioarele în curmezişul oblonului, şedea un bătrân cu faţa prietenoasă şi senină. El era ras şi rădăcinile albe ale bărbii îi pudruia faţa. Părul alb de la tâmple şi de la ceafă era pieptănat în sus, poate cu prea multă îngrijire, spre a acoperi fruntea pleşuvă şi naltă, ochii mari, suri, cu desăvârşire limpezi, se uitau cu o cumînţenie bonomă în norii ciubucului din care fuma, nasul avea o tăietură corectă şi gura era desemnată cu o ironicfineţe. O femeie nu — dar o fată s-ar mai fi putut înamora în el. Dacă fusese vreodată pasiune în sufletul acesta şi îndoială, ele făcuse loc unei linişti curate şi bătrâneşti şi privea c-un fel de superioritate bonomă la rătăcirile unei tinerimi nătânge şi pretenţioase. El privea cu multă atenţie la joc, asculta clevetirile damelor şi gogomăniile bărbaţilor — corija frazele şi da învăţături cu multă finețe şi rezervă, însă atât de clare, încât ele totdeauna erau ascultate. Oricând petrecerea ar fi stat pe loc, îndată ştia să-i dea o direcţiune atât de gată şi fertilă încât ea reintra în râzătorul ei curent. Era un gurmand al conversaţiunii.

Rezemat cu cotul de un pian, având pe genunchi nişte carte şi răsfoindu-le poate cu atenţiune, vedem un om tânăr, care însă părea îmbătrânit devreme. Era însă o-mbătrânire nu dintr-un trai prea repede, prin o consumţiune prea repede a puterii fireşti. Avea aspectul unui om tare, cel puţin sufleteşte tare. Deşi n-a fi avut mai mult de 25 de ani, totuşi părea a fi peste treizeci şi cinci. El era uscat şi subţire, de o statură de mijloc. Ras, cu o frunte ce se pierdea acută în colţurile laterale, încadrată de un păr roşu-închis, aspru şi amestecat des cu fire detot albe, ce contrastau cu nuanţa întunecată a părului. Nasul era uscat şi buzele foarte subţiri; ochii erau suri, mari şi de-o asprime extraordinară. Nimănui nu i-ar fi venit în minte să zică că-i frumos, dar vigoarea deosebită, aspră care respira din toate mişcările sale îi dădeau acea atragere pe care-o exercită fără s-o vrea sau s-o ştie toate naturile tari. Afară de aceea era foarte cult, umblase şi citise mult şi era un muzicant excelent. Prin pielea mâinilor sale uscate vedeai toţi muşchii şi toate vinele. Ele erau tari de păreau de oţel. Avea un glas adânc, cam aspru, dar plăcut în rara lui preciziune. Râsul lui era însă supărător.

Înfundat după o perdea grea de mătasă verde şi uitându-se pe fereastîn noaptea clară, şedea un tânăr cam de 18 ani. El îşi rezemase bărbia plină de cot şi se uita, neparticipând defel la petrecere, ocupat se vede cu sine însuşi şi cu visele sale. Fruntea lui naltă, albă, foarte netedă şi rondă se pierdea sub părul lung, moale şi negru strălucit, care era umflat în viţe naturale mari, care înmulţeau strălucirea părului. Faţa lui era vânătă de albă şi, fiindcă răsese fulgii de barbă neagră ce începuse a umplea părţile în josul urechii, el părea pudrat cu brumă de pe struguri; nasul era corect şi plin, părea tăiat în marmur ă, ochii mari sub nişte sprâncene arcate cu măiestrie erau întuneco şi, dar de o coloare nedescriptibilă. Păreau negri, dar, privind bine sub lungile lor gene, ai fi găsit că sunt de un albastru întunecos, demonic, asemenea unui smarald topit noaptea. Poate că, neumbriţi de gene atât de lungi şi atât de dese, n-ar fi părut atât de întunecoşi, poate că lumina, neoprită de acea mătase brună, ar fi limpezit noaptea voluptoasă a acelor ochi. Aveau albăstrimea transparentă a strugurului negru. Dacă a cunoscut cineva ochi frumoşi, la a căror

vedere se cutremurorice fibră, pe care i-ai privi cu o intensivă şi, ca să zic, dureroasplăcere, atunci erau ai lui. Era îmbrăcat într-un surtuc de postav albastru deschis, cu talie lungă, pantaloni negri şi jiletcă de catifea neagrcu pui verzi de mătasă. Botinele de lac cuprindeau strălucit şi cu fidelitate formele unui picior mai mult mic. Părul lui strălucit, căzând pe umeri bine făcuți, contrasta cu albastrul postavului.

Expresiunea feții lui era tristă, dar nu dureroasă. Cel puțin umerii obrazului, cam ieşiți, arătau că rotunzimea lui slăbise şi făcuse loc acelei umbre dulci şi interesante în mijlocul obrajilor care le şade atât de bine oamenilor tineri — umbra sentimentalității. Această umbră, semnul setei de iubire, este la amândouă sexele irezistibilă. În vreme ce damele se uitau foarte des, ca-n treacăt, dar cu multă intențiune la tânărul nostru — şi nu era discreționea ce le oprea de-a-l atrage în mijlocul lor, ci refuzul cu care le-ar fi răspuns, el se uita pe fereasta care dădea în grădină. Cerul se acoperise cu nouri albi, luna învinețise şi fugea cufundându-se în ei şi începuse a ninge. Copacii, a căror crengi încărcate se strecurau negre prin tufele de zăpadă, şi vântul trecea ascuțit pin crăpăturile ferestrei şi mişca portița din grădină, care scârțâia monoton şi ascuțit în țâțânele de fier. El era într-o dispoziționea leneşă şi călduroasă pe care-ar fi dat [mult] ca D -zeu s-o eternizeze. Îi părea că-i singur şi visurile treceau c-o limpezime rară înaintea ochilor minții sale, era un fel de lipsă de pasiune, un simțământ nemişcat, pe care naturi extreme în afectele lor o doresc atât de mult. I-ar fi fost urât dacă urâtul n-ar fi fost atât de dulce, un urât ca mirosul florilor de măr care cad scuturate de vânt, urâtul melancolic ce naşte în om după ce a citit un idil sau o poezie liniştită, intuitivă, cu bucurii şi nefericiri modeste; în asemenea momente omul tânăr simte intrând în el liniştea bătrâneții şi mai că-ți vine să te apuci de lucrul cel mai plăcut, de acela de-a-ți recapitula viața scurtă or [i] lungă, cu durerile şi bucuriile trecute, care amândouă sunt pentru inima omeneascde o iernatecă voluptate. Şi, în fiecare din aceste tablouri, îți vezi capul, ici tânăr, colo matur, colo bătrân, mai mulți oameni şi totuşi unul şi-acelaşi. Dar el nu vedea numai capul lui, ci încă unul, acela al unei copile. Doi ochi mari căprii se uitau cu timida şi ruşinoasa lor blândețe la el şi gâtul ei alb părea că se-ntoarce spre a-şi ascunde fața plină de amor. El surâse fără voie la această reamintire.

În acest moment se anunță consulul rus, societatea rămase încremenitîn acea dispoziționea respectuoasă, care o inspiră aşteptarea unui personagiu însemnat, uşa se deschise în amândouă lăturile şi domnul Consul intră încărcat cu toată splendoarea decorațiunilor sale. Doamna de casă îl primi. El se-ndreptă spre jucători.

— Mă rog nu vă jenați, zise franțuzeşte, şi-ncepu apoi a ferici damele cu complimentele sale şi pe cavaleri cu poantata sa conversa țiune, care pe vremea aceea devenise o modă. Omul rămas nemişcat în tot intervalul acesta era numai Iorgu.

De momentul acesta se folosi o damă tânără, cu părul negru, dar nu des, pieptănat cu multă cochetărie pe tâmple, cu ochi ca doi diamanți negri, care se roşise ca focul de multă vorbă şi râs. Ea era în rochie de mătasă neagră, cu o talie admirabilă. Ea se apropie de Iorgu şi-l lovi peste umăr cu evantaiul de lemn de roză.

— Urâtule, zise ea c-un surâs gentil, ce şezi singur?

— O, doamnă... zise el roşindu-se şi lăsând să cadă peste ochi acea perdea care-i făcea şi mai periculoşi de cum erau.

Ea-şi puse mâna albă pe umărul lui.

— Nu sunt cu prejudiții, zise, îmi placi foarte mult.

— O ştiu, doamnă.

— O ştii? ei?... şi?...

— Şi... nu sunt capabil să te înşel, doamnă, zise el întorcându-şi pe jumătate capul.

— Şi de ce... să n-o poți fi?

— Pentru că... pentru că nu te iubesc. Ți-o jur că nu-mi eşti indiferent ă... zise el, uitându-se la ea.

Ea se uită într-ai lui, de gândeai că i se topesc...

— ...dar, doamnă, nu te iubesc, nu pot.

— Va să zică îți sunt chiar nesuferită.

— Deloc... dar iubesc. De n-aş iubi pe altcineva, desigur că te-aş iubi pe d-ta, căci eşti atât de frumoasă — şi afară de aceea îi semeni ei, puțin, dar totuşi...

— Dar nu-i de trebuință ca să mă iubeşti pentru ca să-mi iubeşti desperarea mea, zise ea. Vin oriunde aud că eşti, numai ca să te văd.

El se uita la ea şi-ncepu să râdă, dar fără răutate. Îi părea aşa de ciudat ca o femeie să-i pretindă în acest mod iubirea.

— Şi ți-o repet dar, adaose, eşti cea mai grațioasă femeie din lume şi nici îți poți închipui cum îmi e de simpatică toată arătarea d-tale, şi chiar de-aş simți aplecări care să-mi nesfințească amorul meu, am o voință tare. Doamnă, te iubesc şi nu te iubesc, te ador şi nu te ador. Închipuieşte-ți că ne-am iubit odată, că acea iubire s-a stins şi că în locu-i a rămas amiciția. Crede-mă că m-aş arunca în foc pentru d-ta, că de câte ori te văd mi s-aprind creierii şi nebunesc ca, un copil, dar inima... inima... ce vrei să-i fac, doamnă, ca să tacă...

12. [Părintele Ermolachie Chisăliță]

Părintele era cam nalt de boiul [lui], nu-i vorbă, dar i se şedea, ca popă vezi Doamne. Trecea stânjenul şi mai bine, umbla ţapăn, din care cauză reaua omenire îi pusese numele: popa Melesteu. Avea părul şi barba roşie şi arăta mai mult a tălhar decât a popă, dar ce are a face? Cele mai ămari î merite ale părintelui erau că se deprinsese a fi prost şi beţiv. Tată-său fusese porcar la sat şi, fiindcă băietul lui era leneş, rău şi târziu la minte, a găsit că-i bun de popă. Apoi pe lângă toate astea îl mai chema şi Ermolachie Chisăliţă. Evangheliile le ştia pe de rost, unde nu ştia ce să zică, zicea Doamne miluieşte! or[i] punea pe palamar să zic-un *Tatăl nostru*, iar el îl secunda cu gagagaga! Când popa se-ncurca rău şi oamenii se-ntreba[u]: "Ci Doamne! oare ce-i fi zicând", palamarul răspundea categoric: "Tăceţi, mă, nu vedeţi că părintele cântă greceşte?". Asta impunea. — Foarte frumos îi şedea potcapul părintelui Ermolachie, cam pe ceafă, pentru că era larg, da-i şedea, nu glumă. Gândeai că-i un rus cu coadă. Când c itea, potcapu-i cădea peste ochi şi popa suduia urât. În biserică, ne-n biserică, puţin îi păsa... "Dăă! nu cădea!... potcapul dracului!".

Cu totului deosebit în felul său, om cu duh şi cu multă cunoştinţă de ale lumii, era dascălul Pintilie Buchilat. El era foarte moqué* p[e] popă pentru că-l suduia-n biserică aşa cum nu se cuvine nici în crâşmă, afară de aceea el zicea că popa nu ştie carte. Şi popa, aceeaşi vorbă despre el — şi amândoi aveau drept. E drept că, pe lângă părintele, ce s-atinge de-ale trupului dascălul nu era nimică. Pune-ţi pe genunchi o pălărie şi vezi pe dascălul aievea. Dar de-nvăţat, apoi să te pazească Dumnezeu. Pân-a nu sloveni vorba n-o citea, măcar să-l tai. Unde nu putea des [c]urca, apoi încurca de-i mergeau petecele. Câteodată Buchilat greşea la glasuri.

— Buchilat! striga popa din altar.

— Aud, părinte.

— Prochimen glas al şaptelea, [...]

— Eei! părinte! Apoi bine, se cade să mi te spurci în obrazul meu! Apoi zău nu se cade!

— Taci, că te rup, zicea părintele cu o apostolicească linişte.

Iară postul onorific de palamar îl ocupa onorabilul domn Nicodim Parpalac. Băiet cu multă ambiţie, fecior de popă, cam prostuţ, nu-i vorbă, da-ţi ştia *Crezul* pe de rost de, de, de... nu altceva. Altfel trăgea clopotele tot într-o dungă, de gândeai că arde satu, or[i] că s-o aprins pădurea, şi căpătase şi bătaie de la oameni pentru scandalul ce-l făcea... s-ar fi şi lăsat bucuros de palamarie, da de colaci nu. În taină o putem comunica că-i plăcea şi coliva; să-l fi văzut pe mândrul Nicodim umblând pe la prohoade şi pe la pomene cu *Basaltirea* or[i] cu *Vanghelia* (aşa-i zicea el) după părinte şi luând acel aer de seriozitate şi mândrie care-i şedea atât de bine, mai ales când era cu ciubote lungi. Era un spectacol de invidiat.

Dar ceea ce făcea ca părintele să fie idolul pădurarului, moş Iftimie Fedeleş, era glasul său, ca şi care nu se mai pomeneşte — de ferească Dumnezeu. Asta era şi ideea văcarului din sat şi aceşti doi oameni găsise într-adevăr un punct în care cugetările [lor], de altmintrelea eterogene, să fie aceleaşi.

— Hiu, mă, da groaznic mai urlă popa nostru, îl aud tocma-n pădure.

— Ie, răspundea cu sânge rece văcarul. La o utrenie i s-a şi-nt âmplat popii o şotie cu glasul lui cel groaznic, ca şi care nu i s-a mai întâmplat altui popă pe lume. El era-n altar. Lumânări subțiri şi încovrigate de ceară galbenă ardeau cu mucuri mari lângă icoane şi ceara curgea topită pe podele. Buchilat, fornăit, încurca-ntr-o carte, [cu] ochelari pe nas, nebăgând de samă că i s-aprinsese o mânecă de la anteriu. Puțea a ars, dar el gândea că miroase a tămâie. Nicodim, cu lăcata de la biserică-n mână, adormise într-o strană şi cânta prin somn *Doamne miluieşte*! Când tresărea pe trezite, începea mai tare, când adormea zicea tot mai încet. În fund, lângă pridvor, erau mai mulți oameni din curtea boierească care vorbeau încet între ei mai una, mai alta.

Popa mormăia încet în altar fără să se uite măcar pe carte. Cine avea să priceapă?î. Deodată-ncepu mai tare:

— Gaga gagaga?

— Beh! s-auzi pe fereasta bisericii.

— Iacă dracul, mă! zic oamenii-n fundul bisericei ş-o tulesc la fugă. Nicodim, cum deschide ochii, miroase putoarea din anteriul lui Buchilat, gândeşte că s-a aprins biserica, urlă groaznic şi fuge.

Buchilat dă peste sfeşnic, îl răstoarnă... Întuneric.

— Băh! pe fereastă, Nicodim urlă, Buchilat simte cum îl frige cineva de mână ş-o rupe de fugă.

Popa-i ia prin întuneric cojo[c]ul şi-l încalță de spaimă. N-are vreme să bage de samă, ia poalele cojocului în cap şi năvălesc spre uşă.

— În fereastă: Băh! Când dă să iasă pe uşă, Nicodim zice:

— Uite-l mă, uite-l, repede uşa-napoi ş-o închide cu lăcata.

— În fereastă: Beh! Popa scutura de uşă, oamenii țineau vârtos, ca să nu lese pe dracul să fugă...

— Vezi, mă! Trăsni-l-ar crucea lui Dumnezeu, Necurat, cum mi-o fript mâneca, zice cu spaimă Buchilat.

— D-apoi cum puțea în biserică, zice Nicodim, gândeai c-o dat cineva foc [la] biserică.

— Necuratul! Putoarea iadului!

— Chiu! popa-n biserică.

— Țineți, mă, nu lăsați ușa. În fereasta bisericii: Beh!

— Pintilie! mergi de trage clopotul, eu alerg la crâşmă să chem oameni!

— Aduceți păcură, mă, să dăm foc bisericii.

— Chiu! popa-n biserică. O, muză! învață-mă să cânt tragicul acestei scene, vedeți-l pe micul Buchilat sărind să ajungă funia de la clopot şi trăgându-l tot în sărituri, vedeți pe boarul alarmând satul şi trezindu-l cu toaca, ca la mănăstire. Popa urla în biserică de cădea tencuiala de pe pereți.

Şi cine, o, muză, numeşte numele acele ilustre a acelora care, pentru ca să deie foc bisericii, se adunase în țintirimă?î Înainte merge cu o prăjină lungă viteazul Mitruță Buruiană. Lui îi urmează, cu parii, strașnicii şi înțelepții Ftoma lui Culbeci şi mărinimosul Toader Zurgal ău. Şi pe cine mai zăreşte ochiul meu în strălucitele şiruri? Oare nu-i acela teribilul Dămian Cuşmălungă? Şi oare cine te întrece în fapte strălucite pre tine, de berbeci adunătorule Curcă? Şi v-am văzut şi pe voi pe calea măririi, pre tine, între toți isteții mai cu cap Văsălie Cotcodac, şi pe tine, Neagule a lui Şolomon.

Iară asemenea unui chip nepieritor prin chipuri omeneşti şi trecătoare, asemenea unui cârnațiu făcut cu gingăşie între cartaboşii cei mari, străluceşte un tânăr viteaz în întunecata mulțime. Tânăr plin de speranță, el salută cu entuziasm pericolul şi fericita* victorie. El a numărat abia douăsprezece roze şi în conformitate neglijeul său îi stă foarte frumos. Ciubotele lungi şi largi ale tătâne-său îi dădeau un aspect eroic şi plin de demnitate, cojocul spânzura până-n pământ şi căciula semăna c-un stog de fân pe un cap de curcan. Dar oare la ce să trădăm dulcele său nume? Cine nu-l ghiceşte — oare istoria nu-l va însemna pe paginile sale, dacă n-a avea altă treabă de făcut?... Aşadar pourquoi?

— A! Zi! tu, zavistnicule, ai tras clopotul ca să vie oamenii să mă bată! Ei, stai, mări, las' că ți-oi da eu. Poc! Şi zi, eu îs dracu, ai?!... Dă-i!... Ei las' că ți-oi da eu ție pe dracu. Poc!

Bietul Buchilat înțepeneşte sub loviturile popii, s-ar fi făcut covrig, da n-avea de unde, prea era scurt, numa' scădea* ca un dop de plută. Popa l-ar fi rupt bucăți dac-ar fi avut ce rupe, dar aşa... unde lovea i se părea că nu dă-n nimica, aşa de ne'nsemnat era sărmanul dascăl.

Am mai putea scrie un capitol [cu] subtitlul: *Cum părintele Ermolachie a crezut a face îndestul onorii* *, spre a releva fel şi formă în care acest venerabil om a-ncercat a bate tot satul pentru necinstea făcută, fără ca satul s-o simtă. Mai întâi gândea să citească molitve şi să cheme urgia dumnezeiască asupra satului. Dar i-a venit în minte de devreme că Domnul ar prefera să-şi caute de treabă decât să-l asculte pe părintele. Despre neeficacitatea duioşiilor sale religioase era convins. Apoi chiar să se fi pus părintele Ermolachie pe aceea ca să citească blestemele sf. Vasile, oare-ar fi pututǎ?î. El nu ştia s-o citească.

Versurile părintelui Ermolachie:

LA UN PARPAGAI

Pasăre cu mândre glasuri
Nu eşti tu de-a noastre nasuri.
Ci de nasuri boiereşti,
Parpagai, te potriveşti.
Căci la preoţească casă
Nici tu popă, nici tu masă,
Ş-apoi eu nu-mi dau malaiul
Să-l mănânce parpagaiul.

Dedesupt, drept notiţă:

Aceste stihuri, după cum le-am
izvodit eu, Ermolapie Pisăliţă,
ierei, se cântă pe glas vosmai .

13. [La curtea cuconului Vasile Creangă]

Pe când ţara de jos a Moldovei e semănată numai de coline care, arate primăvara, par, cu brazdele lor răsturnate în soare, nişte muşunoaie mari şi negre, în ţara de sus colinele devin dealuri şi văile -r âpe. Cei dintâi înalţă coaste albe şi neroditoare de lut, pin râpile adânci cresc ierburi mari şi nepăscute, pietre grunţuroase dar fără consistenţă se văd clădite ca pereţi în huma cenuşie şi umedă şi prin adâncituri de bălţi şi pâraie leneşe se aşează pe grunzurii pământului o salitră albă şi strălucitoare ca bruma. Spata dealurilor e adesea întinsă, şeasă ca palma şi de o productivitate mare şi regulată, de aceea adevăratul grânar al Moldovei rămâne ţara de sus. În văi şi deasupra râpilor neroditoare stau risipite satele, pe planul dealurilor, arătura. O deosebire de la această regulă face însă valea Siretului şi a Sucevei care, prin perspectiva sa frumoasă, prin mândra depărtare a dumbrăvilor sale şi prin acea întinsoare molatecă şi strălucită sub o boltă ce pare menită a fi etern albastră, pare un rai pământesc.

Pe valea Siretului, întinsă sub arcurile de safir ale cerului, ale căror fluvii de aer tremurau de căldura soarelui de vară, stau risipite, cu întunecata lor umbră, păduri şi dumbrăvi, dosind pintre ele sate întinse, încunjurate cu şanţ, a căror căsuţe mici şi acoperite cu paie şi stuf dogorit par ca nişte stupi scunzi, şi din fumul ce le umple atmosfera biserica-şi ridică turnul ei boltit şi rotund, acoperit cu tinichea albă care

străluceşte frumos în soare, ca o argintoasă gândire, din mijlocul satelor cufundate în tăcere şi a verzii şi-ntunecatei lumi a pădurilor.

Siretul, în văratica sa lene, e oprit adesea în drumul său de iazuri mari, încunjurate cu papură ce-şi înalță ciucalăii copți în soare, cu stuf, cu măturile mohorâte ca blana de urs şi răgoz verde. Pe malurile iazurilor jur împrejur mătreața de un verde tânăr străluceşte ca mătasa, iar în mijloc ochiul verde cel clar al apei pare negru, reflectând în el umbra lumii ce-l înconjură.

Pe câte-un plan mai ridicat se văd curți văruite cu îngrijire, cu arătarea plăcută şi liniştită. Fereştile dreptunghe strălucesc în soare, în cerdacul nalt duc scări curate, în fața curții se-ntinde o ogradă mare în semicerc, încunjurată cu zăplaz şindilit, umbrit de plopi, salcâmi sau nuci. În dreapta curții, care se numeşte "sus", sunt în genere grajduri şi hambare, în stânga — acarete pentru bucătărie şi servitori, numită "jos", iar din dosul curții se întinde-n patrat, cu şanț, pomătul, florăriile, via şi prisaca.

Aceasta este arătarea stereotipă a satelor şi curților, fără privire la modificațiunile întâmplătoare care individualizează pe fiecare din ele.

Caracterul vieții de sat este liniştea şi tăcerea. Ziua, oamenii fiind la lucru, numai copiii se joacă cu colțul drumului, babele detot bătrâne şed torcând la umbră pe prispă şi moşnegii adunați la crâşmă îşi petrec restul vieții lor bând şi povestind. Abia sara, când satul devine centrul vieții pământului ce-l înconjură, se începe acea duioasă armonie câmpenească, idilică şi împăciuitoare. Stelele izvorăsc umede şi aurite pe jumalțul cel adânc şi albastru al cerului, buciumul s-aude pe dealuri, un fum de un miros adormitor umple satul, carele vin cu boii osteniți, scârțâind, din lanuri, oamenii vin cu coasele de-a umăr, vorbind tare în tăcerea serii, talangele turmelor, apa fântânilor, cumpenele sună, scrânciobul scârțâie-n vânt, câinii încep a lătra şi prin armonia amestecată s-aude plin şi languros sunetul clopotului, care umple inima cu pace.

Într-un asemenea sat stătea pe deal curtea bătrânului Oleanu. Ea avea forma descrisă mai sus. Înfundată în cercul curții, încunjurată de pomăt, albă şi invitatoare, ea avea un cerdac încăpător, în care sta bătrânul sara, cu ciubucul în gură şi cu fesul pe ceafă, uitându-se melancolic la priveliştea ce se întindea sub ochii lui. În această curte se născuse Iorgu.

Să ne familiarizăm cu casa întreagă în simpla ei frumusețe şi cu copilăria eroului nostru.

Cuconul Vasile Creangă era bogat şi om bun de suflet. Oamenii din satul lui şi din cele-nvecinate povesteau că el are-n pivniță poloboace de irmilici şi dimerlii de galbeni, dar — lucru ce se-ntâmplă rar — nime nu-i bănuia aceasta. Se-nțelege că poloboacele şi dimerliile erau creațiuni ale fanteziei, însă într-o scatulcă veche de fier ce era şrubuită de podelele unui ietac mic se adunase, din moşi-strămoşi, fără avariție, dar cu economie, mulți ochi de vulpe şi mulți bani albi, încât rafturile ei n-ar

fi fost pentru nimenea indiferente. Creangă era un bătrân bun şi prietenos, vesel şi glumeț la petreceri, îngăduitor cu supuşii lui şi, unde trebuia, îşi punea şi el mâna ca să mai uşureze greul. El nu-nvățase multe-n viața lui, pe vremea aceea nici nu se cereaău î multe, dar avea o-nțelepciune şi o isteție firească care prețuiau mai mult decât pretențiosul semidoctism de azi.

Altfel vecinic la moşie, viața-l costa puțin, deşi trăia ca un Vodă, căci, dacă cunoaşte cineva mai de-aproape viața din curțile boierilor mari, acela va trebui să conceadă că ei ştiu a cristaliza împrejurul lor un fel de curte, compusă din boiernaşi sărăcuți care, slujind, îşi recâştigau pe-ncetul o avere din care să poată trăi fără grijă, din rude scăpătate, însă pline de deşertăciune, care trăiau pe sama vărului avut, din refugiați străini — poloni, unguri sau nemți — care, mai la velni ță, mai la gospodărie, mai în cancelaria domeniilor, formau o clasă de amploiați, din călugări, feciori de boieri, care înconjurau mănăstirea spre a trăi bine pe moşiile şi la curțile cunoscuților lor, afară de aceea, un popor de servitori, țigani şi străini, care "jos" trăiau sfădindu-se şi clevetindu-se la boieri unul pe altul. Capelmaistru curții era în genere vo cioară bătrână şi isteață care ştia cântece bătrâneşti, doine, hore, cântece de lume, ba nici poetul nu lipsea, reprezentat adesea prin persoana vrunui scriitoraş or[i] dascăl de copii isteț care făcea acrostihuri pentru doamna şi, la zile mari, fintosmosuri nimerite pentru lăutar. Astfel era şi arătarea curții lui Creangă, la a cărei componen ți caracteristici vom reveni mai târziu.

Femeia cuconului Vasile era cu mult mai tânără decât el şi încă destul de frumoasă. Ea era o damă naltă şi foarte albă la față, avea ochi mari şi albaştri, fața lungăreață şi plină, nasul foarte corect, iară gura ei roşă purta totdeauna acel surâs voluptos şi satisfăcut care-l au femeile frumoase şi fără de dorințe. Fruntea ei, boltită sub un păr castaniu împletit cu multă măiestrie şi unit dinapoia capul [ui] cu un pieptene de aur, mâinile dulci şi pline, cu degete lungărețe, ea se primbla totdeauna gătită, când prin grădină când prin odăi, fără a vorbi nici un cuvânt. Umbla cu acea superbă maiestate în sălile nalte ale casei sale, ca acele regine din epopeile nordice care cu voința lor țin mărirea casei şi a neamului. Ea era de o blândețe rară, însă niciodată într-atâta încât să nu rămâie mândră şi niciodată atât de mândră încât în fața ei să nu rămâie urmele unei neşterse şi adânci blândețe. Când şedea nu avea ținuta plecată proprie femeilor nalte — splendidul ei bust de marmură rămânea drept şi mândru — ai fi gândit că se simte pe tron. Bătrânul o iubea nu pentru că ar fi e xistat doar vo afinitate sufletească între ei, din contra, ea avea un fel de spirit de o înălțime religioasă, el cugeta mireneşte, ea avea mult simț pentru muzică şi poezie, el le privea numai ca distracțiuni de care un om nu poate scăpa, în fine, peste toată viața ei era răspândit un fel de farmec poetic — el era proză, deşi proză bonomă — el [o] iubea pentru că era frumoasă, de o nobilă cuviință care-i impunea şi pentru că-i dăruise un copil pe care-l iubea precum numai un om []îşi poate iubi copilul său.

Iorgu era încă în epoca pantalonilor cu basma, un copil frumos şi plăcut. Cu ochii albaştri ai mâni-sa şi cu părul cel negru al tatâni-său, cu fața albă şi gingaşă de-ai fi tăiat-o c-un fir de păr şi curios ca un motan, el îşi crease multe plăceri domestice, care altfel nu supărau pe nimenea. Duşmănia lui cu gânsacii şi cu gâştele cu pui,

amicia intimă cu Şoltuz, câinele de la stână, pe care umbla şi calare, puii de gâscă mici pe care-i închidea în cuşcă ca să vadă de-or cânta cum canarii, în fine stima ce-o avea pentru moş Miron prisăcarul, care-i spunea poveşti şi-l ținea pe genunchi, sunt amănunțimi neinteresante.

Adesea s-ascundea în câte-un saltar de scrin, ca să nu ştie nimeni unde -i, or[i] în vo ladă veche cu lumânări de său, din care ieşea uns ca dracul. El observase că nu pe el, ci pe dădacă o batjocuresc totdeauna, ci de aceea nu trecea zi fără comedii. Dădaca lui era roaba Maria-țiganca, dar era clar cum că ea nu putea fi fiica tătâne-său. Ea era de-un boi mijlociu, dar părea naltă în trup pentru că era subțire. Cu păr negru şi totdeauna pieptănat cu îngrijire şi acoperit c-un bariz verde, ochii ei mari şi sprâncenați aveau o nespusă dulceață. Buzele mici şi subțirele se-ncrețeau de un fel de mândrie, rochia de lână verde cu piepții strânşi îi da un fel de mlădioasă grație, pestelca era albă ca omătul, iară mânecele totdeauna suflecate trădau nişte brațe de alabastru. Pe piept cădeau şiruri de hurmuz sur ca mărgăritarul. Astfel umbla.

Bietul Porfire Rufă afirma adevărul. Este caracteristic pentru gineri că mai toți samănă cu ai regelui Lear. Şi Dumnezeu îl ştie că el nu era omul care să ceară lucruri mari de la gineri-său. Un loc la masă şi unul la sobă şi acel cuviincios respect. El îşi ridicase fesul asudat de pe fruntea asudată şi netedă pe care erau urcate de dinapoia capului vițe de păr alb ca argintul, şi-şi scoase din sânii* anteriului basmaua mare, neagră cu flori verzi, şi tabachera [de] tinichea zugrăvită c-o turcoaică cu ciubucu-n gură.

— Ş-apoi am mai auzit că nu mai trăieşti sub un acoperemânt cu dânşii.

— Nu, zise Rufă, luând din chiseaua cu dulceți pe care-[o] adusese pe o tabla frumoasă Maria, ştii casa cea veche din vie, vere, unde în urmă nu mai şedea nimenea decât prisăcarul şi vierul, acolo m-am mutat şi eu. Rele zile am mai ajuns, că nu-şi cinstesc nici copiii părinții...

— Rele – rele.

— Apoi, Mario, să trăieşti, fata mea, ş-apoi, zi tot frumoasă rămâi de când te ştiu, pui de pasere ce eşti, se-ndreptă Rufă către țigancă, vine vara, vine iarna, vine primăvara ş-apoi iar vara, şi Maria tot aceea — ian* spune-mi tu, prin ce farmece rămâi tot aşa cum ai fost cu douăzeci de ani? Iaca, eu îs moşneag acum...

— D-apoi că nici nu-s aşa mare de ani cum socoți, zise Maria râzând, ş-apoi nici n-ai de ce te mira atâta, boierule, eu îs înțeleaptă, adăogi cu cochetărie.

Cum ținea tablaua întinsă, se vedeau gropițele cele mai tinere în coatele mâinilor.

— Ş-apoi ia zi-mi, cam ce vânt te aduce pe la mine, Porfirie. Mă bucură că nu-s cel din urmă pe la care te abați, zise Vasile privind c-un fel de compătimire la arătarea săracă a bietului văr.

Anteriul era cam ros la piept, ca [la] un cobzar, şi nici coatele nu erau tocmai trainice.

— Oi încărca... ce mi-i da, răspunse acesta umil şi cam cu ruşine, pân' l-atâta am ajuns, vere.

— Nu aşa, nu aşa, vere, ci-i lua tu ce-i vrea şi ce ţi-o trebui. Dar rămâi vo câteva zile la mine ca musafir. Ş-aşa, cam tot singur la ţară, mi se şi mai urăşte, om vorbi de cele trecute, de pe când eram holtei, de pe când umblam să stricăm casele oamenilor, adaose el râzând, şi uită şi tu ce-i pe capu tău... ştii, vorba ceea... capu' să trăiască, belele curg.

— Drept ai... bine zici, zise Rufă ştergându-şi cu vârful mânecii o lacrimă involuntară... capu' să trăiască, că belele curg din mila Domnului... De la D -zeu vin toate, şi bune şi rele, să le primim aşa cum vin dacă nu le putem schimba.

Frumoasa damă de casă se ivi şi Porfirie-i sărută mâna. Stătură de vorbă până la prânz, când Maria-i chemă în sufragerie. Sufrageria era plină de persoane care aşteptau să se aşeze după boieri. În frunte Vasile-i meni* locul lui Rufă şi, pe rând, şezură toţi, încât nu rămăsese loc pentru copii. Ei au fost avizaţi a şedea la o măsuţă scundă lângă sobă adică Iorgu, Maria şi Ion al Mariei, care era privit ca copil de casă.

— A trebuit să mai vie şi Rufă, şopti Ioan încreţindu-şi sprâncenele, ca să n-avem ăloc î, să şedem la masa mâţelor.

— Eşti nesuferit, Ioane, zise Anica, acuşi te spun mamei. — Spune, se răsti el.

— Taci, zise Iorgu, aţintind ochii lui albaştri cu fermitate asupra copilului pretenţios.

El crâşni din dinţi. Boierul de casă obicinuia se vede a şedea cu toate rudele şi cu toţi servii de-o ordine superioară la una ş-aceeaşi masă. E drept că cei mai mulţi din aceştia erau de neam, deşi sărăciţi, şi s-ar fi simţit atinşi dacă lucrurile mergeau altfel.

Aproape de Rufă, în dreapta şi-n stânga lui, şedea Vasile cu frumoasa sa nevastă, iară de amândouă lăturile mesei cei lungi şedeau deosebiţi oameni, fiecare caracteristic în felul său. Vechilul moşiilor, un om cu faţa arămie şi cu barba castanie, îşi aţintea cu lăcomie ochii verzi la felurile de bucate ce le aducea sufragiul şi-şi ştergea degetele de surtuc or[i] de vestă, nicicând de şervetul curat ce sta-naintea lui. Un văr al boierului, cu părul roşu amestecat cu viţe albe, cu fruntea mică şi cu ochii ca zărul, îşi răsucea musteţile de praporcic rusesc sub nasul lui roşu şi privea cu plăcere la garafele de vin de dinainte-i. Stalmaistru vorbea cu sine însuşi, ungureşte se-nţelege, iar doctorul de casă, un neamţ cu faţa rasă şi plină de creţi, cu o plaşcă mare şi ochelari verzi, tuşea din când în când netezindu-şi barba pe care n-o avea. Farfuriile sunau schimbându-se, vinul roşu şi alb sclipea turnat []nî pahare şi încet, încet se stabili acea veselie firească care însoţeşte orice prânz îmbelşugat. La coada mesei şedea bietul scriitoraş. Surtucul lui cel negru (el umbla îmbrăcat nemţeşte) era periat cu multă îngrijire, părul de pe tâmple era pieptănat c-un fel de cochetărie peste

urechile cam lungi, mâinile lui mici şi slabe atingeau c-un fel de frică mâncarea şi farfuriile, şi vinul îl sugea cu vârful buzelor, ca femeile. Faţa lui era palidă ca o mască de ceară albă. Ochii negri şi desigur slabi aveau o dulceaţă potolită, ţi s-ar [fi] părut că are pânză neagră peste lumina lor. Lângă el şedea un frate a stăpâne-său, cel mai mare. Fruntea lui era naltă şi boltită cu măiestrie şi pletele galbene de albe încadrau o faţă blândă, rasă cu îngrijire. El îşi răsucea din când în când musteţile şi nu vorbea mai nimica, deşi ştia atât de multe. Acest om avea o istorie ciudată. Cu o adâncă plecare religioasă, el se hotărâse a merge-n mănăstire, dar în urmă şi-a schimbat planul. El a vândut partea lui de moşii fraţilor săi, cu bani [i] scoşi a înzestrat fete sărace şi-n urmă a apucat-o pe jos către sântul mormânt şi către Muntele Atos. Văzuse multă lume, auzise multe, era foarte citit, deşi, se-nţelege, în materie bisericească. Nu era sfânt a cărui biografie să n-o ştie. Simpatiza mult cu ruşii, şi avea şi un manuscript scris de dânsul însuşi, legat în piele, asupra lui Petru cel Mare. La masă el pretindea totdeauna locul cel din urmă, mânca numai de post şi bea numai apă. Şedea într-o cămară fără încuietoare şi toate mobilele lui erau lucrate din topor de mâna lui proprie. Câteva scânduri pe două scăuieşe erau patul lui, acoperit c-un mindir de paie, o masă plină cu cărţi bisericeşti şi mirene de pe vremea lui, un scaun de lemn fără spate, nişte icoane vechi lucrate de mâini călugăreşti pe pereţii albi ca omătul — atâta era totul. Fereasta lui era-n soare, ceea ce da întregului simplu o arătare plăcută. El nu se supăra de nimic în lume, nimeni n-auzise vorbă slabă din gura lui. Altfel toată ziua-şi făcea de lucru. Lega cărţi, lucra roţi foarte solide, zugrăvea icoane pe scânduri mici geluite, pe care le dăruia oamenilor din sat. Tot ce-i trebuia lui însuşi îşi făcea singur. El era cusătoreasa, spălătoreasa, croitorul şi ciubotarul său propriu. Nu mai pomenim cum că era şi bucătarul său propriu, căci mânca foarte rar la masa fraţâni-său. Darul ce-l bucura mai mult în lume şi care-l primea de la oricine cu plăcere şi recuno ştinţă erau oalele nouă nesmălţuite. Cum căpăta [una] nouă, spărgea pe celelalte, chiar de ar fi fiert numai o dată în ele. Toate apucăturile lui erau de pustnic, şi dacă nu pu [s]tnicea era pentru că-i erau într-adevăr dragi oamenii; el n-ar fi putut trăi departe de ei, deşi nu-mpărtăşea aşa-numitele plăceri şi trebuinţe ale lor.

Sigur era cum că acest om era pe deplin fericit. Cine-l vedea mâncând adesea numai azimă albă, coaptă pe vatra sobei lui, şi bând apă curată de izvor, putând dispune de atâtea şi nedispunând de nimic, poate că se mira, dar nimărui nu i-ar fi trecut pin minte că acest om ar putea fi nefericit. Atât de firesc era traiul lui, cu toată originalitatea. Când vorbea, gura lui era aceea a înţelepciunii. Pildele lui biblice şi dulceaţa limbii sale erau o mângâiere pentru orşicine, şi încă cu atât mai mare dacă cineva-l cunoştea. Cine se mai putea îndoi asupra preţului adevărat a[l] lucrurilor lumeşti dorite sau pierdute când vedea cum un om într-adevăr înţelept se lepădase atât de uşor de ele şi că prin această lepădare el câştigase ceea ce ei căutau prin ele: fericirea. Mai clar or[i] mai neclar fiecare o simţea aceasta venind în contact cu el. Poate că bietul Rufă, oricât de blând era din firea lui, ar fi-nceput judecată cu ginere-său dacă nu-l sfătuia Iosif la contrar. El îi dovedi clar ca lumina zilei că printr-un proces şi-ar am[r] şi mai mult puţinele zile care le mai avea de trăit.

— Vei muri cu sufletu-ntunecat de amărăciune şi duşman sângelui tău propriu, zise el blând, şi Rufă n-a mai gândit la judecată.

El era Solomon al curții frățâni-său. De s-ar fi născut în sărăcie, oamenii l-ar fi numit nemernic ş-ar fi întrebuințat față cu el povestea cu vulpea şi strugurii — disprețuieşte averea pentru că n-o poate câştiga — dar astfel starea lui era reflectarea vie a tot ce se putea şopti toți ştiau că un loc la divan chiar i-ar fi oricând deschis, cu cunoaşterea pravilelor mirene şi bisericeşti care o avea şi după isteția sa firească.

Ca om de pe atuncea, el tâlcuia şi vise, se-nțelege. Dar metoda sa era precalculată şi de aceea nouă. Tâlcuind oamenilor în vârstă, spusele lui se compuneau totdeauna din doi dacă, unul afirma dorința, altul o nega, înainte de a tâlcui însă el se informa asupra dorințelor celor neîmplinite a[le] persoanei. Astfel tâlcurile lui, se-nțelege de sine, erau întotdeauna adevărate — nu trebuie să uităm un moment că avea o privire clară, cu care precalcula uşor mersul lucrurilor lumeşti. În fond, el nu da nimic pe visuri, şi tâlcurile le-ntrebuința numai ca un mijloc — ademenitor pentru că supranatural — pentru mângâierea şi liniştea sufletelor omeneşti. Şi totuşi erau vise în care el credea cu evlavie — visele copiilor. În naiva sa religiozitate el credea că, pe când visele oamenilor vârstnici erau născute din dorințele lor egoistice, visele copiilor care nu cunosc asemenea dorințe, nu puteau fi decât insuflarea îngerului păzitor. În aceste el încifra un fel de înțelepciune care în faptă nu era în ele şi care era adaosul minții lui. De aceea ades ținea pe Anica pe genunchii lui — el o numea "frumusețea neamului meu" — şi o ruga să-i spuie ce a visat. Visele Anei erau însă într-adev ăr atât de frumoase, ca nişte poveşti, şi era uşor de a pune în ele un înțeles mai adânc. Visele acestei copile erau fireşti în frumuseț ea lor. Mamă-sa murise puțin după naştere-i, şi tată-său, un om tăcut şi melancolic, care şedea toată ziua închis în casă, nu-i da ocaziune de veselie or [i] distracțiune. Ea deveni meditativă, şi un copil nu cugetă, ci viseaz ă. Somnul ei nu era decât o continuare a cugetărilor de peste zi. În urmă îi muri şi tată-său, şi ea nu plânse după el. Ei îi părea firesc cum că moartea pentr-un om atât de trist şi singur ca el trebuia să fie o fericire — şi ea ghicise adevărul.

— Lui i-i mult mai bine decât mie, el acolo va găsi pe mama, va avea cu cine vorbi — numai eu n-am pe nimene-n lume.

În fața lui şedea cuconul Drăgan Ciufă, antiteza întrupată a înțeleptului Iosif. C -o moşioară mică până la dispariținne şi c-o închipuire de sine ş-o deşertăciune până la disperațiune de mare. Capul lui era un calup chelbos, nasul mare, fața sluțită de vărsat şi nişte musteți zborşite, groase şi roşii completau arătarea acestui om urâcios. Afară de-acestea, omul acesta mai era şi nebun. Pustia ştie cine-i pusese -n cap cum că va deveni nu vodă, ci-mpărat — şi adică împăratul lumii, pe când nu va fi decât o turmă ş-un păstor. Şi el nu glumea defel, vorbea c-un fel de convingere adesea urâcioasă despre planurile lui. Oameni de aceştia pe vremea aceea nu erau tocmai rari. Domnia o visa pân' şi cel din urmă mazil după căderea fanarioților, mai ales cugetând la uşurința — se-nțelege că anecdotică — a unei asemenea eventualități. Umbla vorba adică cum că turcii alesese pe Sandul Sturza — care între cei 7 trimişi

era cel mai ne'nsemnat — de domn al Moldovei numai pentru că era om chipos şi avea o barbă neagră şi frumoasă, fără pereche în împărăția Sultanului. Se vorbea, zic. Ciufă nu era bogat, dar de neam (numirile noastre sunt pseudonime), ceea ce era însă mai ciudat este că boierul Ciufă credea cum că morcovul lui cel chel era de o arătoşie ş-o frumusețe rară. De la domnia Moldovei pân' la împărăția pământului ce-i era unui om ca Ciufă — o jucărie, un nimic. Seriozitatea cu care-şi desfăşura planurile ar fi fost comică dacă purtătorul ei n-ar fi fost atât de urâcios. El era avar şi se lăuda cu dărnicia lui, rău şi-şi mărea bunătatea, crud cu supuşii săi dar, ce-i drept, mândru față cu toată lumea. O tabacheră de la Moruz-vodă o purta totdeauna în sânul anteriului lui celui lung ş-o arăta la toată lumea, lăudându-se cum Măria-sa Moruz-vodă ar fi fost împrietenit cu toți ai lui. El uita şi poate nici ştia în ce ocaziune venise tabachera în proprietatea [lui], de aceea pomenea zece ocaziuni. În aceeaşi vorbire spunea o dată că-i era trimisă prin Vodă de către Împăratul rusesc, altă dată că de amintirea unei primblări prin Iaşi, altă dată că cu ocaziunea unei înălțări în rang. Avea o memorie slabă şi era prost ca gardul. Creangă, care avea tact firesc, iubea să-l încurce în plăsmuirile lui, puindu-i câte un obstacol atât de vederat în socotelile lui încât chiar el începea să râdă de prostiile lui.

14. [Moş Iosif]

Astfel cum şedea pe scaunul lui, plecat cu pieptul înainte, fiindcă scaunul n-avea spate şi sprijoane, cu mâinile căzute cruciş peste genunchi, fruntea lui puternic lucrată căpătă prin acea poză aplecată un fel de arătare adâncită, părul prin poziția asta era urcat în sus, parte cădea fără ordine peste tâmple unele vițe umpleau fruntea cu argintul lor mătăsos, parte se mai ținea urcat, dară înfoiat în vechea lui ordine. Ochii, adânciți în boltiturile lor, păreau a fixa un punct sub încrețitele sprâncene, buzele gurii se umflase crețe în meditațiune, iară barba îndoită de aplecarea pieptului îşi răstea în sus capătul stufos şi argintiu, dând întregii fețe o arătare nemulțumită şi rebelă. Lumânarea subțire şi încolăcită de ceară arămie care sta lipită de masa plină cu cărți deschise întindea mucul negru şi crestat şi lumina roşie şi turbure în cămară, abia ajungând icoanele călugăreşti de pe pereți, adâncind umbrele din fața visătorului zahastru şi îngălbenind părul său cel alb şi trăsurile cele bătrâne a feței. Mâna mică şi păroasă întorcea, cu degetul muiat, paginile unse aăle î unui manuscript grecesc de astrologie zugrăvit cu cercuri şi figuri geometrice roşii. Literele începătoare a[le] fiecărui capitol erau ca de tipar şi roşii... Ce căta el în acea carte? Adesea nimerea între foi zăloage de mătase cadrilată or [i] verde, acolo-şi oprea privirea mai multă vreme, apoi iar întorcea şi scria cifre pe o hârtie, însă bisericeşte — adică cu slove; o tăcere adâncă era în cămară şi numai pana cea veche de gâscă scrâşnea pe hârtia vânătă şi grunzuroasă or [i] suna izbită ăde î călămările pline c-o cerneală cleioasă şi oțetită. În urmă el închise manuscriptul vechi, plin de note marginale scrise foarte mic şi legat în pergament; îl aruncă cu nemulțumire peste o claie de cărți şi-şi netezi barba cu expresia unei profunde neîndestulări cu sine însuşi.

Moş Iosif avea un defect foarte mare. Cu o măiestrie rară el ştia să se înşele pe sine însuşi. Toate dezlegările pe care i le-nsufla mintea lui sănătoasă şi ageră el gândea că provin numai din combinările astrologice, în care el încifra ceea ce nu era în ele.

Unde mintea lui proprie nu-i da o dezlegare, acolo nici astrologia cea grecească n-o putea face nemijlocit. Ea aproba numai aposteriori ceea ce el pusese în calculele sale apriori.

Adesea-i venea greu de viață, nu pentru că trăise prea mult, ci pentru că ajunsese cu capătul pân' într-o vreme a cărei înțelegere-i lipsea. Nu că doar ar fi prețuit pe oamenii moderni, ori ar fi crezut în superioritatea lor spirituală. Cu drept cuvânt presupunea cum că ei nu au decât lustrul exterior a[l] unei culturi pe care nici n-o înțeleg, nici nu ştiu s-o reprezinte — toți aceşti oameni tineri erau atât de deşerți, atât de lipsiți de cunoştințe, încât i-ar fi fost lesne să-i rușineze prin întrebările sale, de natură mireană chiar. El era un polihistor considerabil, dar miile de cunoştințe grămădite în capul ăs[u] se cristalizeazîmprejurul unui singur sâmbure, mai presus de orice îndoială: *Biblia*. El avea destule cunoştințe astronomice spre a şti că stelele nu sunt scântei semănate pe bolta cerului numai spre plăcerea oamenilor, dar locul din *Biblie* pentru el avea un înțeles adânc. După el, fiecare atom era centrul lumii înt[r]egi, adică a nemărginirii, şi fiecare sta în legătură cu toate lucrurile lumii. Fiecare, după ideea lui, este numărat de ochiul Domnului şi neapărat în existența sa: ăsă piar[] şi unul din lume şi toată lumea se turbură şi cade. De aici consecvența că tot omul poate fi influențat de o steauă, adică că o lume întreagă, cu popoarele ei, cu viața ei poate influența asupra unui individ omenesc, precum, iarăşi, cine ştie dacă pământul nu [poate] influența asupra unei persoane însemnate a unui glob depărtat. Aceasta era legătura dintre cunoştințele lui pozitive şi-ntre astrologia lui.

El nu găsea nici o contrazicere în *Biblie*, unde toată lumea se zice a fi creată pentru bunul plac al oamenilor. Dacă lumea-i [ne]mărginită, fiecare punct îi tot aşa de bine centrul ei ca şi cele ce-l înconjură, aşadar lumea-i făcută pentru plăcerea fiecărui din centrele sale în aceeaşi măsură, fiecare zice că *numai* pentru el, şi drept, căci el e tot în lume, dacă ar muri cu desăvârşire, lumea ar fi moartă pentru vecie. Cu deosebire naturile bogate trebuiau, după părerea lui, ăsă fieî în legătură cu o stea. Căci de ce [nu] sunt toți oamenii înțelepți şi mari, gândea el, căci altfel sunt toți tot asemenea? Prin aceea se deosebesc pentru că unii au în ei o rază cerească care-i face să fie pătrunşi de puterea suprafirii a unei stele iară ceilalți, născuți din lut şi nefiind în legătură decât cu coaja pământului, sunt robi cu duhul şi fericiți numai atunci dacă oamenii insuflați prin mişcarea stelelor de Dumnezeu însuşi se pun în fruntea lor şi le prescriu destinele.

Să nu creadă cineva cum că, în urma explicărilor vechilor teologi, el era geocentrist. Este drept cum că pământul a fost creat înaintea soarelui, zicea el. Tocmai aşa cum un ceasornic [ar] face şi pune pe rând toate rotițele şi pana ceasornicului, aşa D -zeu mai întâi pământul l-a făcut ca o roată neînsemnată şi după aceea abia a făcut roata cea mare şi, mijlocul sistemei, soarele. Istoria veche era pentru el o preg ătire la creştinism, evul mediu era plantarea lui, iară vremile viitoare vor face din pământ grădina Domnului. Astfel *Biblia* era sâmburul întregii manieri de a privi lumea şi a cugetărilor lui. Ştiința pozitivă o ştia s-o împreune cu învățăturile *Bibliei* foarte uşor şi cu multă isteție — nu aşa însă ideile speculative ale celor noi. Acestea erau pentru el erezii păgâneşti. El zicea că învățăturile a nici unei ştiințe pozitive nu dau omului

dreptul şi pretextul de a se îndoi de *Biblie* . El nu afla nici o ruptură între aflările* celor noi, de câte auzea şi el, şi-ntre cartea cărţilor, dar o găsea între *Biblie* şi-ntre ceea ce mulţi din oameni se sileau, după el, a găsi în aceste experienţe.

Aceste fundamente a caracterului său sufletesc era acuma, la bătrâneţe, rădăcina unei nemulţumiri pe care el nu ştia să ş-o explice. Oricând venea în contact cu vun om tânăr de care se lipise ideile Apusului, el se simţea lovit de o lume cu totului nouă în toate ale ei, o lume nu mai bună, nu mai frumoasă, dar cu totului alta. Şi ceea ce-l jena mai mult era că această lume contrazicea în curentul ei curentului aceluia pe care el şi-l pusese ca ţinta istoriei omeneşti. El citise încă-n tinereţe scrieri de-ale enciclopediştilor, dar ei-i insuflase apatie. Dovezile lor îi păreau silite, căci se-ndreptau toate contra unei axiome pe care el nu permitea nimănui s-o nege: atotputernicia lui Dumnezeu. El îşi închipuia că un om trebuie să fie bolnav sau foarte nenorocit pentru ca să compuie cărţi contra *Bibliei*. De aceea mirarea lui era mare când vedea că pe zi ce merge tocmai aceste idei se lăţesc pe care el le credea ca un pas înapoi al lumii, iar nu unul înainte. De aceea el se-ndoia dacă lumea aceea înaintată la care semenii lui îşi trimiteau copiii era într-adevăr înaintată. Aceste îndoieli apoi îl făceau să consulte astrologia dar, fiindcă el singur nu ştia ce să-şi răspundă, de aceea astrologia răspundea lucruri a căror înţeles obscur el nu-l pricepea. Dacă răspunsul ar fi fost latent în el, dacă el l-ar fi presupus înainte de a întreba cartea lui, atunci desigur că ar fi ştiut să puie sensul tocmai cel voit fără să ştie în spusele obscure a Sibilei lui, astfel însă, adesea în deplină nesiguranţă în privinţa celor ce întreba, el se simţea neliniştit şi se-ndoia adesea de mintea sa proprie.

15. Fragmentarium

15.1. [Ea era albă ca zăharul]

Ea era albă ca zăharul, atât corpul deasupra şoldurilor, acea bogăţie de frumuseţe strălucită şi rotundă la umeri, cu globurile de zăpadă a sânilor, pătate în vârf cu două alunele dogorite, cât şi mai în jos unde pântecele se adună ca sculptat într-un nod concrescut. Mai devale de această înnodare a organismului inferior se-ncepea părul luciu-negru şi abia-ncreţit, care-i dumbrava centrului, ce constituie izvorul regenerării omenirii, apoi urmau trunchii rotunzi a[i] picioarelor, tari şi copţi numai buni de a sugruma şelele unui amant între ele, apoi genunchii, ce făceau gropiţe, când ea stetea, apoi fluierele cu pulpe tăiete în lapte, până la gleznuţele şi picioruşele de argint... Ea surâdea... buzele jimbate de acest surâs sexual şi voluptos lăsau sa se vadă dentura întredeschisă, ca la o leoaică însetată, obrajii suflaţi abia cu rumăn făceau gropiţe abia desemnate, dispărânde de langoare, ochii sticleau, sub genele pe jumătate lăsate şi tremurânde, fruntea netedă sălbătăcită sub părul în dezordine, care cădea în lungi valuri strălucite ca lemnul de nuc pe umeri şi parte pe sânii, care-i oprea şi-i înfoia în căderea lor [2]

15.2. [Ah! Dac-aş fi ce am fost]

Ah! dac-aş fi ce am fost

O floare-ncă virgină în sântul adăpost

A halelor măreţe din casa părinţească

Cum să-l ador aş şti eu — ar şti să mă iubească.

De-aş avea sufletul meu de-atuncea, visele mele limpezi de copilă, amorul meu clar ca apa izvoarelor, cugetările mele umbrite de un trai liniştit, ca florile negrelor zidiri... Cum l-aş iubi... Sufletul meu... cum s-ar înlănţui de o gândire-a lui... cum i-aş mângâia fruntea lui măreaţă... cum i-aş alu[n]ga gândirile negre c-o sărutare umedă şi copilăroasă!... Dar ce-am acum? Acest suflet deflorat de un mizerabil... aceste cugetări întunecate, care au aparţinut altuia în înşelăciune, care cu gura amărâtă de-o crudă realitate ar mai putea recăpăta acel miros al tinereţii, acea candoare angelică a zilelor mele de copilă. Chiar acest corp, care se zice că e frumos, a fost profanat de îmbrăţişările unui trădător şi îmi este ruşine ca privirea lui să se oprească asupra mea.

Şi umedă să pară muiată de lumină

A ta frumoasă haină... încât ăa taî mişcare

Să se oglinde dulce în creţii hainei tale

Şi corpu-ţi nalt şi dulce prin ele să transpară

Când m-a vedea sa ştie încalte — ce-a pierdut!

Atâta mângâiere îmi pot eu da şi mie.

15.3. Amalia

Amorul lui cel dintâi fusese foarte senzual. Pierdut pân' atunci într -un platonism deşert şi cufundat cu capul în curiozităţi romantice şi subtilităţi filosofice, se-ntâmplă să ia o odăiţă la o femeie măritată care avea o fetiţă de 12 ani şi un bărbat ce toată ziua nu era [a]casă. Amalia o chema pe femeie. Era naltă, plină la făptură, cu părul blond şi ochii mari verzi. Cuminte nu era tocmai, dar nasul avea ceva moquese şi era nespus de graţios, asemenea gura. El, având bani, făcea cu dânsa excursiuni în păduri şi pe la birturi de vară împrejurul oraşului universitar, împreună cu fata, care era mare piedecă, încât nu puteau vorbi decât cu ochii. Într-o sară, pe când rătăceau în pădure, el îi spuse c-ar fi având o taină a-i spune, pe care ea o ştia altfel de mult. Apoi se suiră în trăsură — ei în fund, fata pe banca dinainte. Înnoptase bine. El puse braţul împrejurul taliei ei şi o strânse tare, ea nu zise nimic. Venind acasă, fata plânse puţin în altă odaie şi ea căuta chibrituri s-aprindă lumânarea. În întuneric el o cuprinse şi o sărută pe gură. Când s-aprinse lumina amândoi aveau un aer foarte fericit. Dar ea urma iară sa plece la ţară, şi el se topea din picioare, căci bogăţiile ei trupeşti erau

într-adevăr admirabile. Având cunoştinţa acestor bogăţii ea purta o rochie neagră de tul subţire, care lăsa să se-ntrevadă nişte sâni de albeţea marmurii, plini şi rotunzi, şi braţele rotunzi şi pline se vedeau pân' subsuori. În sfârşit într-o zi, înainte de-a pleca, el o [zăvorî]* într-o odăiţă, o ridică în braţe, o aşează pe o măsuţă naltă de noapte, îi desfăcu cu putere picioarele unul de altul şi se-ntâmplă păcatul de două ori. Ea plecă a doua zi la ţară cu fetiţă cu tot şi el îi scrise. Peste patrusprezece zile veni-napoi şi începu o viaţa vinovată.

Noaptea fetiţa dormea la [pământ]* atunci ea intra numa-n cămaşă în odaia lui şi sau pe jos, sau de-a-npicioarele el se-mbăta de frumuseţile ei. A-i cuprinde şalele, a ţine mâna la acele rotunzimi perfecte şi pline era deja o fericire nemaipomenită, nouă încă, apoi ea mai era şi [ruşinoasă]*, încât actul amorului o făcea sa tremure, să ţipe, să leşine, ceea ce-i adăuga şi mai mult fericirea.

15.4. [Falsificatorii de bani]

Domnule Cezare!

Perspicacităţii d-tale îi datorim o descoperire de cea mai mare importan ţă. Banda de monetari falsi e prinsă şi locul e descoperit. Dar nu putem scoate dintr-înşii nici un fel de declarare. Din nefericire sunt convins că fabricatele lor se urcă la valoarea de sute de milioane şi că toată moneta e rusă. Dacă am spune-o-n public, capii vor şti pe de o parte să se ferească, pe de alta creditul statului e ruinat. Este vorba ca sub aparenţa unor comunicări modeste şi inocente, care să nu alarmeze publicul, să putem descoperi capii, care s-or lăsa înşelaţi prin natura declarărilor noastre şi se vor crede îndestul de siguri ca să şi manipuleze cu moneta. Aştept ideile d-tale în această privinţă.

Şobolţof

Şobolţof!

Am motive de-a crede că descoperirea mea ş-a d-tale n-ar fi binevă zută în cercuri aşa-zise nalte. Cine ştie pe conta cui şi de cine s-a lucrat în acele spelunce. Maniera de a lucra care mi-ai des[c]operit-o e bună, dar trebuie completată. Fă un raport oficial în sensul în care mi-ai indicat. Zi: "Un lucru mic şi indiferent s-au fabricat poate maximul de 2 000 de ruble, au fost descoperiţi la-nceputul activităţii lor". Caută de descopere numele capilor şi strânge-i pe neştiute pe cei ce ştiu, dacă vor fi nume însemnate. Trimite-mi numirile mie. Dacă vei căpăta o decora ţiune, să ştii că numirile sunt adevărate şi să te faci că nu ştii nimic. Amicul meu! lumea-i o pânză de painjăn, muştile mari trec prin ea, muştele mici se-ncurcă vrând a trece drept prin ea. Suntem muşti mici.

Cezar

Notes

1.

Lacună în manuscris.

2.

Restul filei, nescris